

శ్రీ రస్తు.

ప్రతాపసింహా

నవల సభా తొలుగు నవల.

ప్రొఫెసర్ హోతా నంకట కృష్ణకవి

ప్రచురితము.

మొదటి కూర్పు 1000

కొన నాడి.

కొననాడి ముద్రాపకశాలలో ముద్రితమై

ప్రచురితమైంది.

1928

ప్రొఫెసర్ హోతా కృష్ణకవి.

మొదటి కూర్పు 1000

కొననాడి ముద్రాపకశాల.

உதிக.

పారికనుహశయాలారా! నేనిదివరలో రోహిణీసుధాకరవిజయము, శ్రీపదీస్వరసంవరము, శశికళ, సుధద్యోర్జనీయము, పృథ్వివతీప్రహ్వము, శ్రీరామాభ్యుదయము మున్నగునాటకంబులను వరాహనారసింహమును చంపుప్రబంధమును రచించి యొక్కింత యాంధ్రభాషాసేవ జేసియుంటిని. ఇటీవల నవలలు పాఠకులవృద్ధయముల మిక్కిలి గగ్గరించుచుండుటచేతను నేనింతదనుక నచనగ్రంథపేర్చియు వ్రాసియుండకపోవుటచేతను నామిత్రుల హోత్సాహంబుచే నివృత్తి చేసవలసి రచించితిని.

ఇది కేవలము స్వకపోలకల్పితముగాని దీనికి చరిత్రాత్మకవిషయములెవ్వియు నాధారములైయుండలేదు. నవలలను రచించుటలో నిదియే నా ప్రక్షధము పోయితింబగుటచే నిందు తేఖణముద్రణ ప్రమాదజనితదోషములేమైన నుండిన నుచారహృదయులగు పాఠక హితయులు వాసివన్నిటిని సాదరబుద్ధి మన్నించి నన్ను తప్పింపకురని నమ్మించున్నాను.

ఈ గ్రంథము పైఁ దమయభిప్రాయముల వెల్లెఱుచ్చినవారిలో నొకరినొకటి ప్రాయమునుఁ గొందుపరచితిని. విద్యాప్రోవకులగు చదువగు లిఁకటిలోపంబులఁ గరుణార్ద్రావృద్ధయులై శాటిపినచో వానినెల్ల స్వతఃజ్ఞతాఁగఁ ద్రవ్యకంబుగఁ గైకొని రెండవకూర్పునందైన సవరణఁజేసికొనియెదనని చిన్మమిచుచు నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

మచిలీపట్టణము, 10-12-1928.

విధి వనామ సంవత్సర కార్తిక

బహుళ న పు

ఇట్లు విన్న విం చు

విద్రాజనవిధేయుఁడు,

హనుతా మౌకటకృష్ణకవి.

OPINION.

Srijit Hota Venktakrishna Kavi is too well known as a poet and a dramatist in the Circars to require any introduction at my hands. The present work, entitled Pratapasimha, is his first attempt in the field of Novel composition. It looks too high for a first attempt. I have heard the book through and have formed a very good opinion about it. The plot is worked out with consummate skill and every one of the situations which form the crises is each worth a Novel by itself. The main theme has a nice moral setting which is a very great advantage to the readers. The style is beautiful and flowing and shows the promise of a very bright future. I am sure that the work deserves every encouragement, and, I commend it to the reading public most heartily. Let me hope that with the public encouragement which he richly deserves I am sure the author will surely receive it he will give us another instalment of his work in the near future. I think that it may be set for Non-detailed study in the college classes.

Hindu College, } (Sd) VARANASI SREENIVASARAO,
Masulipatam, }
6-12-1948. } M. A. (honours) L. T.
Principal.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

ఒకటవ ప్రకరణము.

ఉ. శ్రీగల భాగ్యకాలికడఁ జేసెడురృతి దృష్టకాంక్ష దు
శ్లోగముపేర్చి దోహదుల నుత్సుకతక బచరింపఁజూచినక
సాగునె తత్ప్రయత్నము లజసృ మిడుక విపరీత మాఫలం
బేగతి హనివృద్ధులకు నీశ్వరుడే గద కాణం బగుక.

“అబ్బా ! ఈకాంతారం బెంతభయంకరంబుగ నున్నయది.
వివిధలతాలింగితాత్మ్యన్నతమహీరుహంబులతోడను, కంటకవికీర్ణనికుం
జపుంజంబుతోడను సీరంధ్రం బై, ఖరకరకిరణమరుత్మిశోరంబులకు
దుర్గమంబై, శరభసింహశార్దూలవరాహకాకోలాదిదవ్యజంతువుల కా
టపట్టె, బాటసారుల కగమ్యంబై యుండ చిమ్మచీకటి కారుకృమ్మి
యుండుటచేఁ గన్నులుఁ గాళ్ళుఁ గానరాకున్నయవి. దైవమా ! నేఁ
బూనినకార్యము నెట్లు నెఱవేర్చెదవో నీదే భారము.”

అని యేమేమో యనుకొనుచు నొకరేయి భయంకరారణ్య
మార్గంబున శారదాభ్రంబులోని శీతాంశునికైవడి వెలుంగుచున్న
ధవళదుకూలాంబరపరిచ్ఛన్నుండగు నొకమగశిశువును తొమ్మునకు
హత్తికొని యొకస్త్రీ యొంటరిగఁ బోవుచుండెను.

ఆమె నలువదిసంవత్సరములవయస్సు గలదిగాఁ బైకిఁ గన్నట్టు
చున్నను జవ్వనంబున నెందఱినోయవకుల నాకర్షింపఁగలిగినసౌందర్య
వతి యనియే చెప్పవచ్చును. అప్పు డామె మలిసవస్త్రధారిణియై విశీ
ర్ణకేశపాశంబుతో నూతనోత్సాహపూరితురాలై నల్వలంకుల బెదరి

బెదరి చూచుచు గాఢాంధకారబంధురం బగునిశానమయం బగుటచే నాయుంతి కంటకవికీర్ణ విషమప్రదేశంబులఁ బడుచు లేచుచుఁ ద్రోవ యుఁ దెన్నుఁ గానరాని యాదుర్గమఘోరారణ్యంబున నతిసంభ్రమం బుగఁ బోవుచుండెను.

అయింతి ధీరచిత్త యయ్య జన్మప్రభావవైపరీత్యంబున దివాంధముల నాకస్మికకీలకిలారావంబుల కులుకుచు, ఫణిపూత్కారంబులకుఁ దల్లడిల్లుచు, శరభసింహశార్దూలకోలార్భాటంబుల కదలుఁ జెందుచుఁ జని చని యొకవిశాలవటవృక్షంబు దరిసి యుచ్చోఁ దన కర్తవ్యమును నెఱవేర్చు దలంచి శిశువును గ్రింద నొకకటకుతానేలపైఁ బరుండఁబెట్టెను. వెంటనే యాశిశువు తనకు రానున్న భావికవి పత్తు నెఱింగికాఁబోలు వల దని తనచేతు లాడించుచు రోదనము సీయనారంభించెను.

ద్రావ్యలోభత్వంబున నాజరభియెంతవజ్రకాఠిన్యమువహించినదైనను నిరుపమానతేజోరాశి యగునానిసుంగును జూడంజూడ నామె వ్రాదయత్నేత్రము కరుణరసోదయంబున నార్ద్రంబగుచుండెను. “చీ, చీ! దుర్మార్గురాలా! ఇందుమతీ! బాలఘాతినీవిగా నెంతటిచారుణకర్మం బొనర్ప సాహసించుచుంటివే! ఇంతటిరాజద్రోహ మొనర్చినచో నీ కెన్నటికైనఁ జిత్తశాంతి కలుగునా? నీవొనర్చు నీదుష్కర్మ ఫలము నిన్నుఁ గట్టికుడువకుండునా? మారసుందరాకారం డగు నీ చిన్నారిముద్దుబిడ్డను జంపుటకు నీకెట్లు మనస్సొప్పె? ఘోరాంధకారబంధురం బగు నీదుర్గమారణ్యంబున నీ వొనర్పనెంచినహత్య పరు లెఱుంగఁజాలరని యనుకొనుచుంటివి కాఁబోలు! పంచభూతములును సాక్షులుకావా? నీమనస్సాక్షి లేదా? ఈద్రోహ మొక పిశాచరూపంబున నీలోఁబ్రవేశించి, నీచేసికను నన్నియొదుష్కృతపరంపరల నొనర్పజేసి చివరకు నిన్నధఃపతితను జేయును. అదియే

దీన నీకుఁ గలుగులాభము. మత్సరగ్రస్తయు దురాశాబద్ధురాలునగు నీయజమానురాలు నీకొసంగుపారితోషికంబుచే నీ వాచుద్రాతారా ర్కము భూమిపై సుఖంపఁగలుగుదు ననుకొనుచుంటివి కాఁబోలు! అట్లేవిధంబునను జరుగ నేరదు. 'జాతస్యమరణంధు'నమ్' అను నా ర్యోజ్ఞి నీ వెన్నుండును వినలేదా?" అని తన్నెవరో దూరుచుఁ జెవిలో నేకాంతముగఁ బలుకుచున్నట్లొమెకుఁ దోఁచెను. "అన్నా! నే నెంత దుర్మాగురాల నైతిని. ధనాశచే నిట్టి తేజోవంతుఁడగు పసిబిడ్డను దిన ధినవ్రేవర్ధమానంబుగ భూమిపై వర్ధిల్లి మృదుపల్లవపుష్పఫలంబుల నగణితాశ్రితవిహంగంబులఁ బోషింపఁజాలు కల్పవృక్షమంబుగా నున్న నామొలకనుఁ ద్రుంచివేయ సిద్ధపడుచుంటిని. నావంటి పాపాత్ము రాం డ్రొందైన నుందురా? ఇప్పుడు నాకుఁ గర్తవ్యం జేమి? ఈని సింగును గూర్చివృద్ధయైన కడతేర్చిగాని జాలిదలఁచి యిచ్చోటవదిలి వేసిగాని నేను తిరుగ నాయజమానురాలియొద్ద కేగినచో నాయం దవిశ్వాసము కలుగుటనో భగ్నమనోరథ యగుటనో యేదోవిధం బుగ నన్నంత మొందింపఁజూచుట నిశ్చయము. కావున నే నిప్పుడీ నిసుంగు నెక్కడనో యొకసురక్షితప్రదేశంబున దాచి నాజన్మస్థాన మగువంగరాజ్యమున కేగెదను." అని కృతనిశ్చయురాలై యాశిశువును మరల తొమ్మునకు వాత్తికొని యిచ్చోటు వాసి బయలు దేతెను.

అట్లొమె కొంతదూర మేగినపిదప బాలాకృందనముతోఁ గూడినకలకలం బొక్కం డామెకుఁ గర్ణపథగోచర మాయెను అదియేమి యుకద్రవమో యని కళవళపడుచు నాతోవ వీడి వేటొండుమార్గమున బయలుదేతెను. అప్పటికిఁ జంద్రోదయ మగుటచే నామెకు మార్గము చక్కగఁ గన్పట్టుచుండెను అంత నొకరాజభటుఁ డామార్గమున నే మూర్ఛాకాంతుఁడై యున్న యొకబాలుని మూఁపుపై నిడు

కొని యామె కెదురుగ వచ్చుచు నామెను జూచి “కాంతామణీ! నీవిప్పు డీమార్గమున నేగుట ఔచిత్యము గాదు. సరహంతకు లగుచోరులయ్యెడ విచ్చలవిడిగఁ దిరుగుచున్నారు. నీ వీమార్గమున నేగితివేని హేలాపురము తెల్లవాఱుసరి కేగెదవు” అని పలికి యతిసంభ్రమంబునఁ బోయెను.

ఇందుమతి భీతిల్లి “అకటా! దైవమా! నే నిప్పు డేమిసేయుదును? హేలాపుర మేగితినేని నే నచ్చో నున్నసంగతి నాయజమానురాలికిఁ దెలిసినచో నాకు వెంటనే ముప్పు వాటిల్లును. అప్పు డీబిడ్డగతి యేమికావలయును? ఈమార్గముననే బయలుదేరినఁ జోరులచేఁ జిక్కి యెట్టివెతలపాలుగ వలసి వచ్చునో? ఏమైనను సరే, నే నీమార్గముననే పోయెదను. రాజభటుఁడు తనమూఁపున నిడికొని పోవుచున్న బాలుఁ డెవ్వఁడై యుండునో వాని కేమివివత్తు ఘటిల్లెనో తెలియరాదు. ఈరాజభటుఁడుకూడ నొకచోరుఁడే యైయుండఁడు కదా! దొంగయు మనిషివంటివాఁడే. కానిమ్ము నాయొద్దనున్న నిసుంగుగతియు నాగతియు నేమికానై యున్నదో యట్లు జరుగకమానదు. దైవసంకల్పమును మనుష్యబుద్ధి ప్రతిఘటింపఁగల్గునా?” అని పరిపరి విధాబులఁ దలపోయుచు నడుచుచుండ నామెయెదుట మఱియొకవ్యక్తి తనవైపు వచ్చుచున్నట్లు మెఱుఁ దోచెను.

ఆవ్యక్తి కోరసాగా చుట్టి విల్లంబులు గైకొని బాణహతిఁ ద్రెల్చిన కొన్నిఁ ట్టిజాతంబుల మూఁపున నిడికొని వచ్చుచుండెను. ఆవ్యక్తి మృగయుం డగు నొకఁడెను డని తెలిసికొని యామె చిత్తము నొక్కింత కుదుటుపఱచికొనియెను. బోయవాఁ డామెను సమీపించి “కాంతామణీ! మీ రెవ్వరు? ఏమికతంబున నెచ్చోటనుండి మీరిట్లేకతంబ వచ్చుచుంటిరి? చెప్పనగునేని మీవృత్తాంత మొక్కింత తెలిపి నావలన నెద్దియైన సహాయ మపేక్షించితిరేని యానతిండు”

అని పలికెను. ఆమాటలు విని యిందుమతి సంతసించి “బోయవాడా! నావృత్తాంతము నీ కిప్పు డెఱిగింపజాలను. కొన్ని కారణములచే నే నిప్పుడు నిగూఢంబుగ వర్తించుచున్నదానను. నావృత్తాంతముతో నీకుఁ బనియేమి? నే నొకయదృష్టహీనురాలను. కొండొక కార్యార్థము నాజన్మస్థాన మగు వంగరాజ్యమున కేగఁగోరి వచ్చుచుండఁ ద్రోవలో నాకీసిసుగు లభించె. మారసమసుందరాకారుండగు నీసుకుమారునిఁ బొదిగిటనిడికొని వచ్చుచు వీనికలంబున నెన్ని యోకడగండ్ర పాలైతిని. వీని నెందైన నొకసురక్షితప్రదేశంబున నిలుపఁగోరి యేపుణ్యాత్ముడైన వీనిని స్వయంప్రాప్తపుత్రుఁడుగ స్వీకరింప నంగీకరించినచో మనఃపూర్వకంబుగ వాని కిచ్చివేయఁ దలంచి తిరుగుచుఁ ద్రోవఁ దప్పి యీమార్గమున వచ్చుచుంటిని. నీ వీవఞ్చాల హారమును బాఁతోషికంబుగఁ గైకొని యీభారమును వహింపఁగలవా?” అని దైన్యముదోఁపఁ బలికెను. బోయవాడామాట విని పుత్రసంతానము లేనివాఁ డగుటచేతను, భార్యావిహీనుండగుటచేతను బరమానందభరితుడై “అమ్మా! నేఁ జరకాల మనపత్న్యండనై పుత్రసంతానంబుపొంటె మెన్నియో సద్వృతంబుల నాచరించితిని. ఇంతలో నాభార్య కరలోకగత యగుటచే నాయాశ నిరాశయయ్యెను. ఓల్లీ! మున్ను నేఁ జేసియున్న సద్వృతప్రభావంబున భక్తవత్సలం డగు నాయుష్షదైవము మీరూపంబున నామోల నవతరించి తదీయసద్వృతఫలోదయంబుగ నిట్టి దివ్యతేజోరాశి యగు పుత్రరత్నంబు నవ్యాజకరుణచే నాకొసంగెద నన్న నేఁ దిరస్కరింతునా? శ్రీ రామోకాలోష్ఠమూర్ధు లెందైన నుండురా? అయినను మహారాజలక్షణలక్షీతుండగు నీబాలుని నేఁ జేరఁదీసినచో నా కెప్పటి కేమియుపద్రోవము వాటిల్లునో యని తలంకుచున్నాను” అని పలికెను. అందుపై నాయుతి “బోయవాడా! నిర్దోతుక సంతయంబులచే

నీమనంబు నలయింపకుము. నీ వీపిల్లవానిని బరులకంటఁ బ్రెచ్చన్నంబుగఁ గాని కడకుండఁ గాపాడుచు నర్థిల్లఁజేసితివేని నీభావిభాగ్యోదయంబున కీతండే కారకుం డగును.” అని వజ్రాలహారముతో నాశిశువును బోయ వాని కొసంగెను.

బోయవాఁడు సముత్క్రంత వానిఁ గైకొని “అమ్మా! ఈసమీపంబుననే నాకుటీరము గలదు. మీరయ్యెడ కేతెంచి యానాకుటీరము వాసయోగ్యమని మీకుఁజూచినయెడల మీరీరేయి కందు విశ్రమించి తెల్లవాటినతోడనే మీ రేగఁదలంచినచోటికిఁ బయనంబుగాఁ గోరెదను” అని సవినయంబుగఁ బలికెను. అందుపై నిందుమతి “బోయవాఁడా! నేను తెల్లవాటుటకుఁ బూర్వమే వంగరాజ్యముఁ జేరవలయును. నే నిప్పు డిచ్చో విశ్రాంతిఁ జెందఁజాలను. నాకు నీవే మార్గదర్శకుండవు గావలెను” అని పలికెను. అందుపై బోయవాఁడు “అమ్మా! ముఖ్యముగ నే మీకోరికప్రకారము మిమ్ము గమ్యస్థానముఁ జేర్చివచ్చెదను. నే నీపిల్లవాని నాకుటీరములోనికిఁ గొనిపోయి భద్రోపణచి వచ్చెదను. మీ రంతవఱకు నిచ్చోటనే యుండెదరా, నా వెంట వచ్చెదరా?” అని యడిగెను. అందు కాయితీ తానచ్చోటనే యుండెద నని పలుక బోయవాఁడు వెడలిపోయెను.

బోయవాఁడు చనినపిదప నిందుమతి తనలో “దైవకటాక్షంబున నేఁ బూనినకార్యభారము నిరపాయముగఁ దొలంగినది. నేనింక సురక్షితంబుగ వంగరాజ్యముఁ జేరవలసియున్నది. బోయవాఁ డెంత నేపటికి తిరుగ వచ్చునో కదా!” అని యేమేమో యనకొనఁచుండ నామె కనతిదూరంబున గుఱ్ఱపుడెక్కలచప్పుడు వినిపించెను. అంతఁ గొందఁ తాల్పికు లామార్గమున వచ్చుచు నామెనుజూచి “కామినీ! నీ వెవ్వతెవు? నీ విట్టిసమయంబున నీఘోరారణ్యంబున నొంటిగ నుండుటకుఁ గారణంబేమి?” అని యడిగెను.

త న్నట్లు సంబోధించి పశ్చిమించినపురుషుడు కుళిందదేశా
ధీశ్వరుం డగు కామపాలుఁ డని తెలిసికొని యిందుమతి “మహారాజా!
ఏలినవారి సమయోచిత సందర్శనంబుచే నాదిగు లడంగినది. ఏకా
రణంబుననో గుర్తించలేదు కాని, యేలినవారు నన్నెఱుంగకపోలేదు”
అని పలికెను. అది విని వివిధభావపరీతచేతస్కుండు కామపాలుఁడు
“ఇందుమతీ! నీవేనా? నిర్జనంబగు నీదుర్గమారణ్యంబునకు నిశాసమ
యంబున రాఁగారణంబేమి?” అనియడిగెను. అందుపై “మహారాజా!
నాయజమానురా లగు శ్రీ చిత్రాంగిమహారాణీగారు నాపైమోపిన
కార్యభారమును నిర్వహించుపొంట నీయరణ్యంబున వచ్చుచుండ
నొక కూరవ్యాఘ్రంబు నాపైఁ బడెను. ఉపాయంబున నే నద్దాని
బారిఁ దప్పించుకొని వచ్చుచుఁ దోవఁ దప్పి నేనియ్యెడ కేతెంచితిని.
ఆచారలమెకమే నాకార్యభారమును దొలఁగించుటచేతను, తమ
సమయోచిత సందర్శనంబుచేతను నేను కడు ధన్యురాల నైతిని.”
అని సవినయంబుగఁ బలికెను ఆమాట వినినంతనే కామపాలుఁడు
హర్షపులకితకాత్ముఁడై తనలో “వహ్వ! నాయనుంగుఁడెల్లలు నేఁ
జెప్పినచొప్పున జరిగించి యుండఁగాఁబోలు. ఇంక రెండవకార్యము
నకై గడంగవలయును.” అని కృతశ్చయ్యుండై, “ఇందుమతీ! చిర
కాలమునుండి నీ స్వామిభక్తిపరాయణత్వమునందు నాకుఁ గల దృఢ
విశ్వాసంబునకుఁ దార్కాణంబుగ నీవు కార్యనిపుణత్వంబునఁ జరి
తార్థురాల వగుచుంటివి. నీ విటులనే యిగితమెఱింగి వర్తించుచుంటి
వేని నిరుపమానభాగ్యవతి వయ్యెదవు. నీ విపుడు తిగుగ నీయజమా
నురాలియొద్ద కేగఁగోరుచుంటివి కాఁబోలు? నావలన నీ కెద్దియైన
సహాయము వలయునేని తెలుపుము” అని సాదరంబుగఁ బలికెను.

అందుపై నిందుమతి “మహారాజా! నాకింక నెవరిసహాయము
నవసరము లేదు. అరుణోదయము గావచ్చినది. నెల వొసంగెదరేని

పోయివచ్చెదను” అని సవినయముగఁ బలికెను. ఆమాట వినినంతనే కామపాలుఁ డొక్కొంత యాలోచించి తనభృత్యులలో నొకనిఁ జేరఁ జేరి వానిచెల్వో రహస్యాచితంబుగ నెద్దియో యపవారించి చెప్పి పృథాకముగా “మందారకా! నీ ప్రియిందుమతిని వెంటఁగొనిపోయి తెల్లవాటుటకుమున్నే మధురాపురముఁ జేర్చిరావలయును. నీవు కృతార్థుడవై తిరుగ వచ్చినపిదపఁ దగినపారితోషిక మందెదవు” అని పలికెను. మందారకుఁ డాయభిప్రాయమును గ్రహించి “చిత్తము. మహారాజా!” అని యిందుమతిని వెంటనిడికొని మధురాపురాభిముఖుడై బయలుదేఱెను. కామపాలుండును నిజాశ్వంబు నదలించి యనుచర సహితుడై పుష్పగిరిమార్గమున నేగెను.

బోయవాఁడు తిరుగ వచ్చుసరికి యిందుమతి యదృశ్యయయ్యెను. పాపమాయితగతి యేమయ్యెనో యని తత్తరముఁజెందుచు నాప్రదేశమందంతటను నల్వలంకుల వెదకి వెదకి యెచ్చోటను గానరామిఁ గళవళ మొందుచు నరుణోదయం బగుటచే నామె యెద్దియో సహాయంబువడసి గమ్యస్థానమగు వంగరాజ్యమున కేగియుండునని భావించి మఱి తనకుటీరంబున కేగుచుండ, వానికి దవ్వుల నొకయార్తాలాపము వినవచ్చెను. ఆధ్వని యిందుమతికంతధ్వనివలె నుండుటచేఁ బాప మాపుణ్యాత్మరాలికిఁ జోరులచే నేమికిఁ పాటిల్లుచుండెనో యని భయమందుచు నతిత్వరితంబుగ నాధ్వనివచ్చినదిక్కు పరుగిడినయంత మధురాపురముచెంత యమునానదిపైఁ గలవంతెన వానికి దృగ్గోచరమాయెను. ఆవంతెనపై నెవరో యొకస్త్రీని నిర్బంధించుచున్నట్లు వానికిఁ దోచెను. వెంటనే బోయవాఁ డెచ్చోటకుఁ బరుగిడి తన చేతిలోనిబడియతో వానిశిరంబుపై దృఢముగఁ గొట్టెను. ఆదెబ్బతో మందారకుఁడు వివశుడై క్రిందఁబడెను.

అట్లు చోరునిచే నిర్బంధింపబడుచున్న స్త్రీ యిందుమతియే. బోయవానిని జూచినతోడనే యాయితీ పట్టరాని సూర్యోషముతోఁ “బుణ్యపురుషా ! నీసమయోచితసాహాయ్యంబుచే బ్రదుకఁ గంటిని. నీ కిదే నాకృతజ్ఞతాభివందనము” అని జరిగినసమాచార మంతయు బోయవాని కెఱింగించి “దయామయా ! నీవు నాకు సంపూర్ణప్రాణ దాతవు గాఁదలంచితివేని నన్నిప్పుడే నాజన్మస్థానమగు వంగరాజ్యము నకుఁ గొనిపోమ్ము” అని పలికెను. బోయవాఁడు వల్లె యని యా మెను వెంటనిడికొని వంగరాజ్యాభిముఖుడై బయలుదేఱెను.

శ్రీమత్తు,

ప్రతాపసింహ.

రెండవ ప్రకరణము.

ఉ. ఉత్తమరాజవంశమున నున్నతిమై జనియించినట్టి వీ
 రోత్తముఁ డా గృక్షణసముద్ధతి స్వప్రతిభోపజీవనం
 బెత్తటినైనఁ గోరుఁ బరు లెన్నియొసంగిన నొల్లకుండుఁ దా
 మిత్తి నైన జంకక రమించును సాహసశౌర్యలీలన్.

శ్రీమ దఖండమహీమండలమండనాయమానం బగు భరత
 ఖండంబునఁ గోసలదేశ మెంతయో వైభవోన్నతి విరాజిల్లుచుండెను.
 ఏయెడఁ జూచిన మధురపుష్పఫలభారవినమ్రితాద్రుమంబులును,
 గుటిలప్రవాహమనోహరంబు లగు నదీనదంబులును, భసలఝంకార
 సమన్వితంబులగు వద్రాకరంబులును, నిఖిలజనవరిత్రమావనోదకంబు
 లగు విశాలపుష్పద్యానవనంబులును, మహాన్నతపర్వతశిఖరంబు
 లును నత్యున్నతతాలహింతాలతమాలరసాలనారి కేళవనసఖిహారాద్భు
 తమాతులుంగలవంగకదంబకదళీనింబబుబుజుబీరవటశ్చక్రవర్తు. నీరం
 భంబు లగు కాంతారంబులును బరిమళకుసుమాలంకృతలతాకుడుం
 గంబులును గనులపండువు గావించుచుండెను. ఎల్లయెడల లక్ష్మీ తాండ
 వమాడుచుండెనో యనఁ జేదారంబులును బచ్చికబయళ్ళు నుల్లసిల్లు
 చుండెను. ఏవంకఁజూచిన హాళికులకర్షకకార్యోత్సాహకోలాహలంబు
 లును మూతులెత్తక మేయుచుండు ససంఖ్యాకంబులగునజామహిషిగో
 వాతంబులును జూపకులకు హృదయానందముఁ గలిగించుచుండెను.

మధురాపురము కోసలదేశమునకు రాజధాని. ఆపురంబు
 రమాదేవికిఁ గాఁపురంబో యన సకలైశ్వర్యశోభితం బైయుండె. అద్దా

నియోజయందు నిజప్రతిపాదితకీర్తిలక్ష్మీనరుం డగుచంద్రశేఖరుండు. ఆతనిపాలనంబునఁ గోసలరాజ్యమంతయు సర్వసంపత్సమృద్ధంబై సకల కలావలసితంబై నిఖిలజనసుఖావహంబై విలసిల్లుచుండెను. సీతయు తంబుగఁ బరిపాలింపఁబడుచుండటచే నీతిరహితంబై పాడిపంటలు సమృద్ధిగఁ గలిగి శోభిల్లుచుండెను. రాజ్యప్రజ లందఱు ధనధాన్య పశ్వాదులతోడను బహుపుత్రప్రాప్తిప్రాప్తిసంపదలతోడను వర్ధిల్లుచుండిరే కాని యామడంబరంబులు నాధివ్యాధులు నెన్నడు నెఱుంగరు. ఆరాజ్యప్రజ లందఱు జాతిమతాచారంబుల కనుగుణంబుగ వర్తించుచుండిరి. వారందఱు నల్పాధిక్యతలు కానరాని విద్యావంతు లేగాని విద్యావిహీనుం డొక్కండును మందునకైనఁ గానరాదు. వారందఱుఁ గృషివాణిజ్యపరిశ్రమాదులచే ధనరాసు లాజ్ఞించియు దుర్వ్యసనలోలురు గాక యాద్యవ్యమంతయు దేవతాకార్యములయందును వైద్యశాలాన్నసత్కాదిధర్మసంస్థాపనలయందును మఱియు ననేక లోకోపకారవిషయములయందును వినియోగించుచుండెడివారు గాని స్వసౌఖ్యముల కుపయోగించుచుండెడివారు కారు.

మధురాపురయువజనకదంబము ప్రితిరోజునను సాయంసమయమున వాహ్యోక్తై బయలు వెడలి తత్పురమధ్యబునంగల పౌరజనపరిశ్రమావనోదకం బగు విశాలపుష్పద్వానవనంబునఁ గొంత తడవు నీతలమరుత్కిశోరసమానీతప్రసవసౌభంబులం జొక్కుచు నుత్కృష్టపరిమళమిశ్కృతుమంబుల మనోజ్ఞతకు మెచ్చికొనుచుఁ బద్మాకరకూలంకషనై కతోన్నతప్రదేశంబుల విస్తృతకలాపంబులతో నృత్యము లొనరించు కలాపిజాలంబుల కేంకారధ్వనుల కానందింపుచు ఫలపల్లవాసక్తిఁ గొమ్మలపై నాగిలుచు విహరించెను శుకపిక నికరకలకలారావంబుల కుల్లసిల్లుచు నాతటాకంబుచుట్టును గల పీఠంబులపై హఠాయలుమీఱఁ గూర్చుండి వినోదగోష్ఠిఁ దేలుచుఁ బరి

పరివిధంబుల విహరించి విహరించి చీకటిపడకమునుపే తమతమగృహంబుల కేగుచుండెడివారు. వీరోత్సాహులైన రాజపుత్రు లాపురవరంబున కుత్తరభాగమునంగల పర్వతారణ్యంబుల కేగి యుదం దా ఘేటఘేటనాలోలై వాహ్యాళి నుత్సహించుచుండిరి.

కోసలరాజ్యరమాకళత్కుండగు చంద్రేశ్వరమహారాజునకు షష్టిపూర్తియైనది. నిగర్వచూడామణి యన నతడే యని పృఖ్యాతి వహించియుండెను. ఆమహారాజు నిరుపమానభూతదయావిశిష్టుడై యాశీతజనపారిశ్రాతం బని యెల్లరచే బాగఁబొందుచుండెను. విద్యావైదగ్యులున ద్యునుణి కైవడి నాటేడు స్వయంప్రకాశుం డగుటయేగాక సన్నిధి కేఁగెనువిద్యాసులునుగూడ బ్రకాశింపజేయుచుండెను.

వాని కిరువురు భార్యలు. అందు జ్యేష్ఠ భార్యయైన చారుమతికొక కొమరుఁడు కలిగెను. కాని యాశీసువు దశరాత్రములలోనే యంత కాలయంబున కేగెననియు నాయమ పుత్రశోకార్తి మృగ్గి మృగ్గి యమునానదిలో బడి మృతిఁ జెందెననియు వాడుక కలను. రెండోఁడు గడచినపిదప రెండవభార్యయైన చిత్రాంగికి దివ్యసుందరవిగ్రహుం డగు ఈమాగుంబోనికుమారుం డుదయించి దినదినపవర్ధమానుడై సకలకలల నభ్యసించి యమితశౌర్యసాహసాదిగుణంబులు గలిగి నిరతిశయభుజబహుదగ్గియుండి యయ్య శాంతసాహృదాదిగుణంబులఁ దేజరిల్లుచుండెను. అతండు నిరంతరమును వీరోచితవిహారములయందాసక్తి గలిగి వర్తించుచుండువాఁ డగుటచే వీరపాలుఁ డని పేర్కొనఁబడుచుండెను.

వీరపాలుఁడు పదునెనిమిదేండ్ల పాయము గల యువకుఁడు. మిగులఁ బొడగరి. వంగవంశువంటి మేనిచాయఁ గలిగి పుండరీకంబులం గేరు విశాలనేత్రంబులతోడను, గజతుండంబుల ననుకరించు నాజానులంబితబాహుదండంబులతోడను దృఢవిపులవక్షస్థలంబుతోడను సన్నని

నెన్నడుముతోడను కేసరికిశోరంబునా జెన్నెసలారుచుండెను. అతఁడు ధనుర్విద్యయు దారితేరిన మేటివిలుకా క్రింద సరసానకుండెను. శూరుడయ్యు బరమదయాశాలియై యతిసాహసికుండయ్యు బ్రమత్తుడుగాక సకలైశ్వర్యసంపన్నుడయ్యు వ్యసనమనునది యెట్టిదియో యెఱుంగక గురుదేవతాధక్తిపరాయణుడై వితరణంబుచేతను నాభేలభేలనాదివీరవినోదులుబుచ్చేతను శౌర్యధైర్యాంభీర్యసాహసాదిగుణంబులచేతను పురజనులను రంజించుచు సకలసుగుణరాశి యని చిన్నతనముననే ప్రఖ్యాతి వహించియుండెను.

ఒకరోజున సూర్యుడపరాంబుధిఁ గుంకించుచుండెను. సూర్యుడెఱుఁగి పృథ్వితిపాదర్యంబునకు వన్నె వెట్టుచు సకలజీవులకుఁ గనుపండు మానరించుచుండె. పాలికాపులు తమ కాడి మేడి మొదలగు సామానులతోడను, ముక్కిగ్గడిమూఁకలు పాలకావిళ్ళ మూపున నిడి కొని సవత్సము లగునజామహిష్మిగోగణంబులతోడను నత్యుత్సాహంబుగఁ బాటలు పాడికొనుచుఁ దమతమ నెలవులకుఁ జనుచుండిరి. కడలన్నీయుఁ గిలకిలార్పట్టంబుల నలైసలఁ బఱచుచుఁ గులాయ కూలంబుల వేచియుండుకీశోరంబుల కామెత లిడఁ దమతమ నీడల కేగుచుండెను.

అట్టి సకలజనమన్లోసకరం బగుసాయంసంధ్యాసమయంబున వీరపాలుడు మృగయావిహారతత్పరుడై కతిపయపరివారంబుతో నుత్తరదిశారణ్యభూములకు బయలుదేఱెను. అతఁడు సీతైన జిలుగుబుటేదారు మొహమల్షరాయియు సంగరకాను దొడిగి నెన్నడుమునఁ దోలుపట కా బిగించియుండెను. ఆపటకానుండి రతనాల పిడితో నొప్పురు పొడవైనకత్తి యొకటి వానియెడమతట్టున వ్రేలాడుచుండెను. శిరంబున హొంబట్టుజిలుగుటోపీని ధరించెను. జాళువాతఘ్నకుటంబుల పట్టుటుత్తరీయమును మ్రేపై వలెవాటుగ

వైచికొనియెను. వానివర్చస్సు వానివీచి కొదమసింగంబు ననుకరించుచు వీరోత్సాహంబును సూచింపుచుండెను.

వీరపాలుఁ డనుచరసహితుండై దుర్గముఘోరారణ్యమ్ములకుం జని దుష్టమృగంబులఁ జండమార్గణాసారంబున ముంచి యిట్టట్టుఁ గదలనీయకఁ బడఁగొట్టుచు నత్యుత్సాహపూరితుండై పలు శైత్రుగుల వీరవిహారం బొనరించుచు నొకయెడఁ బుండరీకము నిండుచూలుతో నున్నహరిణంబు నొకదాని నెగిచి తఱుముచుండటఁ గని కరుణార్ద్ర హృదయం డగు నావీరశిఖామణి శరవేగంబున నిజాశ్వం బాదెనకు దుమికించెను. పాప మాహరిణము గర్భభారముచేఁ బరుగిడఁజాలక యొక వో సొమ్మసిల్లి పడిపోయెను. కూరివ్యాఘ్రము దానిపైఁ బడ సిద్ధముగ నుండెను. అంత వీరపాలుఁడు వాఁడియగు నారసంబు నొక దాని నాచారలమెకంబుపొట్టలో గుచ్చెను. వ్యాఘ్ర మాయేణము ను వీడి వీరపాలునిపై కేగెను. ఇదంతయు సమీపంబునం గలకొండ పైనుండి యొకనిపాదయువకుఁడు చూచుచుండెను. వీరపాలుఁడు మఱియొక శాతభల్లము దానినెన్నడుట గుచ్చికొనునట్లు ప్రియో గించెను. వేదనచే నటచుచు నాశాస్త్రాలము పాటిపోయెను. ఉదాత్తధీకుండగు వీరపాలుఁ డావ్యాఘ్రమును విడువలేదు. దానిని పెన్నంటి తఱుమదొడంగెను.

కొంతతడవు వీరపాలు నట్లలయించి చివర కావ్యాఘ్రము కన్నొ ఱుగెను. వేటతమకంబున మైమఱచి యావీర శేఖరుం డాకూరివ్యాఘ్రంబుఁ దఱుముచు నిట్టట్టుఁ జనిచని నిజపరివారంబును వీడి యొంట రియగుటచే దిగ్భీమఁ జెందియుండెను. ఆరోజునఁ బూర్ణిమయగుట చే షోడశకళాపరిపూర్ణుడైన నిండుచందరుఁడు నిఖిలభువనాహ్లాద కరుండై మింట వెలుంగుచుండెను. వీరపాలుఁడు మిగుల డప్పిగొని యుండుటచే నందెచ్చటనైన మధురీదకము లభించునేమో యని

గుట్టము నొకచో నాపి నల్వలంకులఁ గలయఁజూచుచుండెను.

ఒకయెడ నత్తున్నతపర్వతాగ్రంబుపైఁ గొన్నిజలవత్సల కలకలం బాలకించి యటనుండి చల్లనిపిల్ల వాయువులు వీతెంచుచుండుటచే నచ్చోట నెద్దియైన జలాశయం బుండవచ్చునని యూహించి యామహీధరంబు దరిసెను. పర్వతమువెనుకతట్టున కేగుట కెచ్చట నైనఁ ద్రోవ దొరకునేమో యని యంతటను బరికించి చూచెను. ఎచ్చోటను ద్రోవ లభించలేదు. చుట్టుదిరిగి మరల యెప్పటిస్థలము నకే వచ్చెను. అతికష్టముతో నానగం బెక్కెను. తా ననుకొనినయట్లా పర్వతంబువెనుక నొకజలాశయం బుండెను. దానిచుట్టును సమున్నతమహీధరంబులు సహజంబుగ నేర్పడినప్రాకారంబులొ యన వలయాకారంబుగ నుండెను వానిమధ్య నాతటాకము మరకతదర్పణము వలె బ్రకాశించుచుండెను.

మిగుల దగఁగొనియున్నవాడగుటచే వీరపాలుఁడు గుట్టముడిగి దాని నచ్చో నొకచెట్టుకొమ్మకుఁ గట్టివేసి తటాకముచెంత కేగుటకుఁ గొండదిగుచుండెను. కొంతదూరము దిగినపిదప వానికుడితట్టునుండి గాంధ్రునిను నొకభయంకరధ్వని వినివచ్చెను. వెంటనే సన్నికటంబున నున్నపాదలోనుండి యాకస్మికముగ బెబ్బలినియున్న బెబ్బలి వానిపై కుటీకెను. వీరపాలుఁ డేమటియుండలేదు. తక్షణమే యొక ప్రక్కకు గుమికి దానిఘాతఁ దప్పించికొని కత్తితో దానికంతమున నొక్కపోటుఁ బొడిచెను. అద్దాని సరకుఁగొనక యాదృష్టమృగము మరల వానిపైఁ బడ నొచుచుండ నెటనుండియో యోబాణము తీవ్రవ వచ్చి పులికంతములో గుచ్చికొనియెను. ఆచెబ్బితో బెబ్బలి బొబ్బలిడుచుఁ గఠినతానేలఁ గొట్టినరబ్బరుబులికైనడి నుపరివీధి కెగిరి నోరు చెరిచి వీరపాలునిపైఁ బడెను. మరల నాయుపద్రవమును నేర్పుతోఁ దప్పించుకొని వీరావేశంబునఁ జేతిలోని ఖడ్గముచేఁ చెరిదియున్నదా

నినోట్లో దృఢముగఁ బూడిచెను. తత్తఃణమే వ్యాఘ్ర మంతమొందెను. కాని యదివఱకే దప్పిగొనియున్న వీరపాలుఁ డధికపరిశ్రమంబుచే సొమ్మసిల్లి పడిపోయెను.

అసమయమున నొకబోయ యువకుఁ డచ్చోటకువచ్చివివశుడై పడియున్న వీరపాలునిఁ జూచి తత్తఃణమే తటాకోదకంబును గొనితెచ్చి వానిచేఁ ద్రావించెను. పిదప నెక్కింతతడవునకు వీరపాలుఁడు తెప్పరిల్లి లేచి బోయయువకునిఁ జూచి “పుణ్యపురుషా! నా కిట్టి సమయాఁ చితమహూపకార మొనర్చిన నీ వెవ్వండవో యెటుంగఁగోరెదను” అని పలికెను. అందుపై నానిపాదయువకుఁడు “రాజకుమారా! నీ కా దుష్టమృగముచేఁ గీ డేమియుఁ గలుగలేదుకద! నే నొకనిసాదుఁడను. నీ నీమెకమును వేటాడుట కారంభించినది మొదలంతవఱకును జరిగిన సమాచారమంతయు నేను చూచుచు నే యున్నాను. ఈమెకము నీచే నట్లు ములికిదెబ్బఁ దిని పాటేపోయివచ్చి యాయెడ జాగియున్నయది. గాయముచే వేదనఁజెందుచు విక్కిలి కోపమతో నుండుటవలన సిన్నుఁ జూచినంతనే నీపై కుఱికినది. అసమయమున నాబాణము దానికంఠములో గుచ్చికొనుటయుఁ బులి యద్దాని సరకుఁగొనక పైఁ కెగిరి నీపైఁ బడనుంకించుటయుఁ జూచి నీ కుపద్రవమే సంభవించెనని తలంకితిని. నేనిప్పు డాభయముచేతనే యాత్మశ్రతోఁ బరుగిడి వచ్చితిని. నీవు మహాశూరుండ వగుటచే నేర్పుతో దానిధాకఁ దప్పించుకొనుటయే గాక దాని నతిచమత్కారముగ సంహరించితివి. బలె! నీవేటచతురత్వ మొత్తయైనఁ గొనియాడవచ్చు” అని పలికెను. అందుపై వీరపాలుఁ డత్యాదరంబున “బోయవాడా! నీ విద్దాని నానవాలుగ నీ యొద్ద నుంచుము. ఎప్పుడైన నీవు వధురాపురము వచ్చి దీనిఁ జూపితివేని నేఁడు నీవు నా కొనర్చినమే అంతవిలువైనదో నీవే తెలిసికొనఁ గల్గెదవు.” అని తనవేలినన్న పజ్జిఘటితకనకాంగుళియమును దీసి

వాని కొసంగబోయెను. అదిచూచి బోయవాడు నవ్వి “రాజకుమారా! నే నీపారితోషికమును గ్రహించుట కర్హుండనని నీకెట్లు తోచెనో ముందు వివరింపుము. ప్రభువులముకదా యని రాజపుత్రులు పరుల గుణస్వభావంబులను బాటింపక నెల్లర నర్థిజనులుగ భావించు టుచితమగునా?” అని పలికెను. ఆమాటలకు వీరపాలుఁ డాశ్చర్యమగ్న మానసుడై తనలో “ఈపురుషుఁడు వేషముచే బోయవాడు గాని పుట్టువుచే గాదని తోచుచున్నయది. నిక్కువంబుగ నల్పనిపాదవంశ జుడేయైనచో నమూల్యమైన కనకాంగుళీయపారితోషికమును దిరస్కరించునా? పౌరుషప్రతాపమహూదారగుణంబులు వీనిమాటల యందును రూపమునందును జేష్టలయందును బ్రతిఫలించుచున్నవి. పైకి సంకుపూసలదండలు మెడలో వైచికొని మోటుబట్ట మొలను ధరించి కోరపాగా శిరంబునఁ జుట్టి విల్లంబులు గైకొని కిరాతునివలె గాన్పించుచుండనే గాని యీతఁడు నిపాదకులంబున జన్మించినవాఁడు కాడని నాకుఁ దోచుచున్నయది. ఎవ్వరైన నేమి?” అని ప్రకాశముగా “పురుషవరా! నేను పిపాసాపీఠితుండనై సామ్యసిల్లి పడియుండఁ దటాకోదకంబును దెచ్చియుచ్చి నన్ను బ్రతికించితివి. ఈమేలు నే నెన్నటికైన మఱవఁజాలుదు ననుకొంటివా? పులివాతఁబడకుండ సోదరునివలె నన్ను గాపాడితివి. ఇట్టి ప్రాణదాతవగు నీయెడల నాకుఁ గలిగిన కృతజ్ఞతను దెలుప జ్ఞాపకచిహ్నంబుగ నిద్దాని నీయొద్ద నుంచ మంటినే గాని మహావీరుండవగు నిన్నర్థిజనునిగ భావించి కాదు. నాకోరిక నెఱవేర్చి నన్ను సంతోషపెట్టుము” అని బ్రతిమాలఁ దొడఁగెను. నిపాదయువకుఁడు చిటునగవుతో “రాజకుమారా! నేను పరులచే నెద్దియు గ్రహించుస్వభావము గలవాడను గాను. ప్రతిఫల మపేక్షించి పరుల కుపకార మొనర్చువాడ నని తలంపకుము. నీ విపు డెచ్చోట కేగఁగోరుచుంటివి?” అని యడిగెను. అందుకు వీరపాలుఁడు “నేను

తిరుగ మధురాపురంబునకే పోయెదను. సన్నిహితమార్గ మేదైనఁ జూపెదవా?" అని యడిగెను. అందుపై నిషాదుఁడు "రాజకుమారా! నీ వాకనఁబడెను గుట్ట దాఁటినతోడనే యమునానదిని గాంచెదవు. ఆ నదిని దాఁటినంతనే గమ్యస్థానమును సమీపించెదవు" అని పలికెను. వీరపాలుఁడు విన్నయాకులితచిత్తుడై నిజాశ్వం బెక్కి బయలుదేఱెను.

జోయవాఁడు చూపినమార్గమునుబట్టి వీరపాలుఁడు యము నానదిని దరిసెను. రేవుదాఁటించునావ యచ్చోటనే యుండెను. కాని పడవనడుపువాఁడు లేనందున నదినిదాటుటకు వీలులేక యచ్చోటనే యొక్కింతతడవు నిలిచియుండెను. ఆసమయమున వరద యత్యుద్భి తంబుగ వచ్చుచుండెను. వాని యనుచరు లగు నాశ్వీకు లిరువురు వచ్చి వీరపాలునిఁ గలిసికొనిరి. వారుమువ్వరు గుట్టముల నధిరో హించి వాని నీదవిడిచి నావపై కెక్కిరి. ఒకభటుఁడు చుక్కాని యం దుండెను. ఒకభటుఁ డీదుచున్నగుట్టములమెడత్రాళ్ళను బట్టి కొనియెను. వీరపాలుఁడు త్రెడ్డువేయుచుండెను.

వా రావిధంబున నదీగర్భంబుఁ జేరిరి. ప్రవాహ వేగంబున నా నావనడవ వా రెంతయో బ్రయాసపడుచుండిరి. గుట్టము లీదలేక మిగుల నాయాసపడుచు జీవితాశచే హరామీ సేయుచుండెను. వాని యార్భాటంబు రాజభటుఁ డోర్వఁజాలకుండెను. ఆగుట్టములు నావపై కెక్కుటకుఁ బ్రయత్నింప నావ తలకిందై మునిగిపోయెను. గుట్టము లు ప్రవాహవేగంబునంబడి కొట్టికొనిపోయెను. భటు లిర్వురితో వీరపాలుఁడదృశ్యుఁడయ్యెను. కొందఱు పల్లవాండు) వేటనావలపై వారి నరయుచుండిరి. అనుచరభటుఁ డొక్కఁడుమాత్రము వారికిఁ జిక్కెను. వానిని గట్టుపైఁ జేర్చి తగుచికిత్స లొనరించి పునరుజ్జీవితుని గావించిరి. వెంటనే యారాజభటుఁడు వీరపాలునకుఁ గలిగినయాప దను మహారాజుగారికి నివేదింప మధురాపురంబున కేగెను.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

మూడవ ప్రకరణము

చ. ఆవిరభస్మగుప్త మగు నగ్నికణంబును వోలెఁ గాలక
 ర్మవశత నల్పులం గలసి మాన్యత వీడి యడంగియున్న వీ
 రవరునిసత్ప్రితాపగుణకమ్మ లడంగునె కార్యకారణో
 ద్భవముల కెల్ల నీశ్వరుడె బాధ్యుఁడవస్థల మార్పు నాతఁడే.

వీరపాలునకు మధురాపురమార్గమును జూపి బోయవాఁడు
 నిజగృహభిముఖుడై బయలుదేతీయు బెబ్బలి మృతఁజెందెనో
 లేదో యని మరల దానిచెంత కేతెంచెను. అది పూర్తిగఁ జచ్చి
 పడియుండెను. రతనాలపిడితో నొప్పారుఖడ్గ మింకను దానినోటనే
 యుండెను. అద్దాని నూడఁబెఱికి వీరపాలునిఁ గలిసికొని వాని కిచ్చివే
 యవలయునను తలంపుతో నారాజకుమారుఁ డేగినమార్గమున
 బయలుదేతెను.

అప్పటికి యమునానది కడుధయృకరముగ నుప్పొంగుచుండె
 ను. గట్ట పుట్ట చెట్ల చేమ మొదలగునవెన్నియుఁ గానరాక యపార
 పారావారంబుగఁ గాన్పించుచుండెను. ప్రవాహవేగము పాములను
 దెగవేయుచుండెను. అనేక మహామహీరుహంబులు కూఁకటివేళ్ళ
 లోఁ బెల్లగిల్లి కొట్టికొనివచ్చుచుండెను. ఆచెట్ల నానికొని యెన్నియో
 పాఠావళిష్టమై యున్న సరకిటకన్యగవిహంగసరీస్వరాదిజీవజంతువు
 లు తేలి వచ్చుచుండెను. దారుసంగ్రహార్థ మామహీరుహంబులం
 గొనిపోవఁ గొందఱును గరుణార్ద్రహృదయులై మునుఁగుచుఁ దేలుచు
 రక్షింపుఁ డని మొఱలిడువారినిఁ గాపాడుటకుఁ గొందఱును దెప్పల

పై నెల్లయెడలఁ గోలాహలంబుగ నీడుచుండిరి. ఎందఱో సుడిగుండంబులంబడి యదృశ్య లగుచుండిరి.

అట్టివారుణిష్టవమును జూచుసరికి బోయవానిహృదయము కరుణారసోదేకంబుచే సంకుభితమయ్యెను. ఒక్కక్షణము నిర్విణ్ణుడై యంతటను గలయఁజూచెను. ఆనదీగర్భమున నొకనావపై ముగ్గురుమనుజులు నావ నడుపఁజాలక పర్యాసపడుచుండిరి. అంత నానావ మునిగిపోయెను. అందలిమనుష్యు లదృశ్య లైరి. వెంటనే బోయవాడు కేవలము భూతదయాపేరితుడై యపాయమును గమనింపక నదిలో దుమికి ప్రవాహవేగంబునఁ గొట్టికొనిపోవుచుండియు లక్ష్యమును విడువక యీడుచుండెను. ఎంతయోదూర మేగినపిదప నద్వితీయభుజబలప్రతాపఘోరేయుం డగుటచే నదీగర్భంబుఁ జేరెను. అచ్చట నొకదురదృష్టవంతుఁడు సుడిగుండంబునంబడి గిరగిరఁ దిరుగుచు మునుఁగుచుఁ దేలుచుఁ బ్రాణావశిష్టంబై యుండెను. బోయవాడు వాని నాసుడిగుండంబునుండి తప్పించుట కుపాయ మేమియుఁ దోచక తనశిరోవేష్టముఁ దీసి వానిచేతి కందునటుల విసరివైచెను అతఁ డద్దాని గట్టిగఁ బట్టికొనియే గిరగిరఁ దిరుగుచు మరల మునింగెను. బోయవాడు కడుజాగ్రత్తతో వాని నాసుడినుండి వెలికిలాగెను. కాని పాప మాయభాగ్యుఁడు మిక్కుటంబుగ నీరుత్రాగిగుటచే స్మృతి దప్పి యుండుటవలన నాశిరోవేష్టము పట్టువదలి మరల ప్రవాహవేగంబునఁ గొట్టికొనిపోవుచుండెను. మహాబలశాలియైన యానిసాదయువకుఁడు విసుప్రచెందక బలము కొలఁది నీది వానింబట్టికొని మఱికొంతదూరము ముందు కేగి వానిని గట్టుపైఁ జేర్చెను. వానిని జూచినంతనే బోయవాని కిమిత్తమైనసంతోషము కలిగెను. తాను రత్నఖిల్ల మొసంగుటకై కలిసికొనఁగోరిన యువకుఁ డతఁడే. కాని వానిమీనఁ బ్రాణవా యువు లుండెనో లేదో యని బోయవానికి సంశయము కలిగెను. నీరు

విశేషముగఁ ద్రాగటచే వానికడు పుబ్బియుండెను. అప్పుడు బోయ వాఁడు వానికడుపు గట్టిగనొత్తి నీరు గ్రీక్కించి శుష్కపత్రంబు లేటి తెచ్చి జ్వాలఁజేసి వానిదేహమంతయుఁ గాచెను. అంతట నాపురుషుఁ డూపిరివిడిచి కను లొక్కింత తెఱచెను. పిదప నాబోయవాఁడు సమీ పంబునఁగల కొన్ని యోషధులను దెచ్చి రసముదీసి వానిచేఁ ద్రావించెను. కొంతవడికి వీరపాలుఁడు తెలివిఁజెంది బోయవానిని గుర్తించి “పుణ్యపురుషా! నాపాలిటి భాగ్యదేవతవైన నీవే నాకు మరలఁ బ్రాణదాత వైతివా!” అని కృతజ్ఞతతోఁపఁ బలికెను. అందుపై బోయవాఁ డు “రాజకుమారా! నీ కింక భయములేదు. వాక్పరిశ్రాంతిఁ జెందక యొక్కింతతడ వీబాలతృణాంకురశయ్యపైననే నిద్రింపుము. ఈయోషధిని నీయోద్ధనుఁచికొని నిస్త్రాణ గలిగినచో మరల సద్దానిరసమును సేవింపుము” అనిచెప్పి యాయోషధిని వాని కొసంగెను.

అప్పటికి తెల్లవాఁతినది. చంద్రకేళరమహారాజు సపరివారముగ సచ్చోటికి వచ్చెను. వీరపాలుఁడు బాగా తెలివిఁజెంది లేచి నిలుచుండెను. మహారాజు పుత్రునిఁ బ్రియమారఁ గాఁగిట గదియించి “నాయనా! వీరపాలా! నాకుఁ దక్కిలివా తండ్రి! గంగాభవాని కరుణించి నిన్ను నా కొసంగినది.” అని యొకను దానేమో యనుచుండ వీరపాలుఁడు బోయవానిని జూపి. “తండ్రి! ఈమహాపురుషుఁడు నన్ను మీకొసంగేనేగాని గంగాభవాని నన్ను మింగివేయుటకే తలంచెను” అని జరిగినవృత్తాంతముఁ దా నెఱింగినంతవఱకుఁ చెలిపెను. మహారాజావృత్తాంతముచు విని బోయవాని రొడుచేతులుఁ బట్టికొని పుణ్యపురుషా! నాకు చేసిన యీమహోపకారమునకు నీ వేమిప్రత్యుపకార మపేక్షించెదవు?” అని యడిగెను అందుకు బోయవాఁడు కుపితుడై “మహారాజా! మీవంటి యుత్తమక్షత్రియులే యట్లు సెలవిచ్చిన నే నేమి మనవిసేయుదును. మానవంతుఁడు మానవసోదర

సోదరీమణులకుఁ బ్రత్యుపకారము నపేక్షించియే యాపత్సమయముల నడ్డుపడునా? మీరు నాకు సెలవొసంగితిరేని మఱియెస్వరినైన విప్లవోపద్రవమునుండి కాపాడుభాగ్యము నాకు లభించును. అదియే నే నపేక్షించెడు ప్రత్యుపకారము” అని పలికెను. ఆమాటలు విని మహారాజు నివ్వెఱఁగందుచునత్యాదరంబున “పురుషరాజ! భగవంతుడు నీమహోదారవీరవ్రతంబునకుఁ దగినప్రతిఫలం బచిరకాలములోనే యొసంగుఁగాక. పోయిరమ్మ!” అని పలికెను. వెంటనే మొలనుండి రతనాలపిడితో నొచ్చారెమఖిగ్గమును దీసి “రాజకుమారా! ఈఖిగ్గమును నీవు బెబ్బులినోట విడిచివచ్చితివి ఇద్దాని నీకొసంగుటకై వచ్చి నీ కీయలంతికర్జము నొనర్పఁగలిగితిని. దీనిని దిరుగ నీవు గ్రహించి నాకు సెలవొసంగుము” అని వీరపాలునితోఁ బలికెను. అందుపై వీరపాలుడు “పుణ్యాత్మా! నాకు రెండ్రు ప్రియదాన మొసంగిన మహోదారవీరపురుషుడ వగు నీయెడల నాకృతజ్ఞత నెట్లు చూపుదును? ఈఖిగ్గమును స్మృతిచిహ్నముగ నీయొద్ద నుంచుము. తరువాత నేను దిరుగఁ గైకొనియెదను” అని వినయముతోఁ బలికెను. అందుపై బోయవాడు “రాజకుమారా! పరులచే నెద్దియుఁ గొనువాడను గానని మున్ను చెప్పియుండలేదా? మరల నన్నిప్పు డేల నిర్బంధించెదవు?” ఆమాటలు విని చంద్రశేఖరుడు “మహోదారవీరవ్రతా! ఆఖిగ్గము నిప్పటికి నీయొద్ద జాగ్రత్తపెట్టుమని కోరుచుండేనాని నీ కిచ్చి వేసితిని తీసికొనుచుని చెప్పటలేదు కదా అయ్యది నీయొద్దఁ గొంత కాలమైన నుండినచోఁ గృతజ్ఞతాబంధులమగు మేము నీకును జాగ్రదాతవగు నీవు మాకును జ్ఞప్తియందుట కనువగు నని కోరిన యీపాటి యలంతికొక నెఱవేర్పఁగూడదా” అని పలికెను. అందుపై బోయవాడు “మహారాజా! నన్ను త్సమింపుడు. ఇదే నే బోవుచుంటిని.” అని ఖిగ్గము నచ్చచ్చి విడిచి యమునానదిలో మరల దుమికెను. చంద్ర

శేఖరుడు విస్మయానందతరంగితుండై వీరపాలుని వెంటనిడికొని పరివారసహితంబుగ వెడలిపోయెను.

పరద యొకను నత్యుజ్జితంబుగఁ బొంగివచ్చుచుండెను. కూలంబుల సభిగమించి యెన్నియో పట్టణంబులను బల్లెలను ముంచి వేయుచుండెను. బోయవాఁ డతిక్లేశముతో నీడి యవలిగట్టు సమీపించెను. అప్పుడే గడ్డితోఁ గప్పుబడిన నులకమంచపుకుక్కి యొకటి వానిచేతనుంకి కొట్టికొనిపోవుచుండెను. బోయవాఁ డద్దానిం బట్టికొని యవలిగట్టు చేరెను. వెంటనే మంచముపెనున్న గడ్డి తీసిచూడఁగా నందొక్కముసలిది చచ్చినశవమువలెఁ జైతన్యరహితయై పడియుండెను. ఆమె యొకను జీవముతోనే యుండెనని తెలిసికొని తనమూపుపై నిడికొనిపోయి సమీపంబునంగల యొకపత్రీకుటీరంబులో నామెను బరుండఁజేసి తగుచికిత్సలఁ బునరుజ్జీవితురాలిఁ గావించెను.

ఆముసలిది కనులువిచ్చి చూచెను. తాను సురక్షితమైనట్లు తెలిసికొనియెను. బోయవెజ్జచికిత్సానుహితచే నొక్కింతపుష్టిఁ జెంది నిషాదయువకునిఁ జూచి “నాయనా! నే నిపు డెచ్చోట నుంటిని?” అని మెల్లగ నడిగెను. అందుపై బోయవాఁడు “అమ్మా! నీవు సురక్షితమైనప్పదేశములో నే యుంటివి. నీ కింక భయములేదు. నీ మితటివిపత్తున కెట్లు లోనైతివి? నీవృత్తాంతముఁ దెలుపనగునేని వచింపుము” అనిపలికెను అందుపై నాజరభి “నాయనా! నీ వెవ్వండవో ముందెఱింగింపుము” అనెను. “తల్లీ! నే నొకకిరాతుండను. హేలాపురపరిసరారణ్యంబున నివసించు వీరధన్వీయును నొకకిరాతుని పుత్రికండను. నేఁబుట్టినపిదపఁ గొంతకాలమునకు నాతల్లి పరలోకగతురాలగుటచే నాతండ్రిచేతనే యతిగారవంబునఁ బోషింపఁబడుచుంటిని” అని పలికెను. ఆమాటలు వినినంతనే ముసలిది తనలోఁదా నేమేమో యోచిం

ప్రతాపసింహ.

చుచున్నదానివలె నొక్కింతతడ వూరకుండి, “నాయనా! నేను నమ్మఁ జాలను. నీవు మసిపాతనుగట్టిన మానికంబువలెఁ గిరాతవేషపరిచ్ఛన్నుండవు గాని కిరాతుండవు కావు. కిరాతుల కింతటి నిరుపమాన మహోదారశౌర్యసాహసాదివీరగుణంబులును జగన్మోహనాకారము నలవడునా? నేను వరమపాపాత్మురాలను. అతికలుష మైననావృత్తాంతమును ముందు నీవే తెలిసికొనఁగల్గెదవు. నీతండ్రినిఁ జూడ నభిలషించుచున్నాను. నన్ను నీవెంటఁ గొనిపోయెదవా?” అనియెను. అందుకు వల్లె యని పృయాణనృద్ధుఁ డగుచుండ నాకుటీరమువెనుక నెవరో మాట్లాడుచున్నట్లు తోచుటచేఁ గిరాతయువకుఁడు శృద్ధగ నాలకించుచుండెను.

“మొ!చో—నేడు మనము నక్కనడుముఁ దొక్కివచ్చితిమి. వహ్వ! మనపాలిటి భాగ్యదేవతయైన యమునానదీయతల్లి మనయిరువురకు నిరుపదివేలరూపాయీల విలువగల బంగారునగల నొసంగినది. ఆ మొండిప్రాణి యెవ్వరోగాని మెడలోనికంత దీయుచున్నపుడు నాచెయ్యొడిసిపట్టినది. నేను రెండవచేతితో మొలనున్నకైజారు దీసి కంఠములోఁ బొడిచితిని. పిదప మర్యాదగాఁ దీసికొననిచ్చినది.

రెం!చో—మిత్రీమా! నేనును రెండుమూఁడుదెబ్బలుతిని నాకైజారుతోనే వారిని నెమ్మదిపఱచి కొన్నివస్తువులను గ్రహింపఁగలిగితిని. ఏవిధముననో మన మీమహావిప్లవంబున నేయపాయమును జెందకుండఁ జెరియొకపదివేలరూపాయీలు సంపాదించితిమి. మన మీరాత్రి పాంచాలరాజపుత్రినిఁ బట్టితెచ్చి మనమిత్రుఁడైన కామపాలునికోర్కె నటవేర్చితిమేని యింకను నిరుపదివేలు లభించును.”

అని యింకను నేమేమో చెప్పఁబోవుచుండ కిరాతయువకుఁడు వెలికి వచ్చెను. వానిని జూచినంతనే చోరులు పాటిపోయిరి. అతఁడు మరలఁ గుటీరములోనికిఁ బోవ నెంచుచుండ సమీపమున నొకకో

లాహలము వినవచ్చెను. కొందఱుపల్లవాం ద్రాకయువకునిఁ జేతులపైఁ గొనిపోవుచుండిరి. బోయవె జ్ఞామృతప్రాయుఁ డైనయువకునిఁగూడ నాకుటీరములోనికి రప్పించి ముసలిదానికిఁ జేసినచికిత్స లన్నియుఁ గావించి వానినిగూడఁ బునరుద్ధరించుచుఁ గావించెను. ముసలి దాయువ కుని గుర్తించి వానిజన్మవృత్తాంతం బొక్కింత యెఱిగినదికావున నమి తానందముఁ జెంది “ఓసో! యేమిపుణ్యము; నాయనా! భానుమం తా! నీవు జీవించియుంటివా? నేఁ డెట్టిసుదినము!” అని వాని నెన్ను చురు మద్దుపెట్టుకొనియెను. అదిచూచి బోయవె జ్ఞాశ్చర్యము నొం నుచుండెను.

ఆయువకుఁ డిరువదిరెండేళ్లు వయస్సు గలిగి నూనూఁగుమీ సములతోడను విశాలనేత్రయుగంబుతోడను మేల్మీబాగరుమిసిమిగల మైచాయతోడను శ్రీకారంబులంబోని యురుకన్గంబులతోడను పృ థుపీనవక్షుస్థలంబుతోడను దీర్ఘ శాహుపులతోడను బ్రతాపదీధతుల వెలుంగు ముఖవర్చస్సుతోడను విరాజిల్లుచుండెను. ఆపురుషుడు ధరిం చినదుస్తు లంతవిలువైనవి గాకపోయినను వానితీవి రాజలక్షణముల వెలిబుచ్చుచుండెను. ఆయువకుడు తెలివించెడియుండుటచే ముసలి దానిని జూచి “నే నిపు డెచ్చోట నుంటిని? అమ్మా! నీవు సజీవవై నామొద్దనే యుంటివా?” అని యడిగెను. అందుపై ముసలిది “నా యనా! ఇప్పుడు నీవు నేను మన ప్రయోధిభాషలయొద్దనే యుంటిమి. నీ వింక నన్ను విడిచి యెచ్చోటకును బోవసమకట్టకుము” అనెను. తరువాత భానుమంతుడు కిరాతయువకుని జూచి “పుణ్యపురుషా! కిరాతవేషంబుననున్న నీ వెవ్వండైనను నా కిప్పట్టునఁ బ్రాణదాత నైతివి. కావున నే నిదే నాకృతజ్ఞతాభివందనసహస్రంబు లర్పించు చున్నాను” అని పలికెను.

మువ్వురును బయలుదేరిరి. వీరధన్వికుటీరమును సమీపించు సరికి రాకీ రెండు యామము లయ్యెను. వీరధన్వి యావచ్చినమువ్వు రను బియ్యపూర్వకముగ నాదరించెను. తరువాత వీరధన్వి కుమారు నితోఁ “బ్రతాపసింహా! ఇంతతడవు నీ వెచ్చోట మసలితివి? వీరు నీ తెచ్చోట నెవ్వధంబున లభించి?” అని యడిగెను. అందుపై బోయ యువకుడు తఁడితో జరిగినవృత్తాంతము నెఱిగించి చోరులమాటలు జ్ఞాపకముగా “తఁడి! నేనొక యత్యవసర కార్యముపై హేలాపుర మేగిరావలసియున్నది ఆలసిచితి నేని మనయేలికయైన పాంచాల రాజపుత్రికకుఁ గీడువాట్లుట నిశ్చయము.” అని శిరతఁగ వాంఛించు గైకొని యత్యవతగమనంబున హేలాపురాభిముఖుడై బయలుదేఱెను.

ప్రతాపసింహుఁ డట్లు కొంతద వేగినపిదప వానికుశిత్తునం గల కొండలో నొకఁడుండి యొకయూరాలాపము వినవచ్చెను. ఆధన్వి స్త్రీకంఠధ్వనివలె నుండెను. చోరులగురుద్యమం బెఱింగియున్న వాఁ డగుటచేఁ గాతరపరితూణాయమానభుజప జరుఁడును వీరా క్గేసరుడును నగు ప్రతాపసింహుఁడు తక్షణమే సజ్యంబగు ధనుస్సు నుండి లాగివిడచిరబాణమువలె నతిశీఘ్రముగ లోవలోని కేగి యొక వటావృక్షముక్రింద నిరుక్తుఁడోరు లొకయెలనాఁగను బంధించి కొని పోవఁ బ్రయత్నించుచుండుటఁ జూచెను. అప్పుడు ప్రతాపసింహునకు మితిలేనికోపము వచ్చెను. ఫాలనేత్రీయుఁ దెరిచిచూచెను కాలాగ్ని రుక్మిణీ యన నుగ్రిండై వరనుండి కత్తిసి దీసి యొక్కచోరుని గొట్టెను. ఆదెట్లుచే నొచోరుఁడు కుశిహాక్కలో గాయముకడ రక్తాస్థానితదేహుడై క్రిందఁబడెను. అదిచూచి రెండవచోరుఁడు స్మృతీదప్తి బంధితురాలైపడియున్న లేమనువీడి పలాయతుఁడు గాఁ బ్రయత్నించు చుండ వానిచే యుడిసిపట్టి కత్తిపికిచే వానియెదుటొమ్ముపై దృఢ

ముగ జూడిచెను. ఆసోటుతో వాడు క్రిందబడెను. వెటనే వాని కుస్తుక దొక్కిపట్టి “తుచ్చుడా ! నీవు నీప్రాణముల కాపించితివేని మెదలక పడియుండుము” అని మతియొకపోటు బోడిచి వివశుడై యున్న వానిని వీడి యాజవ్యుని బంధవిముక్తురాలను గావించెను. పాప మాతేమ కింకను స్మృతి రాలేను. ప్రతాపసింహుడు పడియున్న చోరుల నిర్వృత నాత్మాటిచే నామావాప్తమునకు జేసికట్టి “కూర రాక్షసులారా ! మీ కీమరుష్యోకంబున జేయుకొని యెద్దియు జాలదు. ఆధోనోకంబున మీకు దగినకొక కలుగును” అని యాసు దరియొద్ద కేగెను.

అంత నాపూర్వోక్తికి చెలివినచ్చెను. భయవిహ్వలయై చకిత దృష్టుల నల్గడలు బరికించిచూచెను. చెప్పినకు గట్టివేయబడిన చోరులను జూచి సహర్షయై కొదమసింగను వలె దనయెదుటనున్న ప్రతాపసింహుని జూచి యామహావీరుడే తన మానప్రాణరక్షకుం డని షోభిశిశిని దిగ్గన లేచి వానియెదుట మోకారించి “పుణ్యపురుషా ! నేడు నీవు నాకొనచ్చిన మేలు నే నాజన్మాంతరమును మఱవజాలను. నామానప్రాణములను గాపాడిన మహావీరుడ వగు నీ కిదే వందన సహస్రము లర్పించుచున్నదానను” అని నమస్కరించెను. ప్రతాపసింహుడు నీరోచితంబుగ నామెను లేవదీసి “మానవతీమణీ! దుష్టముల ద్రాక్షశ్శాబుచే గునుమకోమలి వగు నీ కీముగ్రాగ్రశ్శాబున నిట్టి విపత్తు కలిగినందు కెంతయు జిత్తిల్లుచున్నాను. అదృష్టవశమున నమయమునకు వచ్చి నీ కొక్కింతమేలు సేసూర్పుభాగ్యము నాకు లభింపజేసినభగవంతునకు నేనుగూడ ననేక భక్తిపూర్వకవందనము లర్పించుచున్నాను” అని పలికెను. ఆమాటలు వినినంతనే యావాల్గొటి గెంటినతమకంబున బ్రతాపసింహునిపై నుత్పలిక దన బెళుకుజూపులు సారించుచు “గైతవకిరాతవేషంబున నార్ద్రతాగ్రాపరాయణు

డవై నామానప్రాణంబుల రక్షి పరచ్చిన మహావీరుడ వగు నీపవిత్రనామాక్షరంబులను వినఁగోరెను” అని దరహానితవదనపంకజయై యల్లనఁ బలికెను. ఆమాటలు వినినంతనే ప్రతాపసింహుఁడు కడుముగ్ధుఁడయ్యెను. వానిహృదయమున నపూర్వభావము లెన్నియో యుదయించుచుండెను.

ఉదాత్తధీరు డగు నామహావీరు డట్లు ముగ్ధు డయ్యి సంతయాకులితచిత్తుండగుటవలనఁ బ్రత్యుత్తరము వెంటనే యొసంగఁజాలక యొక్కింత యాలోచించి నిజభావోర్మికల వెలి కుబ్జనీయక “లలనామణి! నాపేరు ప్రతాపసింహుఁడు. నిన్నుఁగానక నీతల్లిదండ్రులు నీకై యెంతపరితపించుచునురో! నీ వీరిశాసమయంబున దుర్గమారణ్యము గుండా యొంటిగఁ బోఁజాలవు. నీ వమమతిఁ చెదవేని నిన్నుఁ గొనిపోయి నీతల్లి దండ్రుల కప్పగించి వచ్చెదను. ఏమనియెదవు?” అని యడిగెను. అందు కాతరణీయః హర్షపులకితగాత్రయై ప్రజాభరంబున శిరఃబంపి “భవాదృశు లగు మహాదారపీఠభిక్షామణుల కంతటిదయ నాపైఁగలిగినచో ధన్యురాల నైతి ననియే తలంచెదను.” అని యల్లనఁ బలుకుచుఁ గేగింటిచూపుకోపులఁ బ్రతాపసింహునకుఁ బార్శివోషికం బొసంగెను. అంత నాయుగ్వరు నచ్చోప్పు వదలి హేలాపురాభిముఖులై బయలుదేరిరి.

శ్రీశ్రీ.

ప్రతాపసింహ

నాలుగవ ప్రకరణము.

చ భీమలగురంతేకృత్యము లభింపవరానియకాదు మహా
జ్వలగుణవంశనీరుజనపాలనకై యెల్లప్పుడు
గలగలగల జేయు నైఁక వలగలగ నొనర్చుచు వారి దైర మే
న్వలన నొకాది పూర్ణగుణవంతుల జేయుచు చుండు నిష్కమిం.

ఆ కాలమునఁ బాంచాలరాజ్యలక్ష్మీపురరత్నదామమేగువ
యైన హేలాపుర మహారాజులును గలిగి సిరి కాటపట్టె విలసిల్లుచుం
డెను. విశాలమైన రాజవీధులును వాని కిరుప్రక్కలనత్యున్నతగోపురా
ట్టాలకళోభాభిరాములు లైన శాసనాదంబులును సమస్తవస్తుపూ
ర్ణంబులైన విషణిపరిదేశంబులును గలిగి త్రాకాచ్చమధురజలసమృ
ద్ధిగల సకలజనసమూహంబులై విరాజిల్లుచుండెను. ఆపురవతంసంబు
చుట్టును సహజముగ నేర్పడిన గభీరపరిఘయై పురలక్ష్మీ ధరించిన
యొడ్డామోయన జాలానది ప్రవహించుచుండెను. ఆయొడ్డానది
నకు మరకతహరిద్రంబులు దాపిరోయన నరుబుజంబులఁ బచ్చిక
బయల్లుచు నేదారంబులును బ్రకాశించుచుండెను.

ఉత్తరదిశయిగ దానదిపై నొకబలమైనవంతెన కలదు. అయ్య
ది పురముఖద్వారమున కంటిముండెను. ఆవంతెన యద్ధసమయము
లయందుఁ బైకియెత్తివేయటకును శాంతసమయములయందు వ్రాల్చి
యించుటకును వలయునేర్పాటులను గలిగియుండెను. పురంబులోఁ
బ్రవేశించునట్టియు నద్దాని నిర్గమించునట్టియు యాతామూలజనంబు
గావం తెనమీఁదనుండి పోవులయునేగాని సేవపూర్వము లేదు. అసం

ఖ్యాతంబగు గోగణా బెప్పుడు నాపచ్చికబయళ్ళలో మేయుచుఁ జియ్యు పట్టియుండును ఆపురంబున కనతిదూరంబునఁ బర్వతారణ్యంబులు పెక్కులు గలవు.

ఆపురవరంబుఁ బాంచాలరాజ్యరమాకళత్కూ డగు సుదర్శన మహారా జేలుచుండెను ఆతం డే బదిసంవత్సరములవయస్సు గలనాఁ డయ్యును దృఢకాయఁడై భుజములపై నుగ్గులుదేటి పేలీలాడు నల్లని దీర్ఘశిరోజులులు నిమ్మపండ్ల నాఁవఁగల మెలితిరిగిన నల్లఁగోఱమీ సూబులును శారదాసదనంబగు నత్యున్నతఫలంబును నిత్యప్రసన్న వీక్షణంబులఁ దనువునువిశాలనేత్రంబులును నాజునుబాహువులును వెడందయురంబును హర్యక్షమధ్యంబును గలిగి పిఱుపివియసబీరం బున భీష్ముని, వదాన్యత శిబిర్లదధీమలను బురడించుచు రాజనీతి యందుఁ గవిగురుల లెక్క నేయక పంజ్ఞాదక్షుడై యొప్పుచుండెను.

ఆధరారమణునిపేరు వచింపినంతమాత్రమున భీతిచే శత్రువులు గజగజ వడంకుచుండురు. అట్లేడు సుదర్శనుం డగుటచే వానిను స్వరూపసౌందర్యంబును దిలకించియుఁ గర్ణరసాయనంబులగు వాని మహనీయమజలమధురాలాపంబుల నాలకించియు వానిమహిమ దార్యభూతదయావిగుణఫలనిశేషంబుల ననుభవించుచుండియుఁ దని విసేక నుత్సహించు నాశ్రితజనులు రాజ్యమునం దెల్లెడల గజగుజలు వోవుచుండురు రాజ్యప్రజల సతిదాక్షిణ్యభావముతో నాదరించు ప్రభువగుటచే నతఁ డాశ్రితజనచింతామణి యని ప్రసిద్ధిఁజెంది యుండెను. ఆమహారా జెప్పుడును ప్రజలసౌఖ్యముకొఱకే పాటుపడుచుండును గాని యెన్నడును స్వసౌఖ్యము నపేక్షించి పాటుపడిన వాఁడు కాఁడు. ఆధర్మమూర్తిపాలనముతోఁ బాంచాలరాజ్యమును రామరాజ్య మని గోకులు కొనియాడుచుండెడివారు.

అట్టి ధర్మపృథు వైన సుదర్శనమహారాజు చిరకాల మనపత్న్యైః సుతానముకొఱ కెన్నియో ధర్మకార్యము లొనరించి యిష్టదేవతాప్రసాదమున నొకకుమారీరత్నంబును గాంచెను. ఆకన్యను శుక్లపక్షచంద్రికవలె దినదినఁ బ్రవర్ధమానయై సంగీతసాహిత్యాదిసమస్తవిద్యలయందు నసమానశ్రేయస్వీవిశేషురాలై వీరపురుషుల ధిక్కురింపఁజాలు శౌర్యధైర్య గాంభీర్యసాహసాదిగుణ బులను గలిగి నవలవణ్యాఢీధితులచేతను మించుతీవనుగేరు మైచాయుచేతను గుసుమకోమలావయవసౌష్ఠ్యంబుచేతను సకలధీరజనహృదయాకర్షణసమర్థంబు జగన్మోహనయంత్రం బనఁదగిన లేజవ్వని యయ్యెను. ఆలేమసౌందర్యం బహుజ్ఞానసంగోచరం బగుటచే వేనోళ్లుగలిగిన చిలువరాయ సిక్తన వర్ణింప నలవికాదు.

మహారాజులేమను నెంతయో ముద్దుమురిపెమ్ముల గారవించుచుండెను. పదిమూఱ్ఱేడులనవోస యగు నాయుతి యవజనదృక్పిసాళికులంబునకుఁ గంతుసేచేతిపూలబాతియో యన వింతహామలఁజెన్నారుచుండెను. ఆబిడ్డ నగువెన్నెల గానరానిచో నామహారాజునకు లోకమంతయు నంధకారమయ్యుంబుగఁ దోచుచుండెను. ఆజవ్వని తననేత్రీకుముదుంబులకుఁ జుద్రీకళ యగుటచే మహారాజులేమకుఁ జుద్రీకళ యని పేరిడెను.

ఆతరుణీమణి స్త్రీజనసామాన్యభేదనాలోలత్వంబునఁ గేలీవసంబులఁ బరిభ్రమింప నేగి గగనరంగంబున రిక్తచెలికత్తియలతోఁ గూడి విహరించు రేవెలుంగుకైవడి నిజసఖీజనంబుతోఁ గూడి పుష్పపచయవినోదంబులతోడను హోలికాహోహాణంబులతోడను గండుకపతంగాదిభేలనావిశేషంబులతోడను వ్యాయామవిహారింబులతోడను జలకీడలతోడను గంతతడపు సాయుసమయముల వాహ్యశినెనుగి సూర్యుఁ డస్త్రుగతుఁ డగుచున్నతఱిఁ బ్రతిరోజునను నశ్వరాజం

బెక్కి సభోద్వితీయయై ధనుర్పాణంబులఁ గైకొని యాభేటవిహారోత్సకత సమీపారణ్యభూములకు సాయంసమయముల వాహ్యభి కేగుచుండెడిది.

ఒకరోజునఁ జంద్రీకళ కేళికోద్యానవశవిహారానంతర మాభేటభేలనోచితములైన దుస్తులను ధరించి ధనుర్పాణంబులు గైకొని పంచకల్యాణిగుఱ్ఱము నెక్కి సభోద్వితీయయై తండ్రిగారిసెలవుఁ గైకొని యుత్తరారణ్యభూములకు బయలుదేఱెను. వారిదుప్రరుఁ బురోహకఁడంబునం గలమఁతెనను దాఁటిరి. ఆసమయంబున వృద్ధభానుకిరణపాసారంబుచేఁ గేదారంబులెల్ల బంగారుమలామాచేసె మెఱుఁ గిడినట్లు కన్నట్టుచుండెను. హాళికులు తమపను లుజ్జగించి పురంబులోని కేగ నాయత్తపడుచుండిరి. పచ్చికబయళ్ళ విచ్చలవిడిఁ గనప్ర మేసవి చేపిన పొమగులతో లేగలకుఁ బాల్సొగ నావులు మూఁతులెత్తి యంభారావములు సేయుచుండెను. లేబచ్చికఁ గడుసారఁ దిని యత్యుత్సాహంబునఁ దఱిపిదూడలు అొకెలువైచుచుండెను. శుకపికళారికాని కురుంబంబులు కిలకిలార్పటంబులఁ గొమ్మల పీడి యిమ్ముల కేగుచుండెను. పరిమళమిళితమందమలయమగుక్కిశోరంబులు హాయిగఁ బ్రేరబొలయుచుండెను.

అట్టిహనోహరమైన ప్రకృతిసౌందర్యమును జూచి యానందించుచు నాయురుప్రరుఁ జనుచుండిరి. సూర్యుఁ డస్తమించెను. పద్మినీకాంత ప్రియునివియోగంబునకుఁ గుందుచు శిరంబు వాల్చి మంచు చిందులమిషచేత నశ్రుకణంబుల రాల్చుచు దుఃఖించుచుండెను. ధవళపుష్పాలంకృతం బైననీలాంబరవితానంబో యనఁ దారకానిచయసమం దితంబై గగనంబు శోభిల్లుచుండెను.

అంత దప్తుల నొకవ్యక్తి వికృతాకారంబున నామృగయామణులకు గోచరమాయెను. వెంటచే యదృశ్యమగుటచే నావ్యక్తి యే

మైయుండునో యని వారిర్వురు యోజించుచుండిరి. అప్పటికి చందోదయమగుటచే వెన్నెల దశదిశల నలమిళానియెను. ఆమృగయీమణులు మఱి పురాభిముఖులైరి. మధురిక ముందును జంద్రకళ వెనుకను గుఱ్ఱములను నడిపించుచుండిరి.

ఆసయంబున “హా! హా! రక్షింపుడు-చోరులు” అని కెవ్వన నొక కేకవైచి చంద్రకళ భూమిపై బడెను. మధురిక మఱిచూచు సరికి నల్లనిముసుగులచే మొగములను మాటువఱచియున్న యిరువురు చోరు లాయెలనాగ నెత్తికొని పరుగిడిపోవుచుండిరి. అట్టి భయంకరోత్పాతంబును జూచి మధురిక దుఃఖావేశంబున నొడ లెఱుంగక “అయ్యో! ప్రియసఖ! చంద్రకళ! ఓపుణ్యాత్ములారా! పాంథులారా! విసపాలకులారా! నిషాదులారా! మానెచ్చెలి యగుచంద్రకళను జోరు లెత్తికొనిపోవుచున్నారు. రక్షింపుడు. రక్షింపుడు. అయ్యో! ఇక్కడ నా మొఱాళించువా రెవ్వరు? ఇంక నాకుగతియేది? దైవమా! నీవే గతి. మాచంద్రకళను రక్షింపుము.” అని యెల్లెత్తి రోదనమొనర్చుచు నీదుర్వార్త మహారాజుగారి కెఱిగింప నతివేగంబునఁ బురంబులోని కేగెను.

సుదర్శనమహారాజు తన ప్రియకుమారీమణి యగు చంద్రకళ వాహ్యశినుండి నడియివఱకు రాకుండుటచే నాచోళన మొందుచుండెను. తోవలో నామె కేమైన యాపద ఘటిల్లెనేమో యని భయపిహ్వలుఁ డగుచుండెను. వచ్చి యెచ్చోటనైన నెలిచియుండనేమో యని పురమంతయు వెదకించుచుండెను. పౌరు లతిసంభ్రమంబున నెల్ల యెడల నరయుచుండిరి.

అట్టియెడ మధురిక రోదన మొనర్చుచు వచ్చి గుఱ్ఱమును డిగ్గి మహారాజుపదములపైఁ బడి జరిగినవృత్తాంతమంతయు డగ్గుత్తికతో నెఱిగించెను. కోపవిషాదంబులు మనంబునఁ బెనఁగొన మహారాజు తు

భీష్మడి లేచి ఖడ్గంబుఁ జేతఁబట్టి పుత్రికాన్వేషణార్థ మాశ్వికదళంబు
తోఁ బ్రళయకాలరుద్రునివలె బయలుదేతెను.

అందఱును వంతెనను దాటిరి. ఆయుత్పాత మొదలినచోట
జూపుటకు మధురిక వారివెంట నచ్చుచుండెను. నిండువెన్నెల పిండార
బోసినట్లు మెండుగఁ దేజరిల్లుచుండెను. ఆశ్వికధనులకోలాహలంబుచే
గ్రూరమృగంబులెల్ల భయంకరార్భాటంబుల నిట్టట్టఁ బఱచుచుండెను.

ఆసమయంబున మధురిక తా నారోహించినవారువం బొకశా
స్త్రాలముం గని బెదరి యస్వాధీనంబుగఁబరుగిడుచుండనొకయెడ రికాబు
వట్టువీడి గుఱ్ఱముపైనుండి క్రిందఁబడెను. ఆదెబ్బచే నాకన్నియ స్త్రీ
తిదప్పి యుండెను. మహారా జాసమాచారమును విని యామె సతిజా
గ్రతగఁ బరంబులోని కషపి తాను నిజాచరులతో మరల బయలు
దేతెను.

అంత నాకస్మికంబుగఁ జుచ్చికారునిఁ గాగిలు సమూల్యవజ్రా
లంకృతనీలాంబరవితానంబుతోతె శోభిల్లుచున్న తారకాగణసము
చితగగనలక్ష్మీ యామహారాజు దురహస్థు జూడలేక మాటుముడఁ
గెనో యన నొక్కమాటుగఁ గారుమబ్బలచే దట్టముగఁ గప్పివేయఁ
బడెను. తీవ్రప్రతివ్రసఁ బెరుగాలి వీరవ్రాడంగెను. తఱుక్కు తఱుక్కు
మని మెఱుములు కనులకు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండెను. గుండియ
లవియునూల నుఱుము లుఱుముచుండెను. దృశ్యమైన మహోన్నత
మహీరుహంబులుఁ గూడ కూడకటివేళ్ళతోఁ బెల్లగిల్లి పడిపోవుచుం
డెను. వర్షము తుపారముగ నారంభించెను. చిమ్మచీకటి కారుకృష్ణి
యుండెను. గాలి తగ్గిచకొలది వర్షము బలమయ్యెను. ఆకసము చిల్లి
పడినట్లు జోరుజోరునఁ గుంభవృష్టి కురియసాగెను. ఇరుపగుండ్లతోఁ
గొట్టినట్లు వర్షధారలు ముఖమును బ్రద్దలుగొట్టుచుండుటచే నాశ్విక
ధనులు బహుముఖంబులఁ జని వృక్షములదరికిఁ జేరిరి. మహారాజు

మాత్రా మొక్కరుం డయ్య నాయుపద్రవబును సరకుగొనక చనుచునే యుండెను.

పాఠకమహాశయులారా! పేమి యెంతబలవత్తర మైనదో చూచుచుంటిరా ! పేమిమయమైన హృదయము మంచుగడ్డవంటిది. ఏపాటికాఁక తగిలిన నది కరఁగి నీరుగుచుండును. అట్టిగాఢాధికార సమయమున మధ్యవయస్కుం డగు నామహారా జెన్నండు నెండకన్న వానకన్న నెఱుంగని యాగర్భశ్రీమంతుఁ డయ్యఁ బేమిబలంబున దుష్టమృగాభీలనినాదంబులకు బెదరక చుడకంటకంబుల సరకుగొనక గుట్టలను గోతులను గమనింపక వృక్షలతానికుంజనీరంధ్రం బైన యాకికార్యణంబునఁ బోవుచుండెను.

ఆశ్వికభటులు తీవ్రమైన యానందముతోఁ దమగుఱ్ఱములను నడిపింపఁజాలక చెట్లక్రిందఁ జేరి రని చెప్పియుంటిమి. ఒకభటుఁడు తాను నిలిచినచెట్టుదాపునఁ గల వేటొకచెట్టుపై “మిత్రులారా! నిశ్శబ్దముగ నుండుఁడు. రాజభటులు మనచేతనే యున్నారు.” అను మాటలను విని దుర్మార్గులగుచోరు లందుండిరి కాఁబోలు నని తలంచి గుఱ్ఱమును దిగి మెల్లగఁ దక్కినభటులయొద్ద కేగి సంగతిఁ చెలిపి వారిని వెంటఁగొనివచ్చి చోరులున్న చెట్టుచుట్టు నిలిపి క్రిందకు రండుని చోరుల నదలించెను.

ఆచెట్టుపై మువ్వరుచోరులుమాత్రామే కలరు. వారిలో నిర్వురు గాయములచే వేదనఁ జెందుచుండిరి. ఒక్కఁడ మాత్రము శిష్టధారియై యొకచేతఁ ద్రాగుచుట్టను బట్టికొనియుండెను.

రాజభటుఁ డట్లదల్పినతోడనే యామువ్వరుచోరులును క్రిందకు మెల్లగ దిగి వచ్చిరి. వెంటనే రాజభటు లామువ్వరిని బట్టికొని కరచరణంబుల దృఢముగ బంధించి “దుర్మార్గనిశాటులారా! మాచంద్రికళాదేవి నేమిచేసితిరో యిప్పు డామె యెందుండెనో శీఘ్ర

ముగ వచింపుడు. అసత్య మాడితిరేని యిప్పుడే మీకుత్తుకలను గఱక్కున నఱికివైచెదము” అని గద్దరించి పలికిరి. ముష్కరు లగు నాచోరు లామాటలకు బెదరక నిశ్చలచిత్తులై “రాజభటులారా! మేము బాటసారులము. దుష్టు లగుచోరులబారి జిక్కి మాసర్వస్వమును గోల్పోయి ఖడ్గపరీహరంబుల గాయములను జెంది వివశులై పడియున్న యీనామిత్రులను వీడి యసువులపై నాసచే నేనొక్కరుండఁ బలాయితండనై యొక్కింతతడవునకు మఱి నామిత్రులయొద్దకు రా వారిర్వకు నీత్రాటిచేఁ గట్టివేయఁబడి యుండిరి. చోరు లేగియుండుటఁ దెలిసికొని యాత్రాడు విప్పి నామిత్రులను వెంటఁగొనివచ్చుచుంబల బెనుగాలి తటస్థించుటచే నడవలేక క్రింద నున్నచోఁ జెట్టు విఱిగి పడు నేమో యని చెట్టుపైఁ గూర్చుంటిమి చంద్రకళాదేవిని గుఱించి మా కేమియుఁ దెలియకు. కాని యెవ్వరో యొకపురుషుఁ డొకయెలనాఁ గను వెంటఁగొని యాదిక్కున నేగుచుండఁ జూచితిమి. వా రెవ్వరో మే మెఱుంగము” అని యాఖడ్గధారి పలికెను. అందుపై నొకరాజభటుఁడు ఖడ్గమును ఝళిపించుచు “ఓరోరి జాల్మూ! అసత్యవక్త్రస్థం భాషణంబులఁ దప్పించికొనఁ జూచుచుంటివా? నిజము చెప్పెదవారేదా?” అని కత్తిపిడిచే నొక్కపోటుఁ బొడిచెను. ఆపోటుతోఁ గ్రిందఁబడి వెంటనే లేచి “రాజభటులారా! మేము నిరపరాధులము. కరమసాధులైన బాటసారులను బాధించుట పౌరుషవంతు లగు మీవంటి వీరపురుషుల కుచితము గాదు. వర్షము వెలిసినది. మమ్ములను బోనిండు.” అని పలుకుచుండ “హాహా! విడ్డూ! చంద్రకళా!” అను నార్తనాదము వినవచ్చెను. వెంటనే యెద్దియో క్రిందఁబడినట్లు చప్పుడయ్యెను. తమపరీభువున కేమియుపద్రవము తటస్థించెనో యని చోరుల నలుగురుభటుల కప్పగించి మిగిలినయాశ్వికు లందఱు నాధ్వని వచ్చినచోటునకుఁ బరుగిడిరి.

సుదర్శనమహారాజు ఘోరారణ్యముగుండా పుత్రికాన్వేషణపరాయణుడై తదేకలక్ష్మ్యులునఁ బోవుచుండఁ దళుక్కు మని యొకమెఱపు మెఱసెను. ఆమొచువెల్లెన నల్లడఁబుఁ బరికించి చూచుచుండ దవ్వల నిరువురు బాటసారులు తన కభిముఖులుగ వచ్చుచున్నట్లాఁజేసికొని దోచెను. చంద్రకళయే యెవ్వరితోనో వచ్చుచుండ నని యుత్కలికఁ బొందుచు వారి నతిశీఘ్రముగఁ గలిసికొనుటకై గుఱ్ఱము నతివేగముగఁ బరుగిడఁజేయుచు నొకగుట్ట యెక్కుచుండెను. వన్దముచే నాగుట్టపై తాళున్నయుఁ దడిసియున్నందున కాళ్లు జాటుటచే గుఱ్ఱముతోఁ గూడ నామహారాజు దొల్లి కిందిపల్లములోని యొకముండ్లపొదలో బడెను.

అధ్యని విని రాజభటు లచ్చోటికిఁ బరుగిడిరి. మహారాజు కాన్పించలేదు. అపగ్రదేశ మంతటను వెదుకగా నొకముల్లపొదలో గుఱ్ఱము చచ్చి పడియుండెను. దాని కనతిదూరఁబున నొకపురుషుడు వైతస్యరహితుడై ముళ్ళపొదలోఁ జిక్కికొని యుండెను. వానిదేహమంతయు గాయములుపడి రక్తసిక్త మయ్యెను. మండ్లు గాఢముగఁ గుచ్చికొని యుండెను. మహారాజుదేహశోధ యిట్లుండె నని తెలుపుటకై యరుణుడు పూర్వదిక్కువ్యంబును గెంజాయల మెఱుఁగిచుచుండెను. వాని పరిధ్రుణ్ణేశంబు వాపఁ జల్లనిపిల్ల వాయువులు వానిపై నల్లనఁ బొలయుచుండెను. శకుంతసంతానంబు లవ్యక్తమధురాలాపంబుల వాని మేల్కొలుపుచుండెను.

శ్రీగ్రంథం.

ప్రతాపసింహ.

అయిదవ ప్రకరణము.

చ. అగణితకార్యసంపద మహామహిమోన్నతిః గానంబువన్
మృగయులచేతఁ జిక్కువడి మృత్యువునాతను గూలనున్న సో
యగపుకుకంబుఁ గాచి హృదయం బనుపజరమందు నిల్వకుం
డఁగ దయ నీడి పెండియుఁ గడంగెదె తోయఁ గిరాతుపారికిఁ.

ప్రతాపసింహుఁడు తండ్రియొద్ద నెలవుఁ గైకొని వెడలినపిదప
వీరధన్వి వృద్ధనాఁనిఁ జూచి “అమ్మా! నాభాగ్యదేవతనైన నిన్నెంతకా
లమునకుఁ దిరుగఁ జూడఁగలిగితిని. నీనిజవృత్తాంత వెఱుంగఁగోరి యె
న్నియోపాయత్నములు చేసితిని; కాని వ్యర్థుండ నైతి. నీవు నాకొసం
గినబిడ్డఁ డెవరో తెలియకయ పుత్రవాత్సల్యమున నింతవఱకుఁ బెం
చితిని. ఇరువదిసంవత్సరముల ప్రియమువాఁ డైనను మాజాతిమ
ర్యాదలు గాని యాచారములు గాని వాని కలవడియుఁడలేదు.
ధన్వర్విద్యయం దసమానప్రజ్ఞాధుఁడుఁ డయ్య వ్యర్థముగఁ బాఠి
హింసఁ జేయుట కోర్వఁడు మాటలచేతను సాహసక్రియలచేతను
సమానుషతలంపులచేతను విశేషించి నిరుపమానప్రభాభాసితసుస్వ
రూపప్రతాపాదిగుణములచేతను మహారాజపుత్రుఁ డైయుండు నేమో
యని యభిప్రాయపడుచున్నాను. వాని జన్మవృత్తాంత మొక్కింత
యెఱింగించెదవా?” అని యడిగెను. ఆమాట విని యిందుమతి “నా
యనా! కొద్దిరోజులలో వానివృత్తాంతము నీకేగాక లోకమంతకును
వెల్లడి కాఁగలదు. వాని జన్మరహస్యము ప్రతికూలసమయమున వెల్ల
డియైనచోఁ గార్యవిఫలత్వ మొదపుటయే గాక వానికి నీకు నాకు

మనతో సంబంధించినవారికిఁగూడఁ బ్రాణహాని తటస్థించును. కావునఁ ద్వరపడకుము” అని పలికెను. అందుపై వీరధన్వి “అమ్మా! నీతో వచ్చినయువకుఁ డెవ్వరు? వానివృత్తాంత మేమైన నేను విననగునా?” అని యడిగెను. అందు కామునిమతి యేమో చెప్పుబోవుచుండ వా కిట జనసంకులము వినవచ్చెను. వీరధన్వి వెలుపల కేగెను. ప్రతాపసింహుఁడు కొందఱురాజభటులతోడను నొకజవ్వనితోడను స్మృతిదప్పి పడియున్న సువర్చనునితోడను బంధితులైనచోరులతోడను గుఱిరముచెంత కేఱెఁచెను. మహారాజును గొనిపోయి లోనఁ బరుండఁ జేసిరి. దీపపుకాంతిని వీరధన్వి మహారాజును గుర్తించి సంభ్రమాశ్చర్యవిషాదంబులు మనంబునఁ జెన్పఁగొనఁ దగుచికిత్సి లొనరించుచుండెను. ఇందుమతి చంద్రకళ కుపచారములు సేయుచుండెను. బంధితులైనచోరులను రాజభటులు వాకిటఁ దమస్వాధీనముగో నుంచుకొనిరి. ఇందుమతివిచార మింతింత యని చెప్పు నలవిగాకుండెను. భానుమంతుఁడు లేచి కళవళపడుచుండెను.

బోయవానిచికిత్సాప్రభావంబునఁ గంతసేపటికి మహారాజున కొక్కింత తెలివినచ్చెను. చంద్రకళయు మూర్ఛదెలిసి లేచి తండ్రి కుపచారము లొనరించుచుండెను. మహారాజు కనులు విచ్చి చూచెను. తా నాకుఱిరములోని కెల్లువ వ్చితి నని విస్మయాకులితచిత్తుఁడై మరల కనులు మూసెను. జగన్మోహనాగి యగు నొకయెలజవ్వని వానిగాయములకు బోయవాఁడు చెప్పినట్లు కట్లుగట్టుచుండెను. ప్రతాపసింహుఁడును వీరధన్వియు మహారాజున కిరుబుజంబుల నిలిచి తాళవృంతంబుల పీచుచుండిరి. కొదువవారందఱు దూరమున నిలిచియుండిరి. తండ్రి తెలివినఁజెందె నని చంద్రకళ యెఱుంగదు. తనకుఁ గట్లుకట్టుచున్న జవ్వని తనప్రియకుమారిమణి యగుచంద్రకళ యని మహారాజు నెఱుంగఁడు. మహారాజు మరల బాగుగఁ దెలివినఁజెంది టిచ్చవడినచూపుల

తో నల్వలంకులఁ గలయఁజూచుచు యొక్కంతతడవు నిర్విణ్ణుడై యుండి “పుణ్యాత్ములారా! నాచంద్రీకళను మీ రెచ్చటనైనఁ గనియుండిరా?” అని యల్లన నమగుచు లేవఁబోయి పడిపోయెను. ఆమాట విని నంతనే చంద్రీకళ తుంభిపడి లేచి, “జనకా! జనకా! నీ కింతటియాపద ఘటిల్లుటకు హేతురూపత నగు మందభాగ్యురాలను నీచంద్రీకళను నేనే నీయొద్దనే యన్నాను. హా! హా! తఱ్ఱీ! నీ వెంతటివిపత్తునకు లోనైతివి!” అని పట్టరానిదుఃఖావేశంబునఁ దండ్రియక్కన వ్రాలి వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను. మరల మహారాజు తేజీచూచి తనయెదవై వ్రాలి యేడ్చుచున్న ముద్దులగుమ్మ తనయనుంగుఁజంద్రీకళయే యని తెలిసికొని పట్టరానిసంతోషముతో “అమ్మా! చంద్రీకళ! ని నీజన్మంబున మరలఁ జూడఁగలిగితివా తల్లీ! నీముద్దుమొగ మేదీ?” అని మఱియొకసారి లేవఁ బోయి పడిపోయెను. వీరధన్వినలహపై యోషధీమిళితమైనపాలు చంద్రీకళ వానిచే దాగించెను.

మఱికొంతసేపటికి చంద్రీకళ తిరుగ లభించిన దనునంతోషముచేతనో వీరధన్విచిక్తాస్పృభావంబున గాయములు మాని బలము గలుగుటచేతనో మహారాజు చివాలున లేచి కూర్చుండి కూతుం బ్రിയమార ముద్దుబెట్టికొని “తల్లీ! నీ వాచోరులనుండి తెప్పించికొని యెట్లు రాఁగలిగితివమ్మా! నిన్నుఁ గాపాడి నా కింతటిమహిమకార మొనరించిన పుణ్యాత్ముడెవ్వరో చెప్పఁగలవా?” అని యడిగెను. చంద్రీకళ తండ్రికుడిబుజంబుపై దనశిరంబు వాల్చి “జనకా! దైవానుగ్రహంబుచే వీరశిఖామణుల సహాయమును బడయఁగల్గినవారి కెట్టియాపదలైన రానేర్చువా?” అని ప్రతాపసింహునిపై నోరచూపొకటి సారించి సిగ్గుచే దన లేనగు మొగంబు వంచి యూరకుండెను. ఆచేష్టవలన మహారాజు మెభావమును దెలిసికొని “ఏమీ! ఆమహాపురుషుఁ డింతడేనా?” అని తనకుడిబుజంబుచెంత నున్న ప్రతాపసింహుని

చేయి బట్టకొని “ఓపుణ్యపుగుమా! కిరాత వేషంబుననున్న నీ వెవ్వం
డనైనను నాపాలిటి యదృష్టదేవతవై ప్రాణసమాన యగు నాయీ
యనుంగుచుదిక్కున రక్షించి నాకుఁ బ్రాణదాత వైతివి. నేడు నీవు
నాకొనర్చినమహోక్షకారమునకుఁ దగినబ్రత్యుపకార మొనర్పలే
కున్నను వీరధూర్జటి వగు నీ వాచంద్రితారార్కంబుగఁ గాతరపరి
రక్షణాయమానభుజపంజరుడవై దివ్యయశస్త్రుద్రాకళావిలసితుండవై
ధరాతలంబున వర్ధిల్లున ట్లనుగ్రహింప జీవితకాల మంతయు నాయీ
ష్టచైవమును బ్రార్థించుచుండెదను. ఓదయామయా! నీవవిశ్రామా
క్షరంబులను డెలిపి నీవృత్తాంత మేమో వివరించి నాకుఁ జెప్తులపండు
వ గావింపుము” అని సాదరంబుగఁ బలికెను. ఆమాటలు విని పత్రా
పసింహుఁడు కడుముగ్ధుడై వినయవినమితగాత్ముడై “మహారాజా !
పరమధర్మస్వరూపులును గృపాయత్తచిత్తవృత్తులును నగు మీవంటి
యుత్తమప్రభువుల కొక్కింత యుపకరింపఁ గలిగినభాగ్యము నాకుఁ
జాలదా? మీరు వేఱుగ నాకుఁ బ్రత్యుపకార మొనర్పవలెనా?
నికృష్టఁ డెవ్వఁడోతప్ప మానవతుఁ డైనవాఁడు వీరోచితకులంబునం
బుట్టి మానవసోదరసోదరీమణుల యాపదల కడ్డుపడకుండునా? పత్ర
ఫల మపేక్షింపకయ పరోపకార మొనరించువాడే పురుషుఁడు. వా
నిప్రయోజనమే పురుషార్థము. పురుషార్థసిద్ధిలేని జీవనము వాయస
జీవనము కాదా? ఇంతకు నే నెప్పుడేలినవారికిఁ బ్రత్యేక మొనరించిన
యుపకార మేమియున్నది? ఈపాటిస్వల్పవిధ్యుక్తకార్యమునకు మీ
వంటిమహానుభావులు బాలుఁడ నగు నన్నింత గొప్పసేయుట నాకు
శ్రేయస్కరము గాదని వినయపూర్వకముగ విన్నవించుచున్నాఁడను.
క్షమింపుఁడు. నన్నుఁ బ్రతాపసింహుఁ డని యీయెడనున్నవారంద
ఱును బిలుచుచున్నారు. ఏలినవారికిఁ జకిత్స యొనరించిన యీవీరధ
న్వి పుత్తుండను. నేను పుట్టినతోడనే నాతల్లి చనిపోయెనట. నా

యీదేహ మేలినవారు పెంచినదే యగుటచేత మీయదియే” అని పలికెను. ఆమాటలు వినిసంతనే చంద్రకళహృదయము కళవళపడఁ జొచ్చెను. ప్రతాపసింహుఁ డవలి కేగెను

తరువాత మహారాజు నీరధన్విని జూచి “భీషగ్రిత్నమా! నీ కిట్టి పుత్రరత్నము కలదని మాకెన్నఁడు నెఱింగింపవైతివేమి? నీని కింతబుద్ధివిశేషము వాఙ్మతుర్వము శౌర్యోదగ్రత సౌందర్యగరిమ భూతదయ యెట్టులలవడియెనో తోచరాకున్నయది. ఈతఁడు నీ కారసపుత్రుడేనా?” అని యడిగెను. అందుకు నీరధన్వి “మహారాజా! ఈపురుషుఁడు నాకు స్వయంప్రాప్తపుత్రుఁడు గాని యతారసుఁడు గాఁడు” అని పూర్వవృత్తాంతమును మహారాజుగారికి నివేదించెను. ఆవృత్తాంతమునువిని మహారాజు జొక్కింత తనలోఁదా నేమేమో విత్కించుకొని యిందుమతితో “పాలాతీ! నీరధన్వినివేదించినయుదంత మంతయు సత్యమేనా?” అని యడిగెను. అందు కాదానీ “మహారాజా! నిశ్చయమే” అని పలికెను. అంత మహారాజు “కామినీ! నీ వీట్లెల్లవాని నంతకాలముక్రిందట నీని కిచ్చితివా? ఆతఁడు నీయతారసపుత్రుడే యేమి?” అని యడిగెను. అందుపై నిందుమతి వెనుక నీరధన్విలోఁ జెప్పినవృత్తాంతమునే మహారాజునకు నివేదించెను.

తెల్లవాఱినది. సుదర్శనమహారాజు మంత్రీభటసామంతసేకురుంబం బాఁదోళికశకటాశ్వగజాదులతో నాకుటీరమున కేఠెంచెను. హేలాపురప్రయాణసన్నాహంబులు జరుగుచుండెను. ఆసమయమున భానుమంతుఁడు సుదర్శనునకు నమస్కరించి “మహారాజా! నిఖిలనరపాలమకుటకీరీటరత్నచ్ఛవిదృఢటానీరాజితపాదపంకేజ యుగ్మలగు నేలినవారి సందర్శనభాగ్యము లభింపఁజేయుటకై యీమహానుభావుండు యమసదనంబున కేగుచున్న సన్నుఁ దోడ్పొనినచ్చె. పుణ్యవశంబునఁ బరమధర్మస్వరూపులును సకలభువనైకమాన్యులు

నగు తక్కు దగ్గించి ధన్యతముడ నైతిని. నెలవొసంగెదరేని పోయి వచ్చెదను” అని సవినయముగ బలికెను. అందుపై సుకర్మచుడు “యువకుడా! నీపేరేమి? నీతల్లిదండ్రు లెవరు? నీవృత్తాంతము సమగ్రముగ నెఱింగింపుము” అని పలికెను. అందుపై నాయువకుడు “మహారాజా! నాపేరు భానుమతుడు. నాతల్లిదండ్రు లెవ్వరో నే నెఱుగను. నే నీయిందుమతినే తల్లిగ భావించి యీమెయొద్దనే పెరుగుచు నొకరోజున నాతల్లిదండ్రులు చనిపోయి రనేదుర్వార్త నీమెచే వింటిని. కాని వా రేకారణమున నెట్లు మృతులరో నే నెఱుగలేదు. మేము కల్యాణగడ మనే యొకగ్రామమున గలముఁబుచ్చుమండ నొకనాఁడురాత్రి యమునానది పొంగి యాగ్రామమును ముంచివేసెను. అప్పు డాపహవేగంబున గొట్టికొనివచ్చుచు మేమిర్వరము నీ ప్రతాపసింహునిచే రక్షింపఁబడితిమి” అని చెప్పెను. ఆవృత్తాంతమును విని మహారాజుడుమతినిఁ జూచి, “ఏమమ్మా! నీవృత్తాంత మెఱింగింపవైతివి. నీసంగతి తెలిసినంగాని నీవు చెప్పుదలంచిన రహస్య విషయము మే మెట్లు నమ్మనగు?” అని పలికెను. అందుపై నాదాసి తనవృత్తాంతము తనతో సంబంధించినదిమాత్రము మహారాజునకు నివేదించెను. ఆవృత్తాంతము విని మహారాజుక్రిందితనపు తనలోఁ దా నేమేమో విచిక్కించుకొని “ముసలిదానా! నీయుదంతంబు నా కతివి స్థయమును గలిగింపుచున్నది. పట్టపురాణియైన చిత్రాంగి ప్రధానదాసివై యపారరాజభోగంబుల ననుభవించుచున్న నీ వాకొలుపును బరిత్యజించుటకుం గలకారణము లెవ్వియో తెలియకున్నవి. మీయరువుర కేమైన గలపాముకలిగెనా యేమి?” అని ప్రశ్నించెను అందుకాజరభి “మహారాజా! లేదు. ఆమెయొద్ద కొలువుండుటకు నాకేయిష్టము లేకపోయినది. కారణ మెఱింగించుట కిది సమయము కాదు. నన్నుగ్రహింపుడు” అని పలికెను. ఆమాటలు మహారాజుననున్నను

మఱియొక కలతవచ్చిచెను. ఒక్కొక్కత యాలోచించి “ముసలివానా! నీ వీ భానుసుతునిపూర్వవృత్తాంత మెఱుంగుచువా?” అని యడిగెను. అందుపై నావృద్ధుని “మహారాజా! నే నట్లు నాజన్మస్థాన మగు వంగ రాజ్యమునం దుండఁగాఁ దవీయధరారమణునిపైఁ గళింగరాజ్యాధిపతి యగు శూరసేనుఁడును కుళిందదేశాధీశుఁ డగు కామపాలుఁడును గలిసి యుద్ధమున కేఠెంచిరి. ఆధండనంబున వంగరాజ్యరమాకళత్రుం డగు విష్ణువర్ధనుని గామపాలుఁడు వంచనచే సంహరించె. పిదపఁ బతి వియోగంబు సహింపఁజాలక వానిభార్య సహగమనం బొనర్చె. తవీ యరాజవంశంబు నంత మొందింప రాజబంధువులనెల్ల వధించుచుండుటచే నొకవృద్ధభటుఁ డీప్లివానినిఁ దెచ్చి నా కప్పగించెను. అప్పటి కీప్లివాని కైడ్రోడ్లవయస్సు కలదు అప్పు డావృద్ధభటునిచే నీబాలుని వృత్తాంతమును వినియుంటిని.

మహారాజా! ఇప్పుడు కుళిందదేశము నేలుచున్న కామపాలుఁడు రాజ్యలోభంబునఁ దనయన్నయగు కీర్తివర్మ యొకసమయమున రాజ్యమును దన కప్పగించి సకుటుంబముగఁ దీర్థయాత్రల కేగ రాజ్య గర్వంబునఁ గ్రిందును మీఁగును గానక వర్తించుచుఁ గ్రూరకర్మంబులకు వెనుదీయనివా. డగుటచే దోహియగు కామపాలుఁడు చోరులతో మైత్రిఁ జేసి వారిచేఁ గీర్తివర్మను వారణాసిలోఁ జంపించెను. అప్పుడే వానిభార్య సహగమనంబునఁ బరలోకగత యయ్యె. ఆరాజదంపతుల పరస్పరానురాగఫలదయం బైన యాయువకుఁ డప్పుటికి రెండేడ్లవాఁడు. ఆవిధంబుగఁ దల్లిదండ్రులను బాసి దిక్కుమాలినవాఁడైయున్న వీనిని దనయొద్దకుఁ దోడితెమ్మని యరువురథముల నంపెను. ఆభటులు చోరులే. పిదప నాచోరు లాబాలుని గొనిపోయి యరణ్యమధ్యంబున నొకచెట్టునకుఁ గట్టి వధింప యత్నించుచుండిరి. అంతట దైవవశంబునఁ గామపాలున కహితులై వానికొలుపుఁ ద్యజించి

యామార్గముననే వచ్చుచున్న కొందఱ తాత్వికభటు లాగురంతోద్యోగంబును జూచి తక్కువ తమగుట్టునుల నయ్యెడ కుజీకించి యాబాలుని జోరులబారినుండి రక్షించి వానిమేనమామ యైనవిష్ణువర్ధనున కొప్పగించి యేగిరి. పిల్లవాఁ డట్లు తనయొద్దకు వచ్చినరోజుననే విష్ణువర్ధనున కొకకొమరిత కలిగెను. మహారాజు పిల్లల నిర్దుర నతిగారాబముతో బెరుచుచుండెను.

తనమార్గనిరోధకుం డగు నీబాలుఁడు విష్ణువర్ధనునియొద్ద నున్న సంగతి విని మాయలనూరి యగు కామపాలుఁడు వీని సంతమొందించుటకై యెన్నియో కుటిలప్రయత్నము లొనర్చియు విఫలమనోరథుండగుటవలనఁ దనమిత్రుఁ డగుశూరసేనునిఁ బోత్సహించి సమరంబు సంఘటింపజేసి యంతటిరాజద్రోహ మొనరించెను. ఆవృద్ధభటుఁ డీ పిల్లవానిని నా కప్పగించి చనినపిదప నే వంగరాజ్యమును వీడి యీ పిల్లవానిని వెంటఁగొని యమునానదీతీరమున గలకల్యాణగడ మనే బ్రాహ్మణాగ్రహారంబుఁ జేరి యందు నిగూఢంబుగఁ గాలక్షేపము సేయుచుండ నీవిష్ణువర్ధనునకు సఁభవిచుటయు మే మిరువురమును బ్రతాపసింహునిచే రక్షింపఁబడి యేలినవారి యండఁ జేరుటయుఁ దటస్థించినది. విష్ణువర్ధనుని పుత్రికగతి యేమయ్యెనో తెలియదు.” అని చెప్పెను. ఆవృత్తాంతమును విని సువర్చుఁడు తన యశ్రుపూరితలోచనంబులు కోఁధారుణకాంతిఁ బ్రజ్వరిల్లుచుండ భావమంతనిఁ జూచి “నాయనా! భానుమంతా! నీ కింతటిద్రోహ మొనర్చిన కామపాలుని భగవంతుఁ డెప్పటికైన శిక్షింపక మానఁడు” అని శలీకెను. తనతండ్రిరాజ్యము నపహరించి తన్నంతమొందింప నన్నిద్రోహకృత్యము లొనరించిన కూరకర్కుఁడు తనపినతండ్రియగు కామపాలుఁడే యని యింతవఱకును భానుమంతుఁ డెఱుంగఁడు. ఇందుమతిచే నకృత్యము వినినంతనే వానికి యీతితయనగానికోపము వచ్చె

ను. కోధవిషాదావేశంబున నశ్శుభ్రపూరితచంద్రులను లయకాంతిఁ బ్రజ్వరిల్ల వరనుండి కత్తిఁ దీసి “మహారాజా! పరమగురుదోహియైన కామపాలుని నే నిప్పుడే వధించివచ్చెదను. నెల వొసంగుడు” అని వీరావేశంబునఁ బలికెను. ఆవీరోచితపౌరుషోక్తికిఁ జిలునవ్వు నవ్వి సుదర్శనుఁడు “నాయనా! త్వరపడకుము. కొందరపడి యేపనియుఁ జేయరాదు. పాపకర్మఫలము పరిపక్వమైనగాని పతన మొదలు. పరమదుర్మార్గుడగు రావణుని సహరింపు మని దేవతలు కోరఁగా శ్రీమహావిష్ణు వేమనెనో నీవు వినలేదా.

“అతనిం గాలమునూకఁ జువెనఁ జరుగఁ దుదాక మీ కోరికలకొ”

అట్లుచితకాల మొదవునందాక భగవంతునకైన దుష్టులను శిక్షింప వలనుపడదు. “అత్తుత్కటైః పుణ్యాపాపైరిహైవ ఫలముచ్యతే” అను నార్యోక్తి ననుసరించి దుష్టుడగు కామపాలుఁ డెప్పటికైనఁ దాను తప్పినగోతిలోఁ దాను పడకమానఁడు. పురంబులోని కేగి వలయుసన్నాహములను గావితము” అని వాని నొడంబడిచి యక్కడనున్నవారి నందఱు నుద్దేశించి, “మిత్రులారా! నేను నాయిష్ట దైవము మీరూపంబున నాకు సాక్షాత్కరించి నన్ను నాయనుగు పుత్రికను గాపాడుటయే గాక నా కెన్నియో విశేషవిషయాలు తెలింగించి దుర్లభము లైనకోరికల నుప్పతిల్లఁజేసె ఆకోరికల సఫలంబుఁజేయుపొంతు మీరందఱుఁ గొంతకాలము నాయాతిభ్యంబుఁ గొని నన్నానందింపఁజేయు వేడుచున్నాడను.” అని పలుకుచుండఁ బ్రతాపసింహుఁడు లోని కేతైవి “మహారాజా! అత్యవసరమగు కొంతొక కార్యార్థమై పోవలసివచ్చినది. నెల వొసంగుడు” అని యడిగెను. అది విని సుదర్శనుఁ డదరిపడి, “మహావీరుడవగు నోపుణ్యపురుషా! కృతజ్ఞతాబద్ధులమగు నాయొక్కయు నాముద్దులపట్టియైన చంద్రికశయొక్కయు సగౌరవాతిభ్యంబుఁ గొనకయే మ మీయరణ్యంబున

విడిచిపోవ నెంచుట పాడి యగునా? నీవు మాతోడఁ బురంబులోని కే తెంచి దినత్రయమైన మాగృహముఁ బావనం బొనరించి మ మ్మానం దింపఁ జేయఁ గోరెదను” అని పలికెను.

ఇందుమతియుదంతంబువలన మందీకృతంబులైయున్న నిజహృదయానందవీచికలు మరల నుప్పొంగుటచే జ ద్రీకళయుఁ గన్నుల నీను నించి ప్రతాపసింహునియెదుట మోకార్చిచి దీనవదన మై, “పుణ్యపురుషా ! మ మ్మితపతిమను గాపాడి నన్నను నాతండ్రిని సురక్షితుఁబుగ గృహంబుఁ జేర్పకయే నీనుదరముఖచంద్రిని మాటు వడిచి మమ్ముఁ జేకటిపాలుసేయఁ దలంచితివా? నీయెడల మే మేమైన యపచార మొనరించితిమికాఁబోలు! లేకున్న నీక్లిష్టసంకల్పం బేలకలు గును. మొదటనే న న్నా యరణ్యాబున రక్షింపకున్న మా కిష్టమైన నింతటి పరితాపంబునకుఁ గారణ మొదవకుండునుగదా. వీరపురుషుల హృదయములు సహజముగ దయారసభరితము లని వినియుంటిని. వహ్లాదారవీరపురుషుడ వైన ని వియ్యేక నింతటి నజ్ఞికాశిష్యము వహించుటకుం గల కారణ మేమో తెలియరాకున్నది. దయామయుండవై నాతండ్రిగారి వేడికో లంగీకరింపుము.” అని దీనదృష్టుల వేడి కొనియెను ప్రతాపసింహుఁడు కరుణార్ద్రహృదయుఁ డయ్యఁ బట్టిన పట్టు విడుచువాఁడు కాఁడు. వారివేడికో లంగీకరించి తాను హేలా పురంబున కేగినచోఁ దనపుక్కిట నిలిపియున్న భావోద్వేగంబు చంద్రకళాసాహచర్యమునఁ దన్నేమి త్వరపడఁజేయునో యనియుఁ దా నట్లు త్వరపడినచో నుపకారవసూరైయున్న యామెను లాలకఁగ నెంచెనని భావించునేమో యనియు, నాభిజాత్యవైపరీత్యంబును గమనింపకయ యట్టిసాహచర్యదోషమున కవకాశ మొసంగుట వీరోచితలక్షణము గాదనియు విశేషించి తన ప్రస్తుతోద్యమంబున కంతరాయంబు కలుగుననియు మొదలైన యాలోచనలచేఁ బ్రతాపసింహుఁ

డొక్కింతతడవు డోలాయమానమాననుండై యెట్టకేలకుఁ దనమనం
 బు దిట్టపఱచికొని “మహారాజా! తరణీమణీ! నిరుపమానగుణాని
 లగు మీరు నిష్ఠేతుకజాయమానకీర్తనామృతంబును నన్నింఁ
 గోరు మహాఘనులై రమ్మని కోరుచుండ నాకిప్పుట్ట నీయవసరకా
 ర్య మొకఁఁద్రమువలె నష్టపచ్చినది. నన్ను మీ రింతగఁ జాగ్రత్తప
 వలయునా? నేను మీకింకరుండను గానా? నాయీసంకల్పంబునకుం
 గలకారణము ముందు మీకే తెలియఁగలదు. మీకు నాభాగ్య
 వశంబున నాపైఁ గలిగినగౌరవాదరములు నిరూఢములే యైనచో న
 న్నుఁ బ్రియపూర్వకముగ వీడ్కొల్పుడు. కొద్దికాలములోనే తీరుగ
 మీసన్నిధికి వచ్చి మీయాతిథ్యమును హృదయపూర్వకముగ గృహిం
 చెదను” అని పలికెను. అందుపై మహారాజు, “వీరాగ్రగణ్య! నీవంటి
 సద్గుణరాశిదృఢసంకల్పంబున కంతరాయంబుగ నే నేమియుఁ బలుకఁ
 జాల. ఉచితానుచితవివేకశాలి వగు నీకుఁ దోచినట్లు చేయుము.
 శీఘ్రకాలములో నీపురస్కారము మాకు లభింపజేయ మొప్ప
 ప్రైవమును జాగ్రత్తచుచుండెదము. పోయిరమ్మ” అని పలికెను. అందు
 పైఁ జంద్రిక శగద్దకంఠయై “తండ్రీ! ఎయ్యెడకేగినను మహాభాగ్య
 వంతు లెందఱో విహరింపజాలు వీరాగ్రగణ్యుల విశాలమైన హృద
 యవీధిలో మనబొంట్లకుఁ జోరొదవునా?” అని సాభిప్రాయంబుగఁ
 బలికెను. అమాట విని ప్రతాపసింహుడు నెఱుంగరాదని భావోద్వేగం
 బు నాపికొనలేకపోయెను. దరహసితములుండై “మహారాజా! ఈ
 నాహృదయవీధిని గుణశీలస్నేహంబుచేఁ బ్రజ్వలెల్లు జగన్మోహన
 రూపదీపంబునకే చోరొదవును గాని లాటివారలకుఁ జోరొదవదని
 రూఢిగ నమ్మియుండుడు” అని గిరుక్కున మఱియొదృశ్యు
 డయ్యెను.

అంతట వాకిట నొకకోలాహలము వినవచ్చెను. మహారాజు కుటీరము వెలికి వచ్చెను. బంధితులైన చోరులు కట్లావిప్పికొని యే సమయముననో పాటిపోయి రనియు వారలను బట్టి తెచ్చుటకు బోయ నాడు కత్తిఁ జేతఁబట్టి పరుగిడియె ననియు రాజభటులు మహారాజున కు విన్నవించిరి. సుదర్శనుడు ప్రతాపసింహుని కార్యావసర మడియే యని గ్రహించి తనభటుల యశోధ్రచేత నేకదా తన కట్టియుత్సాహభంగము కలిగెనని భటులను మందలించి వానిసహాయార్థము కొందఱభటుల ననిపి మిగిలినపరివారముతోఁ బుత్రికాసహితుడై హేలాపురమునుగూర్చి బయలుదేఱెను.

శ్రీమం.

ప్రతాపసింహ.

అంబ సృకరణము.

ఉ. వీరవిహారిలల సునికుతుఁ డౌ బలశాలి సర్వదా
 పాదపవతుఁడై యుగుక్యసామతి దీనులఁ గాచి కీర్తి నొ
 ప్పాలెను నంతె కాని మసిపాతను గట్టినమానికంబునాఁ
 గారణవేష మూనిన వికారము గల్గునె వె. పు దప్పనె.

“వీరపాలుని యమునానదీవిప్లవమునుండి కాచిరక్షించిన కిరా
 తయువకుఁడెవ్వఁడై యుండునో? ఆతండు నాకుఁ బుత్రదానంబు సేయఁ
 గోరి కడటకిరాతవేషంబున వచ్చిన యుమాధర్తయో లేక హేత్వంత
 రముచే నావేషము ధరించిన మహావీరవీరశిఖామణియగు నుత్తమ
 రాజపుత్రుఁడో కావలయు. కానిచో నట్టిమహానీయసుందరాకారుం
 డును నిరుపమానభూతదయాసమన్వితుండును నద్వితీయశౌర్యధైర్య
 గాంభీర్యసాహసాదివీరగుణశోభితుండును మహాపరాక్రమశాలియు
 నగువీరపురుషుండు కిరాతకులంబున జన్మించునా! ప్రతిఫల మపేక్షిం
 పకయ పరుల కుపకారియు చేయుచుండుటయే వానివ్రతమట! దివ్య
 పురుషునకుఁగాక విషయలోలుఁడైన మానవున కట్టివ్రతము సాగునా?
 వానియాకారం బతిగంభీరంబుగ నున్నయది. బాలసూర్యనిఁబోలు
 నెమ్మిగంబును బద్ధదశసంకాశంబు లగు విశాలనేత్రంబులును సిం
 హమధ్యంబును గలిగి బాహ్యవేష మెట్లున్నను రౌద్రవమన్మథుడై
 బిత్తరులచిత్తము లపహరించు జగన్మోహనుఁ డాతఁడే. వానిమైచా
 య తమ్మలదాయ నపహసించుచుండె. ఉన్నతంబగు వెడంద నెన్ను
 మరు వానిధీశక్తిని వెల్లడించుచుండెను. పొడవైన వేళ్ళతోఁగూడిన

కరతలంబులు వానియుదారభావమును జాలుచుండెను. వాని చూపు కోపులు దమారసంబును జిలుకుచుండెను. వానిమీముగోము సుప్రసన్నతఁ దెలుపుచుండెను. వానిఁ వి నిరుపమానతేకోవిశేషంబును దృఢమైన పట్టదలయు వెలిబుచ్చుచుండెను. జానువులంటుచున్న గజతుండంబులం గేరు వానిభుజాదండంబు లద్వితీయపరాక్రమంబును బ్రకటించుచుండెను. అట్టిసు దరపురుషుడు బోయకులంబునం దొదవెనన్న నెట్లు నమ్మనగు? మఱియు వానివెనుపట్టి కుడితల్లున మత్స్యాకారముగల పుట్టుమచ్చ యొకటి నాకు దృశ్యాదృశ్యంబుగఁ గాన్పించినది. నాఁటినుండియు నామనోవిహంగంబు పైకెగుర నుంకించుచున్నయది.

ఈమధ్య నొక పరివ్రాజకుఁడు నా కిరువురు భార్యలు గలరని మువారిరువురకు నిరువురుకొమరులు కలిగిరనియు జ్యేష్ఠ భార్య యదృశ్యమైనను నామెకొమరుఁడు చనిపోయె నని తలంచితే గాని సజీవమై యుండెననియుఁ జెప్పియుండె. అట్టిజన్మచిహ్నముగలపిల్లవాని నెన్నియోవిధముల సరయుచుండ నాబోయయువకునియొ దాచిహ్నంబు కన్పట్టటచే నాయాశాంకురంబులు మోసులెత్తుచున్నయవి. ఆదైవజ్ఞుఁడు చెప్పినదంతయు సత్యమేయైనయెడల నాపరివ్రాజకుని భగవంతునిగ భావించి పూజించెదను. నాచారుమతిని నాపుత్రీరత్నమును నే నీజన్మమున మరలఁగాంచఁగలుగుదువా? నాకంతటియదృష్ట మబ్బునా? హృదయచూ! తహతహ జెందకుము. నాచారుమతి యదృశ్యమై నని పరివ్రాజకుఁడు పలుకుటచే నామెయు నెయ్యెడనో సజీవమైయుండనేమో యనునాస పొడముచున్నది. నాచారుమతి యదృశ్యమై యిరువదిసంవత్సరము లైనది. ఆబోయయువకుని వయస్సును నాప్రాంతముననే యున్నట్లు తోచె. మరల నే నానిపాదయువకు నెట్లు చూడఁగలుగుదును? అని యొకనాఁటి సాయంకాలమునఁ జంద్రశేఖర

మహారాజు వాహ్యుని కేగి యొక్కచోఁ జంద్రశిలావేదికపైఁ గూర్చుండి యేమేమీ తలచిసేకొనుచుండెను. సహచరులైనభటులు దూరమున నిలిచియుండిరి.

ఆసమయమున దర్వుల నొకయువకుఁ డశ్వాఘోరుఁడై వచ్చుచుండెను. ఆయువకుఁ డెవ్వఁడై యుండునోయని చంద్రశేఖరుండు లేచి కొంచె మెదురుగఁ జనియెను. వీరపాలుఁడు తండ్రినిజూచి వారువమ్మును డిగ్గి తండ్రికి నమస్కరించెను. చంద్రశేఖరుండు ప్రియమారఁ బుత్రునిఁ గాగిలించికొని “నాయనా! నీవు వీరపాలుఁడవేనా?” అని యడిగెను. ఆచూటవిని వీరపాలుఁడు నివ్వెఱఁగందుచు “దండీ! ఏమట్లు పలికెదరు? మీయనుంగుఁబుత్తుడ నగు వీరపాలుఁడను. ననుగుర్తింపలేకుండిరా? నేఁడు నాయుడేమైన విలక్షణము గలిగెనాయేమి?” అని పలికెను. అందుపైఁ జంద్రశేఖరుండు “నాయనా! నేఁ డేమీ కాని నామనస్సు కలతవాటియున్నది. దేహ మస్వస్థతగ నున్నది. యమునానదీవిప్లవమునుండి రక్షించి నిన్ను నా కొసంగినవైద్యశిరోముని యగు నాబోయవెజ్జవలనఁ గాని నా కీవ్యాధి నివారణ కాదని తోచుచున్నది. కావున నెల్లి సూర్యోదయ మైనతోడనే నీవు పయనంబై వాని జాడఁ దెలిసికొని తోడ్కొనిరావలయును” అని పలికెను. ఆచూట వినినంతనే వీరపాలునిహృదయము భావమరీచికలచే నాకులమగు చుండుటవలన నొక్కింత యాలోచించి “తండీ! తనయసుప్రలపై నానవీడి నన్నట్లు విప్లవమునుండి యుద్ధరించి రక్షించుటయేకాక యనుంగు సోదరునివలె నా కింతయుపచార మొనరించిన యామహానీయుని సాహచర్యమును నెనున నభిలషించుచునే యున్నాఁడను. కావున ముఖ్యముగ నే నటులనే జరిగింప సర్వవిధములచేతను బ్రయత్నించెదను. కాని—” అని యేమో చెప్పఁబోవుచుండఁ జంద్రశేఖరుఁ డార్తితోఁ, “గుమారా! ఏమట్లునియెదవు? ఆయువకున కేకీడును వాటిల్లియుండలేదు

కదా! నీసహచరులైన యాశ్వికమృగయులు నీవెంట రాకుండుటకుఁ గారణాభేదమైయుండును?" అని యడిగెను. అందుపై వీరపాలుడు "తండ్రీ! నేను సహచరులతో మృగయావిహారార్థ మరణ్యాబురకేగి యందును సంచరింపుచుండఁ గొందఱుచోరులు వివశుడైపడియున్న యొకయువకుని కరచరణములను బాధించుచుండిరి. అదిచూచి నేనును నాయనుచరులును దశశామీ యాచోరులను గలిసికొని కయ్యమునకుఁ గడంగితిమి నాసహచరులు బాధితుఁడైనయువకుని విడిపింప యత్నించుచుఁ జోరులచే హతులైన. అదిచూచి వీరావేశంబున నొక్కరుండనయ్యు బాధితుఁడైనయువకుడు నాప్రాణరతుఁడైన నిషాదయువకుఁడే యగుటఁ దెలిసికొని శతాధికసంఖ్యగల యాచోరులతోఁ బెనఁగి పెనఁగి ఖగ్ధప్రహారంబుల రక్తాప్లావితదేహుండనై మూర్ఛిల్లితిని. నేను తెలివొంది నల్లకలఁ బికింప నేవిధంబుననో నే నొకఁగుటీరంబులో నుంటి నని తెలిసికొంటిని. పిదప నే నెంత పెనకెన నాచోరులజూడ కాని కిరాతయువకునిజూడ కాని తెలియరానందున నిష్ఫలమనోరథుండనై నాసహచరులను జోరమృగంబులవాత నిడి యెంటఁగ నచ్చితిని. ఆనిషాదయువకుఁడు చోరులచే నెయ్యెడనో బాధితుడై యుండనోపు. మీయాజ్ఞ వడిసితిని గావున నెల్లి నేఁ దప్పక పయనంబై యేవిధంబుననైనజోరులయిక్క గనుంగొని యుపాయంబున వానిఁ దోడ్కొనివచ్చి నాకృతజ్ఞత నెఱపెదను." అనిపలికెను అయుదాతంబును విని చంద్రశేఖరుడు మిఁకిలేనికోపంబున "వీరపాలా! నీవు వలసినసైన్యమును గొని యాచోరమృగంబులఁ గసిమసంగి వేటాడియైన నాకిరాతయువకుని నెలరోజులలో నాకుఁ గనఁబఱచవలయును. లేనిచో నీవు తండ్రీలేనివాడవయ్యెద నని తెలిసికొనుము" అని పలికెను. అందుపై వీరపాలుడు "తండ్రీ! చోరులు మామూపులు. కపటతంత్రజ్ఞులు. భీరులు గాని శూరులు కాదు. సైన్యసన్నాహంబుతోఁ దరుపైకి నచ్చుచుండుట నెఱింగి

గిరేని మాయోపాయంబున నదృశ్యులై చేయిదాటిపోవుదురు కావట్యమును గావట్యము చేతనే సాధింపవలయును. కావున నే నొక్కరుండనే బయలుదేరినాను. అనుమతి నొసంగఁ బ్రార్థించెదను.” అని వేడుకొనెను. అందుకు మహారాజునుమతింప నందఱులు బురాభిముఖులై బయలుదేరిరి.

వీరధన్వికుటీరముచేత బంధితులై పడియున్నచోరులు కట్లు విప్పికొని పాఠిపోయిన వెంటనే ప్రతాపసింహుఁడు సుదగ్ధరునియొద్ద సెలవుఁ గైకొని యాచోరుల వెన్నంటి పరుగిడె నని యిదివఱకే చెప్పియుంటిమి. చోరులు బడరీవనగిరిప్రాంతముఁ జేరుసరికి వేగుఁజుక్క పొడిచెను. ఇఁక నొకగవ్వూతిమార్గం బేగినచో వారు తమ గవ్వూతి నంబుఁ జేరుదురు అ. తలో నొకచోరుఁడు ‘దోహము. దోహము’ అని కెవ్వన నొకకేక వైచి క్రిందఁబడిపోయెను. వానిశిరంబునఁ బెద్ద గాయము పడెను. అది చూచి మిగిలినచోరులలో నిరువుర రదినఱకే గాయముపడియున్నవా రగుటచే “మిత్రులారా! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.” అని యాకర్షించుచు నతీవ్రమునఁ బరుగిడుచుండిరి. ఒకఁడు పాఠిపోయెను. ప్రతాపసింహుఁడు పడియున్నచోరుని దనశిరోవేష్టము చే దృఢముగ బంధించి మిగిలినతస్కరుల నిరువుర ననతిదూరంబునఁ బట్టికొని బంధించుచుండెను. అంతలో శతాధికసంఖ్య గలచోరు లశ్వాశ్వాఘులై వచ్చి ప్రతాపసింహుని మార్కొరి. వీరశిఖామణియైన మనకథానాయకు డు తనచేత నున్నఖడ్గమును గిరగిరఁ ద్రోవ్వను వారందఱిలో నతిఘోరంబుగఁ బోరాడుచుండెను. ఖడ్గసంఘర్షణంబున విస్ఫుల్లింగంబు లెగయుచుండెను. ఒక్కరిముషములో నిరువురుచోరులు కూలిరి. మిగిలినచోరులు విషువక వానిని జుట్టుముట్టి పోరాడుచుండిరి. ఇంకొకగిముషమునకు మఱి యిరువురుచోరులు కూలిరి. ప్రతాపసింహుఁ డలయుచుండెను. వానిదక్షిణభుజముపై

నొకగాయము పడెను. అంతలో దవ్వలఁ గొందఱురాజభటు లశ్వా
 రూఢులై వచ్చుచుండుటఁ జూచి చోరు లొక్కుమ్రుడిఁ బ్రతాపసిం
 హునిపైఁ బడిరి. అదివఱకే యలసియున్నవాఁ డగుటచేతను నిశితా
 యధక్షితవేదనాభరుం డగుటచేతను జేతలోనిశిష్టము జూటవిడిచి చో
 రులకుఁ జిక్కిపోయెను. చోరులు వాని కరచరణబులను బంధించు
 చుండిరి. అంతలో సుదర్శనునిరాజభటులు వచ్చి చోరులను మా
 ర్కొసిరి. కొంతతడ వతిథయకరంబుగ సమరంబు పవర్తిల్లెను. సహ
 జభీరు లగుచోరులు రాజభటులఘాత కోహటిచి బంధితులై పడి
 యున్న తమచోరభృత్యుల సచ్చోటనే విడిచి బహుముఖంబులఁ
 బలాయితు లైరి. పెక్కుగాయములనుండి రక్తము విశేషముగఁ
 బ్రవహించుటచేఁ బ్రతాపసింహుఁడు వివస్మడై పడిపోయెను. రాజ
 భటులు వాని కెన్నియో చికిత్సలు గావించిరి. కొంతసేపటికి ప్రతాప
 సింహుఁడు తెలివిజెంది ‘దాహము దాహము’ అని సఙ్క్షేపజేసెను.
 తత్క్షణమే రాజభటులు వానిచే నిర్మలదకంబును ద్రావించిరి. దాన
 నొక్కింతబలము గలిగి లేచి కూర్చుండి రాజభటులను జూచి “మీ రె
 వ్వరు? ఇయ్యెడకు రాఁ గారణం బేమి? చోరు లేమైరి?” అని ప్రశ్నిం
 చెను. అందుపై రాజభటులలో నొకఁడు “బాబూ! పాంచాలదేశపు
 మహారాజుగారు తమకు శాసటగా నుండ మమ్మనిపిరి. మేము మాయ
 దృష్టవశంబున సమయమునకు వచ్చుటచే మిమ్ములను గాపాడుభా
 గ్యము లభించినది. మీపైఁ గవినచోరులలోఁ బెక్కుండు హతు
 లైరి. మిగిలినవారు నిరాశులై బహుముఖంబులఁ బలాయితు లైరి.
 తమకు మరలఁ జేయిక్కినచోరులను గొనిపోవ యత్నించిరి. కాని
 మే మాప్రయత్నము నాగనివ్వలేదు. బాబూ! ఆజ్ఞ యేమో
 సెలవిచ్చెదరా?” అని సవినయంబుగఁ బలికెను. అందుపైఁ బ్రతా
 పసింహుఁ డొక్కింత యాలోచించి “ఆశ్వికులారా! మీ రిచ్చో

టనే యుండుడు. నే నిప్పుడే తిరుగవచ్చి కర్తవ్య మెట్టిగించెదను.” అని బంధితులై పడియున్న యిరువురుచోరులను బంధవిముక్తులఁ గావించి వారి నొకవిదిక్తప్రదేశంబునకుఁ గొనిపోయి కొంతతడ వేమేమో సుభాషించి తిరుగ వారి నారాజభటులయొద్దకుఁ గొనివచ్చి “రాజభటులారా! మీ రీయిర్వురను జాగ్రత్తగఁ దోడ్కొనిపోయి మహారాజుగారి కప్పగించి నేను వారిసముఖమున కేతెంచువఱకుఁ దగిన కట్టడిలో నుంచి సగౌరవంబుగ నాడించవలయు నని నాకోరికగా మనవిచేయుడు. నే నిపుడు కొంతకాలార్యాదమై యొకచోటి కేగవలసియున్నది. మీరు పొండు” అని పలికెను. రాజభటు లాయిరువురుచోరులను వెంటగొని హేలాపురాభిముఖులై బయలుదేరిరి.

ప్రతాపసింహుడు రాజభటు లేగినపిదప వసంపథులచేఁ దన గాయములకుఁ గట్లుకట్టికొని మెల్లగ బయలుదేటి తనలో “ఏమిది! వీరవ్రతుడనై పరులతాపంబు లడంపఁబూనిన నేనే పరితాపంబునకు లోనగుచుంటిని. నాహృదయసాగర మిప్పట్టున నూత్న భావవీచికా పరంపరలఁ గల్గిల మగుచున్నయది. ఆమోహినిని జోరులబారినుండి రక్షింప నేనేల గడంగవలయు. రక్షించితిఁబో జాతిస్థిత్యంతరంబుల గమనింపకయ పరిధమదర్శనంబుననే యాకుసుమకోమలి వర్షంతగ నేల ప్రేమింపవలయు. వృద్ధవనిత వాక్ష్మీజంబులచే నాహృదయ క్షేత్రంబున నేమేమో యాశాంకురంబులు మోసులెత్తుచున్నయవి. నేను వీరధర్మికి స్వయంప్రాప్తపుత్రుండను గాని సమారముడను గాననియు నాజన్మవృత్తాంత మతినిగూఢ మైనదనియుఁ బలుకుటచే నామానసవిహంగము ముపరివీధి కెగుర గమకించుచున్నయది. నాతల్లిదండ్రులెవ్వరైయుండురో తెలియరాదు. వారు జీవించియుండిరో లేదో జీవించియున్నచో నాకొక కెచ్చోట నెంతగ నడలుచుండిరో! నిజజన్మ వృత్తాంత మెఱుంగకుండ సంధికారంబునఁ జెరిలాడుచుంటిని. ఈయు

ధకారము చంద్రకళామోగంబునఁగాని పాయదు. ఆమోగము నా కెట్లు సిద్ధించును? ప్రథమసందర్శనంబుననే యాలేమమోహనవిగ్రహమును నాహృదయఫలకంబున జిత్రించితిని. నాటనుండియు నా దివ్యమృగశబ్దవిగ్రహంబును ప్రేమపుష్పంబుల నంతర్ముఖుండనై పూజించుచుంటిని. ప్రత్యక్షంబుగఁ దదీయరూపామృతంబును దృక్కరంబులను గుణామృతంబును వాక్యామృతంబును గర్భాంజలిపుటంబులను దనివితీరఁ ద్రావుచు దినత్రయమైనఁ దమముట నిలిచి యాతిభ్యంబును గొనుచుని యెంతవేడిన నొల్ల నైతిని. చేజ్జి నతస్కరులు సురుంగుటఁ బ్రతినికొనినతోడనే యానేతంబున దిరుగ వారిని బట్టికొనటకై వెడలివచ్చితిని. ఆతరుణిమణియందుఁ గలదివ్యప్రభావ మెట్టిదియో కాని యామెదృగ్విశిఖంబులు నాహృదయంబు నాటినయంతనే ఏరుండ నయ్యు సంచలించిత్తుండ నై సాత్వికభావంబుల నెంతయో ముగ్ధుండ నైతిని ఇప్పు డేమనుకొనిన నేమిలాభము. నాయుభిజాత్య మెట్టిదియో నాస్థితిగతు లెట్టివియో తెలిసికొనకుండఁ బరుల దయాపోషణంబున నెంతకాల మీదేహయాత్ర జరుపవలయునో గదా! నన్నెడఁబాయవలసినచ్చినప్పు డాలేమ బాష్పంబుపూరితనేత్రముల నుండి ప్రసరించిన ప్రేమమయదీనవిరోకనంబు లిప్పటికిని నాహృదయమును వేధించుచున్నయది. అకటా! అట్టిప్రేమామృతకలశంబును బుద్ధిపూర్వకంబుగ వీడి మిక్కుటంబుగ దగఁగొనిన పాంథుఁడు మధుర జలాశయంబును బుద్ధిపూర్వకంబుగ వీడి మృగత్వష్ట నపేక్షించునట్లు నేనిప్పు డాలేమను మరలఁ జూడ నపేక్షించుచుంటిని. మింటనెలుంగు చంద్రకళ నపేక్షించుచాతకంబున కొకయెడ నశనిపాతంబు ఘటిల్లి మగ్గించునట్లు నన్నీవియోగతాపంబు మగ్గించుచున్నయది. చీ, చీ, ఇది వీరోచితలక్షణమేనా? ఇప్పుట్టున నాకుఁ బ్రతిపేరుఁడైయున్న భావభవు నోహటింపలేకుంటిని. నాకు ఏరశబ్ద మెట్లుచెల్లును. ఓరీ మన్మ

థా! ఆయెలనాఁగపలుకుచిలుక నెక్కి కన్నునువిల్లుఁ జేగొని నేత్రమీ నధ్వజుండవై మెడసంకువ నూఁదుచు నరాశకుంతల వరూధిససహితుండవై యసహాయుండ నగు నాపై విజృంభించుచుఁ టివా? నీయాటో పమంతయు నావంటియసహాయులపైఁ జూపిన నేమిలాభము. నీచే నే నిర్జితుండ నైతిని. నన్ను విడువుము.” అని పరిపరివిధంబులఁ దలపోసికొనుచుఁ దోవఁదప్పి మధురాపురారణ్యంబుఁ బ్రవేశించెను.

అట్లు చనుచుండఁ బ్రతాపసింహునివెనుకతట్టుచుండి గుల్లిపుడెక్కలచప్పుడు వినిపించెను. అతఁడు తిరిగి చూచునంతలో శతాధికసంఖ్యగల యాశ్వికులు వానిని జుట్టుముట్టి “ఓరీ! దుర్మార్గా! మా మిత్తులైన కాళీపాదభైరవుల నేమిచేసితివో చెప్పుము. లేనిచో నీ నీ సారి మా శంఖదీపికి బలి గాకుండఁ దప్పించుకొనఁజాలవు” అని పట్టి బాధి పు యత్నించిరి. వీరశిఖామణియైన ప్రతాపసింహుఁడు నిరాయుధహస్తఁ డయ్యు నీరావేశంబున నొకచోరునిచేతిలోనిఖడ్గము నూడఁబెరికి యడ్డాని గిరగిరఁ ద్రిప్పించు గొంతతడవు పోరు సల్పి పెక్కండ్ర) నుక్కడంచి పరిశ్రాంతు డగుటచే నాచోరులకు లొంగవలసివచ్చెను. చోరులు వానిని దృఢముగ బాధించి గుల్లిముపై నడికొని పోవుచుండ వీరపాలుఁ డనుచరసహితుడై వానిని మార్కొని పొలికలని మూఁఛల్లుటయు బంధవిమక్తుడైన ప్రతాపసింహునిచే వీరపాలుఁడు తెలివిఁజెంది నిజపురంబున కేగుటయు మాచమవరు లిదివఱకే వినియుండిరి.

అట్లు ప్రతాపసింహుఁడు వీరపాలునికి వలీయుచికిత్సలను గావించి వెడలిపోయినతరువాత వీరపాలుఁడు తెలివిఁజెంది చూచుసరికిఁ దానొకరుండ యొకకుటీరములో నున్నట్లు తెలిసికొనియెను. సహచరుఁ డొక్కఁడును గానరానందున వారందఱు జోరులచేఁ హతులై రని నిశ్చయించి యేకతంబ మధురాపురాభిముఖుడై బయలుదేఱెను.

శ్రీకృష్ణ,

ప్రతాపసింహ.

ఏడవ స్వరణము.

కాకన్న లక్ష్మణుడుఁ దిల్లి పాల్గొనుచును గాచంగలే రెవ్వరం
చున్నట్టింత మెలంగువట్లు కుజుడు చూసోపలే కాత్మలా
భాష్ట్యంబును గోరి సాధుల కపాదుం చెంది దుస్తాఖితు
బన్నం జాతురు వారి దైవము తుదిన్ బాధించడే తుంపడే.

భగవంతుని చైదములు మనుష్యబుద్ధికి దురవగాహములు. స్వ
లాభార్థియై చేసిన కార్యము దైవానుగ్రహములేనిచో నయ్యది పరుల
కుపయోగించునేగాని తత్కర్త కుపయోగింపదు. నామిత్రుడైనకామ
పాలుడు తనయన్నను జంపి వశపఱచుకొనిన కుళిందరాజ్యము
సుప్రతిష్ఠితంబుఁ గావించుకొనుటకై తనయన్నకొమరుఁ డైన భాను
మతుని సంహరింపఁగోరి వంగరాజ్యముపై దాడివెడల నన్నుఁ బో
త్సహించె. వాని కేమిలాభించె? వాని కపకీర్తియు నాకు వంగరాజ్య
ము లభి చినవి. అయినను విష్ణువర్ధనున కొకకొమరిత కలదట. ఆక
న్నియ యెచ్చోట నుండెనో తెలియరాదు. భానుమంతుఁడును గామ
పాలునిబారినుండి తొలంగి యెచటికో సురింగె. వారిరువురును బ్రతికి
యున్నంతవఱకుఁ గుళిందరాజ్యము నామిత్రున కెంతసుస్థిరమో వంగ
రాజ్యము నాకు సంతియే సుస్థిరము. వంగరాజ్యము నాకు సుస్థిరంబై
నను నాకు సంతోషము లేదు. నేను చిన్ననాఁడు ప్రేమించినచిత్రాంగి
మఱియొకనికైవసం బయ్యె. అమితానురాగముతో నన్నలరించుచుండిన
నాభార్యయు స్వర్గస్థురాలయ్యె. ఎవరికొఱకై నే నీరాజ్యాభివృద్ధి నపే
క్షింపవలయును ? నాముద్దులపట్టి యెవలలిత కీకళింగరాజ్యము ఛా

లదా? పుత్రసంతానార్థినై పాంచాలరాజకన్య యగు చంద్రకళను నాకిచ్చి వివాహము సేయుచుని సుదర్శనునకు వర్తమాన ముపితిని. అందు కారణ దియ్యకొనఁ దయ్యె. పిదపఁ దనచెల్లెలైన చిత్రాంగిని నాస్వాధీనముఁ జేసెదనని నామిత్రుడైన కామపాలుఁడు వాగ్దత్తముఁ జేయుటచేఁ బునర్వివాహప్రయత్నము నుజ్జగించితిని. నే నిప్పు డా యపేక్షచేతనే యధురాపుర మేగితిని. కాని భగ్నమనోరథుండనై తిరుగ రావలసివచ్చె. చీ, చీ, వీరోచితక్షత్రియకులంబున జన్మించిన నా కిట్టి తుచ్ఛకోరిక చెల్లునా? చిత్రాంగిని స్వాధీనముఁ జేసికొనఁగోరిన చో నామెను వింతతుగాఁ జేయవలయును. తరువాత నామెవలన నాకుఁ బుత్రోదయంబైనను గోళకునకు రాజ్యావృత్త కలుగనా?" అని యేమేమో తలపోసికొనుచుఁ గళింగదేశాధీశుండగు శూరసేనుఁ డశ్వారూఢుడై యొకనాటిప్రాతఃకాలమునఁ బుష్పగిరిపరిసరంబు దరియవచ్చెను.

ఆసమయమున వానిభుండగు నొకయౌత్వికుఁ డొకఁ డత్యాత్మికో వాని కెదురుగ వచ్చి "మహారాజా! లలితాకన్యను జోరు లెత్తు కొనపోయిరి" అని యాకొరించెను. వజ్రపాతసదృశం బగు నాదారుణవార్త వానిధైర్యభూషరం బగలింప "హా! లలితా! లలితా!" అని దుఃఖవివశుడై గుడ్డిమువైనుండి క్రిందఁబడియెను. మెంటనే యారాజ భటుఁడు వలయునుపచారంబులఁ గావించి యాతేనిఁ దెలివొందఁ జేసెను.

అప్పటికి లలితాకన్య పదియాఁజేడులవయస్సు గలిగియుండుట చేఁ బెండ్లియీడు వచ్చినదయ్యెను. ఆమెతల్లి గతించిననాటనుండియు శూరసేనుఁ డాయెలనాఁగ నల్లారుముద్దుగఁ బెంచుచుండెను. అట్లా కన్నియ శుక్లపక్షచంద్రికవలె దినదినపరివర్ధమానయై యెన్నియో విద్యల నభ్యసించి నిరుపమానశేముషీవిశేషురాలయ్యెను. ఆమెమెయి

సోయగ మంతకంతకు జగన్మోహన మగుచుండెను. తామరశేకుల వంటి యామె వెహదకనుదోయి యువజనజీష భావభవు డెత్తిన ధ్వజాబుగో యనఁ బ్రకాశించుచుండెను. ఆముతినగుమోము పండు వెన్నెలను వెదచల్లు షోడశకళాపరిపూర్ణం బైన పూర్ణిమాచంద్ర బింబమ్మును విశంబించుచుండెను. కొనమతుమ్మెదలగేను నల్లగిరు లాడు నామెదీర్ఘశిరోజుబు లాపాదమస్తకంబుగ వేలీలాడుచుండెను. నువ్వుపువ్వు నేలు నాజవ్వని నాసికాగ్రిమునందలి తళు కయస్కాంతంబువలె ధీరజవహృదయగోహంబుల నాకర్షించుచుండెను. వేయేల నామె నొక్కసారి చూచినచో నామెమోహనవిగ్రహ మెంతటి మునిమ్మిచ్చులహృదయంబులను నామెకొవక మానదు.

నిజభటునిసముచితోపచారంబులఁ దెలివిఁజెంది శూరశేనుడు లేచి “అయ్యో! నామద్దులలలితా! లలితా! పరమమర్మాద్భుతమైన నిన్ను ఏమీ యీవిధంబుగ నిన్నుఁ జూడమృగంబుల వాతఁడితినే. బిడ్డా! నీ చిన్నారిమగ్గుమోము నే మరలఁ జూడఁగలుగుదునా? అయ్యో! ఇంకెక్కడిలలిత? దుర్మదాంధుడనై పరులసహాయంబును నమ్మి నిన్నొంటిగ విడిచి వెళ్ళినపాపాత్మున కిట్టిశిక్ష కలుగు టాశ్చర్యమా? నిర్దయులగు నామష్కరచోరులు నిన్ను బలాత్కారముగఁ గొనిపోవునపుడు వారికర్కశహస్తంబుల శిరీషకుసుమపేశలం బగు నీసుకుమార తనువల్లి యెంతనలిగిపోయెనో? హా తండ్రి! రక్షింపుము, రక్షింపు మునుచు సర్భాగ్భుడనగు నాకొఱ కెంతపలవించితివో? ఆపాపాత్ములు నిన్నెట్టి వెతలపాలుచేయుదురో?” అని పరిపరివిధంబులఁ బనవిపనవి భటునిఁ జూచి “రాజదోహులారా! మీయుపేక్షచేతనే నా కిట్టివిపత్తు తటస్థించినది” అని తీక్షణబూతాయణనేతుంగిడై పలికెను.

రాజభటుడు గజగజ వడంకుచు “మహారాజా! మే మెంతమాత్ర మేమియుండలేదు. ఏలినవా రాగ్గినావశంబున నిరపరాధుల

మగు మమ్మూరక శిక్షింపఁదలంచిన మే మేమిచేయఁగలము. ఆమె యార్తనాదము విననశోడనే కోటలోనికి బరుగిడితిమి. అంతిపురం బులోనిచెలికత్తియ రోదన మొనర్చుచు మా కెరువచ్చి యీసంగతిఁ దెలిపి లలితాకన్యగదిలో దొరకెనని యీలేఖ నాచేతి కిచ్చినది. చిత్తగింపుఁడు" అని మహారాజుచేతి కొక లేఖ నొసంగెను. శూరసేనుఁడు భయకంపితఁడై యాయుత్తరము నత్యాతురతతో విప్పి చదువుకొనెను. అం దిట్లు వ్రాయఁబడియున్నది: —

“మహారాజశ్రీ శూరసేనమహారాజగారి సన్నిధికి—వీలిన వారి మిత్రులును శ్రేయోభిలాషులు నగు చోరాచార్యశిష్యులు సేయు విజ్ఞాపనము. మహారాజా! మీరు నిరంతరము మాక్షేమమును గోరుచుండు ప్రభువు లగుటచే మీవల్లఁ గించిదుపకారమును వడయఁగోరి తమకుమారీమణి యగు లలితాకన్యకపై మక్కువఁ గొని సాదర్య రాశి యగు నామోహినీమణిని వీడియుండఁజాలక మాస్వాధీనములో నుంచికొంటిమి. మీ రామెను జూడ నెంతప్రయత్నించినను లాభము లేదు. సామ్రాజ్యపుత్రికాభిమానముతో మీ రాకన్నీయను గొనఁగోరితిరేని యేఁబడివేలూపాయీ లీక్రిందసూచింపఁబడిన సంకేతస్థలమున కొక్కమనిషిచే రహస్యచిత్రంబుగఁ బంపితఁడేని సొమ్మ మాకు ముట్టినవెంటనే మీపుత్రికను మీరు వడయఁగలరు.

ఇట్లు చోరాచార్యశిష్యులు,
బడరీవనగిరిప్రాంతము.”

ఆ లేఖను జదివినంతనే మహారాజు కాలాగ్నిరుదుగ్రిఁ డయ్యెను. మరల నిజాశ్వం బారోహించి తనరాక యెఱింగించి దర్బారు దీర్ప రాజభటుని ముందనిపి శూరసేనుఁడు పురప్రవేశం బొనగించెను.

బడరీవనమనునది పాంచాలరాజ్యములోని దుర్గమారణ్యము లలో నొకటి. తన్మధ్యంబున నత్యున్నతం బగు పర్వతంబు కలదు. ఆప

ర్వతంబుచుట్టును దట్టుపుటీరంబులతోఁ గూడిన చిన్నచిన్నగుట్టలనే కంబులు గలవు. అంబోక శిలావేదికపై బేహా రొక్కఁడు కూర్చుండి తనలో “మూర్ఖుడగు శూరసేనునియొద్దనుండి దస్త్రికను రాకుండుటకుఁ గారణమేమైయుండునో తెలియరాకున్నయది. ఆకన్నయయెడల నిరాశుడయ్యెఁగాఁబోలు. నాయకుడగు మందారకుఁ డింకనురాడయ్యె. నే నంతసేపిచ్చోట నుండవలయునో కదా!” అని యనుకొనుచుండ సమీపంబున నడుగులచప్పుడు వానికిఁ గర్ణక్షధగోచరమాయెను. ఎవ్వఁ డో నేకతాబ వచ్చుచుండుట సడిగట్టి శూరసేనునిభటుఁ డాతడే యె యుండవచ్చునని యాధ్వని వచ్చినదిక్కున కేగెను. ఎంతవెదకిన నెవ్వఁ డును వాసికంటఁ బడలేదు. తిరిగితిరిగి నిరాశుడై మఱి యెప్పటిశిలా వేదికపైఁ గూర్చుండెను. కొంతసేపటి కొకవ్యక్తి యతిసంభ్రమంబున వచ్చి బేహారును జూచి “మిత్రమా! ఇప్పుట్ట నునవ్వుయత్నము విఫలమైనది. వివేకహీనుడగు శూరసేనుఁడు మన మాతేళిగో వెల్లడించిన హితోపదేశంబును వీటిబుచ్చి మనలను బట్టి శిక్షించుటకై యేఁ బదిమంది రాజభటులను నియోగించెను. వారు వడిగలవారువంబుల నెక్కి ఖడ్గపాణులై వీరావేశంబున వచ్చుచుండ సాధువేషధారి నగు నేను సూర్యసుధ్యంబున వారిని గలిసికొని వంచనోక్తుల పదభ్రష్టులఁ గావించి వచ్చితిని. అయినను వారిలో మనరహస్యావాస మెఱింగినవాఁ డొక్కరుండుగలఁడు. నిశీధిసేనుయం బగుటచే వా రీ కేము నియ్యెడకు రాఁజాలరు” అని పలికెను. ఆమాట విని బేహారు విసుగుజెంది “మిత్రమా! నీకార్యనిపుణత్వంబును నే మెచ్చికొనఁజాలను. నీవు తప్పుసేసితివి. మనకట్టడముమాట మఱచితివా యేమి? ఎఱవాసించిన పిట్టలన్నియు నొకేసారి వలలోఁ జక్కునని యెఱుఁచవైతివి. ఇప్పుడైనను మిగిలిపోలేదు. నీవు మరల సతిత్వరితంబుగఁ జని మాయోపాయంబున నాపిటికిఁపందల నియ్యెడకు రప్పించి కట్టడములోఁ బ్రవేశపె

ట్టుము. సేనాపతి చని కట్టడమును సరిచేసెదను" అని యిరువురు నెవరితోనను వారు చనిరి.

శూరసేనుని రాజభటు లట్లు వంచనచే పదభ్రష్టులై యొక్కింత కాలయాపనం బొనర్చినను దెల్లవాఱుసరికి బదరీవనగిరిపొంతంబుఁ జేరిరి. అచ్చో నెటుచూచినను దట్టమైన ముళ్ళపొదలును జన్నచిన్న గుట్టలును జూచి చోరు లందెచ్చటనో డాగియుండురని శ్రద్ధగఁ బరీక్షించుచుఁ బోవుచు దవ్వల నత్తున్నతం బగు నగంబును గాంచిరి. అదియే బదరీవనగిరి యని తెలిసికొనిరి. ఆవర్తతనమీపంబున నొక తటాకము గలదు. దానిచేత నల్లిల్లిగా నల్లుకొని యున్నమల్లెపొద లో నొకయువకుఁడు పరుండియుండెను. రాజభటులు వానిం జూడక యే యాపొద నతిక్రిమించిరి. అప్పటికిఁ దెల్లవాఱినది.

ఆసమయమున నొకవృద్ధుఁడు కల్లిం జేతఁబట్టికొని యామార్గముననే తొందరగఁ బోవుచుండెను. రాజభటు లావృద్ధుని నిలు నిలు మని యదల్చి "మార్గస్థుడా! నీ వెబనుండి వచ్చుచుంటివి?" అని యడిగిరి. అందు కావృద్ధుఁడు జవాబుచెప్పకయే మిన్నక పోవుచుండెను. రాజభటులలో నొకఁడు వానిఁబట్టికొని "వృద్ధుడా! మాపిళ్లకుఁ బ్రత్యుత్తర మీయకయే పోవుచుంటి వేమి?" అని గద్దరించి పలికెను. అందుపై నావృద్ధుఁడు భయము నభినయించుచు "బాబూ! నేను బంధుదర్శనార్థమై హేలాపుర మేగి యటనుండి వలువార బయలుదేరి వచ్చుచుండ సీసమీపంబుననే చోరులు నన్నడ్డగించి తన్వనభర్తనఁ గావించిరి. ఆమర్కార్థల బానిసుండి యదృష్టవశంబున విడివడి పొంగుబులతో వచ్చుచుంటిని. నేను తొందరగఁ బోవలసియున్నది. ప్రొద్దక్కుచున్నది. బాబూ! నన్నుఁ బోనిండు." అని సవినయంబుగ వేడికొని యెను. "ఆచోరుల నీ వెచ్చోటఁ జూచితివి?" అని రాజభటు లడుగ నావృద్ధుఁడు "బాబూ! దష్టస్వభావులైన యాచోరులు నాయదృ

ప్రవశంబున నన్నుఁ గరుణించి విడిచి యాకట్టడమువైపు చనిరి. “వా రా కట్టడములోఁ బ్రవేశించుట నీవు చూచితివా?” అని రాజభటు లడుగ “బాబూ! చూడలేదు. కాని వా రండే ప్రవేశించియుండురు. ఏమన నేనట్లు విడివడి పదియడుగుల నడిచి తిరిగిచూచునది కాచోరు లదృశ్యులైరి. మీ రచ్చోటి కేగఁదలంచితిరా?” అని వృద్ధుఁడు పలికెను. “అవును. నీవుకూడ మాతో రావలయును.” అని యావృద్ధునిఁ దోడ్కొని రాజభటు లాకట్టడముచెత కేగిరి.

ఆకట్టడ మొకకొండ మొదలునకు ముప్పదియడుగుల యెత్తున నుండెను. అటువదియడుగులచతురము గలిగి నలుతట్టులఁ జెక్కలతో నమర్పఁబడియుండెను. లోపలి యడుగుభాగ మంతయు నొక బల్లచేఁ గప్పఁబడియుండెను. ఆబల్ల కడుగున నొకతీగవల గలదు. ఆమఱు దిగ్విప్లసాధన మాకట్టడముచుట్టును గల బల్లకూర్పులో ముఖద్వారముపక్క గలదు. అయ్యది యెఱిగినవారలకే గాని యితరులకుఁ గోచరము కాదు. ఆమఱు దిగ్విప్లసాధనే బల్లంతయు నొకతట్టడుగునకును మఱియొకతట్టుపైకి నుంచునటులఁ దిరిగిపోవును. ఆకట్టడమున కథోభాగమున నొకగవ్వారము గలదు. అదియొక విశాలమైన భవనమువలె ననేకగదులు గలిగియుండెను. వానిలో నొకగదిపై నాకట్టడమును బల్లకూర్పుతోఁ దయారుచేసిరి. ఆగవ్వారమే చోరుల నివాసస్థలము.

అట్లాకపటవృద్ధునితోఁ బోయి రాజభటు లాకట్టడములోఁ జూఱఁబడిరి. అందు వారు నిలిచియున్న బల్ల కడలిలోనిపడవవలె నట్టిట్టుఁ గదలుచుండెను. ఏవంకఁజూచినను లోనికేగుటకు ద్వార మెచ్చటను గాన్పింపలేదు. మాయలమారిచోరుఁడే యాకపటవృద్ధవేషంబున వచ్చి తమ్ము మోసముఁ జేయుతలంపుతో నచ్చటికిఁ దోడ్కొనివచ్చె నని రాజభటు లనుమానించి వెలికి రానుచుచుండ నాకపటవృద్ధుఁడు వె

లుపలనే యున్నవాడు గావున వారియత్న మెఱిగి వెంటనే మఱి తిప్పివేసెను. కట్టడములోనిబల్ల తిరిగిపోయెను. రాజభటులందఱు “మోసము. మోసము.” అని కెవ్వున నొక కేకవైచి యాగహ్వరములోఁ గూలిరి. అప్పటికి సూర్యోదయ మైనది.

మల్లెపాదలోఁ బరుండియున్నయువకుఁడు “పరమపాపాత్ములగుచోరులదుష్ప్రయత్నం బెఱుంగఁగోరి వ్యర్థముగఁ గాలనూపనంబొనరించితిని. నేఁ జూచి తోడ్పానిపోగడంగిన కిరాతయువకునిజాడ యితఱులును దెలియరాదయ్యె ఆపురుషుఁడు వీరధన్వయనే బోయవానిపుత్రుఁ డనియు నావీరధన్వి నామామయైన సువర్చనమహారాజు గారి యాస్థానవైక్యుఁ డనియు వినియుంటిని. ఆసంగతి యథార్థమేయైనయెడల నే నామహారాజసాహాయ్యుఁడన వానిజాడఁ దెలిసికొనఁగల్గెదను. నే నిప్పుడే హేలాపురమునుగూర్చి బయలుదేఱెదను.” అని యనకొనుచు బయలుదేఱుచున్నప్పుడు డగుచుండ రాజభటుల యాక్రందనధ్వని వినవచ్చెను. లేపకడనే చోరు లామాగ్ధమున వచ్చి యాకృత్రిమకట్టడములోని కేకుటయుఁ బిదప రాజభటు లొకవృద్ధునితో నయ్యెడకే పోవుటయుఁ జూచియున్నవాఁడు గావున దుర్మార్గులగు నాతిస్కరులచేఁ బాప మారాజభటులందఱకు నొక్కసారిగ నేదో యుకద్రవము సంభవించెఁ గాఁబోలు నని తలంచి యొక్కండయ్య మహావీరుఁడగుటచే వీరపాలుఁడు—అమల్లెపాదలోఁ బరుండినయువకుఁ డతఁడే — చోరులను శిక్షించి రాజభటులను రక్షించుటకై బయలుదేఱెను.

ఆసమయమున వీరపాలున కెటనుండియో యాలసడి యొకటి వినవచ్చెను. రాజభటుల నట్లు మోసగించి యాకపటవృద్ధుఁడునల్లడలఁ బఱికించి చూచి దవ్వుల నొకయువకుఁడు ఖడ్గపాణియై కట్టడముచెంత కేతెంచుచుండె నని తెలిసికొనియెను. అతఁడు మున్నొకప్పుడు తమ్ము మార్కొని ప్రియత్నభంగముఁ గావించినవాఁడే యని గుర్తిం

చి తనసహచరులను బిలువ నాయీల వేసెను. అది వినినతోడనే చోరులందఱును జైకి వచ్చి వీరపాలునిఁ జూచి “ఓరీ వివేకహీనుడా! మందబుద్ధిచై బెబ్బలులున్న గుహలోనికి లేడిపిల్ల రా సాహసించు నట్లు వచ్చుచుంటివి. నీవు మున్ను మా కొనర్చిన యపకారంబునకుఁ దగిన ప్రతీకారమును గావించెదము రమ్మ ఇంక నీ నెండుఁ బోఁగలిగెదవు” అని కరఘటితకర నాలుబులు తీపును వానిపైఁ బడిరి. వీరపాలుఁ డొక్కరుఁ డిరువదిమందిఁ యురచోరులతోఁ బోరాడవలసివచ్చెను. అమితకౌర్యశాలి యగుటచే వీరపాలుఁ డట్టివిషమసమరంబును గొంతతడవు గావించి యరువురుచోరులను బడఁగొట్టి శ్రాంతిఁగొనియు వీరావేశంబున మఱి యిందఱికిరంబులను ఖండించెను. హతశేషులైన చోరులు వీరపాలుని ఖడ్గప్రహారంబుల గాయములఁ జెంది పూచిన మోదుగచెట్లవలె రక్తసిక్తౌగు లయ్యి విషవక పెసంగుచుండిరి. వీరపాలుఁడు మిక్కుటంబుగ నలయుటచేఁ బవరకు చోరులకుఁ జిక్కవలసివచ్చెను. ఆపాపాత్ములు వానిని గొనిపోయి తమ పాతాళగహ్వరములో బంధించిరి.

శ్రీకృష్ణ.

ప్రతాపనిఠా.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

చ. కలియుగమందు దుర్వ్యసనకాంక్షఁ బరాగ్మణఁ గోరి మానవం
తులు కృష్ణులొచితంబు లగుతోవల వీడి దురాశచేత ని
చ్చుటఁ గుటిలపవృత్తుల నెసుకఁగఁ గోరుదు రంతె కాని యా
వల జనగూఢ్యులౌదు రని భావమునం దలపోయి రక్కటా.

లోకములో మనుజుఁడు తా నొకటి తలంప దైవము వేటొం
డు దలంచుచుండును. పురుషుఁ డెప్పుడును స్వప్రయోజకత్వమున
నెన్నియో మనోభీష్టంబులను సిద్ధింపఁ జేసికొనఁ జూచుచు నువ్విధు
లూరుచుండును. దైవానుకూలము లేనిచో భగ్నమనోరథుఁ డగుట
యే గాక విపత్తులను గూడఁ జెరుచుండును. కాలమచునది నేర్ప
రియైన తస్కరునివంటిది. మనుజుల జీవధనంబులను బహురహస్యోచి
తంబుగ గ్రహించుచుండును. కాలమహిమ యిట్టిది యని యెఱింగిన
వారు గూడ తమ జీవధనంబులు నిత్యము లని నమ్మి గర్వపూర్వులై
విషయసంసక్తి వఱలుచుదురు. వారిలోఁ గుటిలవర్తనుల దురాశాబ
దనికలచే నెన్నియోసాసారవృక్షంబులు నశించుచుండుట మనము
ప్రత్యక్షంబుగఁ జూచుచునే యున్నారము.

కులిదదేశాధీశుఁ డగుకామపాలుఁ డొకనాటిలేయి ఫరషు
మీఁదఁ గూర్చుండి హుక్కాపీల్చుచు “హేలాపుర మేగియున్న
నాభృత్యులు జగన్నోహిని యగుచంద్రకళను దోడ్కొని వత్తురు.
నే నాయెలనాగఁను బలాత్కారముగ నె నఁ జేపట్టి వివాహమాసితి

నేని పుదర్శనున కామె యొక్కరితయే కాని పుత్రసంతానము కలుగ నందున వానియనంతరమునఁ బాంచాలరాజ్య మంతయుఁ జ ద్రీకళ ద్వారా నాకు లభించును. అటుపైఁ గళింగరాజ్యము నాగోటితో నిది కాకపోవునా?" అని యవ్విధు లూరుచు నెన్నియో వాయుహర్య్యముల నిర్మించుచుండెను. “పండు వెన్నెలలో వికచప్రసూనభరిత మైన మల్లెపందిరివాపునఁ బుష్పసరాగవికీర్ణ మైన చంద్రశిలా వేదికపై నావీలాసవశిసరసను గూర్చుండి యటులనే హుక్కాపీల్చుచు సరస సల్లాపము లాడుచుఁ జిష్టోపభోగంబుల ననుభవించెదను.” అని యనుకొనుచు గుప్పగుప్పనఁ బొగ విడుచుచుండెను.

అంత హఠాత్తుగ నొకపురుషుఁడు కుశిచేత నొకపసిండిపా న్ను బెత్తెముఁ బట్టికొని యెడమచేతికొనగోలుఁ దనకోరమీసముల నువ్వికొనుచుఁ గామపాలుని సమ్మఖిబునకు వచ్చి నగుమొగంబుతో “మిత్రమా! కామచాలా! కుశలమేనా? మగరాజ్యవిప్లవము కడచినది మొదలు నీవు మరల నాకంటఁ బడనైతివి. నీతో స్వయముగ మాట్లాడవలసిన సంగతు లెన్నియో యుడుటచే నిన్నుఁ గలిసికొనుట కు వివిధప్రయత్నములను జేసెదామి విసిగి తిరుగ నారాజ్యమున కేగఁ దలంచి బయలుదేరి నీవు నీరాజ్యములోనే యుంటి వన్నసంగతి తెలియవచ్చినది. వెంటనే యియ్యెడకు బయలుదేలితి? నేటికి నేఁ గాంక్షించినసమావేశ ము దైవవశంబున లభించినది. ఏమి నేఁడు నీ వట్లుంటివి? సకలభువనాష్టాదశరుం డగు శీతరత్ని సమైశల దోషాకరుం డయ్యెఁ గాఁబోలు! మనమిత్రులైన కాశీపాదభైరవు లింకను సఫలితప్రయత్నములై తిరుగ రాకుండిరే మని యతనుతాపపీడితుండవై చంద్రకళానుభూతి నపేక్షించుచుంటివి కాఁబోలు!” అని పరిహాసముగఁ బలికెను. కామపాలుఁడు బిద్విణ్ణుడై “మీ రెవ్వరు? నన్నెవ్వనిగ భావించితిరి? మీ రిట్లు రాజమర్యాదల నతిక్రమించి గుడ్డియనమయములో నా

యనుమతిఁ గొనకయే నాయుతికంబున కేతెంచి నన్నుఁ బరిహసింప
సాహసించుటకు మీకుఁ గల యధికార మేమి?" అని తిరస్కారముగఁ
బలికెను. అందుపై నావీరపురుషుడు పక్కున నవ్వి "కామపాలా!
నన్ను నీవు గుర్తింపలేదుకాబోలు. నిన్ను నేను పూర్తిగ నెఱుఁగు
దును. కార్యసేమగుండవై నన్ను మఱచితివి. దాని కేమి; నిన్ను
నేను మఱచువాడను గాను. మిత్రులకు మర్యాదలు కావలెనా?
మైత్రికి మించిన యధికార మేమియుండును? నీపై నాకుఁ గలప్రేమ
గౌరవములచేతనే నీమిత్రులైన వోయల నెన్నిసార్లు గౌరవించితివి.
చంద్రకళాపహరణకార్యమునందుఁగూడ నీమిత్రుల కెంతయో
యపకార మొనరించితివి. నీరుడ నగుటచే నీపై నాకుఁ గల ప్రేమ
బలంబున నీప్రయత్నములనెల్ల పరోక్షంబుగఁ దెలిసికొని నీకుఁ దగు
సహాయ మొనర్పఁగోరి యెంతయో పాటుపడితివి. అవియన్నియు
మఱచి నీకుఁ బరమాపుష్కలైన నన్ను నీవెవ్వఁడ వని యనుకుచుంటి
వి. ఇదియేనా నీకృష్ణత? బావమఱచి వని నమ్మి నీచేతకువచ్చిన
వంగదేశాధీశుని వదిలి చంపుటలో నీ కెవ్వరు సహాయులైరి?"
అని చనువొప్పుఁ బలికెను. కామపాలుడు సహజభీరుఁడును వివేక
హీనుఁడు నగుటచే నావీరునిమాటలలోని వ్యధికరణమును గ్రహింపఁ
జాలక విస్మయమున లితుడై మఱియు నిర్ఘాంతపడి చూచుచుఁ దన
లోఁ దా నట్లుచుకొనఁదొడంగెను. "ఈసాహసికుని నే నిదివఱ కెన్నఁ
డును జూచియుండలేదు. ఈతండు నా కుపకారియో లేక యపకారి
యో? తా నొకవీరుండట. అట్లయినచో నిష్పేతుకంబుగ నా కపకార
ముఁ జేయునా? ఇప్పట్లున వీనిని మిత్రునిగ భావించవలెనో శత్రువుగ
భావించవలెనో తెలియకున్నయది. చంద్రకళాపహరణకార్యము
సిద్ధించినచో నీతండు నాకు మహాపకారి యనియే నమ్మెదను"
అని యేమేమో యాలోచించుకొనుచుండఁ బ్రతాపసింహుడు—అవ

చ్చిన వీరపురుషుఁ డతఁడే — “ఓయీ మిత్రీఘ్న ! నీ వింత విశ్వాస
 ఘాతకుండ వని యెఱుంగక నీయొద్దకు వచ్చినందుకా న న్ననుమా
 నించుచుంటివి ? పోనిమ్ము చంద్రకళ నేదోవిధముగ లభింపజేసి
 నచో నన్న నమ్మెదవా ?” అని యడిగెను. ఆమాట వినినంతనే కా
 మపాలుఁడు హర్షపులకితగాతుఁడై “మిత్రీమా! సందేహ మేమి? సీప్ర
 నా కంతటిమహోపకారము జేయఁగలిగితివేని నాకు నీకంటఁ బరమా
 ప్తుఁ డెవ్వఁడును ? అప్పుడు మిత్రుండనైన నీకు నేను గ్రీకరుండ
 నయ్యెదను” అని యాత్రుత్వంబు బలికెను. “మిత్రమా! చంద్రకళ ల
 భించినపిదప మనమిత్రులైన చోరులచే బాతాళగహ్వరంబున బా
 ధింపజేసిన లలితనుగుఱించిన ప్రియత్నము విరమించెదవు కాబో
 లు ?” అని ప్రతాపసింహుఁ డనఁ గామపాలుఁడు తిచ్చనడిచుచూపు
 తోను వెల్లనైన మోముతోను వెంటనే ప్రత్యుత్తరమియఁజాలక యె
 ట్టకేలకు చిత్తంబుఁ గుదటవఱచికొని తనలో “నితంసు నాప్రయత్న
 ము లన్నియు నెట్లెఱింగె ! నాకు శత్రునై నా గుట్ట తయు నాపల్లనే
 తెలిసికొని నా కపకారము సేయఁదలంచి యిట్లు కపటముగ మాట్లా
 డుచుండేనేమో? అట్లయిన నారహస్యోద్వచము లన్నియుఁ గనిపెట్టి
 చూచుచున్న నాకు నాకు హానికలుగఁజేయ నెంచినచో నిదవఱలోనే
 చేయకుండునా ? ఎఱులైన వీడు నాపాలిటి దుష్టగ్రహమై దాప
 రించినాఁడు. ఇప్పుడు నాకుఁ గర్తవ్యమేమి? ప్రియోపద్రవకరములైన
 నాదోహచింతనములెల్ల నెన్నడును జూచియుండనట్టియు శత్రువో
 మిత్రువో తెలియనట్టియు సూతనపురుషునకు వెల్లడింపనగునా? నేని
 ప్పడువీనిని దిరస్కరించితి నేని వీడు నాకుం బ్రబలశత్రువై నాతోవల
 క్ష్ణవచ్చుచు నాప్రియత్నము లన్నియు భంగపఱచుచుండుటయే గాక
 నాకుఁ బ్రియహానికూడఁ గలుగఁజేయును. కావున నీని నిప్పుడు మా
 యోపాయంబున సంత మొందించుటకే ప్రియత్నించెదను.” అని కృత

నిశ్చయుండై “మిత్రమా! నీవు నాకుఁ బరమాత్ముడవు. కార్యాలోచనా పరత్వంబున నాయాంతరంగికుండవైన నిన్ను గుర్తింపఁజాలక నిన్ను సముచితమర్యాదల బహూకరింపని నాతప్పు మన్నింపవేడవదు. లలిత మాట యటుఁడనిమ్ము. మన మెన్నియో రహస్యవిషయంబులను నాన్యాయకర్ణసీమంబుగ మాట్లాడికొనవలసియున్నది. గోడలకుఁ జెప్పు లుండును. ఏకాంతప్రదేశమున కేగుదము రమ్ము” అని కలికెను. ఆ మాటలు విని ప్రతాపసింహుఁడు తిరస్కారసూచకంబుగ నన్ని “మిత్రమా! నన్నుఁ జూచినప్పుడే నిన్నావహించిన యనుమానపుచిహ్నము నిన్నింకను వదలలేదని నీమఖవర్ణపేసె తెలుపుచున్నది. వైశివాఁడా! మిత్రులసాహాయ్యంబు లేకుండ వట్టిద్రోహచింతనములచే నెప్పుడైనఁ గార్యములు నెఱవేఱుననుకొంటివా? తోడఁబుట్టినతోడు వని రాజ్యమును నీ కప్పగించి తీర్థయాత్రల కేగిన ప్రేమమయుఁడగు నీయన్నను జూరులచేఁ జంపించి కుల్చిదరాజ్యము నాకమించుకొంటివి. కాని నీకు మొగుఁ డింకను బ్రతికియేయున్నాఁడు. శూరసేనుని స్నేహ మపేక్షించి నీమఖ్యబంధునైన విష్ణువర్ధనునిఁ జంపి వానికు టుంబమంతయు నాశన మొనర్చి వంగరాజ్యమును శూరసేనుని కర్పించితివి. అందువలన నీకేమిమేలు కలిగె? నక్కపోతువలె కత్తులమారి నై లలితను జేవట్టి పంగరాజ్యసహితమైన కలింగరాజ్యమంతయుఁ గబళింపఁదలంచి నీమిత్రునకుఁ బుత్రికావియోగంబును గలిగించితివి. దాన శూరసేనుఁడగునాడ నీకుఁ బ్రబలశత్రువగుట నిశ్చయము. చంద్రకళాపహరణప్రియత్నంబుచే సుదర్శనునకుఁగూడ నీవు విద్యేష్టివైతివి. నీసంబంధమైన యీ దారుణకల్పితుల నెల్లఁ దెలిసికొని నీమేలు కోరి నీకు సహాయము సేయవచ్చిన నన్ను విశ్వసించలేకున్నావు. పోనిమ్ము. నీవు శ్రమిపడవద్దు. పోయివచ్చుదను” అని లేచెను. అంతఁ గామసాలుఁడు భీతిల్లి చేయఁగలిగిన దేమియు లేనందున “ఓమహాపు

రుహ! నన్ను గరుణింపుము. నీవెవ్వండవో నే నెఱుంగకున్నను నాపాలిటి భాగ్యదేవతవై నన్ను గృతార్థునిగఁ జేయుటకే వచ్చితివని యిప్పుడు రూఢిగ నమ్మితిని. నీటను ముంచెదవో పాలను ముంచెదవో నీపాలఁ బడితిని; న న్నీవిపత్సాగరమునుండి యద్ధరించి రక్షింపుము. నీవు నక్కాణించిన వ్రోహాచింతనములన్నియు యథార్థములే. శరణాగతుని రక్షించుటయే కదా వీరధర్మము?” అని ప్రతాపసింహుని పాదములపైఁ బడెను.

ఆసమయమున కింకరుఁడొకఁడు వచ్చి “మహారాజా! నిగూఢకారాగారంబున బంధింపఁబడినకాంత మూఁడురోజులనుండి యీహారపానీయములు లేకుండుటచేఁ గాఁబోలు వివశురాలై యడిపోయి యసువులవీడ సిద్ధముగా నున్నయది. ఆజ్ఞ యేమో నెలమిడు” అనిపలికెను. ఆమాట విని కామపాలుఁడు దద్దరిల్లి లేచి “ఏమేమి? వెంటనే వైద్యునిఁ బిలిపించి యీమె కాహారాద్యపచారములచే బలముఁ గలిగింపవలయు నని మంత్రీకి నాయాజ్ఞగా నెఱింగింపుము” అని కింకరుని బంపివేసెను.

అనంతరము ప్రతాపసింహుఁడు “కామపాలా! నీమాటలు విశ్వాసపాత్రము లని యెట్లునమ్మనగు. నీవు నన్ను మిత్రునిగ హృదయపూర్వకముగ నెంచితివేని యీకాంతామతల్లి యెవ్వరో యీమెను జెఱిగింపఁచుటకుం గలకారణమేమో వివరింపుము” అని పలికెను. అందుపైఁ గామపాలుఁడు “వీరవరా! ఆవిషయము పరుల కెఱిగించునది కాదు. నన్ను నిర్బంధింపకుము. నాప్రాణములనైన నర్పించెదను గాని యారహస్యమును వెల్లబుచ్చను” అని దృఢముగఁ బలికెను. అందుపైఁ బ్రతాపసింహుఁడు “పోనిమ్ము. ఆవిషయ మేరాజ్యముతో సంబంధించినదో చెప్పెదవా?” అని యడిగెను. అందు కాకామపాలుఁడు పరధ్యానమగుచు “కోసల—” అని “కాదు, కాదు. నే నావిషయమును

యమును గుఱించి యేమాత్రమును నారహస్యమును వెల్లడింపను” అని నిష్కర్షగాఁ బలికెను.

అందుపైఁ బ్రతాపసింహునకుఁ గలిగినకోపమునకుఁ బరిమిత లేదు. కోఁఁధారుణనేత్రుండై పుష్టు పెటపెటఁ గొఱుకుచు వర నుండి కత్తి దీసి “దుర్మార్గుఁడా! అందినచో జుట్టును లేనిచోఁ గాల్లును బట్టుకొనియెదవా? చుకదుడ్డుతో శరణార్థి వగు నిన్నెవ్వరు విశ్వసింతురు? కపటశీలా! కామపాలా! నీవు పరమద్రోహిని, నికృష్టుడవు. నీవారుణకృత్యము లన్నియు నే నెఱిగితిని. నీమాటికృతేఘ్నునకు సహాయ మొనర్పనెచువాఁడు నీకంటెను ద్రోహి కావలయును. పాపులను శిక్షించుభగవంతుఁడే నిన్నుఁ బాలింపవలయును గాని మహవ్యచూత్రుఁడు నిన్ను రక్షింపజాలఁడు. నిన్ను గుఱించి లోకులవల్ల వినియున్న సంగతు లంతఃజను విశ్వసనీయములఁ దెలిసికొనఁగోరియే నీయొద్దకేతెంచితిని. కృతార్థుడ నైతిని. నిన్నీక్షణముననే సహరించి లోకమంతయు నిష్కంటకంబుఁ గావింపఁగోరుచుంటిని. కాని రాజ్యలుబ్ధుండవై నిష్ఠేతుకంబుగ నిరపరాధులను బీడించియుఁ జంపియు మలిన మగున్ముండవైన పరమనీచుడవగు నీచాడురక్తముతో నాపవిత్రశిష్టమును మైలవఱప మన సొప్పకున్నయది. అయినను నీకుఁ దగినశిక్ష విధించుకాల మాసన్నమైయున్న దని తెలిసికొనుము” అని గిలుక్కున నుఱలి యదృశ్యుఁ డయ్యెను.

కామపాలుఁడు నిశ్చేష్టుండై వెలుగొంది చూచుచు మిన్ను విఱిగి మీఁదఁబడినట్లు భావించి కొంతతడ వేమిచేయుటకును దోచక పుక్కాను బీల్చుచుఁ హఠాత్తుగ లేచి వ్రాతబల్లయొద్ద కేగి శూరిసేనుసేర నొక లేఖ వ్రాసి విశ్వాసపాత్రుండైన యొకయాశ్వికుని బిలిపించి యా లేఖను వాఁచేతి కిచ్చి శూరిసేనుసేయొద్ద కనిపెను.

అశ్వీకుండు చనినపిదప గామపాలుడు వెట్టివానివలె నిటునటు జెరలాడుచు నొకఫణిహరి బ్రవేశించి “ప్రభూ! వలినవానిదర్శనార్థమై మందారకుడు వచ్చి హఠాత్తుకొద్ద వేచియున్నాడు” అని మనవిచేసెను. “లోనికి రప్పింపుము” అని కామపాలుడు పలికెను. వెంటనే మందారకుడు లోనఁ బ్రవేశించి ఫరశుపై జరికిలఁబడి “మిత్రీమా! ఇప్పుట్టన దైవము మనమెవలఁ బ్రతికూలుడై యున్నాడు. మనపర్శుగడ లన్నియు భగ్గుము లైనవి.” అని నిష్క్రమింపబడుచు పలికెను. “ఏమేమీ! మనయత్నము లన్నియు విఫలము లయ్యెనా? మందారకా! హేయతరముల నెఱిగితివా? ఏమి జరిగినదో నవిస్తరముగఁ దెల్పుము” అని పలికెను. అందుపై మందారకుడు “చంద్రకళాపహరణయత్నము విఫలమగుటయేగాక యాపనికి నియోగించిన కాలీపాదభైరవులు శత్రుప్రచేతిగఁ జిక్కిరి. లలితాకన్నియను బ్రహ్మగో నుంచితిమి.” అని చెప్పి “మిత్రీమా! ఈపై మనము చేయవలసినపని యేమి?” అని యడిగెను. అందుకుఁ గామపాలుడు “మందారకా! ఆశత్రు వెవ్వఁడు? వానిని మట్లుపెట్టలేకపోయిరా?” అని పలికెను. “మిత్రీమా! ఆశత్రుప్ర వివిధవేషాబుల మనలను వెన్నంటియే తిరుగుచున్నవాడు. అతఁ డొకకిరాతయువకుఁడు. మహావీరుడన నతఁడే యని చెప్పనొప్పు. ఆతం డొకప్రచ్ఛన్నవేషంబున మీయొద్దకు వచ్చెనని విని నేనియ్యడ కే తెంచితిను” అని పలికెను. ఆమాట వినినంతనే కామపాలునిదేహ మొక్కిత కంపించెను. వానిగుండె చెదలెను. అతిప్రయత్నంబున గుండె దిట్టపఱచికొని “మందారకా! నీవు నీసహచరులందఱు వెంటఁబ్రెట్టుకొని యిప్పుడే బయలుదేరి యాకిరాతయువకుని బట్టికొని రేపుసాయంత్రీమాలోపునఁ దీసికొనిరావలయును. ఆకిరాతయువకునివృత్తాంత మంతయుఁ దెలిసికొనవలయును. ఈ కార్యము నెఱవేర్చితేరేని యేఁబదివేలరూప్యంబు లిచ్చెదను” అని

పలికెను. 'మంచిది' యని మందారముడు వెడలిపోయెను. కామపాలుడు తనలో "నేడెట్టిపాపిష్ఠిదినమో కాని తలంచినపనియెల్లఁ బాడగుటయే కాక నామనం బేటాకో కలంగుచున్నది. అయినను లలిత నాచే జక్కియున్నంతవఱకు శూరసేనుడు నాచేతిలోని కీలుబొమ్మయే కదా!" అని యనుకొనుచు బడకగదిలోనికి జనియెను.

చోరులు లలితాకన్యను గొనిపోయిననాటనుండియు శూరసేనమహారాజు నిద్రాహరములు లేక రేముంబవల్లు "లలితా! లలితా!" యని వాపోవుచు గృశించుచుండెను. దర్బారున కేగుటయే లేదు. ఒకనాడు తనసదివ్రనిఁ బిలిపించి "మంత్రీ! నాలలితను జోరులబారి నుండి తప్పించి తోడ్కొనిరాఁ బాపిన మనభటులు వచ్చియుండిరా?" అని యడిగెను. "మహారాజా! లేదు. కారణ మేమో యూహింపలేకున్నాను" అని పలికెను. అందుపై మహారాజు భీతిల్లుచు "ఏమీ, మనభటులలో నొక్కఁడును రాలేదా? వారికిఁగూడఁ జోరులచే నెద్దియైన సహాయము వాటిల్లఁ గాఁబోలు! మంత్రీ! చోరులు కోరినప్రకారము లంచపుసొమ్మును బాపించితివా?" అని యడిగెను. అందుకుఁ బ్రధాని "మహారాజా! ఏలినవారి నెలవైనతోడనే దస్తతయు విశ్వాసపాత్రుఁడైన యొకభటునిచేతి కిచ్చి పంపించివేసినాను. ఆభటుడును దిరిగి రాడయ్యె. వాని కేమియుకద్రవము సంభవించినో తెలియదు" అని పలికెను.

వారల్లు మాట్లాడుకొనుచుండ నేదిక్కునుండియో నొకబాణము తీవ్రున వచ్చి వారిమోఁగఁ బడియెను. ఆబాణముఖింబున నొక కాగితము గుచ్చిపడి యుండెను. అది యొకలేఖ యని తెలిసికొని యద్దాని ములికినుండి పైకి జాగ్రత్తగఁ దీసి సదివ్రుడు మహారాజునకుఁ జదివి విప్పించెను. అం దిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది:—

“మహారాజా! లలితాకన్యవిషయమై మే మిదివఱలోఁ గోరిన లంచమును చెల్లింపవలసిన గడు వతిక్రిమించుటచే నాలంచ మిప్పుడు ద్విగుణీకృత మైనది. ఆహేతువుచే మామొద్ద నున్నకొడువ చాలమి మీయే బదిమందిభటులనుగూడ మాస్వాధీనముగా నుంచికొంటి మీ. మీ రాలలితను భటులను గైకొనఁదలచినచో వెరుక మే మె టింగించిన యేర్పాటుప్రకారము లక్షచరహాలు చెల్లించవలయును.

ఇట్లు,

చోరాచార్యశిష్యులు.

మహారాజుగ్రహీతగుండై భూమిఁ దన్నుచు “మంత్రీ! మనచతురంగబలమంతయును గట్టాయితముఁ గావింపు మని నాయూజ్ఞ గా సేనాధిపతికి ఫర్మానా బంపుము. ఇప్పుడే నేను స్వయముగ ససై న్యుడనై బతులుదేలి బడసిననగరిప్రాంత మంతయు సింహాసనధానం బుగావించి చోరులందఱును వెదకి వెదకి సహరించి నాలలితను నా భటులను గొనివచ్చెదను. ఏతత్ప్రయత్నంబున నాప్రాణములనైన న ద్వింపఁదలచితిని. నాముద్దులలిత లేని నాప్రాణ మేల? నాయీరా జ్య మేల?” అని పలికెను. “చిత్తము” అని మంత్రీ పనివినియెను. మహారాజుహృదయము కల్లోలమై యుండెను. మతిపోయినవానివలె నారాట మొందుచుండెను అప్పుడు దస్త్వల గుఱ్ఱముపై నెవ్వరో వచ్చుచున్నట్లు గవాక్షములోనుండి చూచెను. వివిధభావపరితచేత స్కుండై లలితాకన్యయ చెఱివీడి వచ్చుచుండ నేమో యని యత్యు త్కంఠ గవాక్షముచేత కేగెను.

అంత నొకయూశ్వకుఁడు గేహలి సమీపించి గుఱ్ఱము డిగ్గి మహారాజు సాధారణులను నుండ నన విని పరిచితుఁ డగుటచే ధారాళ ముగ లోని కేగి శూరసేనుని జూచి నమస్కరించెను. రాజు భగ్గుమ నోరధుండై యాపురుషుని జూచి “కామనాలా! నీవు వచ్చినపని యే

మి?" అని యడిగెను. అందుపై గామపాలుడు "మహారాజా! నేను వచ్చినపని యేలినవారికి శుభసూచక మగుగాక!" అని నుమన శూరసేనుడు డుత్కంఠతో "మిత్రీమా! నాముద్బలలితజాడ నీకేమైనఁ దెలియవచ్చెనా?" అని యడిగెను. అందుపై గామపాలుడు విస్మితుడై "మహారాజా! నేను వ్రాసి పంపినలేఖ యేలినవారి కందలేదా యేమి? విశ్వాసఘాతుకుండును రాజద్రోహియు నగు నాభటుఁ డెంతైన మనలఁ గాఁబోలు; లేక వాఁ డేదైన నపాయము జెందియుండె నేమో! మహారాజా! ఏపూర్ణచంద్రముఖహాసాత్ములమ్మచు గోల నా దృక్పథకోరిక లజస్రింబుఁ గాఁక్షించుచుండునో, ఏమోహినిమణివ లావణ్యదీధితులు నాహృదయాంధగహ్వరంబును బ్రకాశింపజేయు నో యట్టి నాహృదయాధిష్ఠితమోహినిదేవత యగు లలితాకన్య చోరులచే నవహరింపఁబడియె నన్నదుర్వార్త పిఁగువలె నాచెవిని బడి ననోడనే దఃఖివినఁకుండు నైతిని. లోకమంతయు నంధకారమయింబుగఁ దోచె బ్రహ్మాండకటాహ మంతయు గల్పించియైన నామనోరమజాడఁ దెలిసికొనకున్న నే బ్రతికియుండుట లాభము లేదని యెంచి యేలిన వారిపేరఁ గొన్నిరహస్యవిషయంబులనో నొకలేఖ వ్రాసి యంపి తదన్వేషణార్థంబు నే బయలుదేరితిని. అంతలో నాయదృష్టవశంబున నాగూఢచారుఁడు వచ్చి నా కొకశుభవార్త నెఱిగించె." అని యొక ను సేమేమో చెప్పఁబోవుచుండ శూరసేనుడు తాలిమి నిలుపొపలేక "మిత్రీమా! నాపుత్రికారత్నంబుపై నీకుఁ గలప్రేమ యెంతగాఁగనైనదో నే నెఱుంగుదును వ్యర్థమైన వాక్ష్పచారంబులఁ గాలయాపనం బొనర్చక యాశుభవార్త యేమో కీఘ్రీముగ వచింపుము." అని శలికెను. అందుపై గామపాలుడు "మహారాజా! త్వరపడియెదలేల? ఏలినవారి పూన్నినిఁ బట్టి గాని శుభమగునో యశుభమగునో చెప్పఁ జాలను. తమయభిప్రాయం బెఱుంగఁగోరియే నే నిప్పు డిమ్మొడకు

వచ్చితిని” అని పలికెను. శూరసేనుడు సామన్యముగా “కామపాలా! నీమాటలు నాకేమియు నర్థము గాకున్నయవి. సమయాసమయజ్ఞత లేని వాక్రచారము విపరీత భావముల నుదయుపజేయక మానదు. అల్లారుముద్దుగఁ బెంచిన కన్నబిడ్డపై నాకు నీపాటిప్రేమ లేదనుకొంటివా యేమి? ఆహార్య యేమో వచ్చిపుము. కొదువమాటలు నే విన నొల్లను” అని పలికెను. అందుకుఁ గామపాలుఁడు “మహారాజా! కిని యుకుఁడు. లలితాకన్య జీవించియే యున్నయది కాని యేలినవారు సావాసము నహించి వెనుక వంగ రాజ్యముపైఁ జూపిన నిజప్రతాపాగ్నిని రిగుల్కొల్పి శత్రుకాననంబును దగ్ధముఁ గావించినం గాని లావణ్యరాశి యగు లలిత మనకుఁ దక్కుట దుర్లభము.” అని పలికెను. ఆమాట వినినంతనే శూరసేనుఁడు రోషభీషణుడై కన్నుల నగ్నికణాబులురుల “ఏమిటివి! పుండరీకముచెత నున్న పులి పిల్లను గొనిపోవ నేలేడి సాహసికచే? ఆశత్రు లెవ్వరో తెలుపుము. ఇప్పుడే దాడివెడలి యాతుచ్ఛకాత్రప్రవిఁ బుత్రమిత్రకళత్రబాంధవులతో మదీయతోపాగ్ని హోత్రమున కాహుతి యొనర్చి నాలలితను గొనితెచ్చెదను” అని కఠోరంబుగఁ బలికెను. కామపాలుఁడు తనమిత్రుఁడైన శూరసేనునకుఁ దగినమంత యెక్కెఁగదా యని లోలోన సంతసించుచు “మహారాజా! ఏలినవారికుమారీమణి పంచాలరాజు స్వాధీనములో నున్నయది. ఆమర్కార్థుఁడు చోరులకు ముఖ్యపోషకుఁడై వారిచే సత్ప్రిదోహము లెన్నియో చేయుచుచున్నాఁడు. బాహ్య వాగ్విడుబనముల జనరంజకుఁ డని పేరువడసెనే గాని సుదర్శనుఁడు నిశ్చయముగ గోముఖ వ్యాఘ్రముని నమ్ముఁడు.” అని పలికినంతనే శూరసేనుఁడు తోఁకఁగొక్కినత్రాచునలె లేచి “ఏమీ! ఆమర్కార్థుఁ డింతటిదారుణుంబున కొడిగట్టెనుగాని యిది నిష్పలతోఁ జెలగాట మని యనుకొన లేదు కాబోలు. మంచిది. మన మిప్పుడే జైత్రయాత్రకుఁ

బ్రహ్మచారిస్థులుగల గావలయును. నీ విశ్వాడే సమరసన్నాహదోహ
లుండవలె నీరాజధాని కేగి యతిశీఘ్రముగ రావలయును” అని పలి
కెను. అందుపైఁ గామపాలుఁడు “మహారాజా! ఇ.కొశమాట: పుత్రి
కాభిమానముచే నేలినవారును, మదీయజీవనాకాశంబునకుఁ బూర్ణి
మాచంద్రబింబ మని నేనును లలితాకన్యవిషయమై నిట్టిదుర్ఘటం
బగుకార్యంబుఁ దలపెట్టితిమి. యద్ధానంతరమున లలితను నాయ
ర్థాంగిగఁ జేయ నంగీకరించితిలేని నేను నాసమస్తవాహినీసహితుం
డనై వచ్చి యేలినవారికి నాయర్థప్రాణిఁబలుల స్వాధీనముఁ జేసెదను.
లేనిచో నా కీషయంబునఁ దగినంతయుత్సాహము కలుగనేర దని విస
యపూర్వకముగ మనవి చేయుచున్నాఁడను” అని పలికెను. శూర
సేనుఁడు వానికోరికప్రకారము మాట యిచ్చెను. కామపాలుఁడు శూ
రసేనుని పిఱ్ఱాని తనతంత్రము కొనసాగుచున్న దనుసంతోషముతో
నిజపురాభిమఖ్యుడై బయలుదేఱెను.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

—:0:—

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

మ. కరుణావేశముచేఁ బరోపకృతికై కష్టంబులం జిక్కినన్
 వెన వేదో కలిగించి యానయని సంప్రీతిం గనం బోయె నా
 పరమేశుం డది గాఢతక భరణిన్ బాసాత్ము లా మూర్ఖు లు
 భ్రువతక వేడుకఁ జేయుచుండురు కదా దోహంబు లెన్నెన్మీయో.

పూర్వకాలమున మహర్షులు తపస్సు జేసికొనుటకై నిశ్శబ్దముగ నుండునని కొండగుహల నేర్పఱచికొనుచుండెడివారు. నానాటి కాగునాలు వర్షపురాపిడిచేతను మఱికొన్ని కారణంబులచేతను విరివియై వాసయోగ్యము లయ్యెను. అట్టిగుహలు గలపర్వతములచుట్టును దట్టమైనకాటవపులు ప్రబలుటవలన నయ్యవి జనసామాన్యమున కగోచరములై యుండెను. ఆహేతువుచేఁ దస్కరులు దివాంధములవలె బగటివేళల నాగుహలయందు డాగి రాత్రిసమయములందు వెలికి వచ్చి బాటసారుల నడ్డుగొట్టి వారియొద్దనున్న సర్వస్వమును లాగి కొనుచుండుటయుఁ బురంబులలోనికి మారువేషంబుల నేగి గృహస్థులిండ్లకుఁ గన్నములు త్రవ్వి లోనఁ బ్రవేశించి రహస్యోచితంబుగ వారి సొత్తెల్ల ముచ్చిల్లించుచుండఁటయు రహస్యహంతకులయొద్ద లంచములు పుచ్చికొని వివిధవేషంబుల నిరపరాధులను వంచించి యాగుహలలోనికిఁ గొనిపోయి బంధించుచుండుటయు వధించుచుండుటయు మొదలగు రాక్షసకృత్యముల నెన్నియో చేయుచుండిరి.

హేలాపురపరిసరారణ్యమధ్యమున బదరీవనకృజేశంబున నొక యత్యున్నతపర్వతగర్భంబునఁ జోరులకుఁ నివాసయోగ్యం బగుగహ్వర

మొకటి కలదు. ఇటీవలఁ జోరు లాగుహ నెంతయో యభివృద్ధిఁ గావించిరి. అది యొకమహారాజభవమువలె మిక్కిలి యెఱైన తాతి గోడలతోడను విశాలమైన చావిళ్ళతోడను పెక్కుగదులతోడను గూడికొనియుండెను. ఆగదులలోఁ బ్రతిదానికిని బలమైన యినుప కడ్డలు గల కిటికీల నమచ్చిరి.

“అక్కటా! నే నెంతమందభాగ్యుడ నైతిని. దైవమా! కరుణా వేశంబునఁ జోరులబారిఁ జిక్కిన రాజభటులను రక్షింపఁగోరియే కదా నే నిట్లు బందిగంబునఁ గూలితిని. నా కిట్టిదుర్గతిఁ గలిగించుటకే దైవము నన్నిట్లు తోడ్కొనివచ్చెను గాఁబోలు! బోయవెజ్జజాడ యెచ్చొటను తెలియరాదు. నే నెచ్చోఁ జిక్కియుంటిని. ఎన్నటికైన నా కీచెఱుంగుండి విముక్తి కలుగునా? నన్నుఁ జూడఁగోరి నాతల్లిదండ్రు లెంతపరితపించుచుండిరో? నాదుర్గతికై నేను పరితపించు. ఏమన, నా కిది స్వయం కృతాపరాధఫలము. కాని నాకతంబున నాతల్లిదండ్రులు దుఃఖింపవలసివచ్చెఁగదా యని విలపించుచున్నాను. అయినను వీరుండనైన నే నిట్లు ధైర్యమును జూపిమివచ్చునా? చేతగానివానివలె దుఃఖించిన నాపద నివారణ యగునా? దైవసంకల్పం బప్రతిహతుంబు కదా. కాని వీరోచితంబగు నుత్తమక్షత్రియవంశంబునం బుట్టి పౌరుషప్రధానజీవుడను గాఁదలంచిన నే ననాథవలె నీచులచేఁ గర్మశిలాగారంబున బంధింపబడి వెలువడుతెరువుఁ గానక పరితపించుచుఁ గృశించి కృశించి చివరకు నక్కచా మౌడవలసివచ్చినేమో యని విచారించుచున్నాను.” ఈవిధంబుగ నాచోరులరహస్యగహ్వరంబున నొకయువకుఁడు తనదుస్థితినిగూర్చి పరిపరివిధంబులఁ బసమించుచుండెను. అసమయంబున నిశీధాబగుటచేఁ తోరు లాగహ్వరంబును వీడి తమతమ రహస్యద్యమంబులపై నయ్యెడకో చనియుండిరి.

వీరపాలుఁ డిట్లు తలపోసికొనుచుండఁ బ్రక్కగదిలోనుండి యొక దీనాలాపము వినవచ్చెను. దయావిధేయుఁడగు వీరపాలుఁ డాకుయ్యాలించి “అన్నా! పాప మెవ్వఁడో నావ. టిమరదృష్టవంతుఁడే యీ చెఱిగో నాతోఁబాటు బంధింపఁబడి యుండెను గాఁబోలు. ఆతఁ డెవ్వరో కదా? ఓరోరి చోరులారా! పరమనీచులారా! మానవసోదరుల నిష్కారణ మీవిధంబుగ హింసింపు మన్న మిమ్మాజగజ్జనకుం డైత కాల మొచ్చి మననిచ్చును. మీహృదయము లయోమయములా లేక పాపాణములా? దుర్మయంబుననేగాని నీతిగ జీవించుటకు మీకు మార్గములు లేకపోయెనా? ఏమి నాతెలివివత్కువ! గుణములుసహజములుగాని యాంగతుఁములు గావు. మనుజుఁడు సహజస్వభావానురూపజీవనమునే యపేక్షించును గాని మఱియొకని మతమునుబట్టి కీర్తిపఱుకొనఁడు. అట్లు జీవింపవలెనన్నను వానిచిత్తము సహజగుణముననుసరించియే పరివర్తించుచుండును. నైజము చికిత్సచే జ్ఞకఁబడునది కాదు. పుష్టాశో బుట్టినగుణము పుడకలతోఁగాని పోదను జనశ్రుతి లేదా?” అని యనుకొనుచుండఁ “బుణ్యాత్ములారా! ఈనీచురాలి మొట్టయాలింపరా? మహారాజపుత్రికనైన నన్నీచోరమృగంబులపాలు సేయఁదలంచితిరా? అయ్యో! ఇచ్చట నా కుయ్యాలించువా రెవ్వరుండురు? ఈయరణ్యరోదనమువల్ల ఫలమేమి? జగద్బాహ్యంతరవిషయ పరిజ్ఞానచణుడగు నాభగవంతుఁడే నావంటియబలల నిట్టి దుశ్చేద్యగహ్వరమునుండి విడిపింపవలయును గాని మచవ్యమాత్మలకు శక్యమగునా? అంతటి వైవసహాయము నాకెల్లులభించుచు?” అను మఱియొక దీనాలాపము వీరపాలుని కర్ణపథగోచర మాయెను. కరుణార్ద్రహృదయుండగు వీరపాలుఁ డాకుయ్యాలించి “అన్నా! పాప మొకయెలనాఁగ చోరులచే నీప్రక్కగదిగో బంధింపఁబడియుండఁ గాఁబోలు! ఆ దిన్నది మహారాజపుత్రికయిట. ఆ లేమ కిట్టివివత్తు కలుగుటకుఁ గార

యే మేమైయుండునో కదా? దుర్జనుల దోహత్యృబులకుఁ బ్రబల
 కారణము లుండవలయునా! రాజదోహము తాంత్రికమో సామ్రాజ్య
 ని మోహమో చోరుల ధనకాంతయో కావలయు. నీ, నీరపాలా!
 నీ విప్లవననిర్ధక నామధేయుండ నైతివి. నీకనులయెదుట నింతటిదురం
 తకృత్యములు జరుగుచుండ నుత్తమక్షత్రియజాతుండ వయ్య ననువుల
 పై నానచేఁ బిఱికిపందనై చేతఁగానివానివలె నూరక చూచుచుంటి
 వా? నీవంటివాఁడు జీవించియుండిన నేమిలాభము; ఏమిపురుషార్థము?
 అసాధ్యవిషయమని సూచించుచుంటివా? అదియే భీరుత్వము. పూని
 కగలిగి పనిచేయువాని కసాధ్యముండునా?" అని మనంబు దృఢపఱ
 చిగాని యది చోరులులేని సమయమగుటచే మెల్లగ గవాక్షముపై
 కెగఁబ్రాకి యాకన్నయను జూచెను. ఆలేమతనుకాంతి సాదామిసీ
 లతవలెఁ గనులకు మిటుమిట్లుగొలుప నీరపాలుఁడు నిశ్చేష్టుఁ డయ్యె
 ను. వాని హృదయక్షేత్రంబున నదివఱ కెన్నండును దా నెఱుంగని
 నూతనభావాంకురంబు లొక్కసారి మోసులెత్తెను. ఆనందసాగరంబు
 న భావతరంగంబుల నూగులాడుచుండియు నొక్కింత తనమనంబుఁ
 గుదుటఁబఱచిగాని యాకన్నయవృత్తాంతం బెఱుంగఁగోరి "బాలా
 మణి! నీవొక మహారాజపుత్రిక ననుచుంటివి. నీవంటి మోహనాంగిఁ
 గన్నధన్య లెవ్వరో తెల్పదవా?" అని యడిగెను. ఆమాట విని లలిత
 పైకిఁజూచి రూపజితపుష్పశరూ డగు నీరపాలునిఁ గని "పుణ్యపురు
 షా! నీవు నాభాగ్యదేవతవో నాయవస్థ నెఱింగిజాలిఁగొనినన్నరక్షింపఁ
 గోరిన దివ్యపురుషుడవో కావలయును. నేను కలింగదేశమహారాజ
 గు శూరసేనుని యేకైకపుత్రికను. పుట్టినతోడనే తల్లినిజంపి జన్మని
 నై చోరులచే బందిగంబునఁ జిక్కి పుత్రికావియోగదఃఖంబునఁ దు
 డినిఁ జూపనున్న పరమనిర్భాగ్యురాలను. నావంటి పాపాత్మురాలిని
 గనుటచే నాతల్లిదండ్రు లభాగ్యులైరేకాని ధన్యులైరి యెట్లుచెప్ప

నగు?" అని పలికెను. వీరపాలుడు డామాటలు విని యదివఱకే యా జవ్వని నవలావణ్యదీపితుల కోటుజేసి యామించబోణి మోహన రూపామృతంబును దనదృక్కరాజలిపుటంబులఁ దనివితీరఁ గోలు చు నానందపరవశత నున్నవాడయ్య నిజారంగంబునఁ గరుణా తరంగంబు లుద్రేకింపఁ గునుచును మూరియైన యట్టి లేజవ్వని కింత టినిపత్తుఁ గలిగించిన మరువ్యరూపరాక్షసుఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొనఁ గోరి మరల నామె నెద్దియో యపగంబోవుచుండ హతాత్తుగా నాని గది కవలపక్క నొకకోలాహలము వినవచ్చెను. వీరపాలుఁడు వెంటనే గవాక్షమునుండి యల్లఁ గిందను డిగ్గి యెప్పుటియట్ల కూర్చు డెను.

వీరపాలునిగది కవలపక్క నొకవిశాలమైన హాలు కలదు. అది సుమా రతురదిచతురపురజముల విఠివి గలిగి కుర్చీలతోడను మేజు బల్లలతోడను విచిత్రనిత్రాలంకృతకుష్యంబులతోడను జెన్నెనలారు చుండెను. చోరులు తమయూయధసామానలన్నియు సచ్చటనే గోడల నలాకారముగఁ జేర్చి యుంచుదురు. చోరు లప్పుడేవచ్చి తమ తమ యూయధ బుల యథాస్థానంబుల నుంచి యాహాలులోఁ గుర్చీల పైఁ గూర్చుండి యేమేమో మాట్లాడికొనుచుండిరి. వీరపాలున కా మాటలన్నియు వినిపించుచునే యుండెను. చోరనాయకుఁడు లోడి వారల నుద్దేశించి “నాప్రియమైన సహచరులారా! నేఁ డెవరియిఖముఁ జూచితిమో గాని మనముచేసిన ప్రయత్నములన్నియు విఫలము లగుట యే గాక మనసహచరులలోఁ గొంతమందిని గోల్పోయి మనము చావు తప్పి కన్ను లొట్టాయె నన్నట్లు మృత్యుముఖమునుండి వెలువడి యిచ్చోటఁ జేరఁగలిగితిమి. మనమిత్రులైన కాళీపాదశైరవుల చంద్రకళాపహ రణప్రియత్నమును దోహియగు నాబోయమువకుఁడు శనిగ్రహము వలె దాపరించి భగ్గునుఁ గావించె. ఆప్రియత్నము నెఱవేరియుండిన

యెడల మనమిత్రుడైన కామపాలునిచే నిరుపదివేలరూపాయలు సంపాదించుటయేగాక సుదర్శనునిచే లక్షలకొలది సంపాదించేవారము. మఱియుఁ జేతికిఁజక్కిన యాబోయయువకునిపైఁ గసిదీర్చికొనుటకు సిద్ధముగ నుండ సుదర్శనునిరాజభటు లష్టవచ్చిరి. మనలో మిక్కిలి ననగూయశూరులగు కాళీపాదభైరవు లాబోయయువకునిచేతిలోఁ జక్కియుండిరి. వారిని విడివడఁజేయుట కెన్నియోప్రయత్నములు చేసితిమి. కార్యము లేకపోయెను. దైవ మిష్టమున మనయెడల నెంతయో ప్రతికూలుఁడైయున్నట్లు తోచుచున్నది. మన ప్రబలశత్రు వగు బోయవీరుచేతిలోఁ గాళీపాదభైరవులు చిక్కియుండుటచే నానురాగ్గుఁడు వారివలన మనగుట్టునుట్టు చెలిసికొని మన కెప్పటి కేమియుపద్రవముఁ గలిగించునో యని తలంకుచున్నాను. శూరసేనునిరాజభటులును వీరపాలుఁడును మరకుఁ జక్కినపిదప నాబల్లకట్టకమును దీసివేయుట మన కౌతయు మేలయ్యె. అట్లు చేయుటవలన మన మిచ్చోటు వదలి వేటొండుచోటి కేగితి మని లోకులు భ్రమించుటచే మనము సురక్షితులమై మిప్పటివఱకు రిచ్చోట నుడువగలిగితిమి. అయినను మన మెప్పటికైనఁ గాలిలో గుచ్చికొనినముల్లువలె నున్న యాబోయయువకునిఁ గడఁజేర్చుకన్న మనప్రతుకు లస్థిరము లని నమ్మియుండుఁడు. ఈవిషయస్థితిలో మనకుఁ గర్తవ్య మేమో యాలోచింపుడు” అని పలికెను.

అందుపైఁ జోదులలో నొకఁడు లేచి “ఏలికా! మే మందఱము నీవిషయస్థితి నెఱింగియుండియు నితికర్తవ్యతామూఢులమై గూండోల నావస్థలో నున్నారము. మన మాపొలికలన వీక్షనరికే మన కాళీపాదభైరవులు పంచత్వంబు నొందియుండురు. లేనిచో మన మాదృష్టశత్రువును వారితో దాఁటిపోనిచ్చితిమేని మన కెప్పటికేని యుపద్రవము తటస్థించుట నిశ్చయము. ఆప్రబలశత్రువు మనముక్కువములెల్ల

నిర్బంధించి తెలిసికొనుటకే వడియున్న మనమిత్రులకుఁ జికిత్స సేయుచుండె. ఆద్రోహి కుళిందమార్గమునఁబోవుచుండఁ జూచితినిని మనగూఢచారుఁ డిప్పుడే వచ్చి తెలిపియున్నాఁడు. కావున మనమందఱము మెటనే బయలుదేటి వెళ్ళి యాకట్టడిదాయను మట్టువెట్టటయే శ్రేయముని నాయభిప్రాయము” అని పలికెను. వానియభిప్రాయముతో నందఱు నేకీభవించిరి. తత్క్షణమే యాచోరులందఱుఁ దమతమ యాయుధంబులను గైకొని జవనాశ్వంబుల నెక్కి బయలుదేరిరి.

అప్పుడు నిశాకాంత గాఢనిద్రలో మునింగియుండెనో యన రోదసికుహరమంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. చోరులసంభాషణ మాద్యంతంబును విని వీరపాలుఁ డాబోయమువకుఁ డెవ్వఁడై యుండునో యని యాందోళన మొందుచుండియుఁ దనపూర్వ కనుకూలసమయ మొదవినందు కుత్సహించి మరల గవాక్షముపై కెగఁబ్రాకి దాని కమగ్నిన యనుపకీర్ణిలను సత్తువకొలఁది వంచి యూడఁబెట్టికెను. ఆసడి విని లలిత పైకిఁ జూచెను. మొదట మొక్కిత భయపడెను. కాని యుత్సాహపూరితుడై యవకుని మోముగోమను దానఁ బ్రస్ఫుటంబులగు పత్రావదీధితులును వానిసాహసోద్యోగసూచకంబులగు ప్రిసన్నవీక్షణములును జూచి కరుణాసముద్రుండగు ద్రౌపదీవరదుఁడు దీనురాలగు తన కుమ్యాలించి తనమానప్రాణంబులను రక్షింప నాపుణ్యాత్మునిఁ బుచ్చుచుండెనో లేక తానే యాదూషంబున వచ్చుచుండెనో యని యత్కలికఁ జెందుచుండెను.

అప్పుడే వీరపాలుఁడు లలితయున్న గదిలోని కుటీకెను. అది చూచి సుమాశంబున వడంకుమన్న లలితను దరిసి సద్దుచేయవద్దని నిజతర్జునీయాంగుళిఁ జూపుచు “లలనామణీ! నీ వీచెటచుండి వీడఁదలంచి తివేసి సద్దుసేయక నావెనుపొట రమ్మ. నేను నీకు మిత్రుండను గాని శత్రుండను గాను. నన్ను విశ్వసింపఁగలిగితివేని శీఘ్రముగ రమ్మ.

అలసించినచో మనప్రయత్నమంతయు విఫలమగుటయే కాక పాణిలో పడ్రావము గూడఁ గలుగవచ్చును." అని పలికెను. లలితయు నపరిమితానందభరితయై మారుమాటాడక వీరపాలుని వెంట బయలుదేరినది.

అట్లు వారిరువురు ద్వారముచేతకు వచ్చిరి. గుమ్మమునకు వెలుపల హుషారుగ ఫారా యిచ్చుచున్నవాని పదఘట్టనశబ్దము విని పించుచుండెను. గదిలోఁ జప్పుడు విని యాఫారావఁ డందేమి జరుగుచుండెనో చూతమని తలుపుచెరిచి దొంగిచూచెను. లలితయు వీరపాలుఁడఁ దలుపుచూచున డాగియుండిరి. అందు లలిత కానరామినాచోరుఁడు కత్తి ఝుకిపించుచు లోనకిఁ జూచిబడెను. అంత వీరపాలుఁడు హఠాత్తుగ వానిపైఁబడి వానిచేతిలోని ఖడ్గము నూడఁజెఱికి వానిని గిండఁబడవైచి కుత్తుకఁ దొక్కిపట్టెను. అట్లొక్కొంతతడవుంచి యాయభాగ్యుఁడు పాణిపశిష్టుండై యుండుటఁ గాంచి యావట్టు వదలి వానినోట గుడ్డలుకుక్కి కరచరణంబులు బంధించి వానియొద్దనున్న తాళముచెరలగుత్తిని దీసికొని లలితతోఁ దాను వెలికివచ్చి యాగదికి నెప్పటియట్లు వెలుపల బీగము బిగించి యిరువురును బయలుదేరిరి.

ఆగవ్వారములో నొక్కఁడేచోరుఁ డుండెను. వానియొద్దనుండి తాళముచెరలగుత్తిని దీసికొనియున్నవాఁడుకావున వీరపాలుఁ డందఱిగదులలో బంధింపఁబడినవారి నెల్ల బంధవిముక్తులఁగావించి యాగదుల కన్నిటికి మరల నెప్పటియట్లు వెలుపల బీగములను బిగించి గవ్వారముపైకి రాఁ బ్రయత్నించుచుండెను. రాజధానులు చెఱునుండి వెలికివచ్చినతోడనే చోరులభాండారములోని కేగి యందలిద్రవ్యమును సమూల్యాధరణంబులను సంగ్రహించి గుహవెలుపల కేగుమార్గము సరయుచుండిరి. ఆగుహయొక్క పైభాగము ముప్పదియడుగుల

యెత్తున నుంచెను. ఏవంకజూచినను భయంకరమైన గోడలేకాని పైకే గుటకు సాధన మెద్దియుఁ గానరాదయ్యె. ఏమిచేయుదుము దైవమాయని రాజభటులారాట మొందుచుండిరి. వారు లలిత నింకను గుర్తింపలేదు. వారట్లు తిరిగి తిరిగి యెట్టకేలకు గుహాముఖమార్గముచెంతకేఁపించిరి. అచ్చట నొకచిన్నగది కలదు. దానితలుపు లోపలిభాగమున బీగమును వేసియుండిరి. రాజభటు లద్దానిఁ దెలువ నెన్నియో విధములఁ బ్రయత్నించిరి. అది చాలా దృఢమైన యినుపతలుపగుటచే వారి కెంతమాత్రమును స్వాధీనము కాలేదు.

అంత వీరపాలుఁడు లలితతో నయ్యెడకు వచ్చెను. రాజభటులు నిరాశులై యుండిరి. వీరపాలుఁడు ఖడ్గపాణియై బంధింపఁబడినచోరునియొద్ద కేగి “ఒరీ చోరుఁడా! ఈచెఱిలోనున్నవారందఱును విడివడిరి. ఆచోరులు వచ్చి సంగతిఁ దెలిసికొని నిన్ను వధింపకమానరు. నీ కసుపులపై నాస కలదేని మెట్లగదితలుపుఁ దెఱచుట కుపాయ మెఱిగింపుము. లేకున్న నిప్పుడే నిన్నీకరవాలంబున నఱకీజేయుచుంటిని” అని ఖడ్గ మెత్తెను. చోరుఁడు గజగజ వడంకుచు “బాబూ! నన్నుఁ జంపకుఁడు. నన్ను మీతోఁ గొనిపోవ నంగీకరించెద రేని యారహస్య మెఱిగించెదను” అని పలికెను. ఆమాట విని వాని కపటోద్దేశ్య మెఱిగినవాడై వీరపాలుఁడు కర్తవ్యము నిశ్చయించి చోరునియిష్ట ప్రకారము సేయ నంగీకరించి యాతలుపున కమర్చిఁగోగమఱును దెలిసికొని తలుపుఁ దెఱచెను. ఆగదిలోనుండి పైకి మెట్లుగలవు. ఆ మెట్లపైనుండి లలితయు వీరపాలుఁడు రాజభటులతో గుహద్వారము నుద్గమించిరి.

అట్లు గుహవెలుపలకు వచ్చినతోడనే వీరపాలుఁ డాచోరుని కరచరణంబులను బంధించి మెట్లఁగొనిపొందని రాజభటుల కాజ్ఞనొ

సంగెను. రాజభటులు చోరుని వెంటఁగొని వెడలిపోయిరి. పిదప వీర
పాలుఁడును లలితయుఁ జోరులయశ్వరాజంబుల నెక్కి యచ్చోటు
వదలి బహిరంగహయపు నావఱిచుభాగ్యము లభింపఁజేసిన భగ
వంతునకు భక్తిపూర్వకంబుగ వందనము లర్పించుచు బయలుదేఱిరి.

శ్రీకృష్ణ.

ప్రతాపనిఠా.

పదియవ ప్రకరణము

ఈ తేజము రాజ్యభోగములఁ దృష్టిఁ జేపదక స్వాగ్ధాంతు భూ
పాలవశ్యోకోటిని సపత్ను లనూరు యగుతక్ష్మశ్శ్రుతు
బాధి నొనర్తు రీశ్వరుడు మైఁగలఁ డునుఁ దలంప రక్కటా
కాల మచింత్యపూర్వఫలకారణ మా. దుది సంతవాకిక.

మానవుఁడు ప్రకృతిపురుషునిచేతిలోని కీలుబొమ్మనలె జగ
న్నాటకరంగంబున నశాశ్రిత మానుషుఁడగును. ప్రకృతిపురుషుఁ డింద్ర
జాలకునివలె విచిత్రవిషయసూదర్శనంబుల నొకయెడ నుత్సహింపఁ
జేయుచు వానిని మాటువలది వేటొకయెడఁ గుందించుచు బహు
విధంబుల భ్రమింపఁజేయుచుండును. కావుననే ప్రకృతిబద్ధుడైన పు
రుషుఁడు విషయలోలత్వమున నహంకారముచుకారంబులను విడువ
లేకుండును. భగవంతుఁడు జీవులొకటకు భూతపంచకకలితం బైన
మృత్పిండమును గాలదాడుంబున నుద్ధించి పదమహిది ప్రకృతియనె
డు సారైపై నునిచి పరిభ్రమింపఁజేయుచుఁ గర్మసూత్రంబున వివిధో
పాధుల నిర్మించుచుండును. అట్టిప్రకృతిజనితమైన యుపాధిపై నమి
తాభిమానంబున దేహి బహువిధవిషయలోలుడై కుటిలప్రవృత్తుల
సంచరించుచు నెన్నియో దుష్కార్యము లొనరించుచుండును. ఆకా
ర్యఫలములు వాని పురాకృతకర్మల ననుసరించియే పరిణమించుచుం
డుటజేసి యొక్కొకతటి విరుద్ధపరిణామమును జెందుచుండును. ఆ
హేతుప్రచేతనే పురుషుఁ డెప్పుడును భేదమోదావమానంబులఁ దూఁ
గుచుండును.

కామపాలుఁ డట్లు శూరసేనుని వీడ్కొని యత్యుత్సాహపూరితుడై నిజపురంబుఁ బ్రవేశించి యొకనాటియుదయమున ఘరముపైఁ గూర్చుండి హుక్కా బీజ్జుచు, “నాఁడు నాచిత్తంబున కంతటియుత్తలపాటుఁ గలిగించినసాహసీకుఁ డెవ్వఁడో తెలియరాకున్నయది. ఆతం డెవ్వనిపంపుననో నారహస్యోద్యమంబుల నెఱుంగవచ్చినగూఢచారి కావలయు. ఒకవేళ నాయన్నపుత్రుఁ డైన భానుమంతుఁడు కాఁడు గదా! యమునానదీవిష్ణవంబున మృతీజెందిన యానిర్భాగ్యుఁడు మరల బ్రతికివచ్చు టెట్లు? నాపబ్రలశత్రు వగు సుదర్శనునిపంపున వచ్చిన గూఢచారియే కావలయు. అటులైనచో మందారకుఁడు చెప్పిన బోయయువకుఁడే కాబోలు. ఆతం డాతుచ్చవైరి యాస్థానవైద్యుండగు వీరధన్వి పుత్రుండట! కానిమ్ము. వాఁడు నన్నేమిచేయఁగలఁడు. అసత్యమాడి శూరసేనునకు మిక్కుటంబగు ప్రతాపాగ్నినిఁ బ్రజ్వలంపఁజేసితిని. కార్యసాధకుం డెప్పట్టుననైన సత్యాసత్యములఁ బాటించునా? సుదర్శునిపై నాకనిఁ దీర్చికొనట కిదియే మంచియుపాయము. నాకార్యణ్యదృక్పథంబునంబడిన విష్ణువర్ధనుని గతి యేమయ్యె, వీనిగతియు సంతియే కాఁగలదు. కార్యము ఫలించినపిదప మనము కూడ నెన్నియో శ్రీరంగసీతులచు జెప్పఁగలము. సమరవిషయంబులలోను శత్రువుల రణముఖంబున నిర్ణించుటలోను వీరపురుషు లసత్యమాడుట ధర్మవిరుద్ధంబు గానేరదు. మున్ను వ్రోలునిఁ బరిమార్చుటకై ధర్మరా జసత్య మాడలేదా? మహాపరాక్రమశాలియైన శూరసేనుని సాహాయ్యంబున సుదర్శనుఁడు నాకు స్వాధీనుడైనచో భరతఖండ మంతయు జయించివాడనే యగుదును. అప్పుడు నన్నెవ్వ సేమనఁ గలుగుదురు?” అని యేమేమో యనకొనుచుండ ఫణిహరి లోనికి వచ్చి “మహారాజా! ఏలినవారిచేతి కిమ్మని యెవరో యొకయువకుఁ డీలేఖను నాకొసాగినాఁడు, చిత్తగింపుడు.” అని యొకలేఖ నొసంగెను. అదాని

నందికొని కామపాలుడు వివిధభావపరితచేతస్కుడై “ఓరీ! ఆ యువకుడు నాజూబుకై వేచియుండెనా యేమి? ఆతఁ డెవ్వరు? ఎ చ్చోటనుండి వచ్చియుండె?” అని యడిగెను. అందు కాఫజిహారి “మహారాజా! ఆ యూశ్వికుడు లేఖరు నాచేతికిచ్చి తన గ్రామ నా మాట వినిపించినక మఱివిపోయినాడు, ఆతఁ డెవ్వఁడో యొందుండి వచ్చెనో నేను తెలిసికొనలేకపోయినాను” అని పలికెను. ఆమాట వినివంతనే కామపాలుని కృతాపరాధచిత్త మెన్నియో యనుమానం బుల విష్వాల మగుచుండెను. ఇది యేమియుత్పాతమో యని దిగు లొంది తత్తరంబున నాయుత్తరంబును విప్పి చదివికొనెను. అం దిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది:—

“కామపాలా! నీచుటి రాజదోహికి వ్రాయులేఖల కుత్తరపు మర్యాద లవసరము లేదు. నీపితృస్థి వ్రాయున దేమనఁగా:—రాజ్య లుబ్ధుడవై నాల్లినంజులను నీపొల్లను బెట్టికొని కుల్గిదరాజ్యము నక్రమముగ స్వాధీనుఁ జేరికొని కులుకుచు రాజ్యపు త్రుతచే దుర్వ్యసనగుండవై నీహృదయకంటకుండ నని రెండే డ్ల పసికూననైన నన్ను జూపుట కెన్నియో ప్రియత్నము లొనరించితివి. ఓరీ నరహంతకుడా! నీవు నీమిత్రులైన ముదారకాదిచోరుల సాహాయ్యమునఁ జేసిన దోహక్యంబులకుఁ దగినఫల మదరకాలములోనే యనుభవింపవలెను. పూర్వము శ్రీకృష్ణుని జంపుటకుఁ గఁనుఁ డన్నిప్రియశ్చములుచేసి చివర కేమియ్యెనో యెఱుంగవలరా? స్వల్పకాలములో నీపనియు నటలునే కాంగలదు. దృష్టచిత్తా! ఛరమపాతకీ! నేను నామనమామముంటనున్న సంగతి విని నన్ను వధియటకై పాపము నిష్కేతుకంబుగ నామనమామను సంహరించి వానివంశము నిర్వంశము గావించితివి. ఈనిష్కేతుకదోహము నిన్నెప్పటికైనఁ గట్టి కుడువదనుకొనుచుంటివిరా బాలిశా! నేను నీచేతికిఁ జిక్క కూడ ప్రహ్వవరముఁ డగు

శ్రీహరియే నన్నుఁ గాపాడుచున్నాఁ డని తెలిసికొనుము. ఒకప్పుడు నేనును నన్నుఁ జెంచిన యిందుమతియుఁ గల్యాణగడమున నిద్రింపుచు యమునానదీవిష్టవములోఁ జిక్కి నీకోర్కె నెఱవేర్చుచుండియు శ్రీహరికృపాస్వరూపుడైన బోయయువకునిచే రక్షింపఁబడితిమి. మేమిర్వురము నిప్పుడు హేలాపురమున సుఖముగ నున్నారము.

అసంగతి వినియేకాఁబోలు నీచెల్లెలైన చిత్రాంగి నీపేరఁ గొన్ని పరమదారుణరహస్యవిషయంబులు గలలేఖ వ్రాసినది. దైవ వశంబున నాలేఖ నాచేతికిఁ జిక్కినది. అందులవిషయంబుల కా లేఖవలన నీవే యుత్తరవాదినై యుంటివని తెలిసికొనుము.

ఇట్లు,

భానుమంతుఁడు."

ఆలేఖరు జరివినతోడనే కామపాలుని చిత్తన త్సోభమును బాతకమహాశయు లూహింపవలయునే కాని వ్రాయుటకు శక్యము గాను. మోహు వెల్లనై యొడలెల్లఁ జెమ్మటలు గ్రమ్మెను. నాలుక తడి యాఁపోయెను. చూపులు రిచ్చవడియెను. దిత్తము తల్లిడిల్లుచుండెను. ఆతఁ డట్లు కొంతతడవు నిర్విణ్ణుడై యుండి హఠాత్తుగ లేచి యాలేఖరు హుక్కాగొట్టపుటింగలంబునఁ బాఱవైచి యేకాతస్థితి తనమనంబును గుమటఁబఱచికొనుటకై శయనాగారములోనికిఁ జని పాన్పుపైఁ బరుండెను.

అంత నొకపరిచారకుఁడు హుక్కాగొట్టమును శుభ్రీపఱచుటకై వచ్చి యుదలికాగితమును జూచి దగ్ధశేషమును దీసి చదివెను. భానుమంతుఁడు సజ్జ్యడై హేలాపురంబున నున్నసంగతిఁ దెలిసికొని యమితానందముఁ జెందెను. పరమదుర్మార్గుఁడైనకామపాలుని కొలువుఁ బరిత్యజించుట కెప్పు డేవిధంబుగ వీలుకలుగునో యని యతఁడు తఱి వేచియుండెను. దగ్ధపత్రశేషమును జాగ్రత్తగఁ దనయొద్దనుం

చికొని హుక్కాగొట్టమును యథాస్థితిగ్ నే యుంచి యదియ యద
నని వెడలిపోయెను.

హేలాపురంబున సుదర్శనమహారాజు కోలుపు సాగించుచుండె
ను. ఆనాడు దర్బారు నిండువేడుకలఁ గనులపండు వొనరించుచుండె
ను. పురజను లందఱు నపరిమితానందభరితులై యుండిరి. కాని మహా
రాజముఖమునందుమాత్రము సమయసముచితోత్సాహంబు చూ
ట్టబట్టలేదు. దర్బారులో జరిగి యున్నదములకెల్ల విముఖుడై “బో
యమువకుని విడిచివచ్చి పదియేనురోజు లైనది. వానిజూడ నరయ
నొదటనో గూఢచారుల నల్లడల కంపియుంటిని. ఈసరికిని వానిసం
గతి యొక్కీంతయుఁ దెలియదయ్యె. వానిగతి యేమైనదో కదా!
వానియాభిజాత్యం బెఱుంగకున్నను నాపుత్రీకారత్నము వానిపై నప
రిమితప్రేమ కలదియై వానిం జూడ యుంబఱుపు నిద్రాహారంబులు
లేక నవయుచున్నయది. స్థిత్యంతరంబు బెఱుంగకుండ నాగంతుకమ
నోవికారంబులకు లోనగువారు లోకనిదకుఁ బాల్పడుదు రని యెంత
వారిం చినను వికకున్నయది అత్యుత్కృతశృశ్లాతాభరితం బగు మనం
బు ప్రేమాస్పదంబగుట యబ్బరమా! ఆపురుషుఁ జెడ్దియో హేత్వంత
రంబుచేఁ గిరాతకులంబున వర్ణింపఁడనేగాని వానిసుస్వరూపగుణశీ
లశ్రద్ధావిశేషంబులంబట్టి యాతం డుత్తమక్షత్రియకులసంజాతుండేయై
యుండవలయుననియు వానిజన్మరహస్యముఁ దా నెఱుంగకున్నను నచిర
కాలములో నే వెల్లడి కాఁగలదనియు నిందుమతి చెప్పినమాటలవలననా
కును వానియం దనివార్యమైనప్రేమ పాదుకొనియుండుటచే నాకొమరి
తను మందలింపలేకున్నాను. నిక్కువంబుగ వానిజన్మరహస్య మెఱింగి
యున్నచో నిందుమతి నాకుఁ దెలుపకుండునా? కొన్ని కారణములచేఁ
జిత్రాంగికొలుపు వీడితినినియెనేకాని యా కారణములను వివరింప
దయ్యె. దాన నాయాశాలతలు కొనలుసాగుచున్నయవి.” అని యే

మేమో తలపోసికొనుచు జరిపుంటిమివలె సింహాసనముపైఁ గూర్చుండియుండెను. మంత్రీభటభృత్యసామంతాదిజనులమనపులను వినుచుండనేకాని ప్రత్యుత్తరము లొసంగుటలేదు. ఆనాడు మహారాజుగారట్లుండటకుఁ గారణ మేమైయుండనో యందఱు నివ్వెఱఁగంది చూచుచుండిరి.

ఆసమయమున భానుమంతుఁడు దర్బారున కేతైచి వినయ వినమితకాత్మిఁడై మహారాజునకు నమస్కరించి “మహారాజా! ఏలిన వారి సెలవుఁ గైకొని నే వఱువారె బయలుదేటి బోయియువకునికై యరణ్యమంతయు వెదకివెదకి యెచ్చోటను గానరానందున నిష్ఫల మనోరథుండనై తిరుగ వచ్చుచుంటిని. అప్పుడు జవనాశ్వంబుపై నొక రాజభటుఁడతివేగంబునఁ గుళింద కేగుచు నా కెదురయ్యెను. అతఁడు నన్నుజూచి గుఱ్ఱము నాపి “బాబూ! కుళింద కేగుమార్గ మిదియే నా?” అని యడిగెను. “అవును. నీ వెందునిమిత్తమై మాకుళింద కేగుచుంటివి?” అని నేను మరల వానిఁ బ్రశ్నించితిని. అందుపై నాయాశ్వికుఁడు “బాబూ! మీ రెవ్వరో తెలిసికొనకుండ మీప్రశ్నకు సదుత్తరం బివ్వఁజాలను” అని పలికెను. అందుపై నే నొక్కింత యనుమానించి “రాజభటుఁడా! నేను కుళిందదేశాధిపతి కొమరుండను. నాపేరు భానుమంతుఁడు” అని దర్పముతోఁ బలికితిని. అందుపై నాయాశ్వికుఁడు “బాబూ! మధురాపురపుమహారాజుగారు కామపాలమహారాజుగారిచేతి కివ్వవలసిన దని నాచేతి కొకలేఖ వ్రాసి యచ్చినారు. నేనిపు డద్రానిఁ గొనిపోవుచుంటిని” అని పలికెను. ఆమాట విని నా మేనయత్త యగుచిత్రాంగి యన్నదోహచింతనములతోఁ సంబంధముగలదియై యుండనేమో యని తెలిసికొనఁదలంచి “రాజభటుఁడా! మహారాజుగారిప్పుడు కుళిందలో లేరు. నీ వాలేఖను నా కొసంగితివేని వారు వచ్చినతోడనే యద్రాని వారచేతి కిచ్చెదను. నీ విప్పుడు శ్రమ

పడి కుళింద కేగుట వ్యర్థము” అని పలికితిని. అందుపై నాభటుడు కుపితుడయ్య నమ్రతతో “బాబూ! నన్ను మన్నింపుడు. ఈయ త్తర మతిరహస్య మైనదగుటచే మహారాజుగారిచేతికే కాని మఱియొకరి చేతి కివ్వవద్దని మహారాజుగారు విధించి నన్ను బంపించినారు. అహే తువుచే నే నీలేఖను మీ కొసంగజాలను” అని ముందుకు బోవ య త్నించెను. తత్క్రమే నేను వానిని గుఱ్ఱముపైనుండి క్రిందకుఁ బడఁ ద్రొచి నేనును వెంటనే క్రింద కుఱికి వానికుత్తుకఁ ద్రొక్కిపట్టి వాని జేబులోని లేఖను గ్రహించి వాని నొకచెట్టునకు బంధించి వచ్చితిని. మహారాజా! చిత్తగింపుడు” అని యా లేఖను సుదర్శననిచేతి కొసం గెను. అద్దాని మహారాజు స్వయముగ విప్పి చదివెను. అం దిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది.

“మహారాజశ్రీ కుళిందదేశాధీశుండగు కామపాలమహారాజు గారి సన్నిధికి:—తమయనుంగుచెల్లెలు చిత్రాంగి వ్రాయు వినయ పూర్వకమైన విజ్ఞాపనము. ఉభయకుశలంబరి. వెనుక మీప్రోత్సా హముపై నేనొనర్చిన దుస్సాహసకృత్యము సమూలముగ నిష్ఫల మైనదేమో యని కొన్ని కారణములచే దలంకుచున్నాను. మిమ్ముల సమ్మి మీస్వాధీనములో నుంచిన విషయమును భద్రపఱచవల యును. మీయరుగుచెల్లెలి ప్రాణములను గాపాడఁదలచితిరేని యాబోయయవకుడు మధురాపురములో నడుగుపెట్టకుండఁ జూడ వలెను. వానిఁ దోడ్కొనిరా నేగియున్న వీరపాలుని బోధించి వెంట నే తిరుగ పంపించివేయవలయును. దాసీ నన్ను మోసముచేసినది. ఆకృతఘ్నురాలిని వెంటనే సంహరింపవలయును.

ఇట్లు, చిత్రాంగి.”

ఆలేఖఁ జదివినంతనే మహారాజు హృదయాంబుధిని వివిధభా వతరంగము లుప్పొంగదొడంగెను. కాని యిదమిద్ద మని యేమియు

నిశ్చయింపలేకుండును. “ఏమిది? ఇప్పుట్టున నామనంబున నెద్దియో యుత్కలిక జనించుచున్నయది. ఈమధ్య నా బావమఱచి చంద్రశేఖర మహారాజు నాపేర వ్రాసినలేఖలోనివిషయముల నీయుత్తరము కొంతవఱకు బలపఱచుచున్నయది. చిత్రాంగీమహారాజు కాబోయయువకునిపై సంతకేవల ముండుట కాయుధయులకు నేమిసంబంధము కలదు? చిత్రాంగి తనయన్నయైన కామపాలుని స్వాధీనములోనుంచిన విషయ మేమైయుండును? దానియైన యిందుమతి యామె నెట్లుమోసగించియుండును? పరివ్రాజకుఁడు చెప్పినవృత్తాంతమంతయు యథార్థమేనా? అట్లులైనచో నాయచుంగుచెల్లెలైన చారుమతిని నాముద్దులమేనల్లుని గన్నులారఁ జూచుభాగ్యము లభించును. హృదయమా! త్వరపడకుము. సకత్తిమాత్స్యబునఁజిత్రాంగి తనయన్నయైన కామపాలునిసాహాయ్యంబునఁ దరసనతిని సవతిబిడ్డను సంతమొందించి కోసలరాజ్యమంతయు దనస్వాధీనములో నుంచుకొనుట కంతటిదోహమున కొడిగట్టెనుగాఁబోయి! ఆచుస్సాహసకృత్యము సమూలముగ నిష్ఫలమైనదనుటచే నాదగువును నికను జీవించియుండుట సుష్టమగుచున్నది. ఇంతటి దారుణకృత్యంబున నిందుమతి యెంతవఱకుఁ బాల్గొనియుండెనో ముందు తెలిసికొనవలయును.” అని దర్బారు చాలించి వెడలఁబోవుచుండ శూరసేనకామపాలుడు హేలాపురముపై యుద్ధమునకు వచ్చుచుండి రనువార్త వినవచ్చెను. పిడుగువంటి యావార్త వినిసంతేనే ధీరుడయ్యఁ బరమదయాశాలి కావున సుదర్శనుఁ డాసన్నఁడోల్లాపాత్రుఁడగు కార్త్యుకుండుచు నాచూరణకర్తృబున కేమిహేతువుకలిగెనో విచారించి సముదితోపాయంబుల నావిప్లవమును వారింపఁ గార్యనిపుణులైన కొందఱు సామంతుల రాయబారులుగ నియమించి చతురంగబలంబును గట్టాయితంబుఁ గావించి

పురపాక్ కారంబులకును గోటబురుజులకును వలయుసూర్పులను గా
వించి యుద్ధసన్నులుగాఁ దొరఁగఁగారుల కాజ్ఞ నొసంగుచుండెను.

ఆసమయమున నతిపురంబున నొకకలకలము వినవచ్చెను.
అదియేమి యుపద్రవమో యని యోజించుచుండఁ బరిచారిక యొక
ర్తు పరువిడివచ్చి “మహారాజా ! ఇందుమతి — ఇందుమతి —” అని
యేమోచెప్పఁబోయి చెప్పలేక మహారాజుపాదములపై వ్రాలెను.
మహారాజు నిర్విణ్ణుడై “ఏమీ! ఇందుమతి కేమియు హాని కలుగలేదు
కద!” అని యత్యార్థియో నడిగెను. అందుపైఁ బరిచారిక “మహారాజా!
ఇందుమతి నెవ్వఁడో హంతకుఁడు చంపివేసినాఁడు” అనిచెప్ప మహా
రాజుదరిపడి “ఆఁననుటె? ఇందుమతిని హంతకుఁడు సంహరించెనా!
ఈహత్య నెవ్వఁరెచ్చోటఁ గావించిరి? ఆహంతకుఁడుపట్టుబడియెనా?”
అని యడిగెను. అందుపైఁ బరిచారిక “మహారాజా! చంద్రకళాకన్య
యద్వానవనములో విహరించుచు నేకారణంబున నో మూర్ఛిల్లి యొ
క్కచోఁ బడియుండెను. అదిచూచి షఢురిక యాక్రందింప నిందు
మతి యచ్చోటి కేగి వలయుఁజైత్రోపచారంబులఁ గొన్ని మాకు ని
యమించి యెద్దియో దివ్యోపధినిఁ దెచ్చుటకుఁ దవ్వలకేగెను. కొం
తసేపటికిఁ జంద్రకళ తెలివొజ్జెడెను. ఆమె దిగ్గుల లేచికుర్చుండి జరి
గినవృత్తాంతమును దెలిసికొని యిందుమతిని దోడ్కొనిరమ్మని నన్న
నిపెను. నే నామెపోయినజాడనుబట్టి చన నొక్కచో రక్తసిక్తమైన
దేహము నోపొదఁచెంతఁ బడియుండఁ జూచితిని. ఆసంగతి వెంటనే
చంద్రకళాకన్య తెఱంగింప నాసంగతి నేలినవారికి నివేదింప నన్నని
పెను” అని చెప్పెను ఆవృత్తాంతము వినినంతనే మహారాజు భిగ్గు
మనోరథుడై మితిలేనివిచారమును జెండెను. ఇరువదిసంవత్సరము
లనుండి మృతపాయిత్రై యగోచరంబుగ నున్న తనయనుంగుచెల్లెలు
చాగుమతియొక్కయుఁ దనముగ్ధులమేనల్లునియొక్కయు నిక్కువ

లెఱుంగజేయ సమర్థురాలని నమ్మియున్న యిందమతి చనిపోవుటచే మహారాజు నిరాశుఁ డయ్యెను.

ఆసమయమునఁ జెఱ కాపరి యగు నొకరాజభటుఁ డరుదెంచి “మహారాజా! కాళీపాదభైరవులు చెఱునుండి విడివడి పాటిపోయిరి. వారున్న చెఱసాలయొక్క గవక్షమునుండి యొకత్రాగు వేలొడుమండుటచే వారామార్గమునఁ బోయియుండు రని కేళీవనమంతయు వెదకుచుండ నొకపాదచేతఁ బడియున్న యొకస్త్రీకంఠములో గుచ్చియుంచిన యాయసిపుత్రిక లభించినది. దీనిపిడిపై నాచెఱముందు ఘోరాయుచ్చెడు నీలకంఠుని పేరు గలదు. ఆతఁ డాచెఱలోఁ బంధిపఁబడియుండుటచే జోరులు వానిని నిర్జించి యుచ్చో బంధించి వానిచేతిలోని ఖడ్గముఁ గొని పాటిపోవుచు సాహత్యఁ గావించియుండురు. తప్పించుక పోవుట కాచోరులుచేయు ప్రయత్నమును గనిపెట్టి స్వామిభక్తిపరాయణుడగు నీలకంఠుడు సాహసంబున లోనికిఁ బొలుబడి వారి నరికట్టయత్నించెఁగాఁబోయి!” అని విన్నవించెను. అందుపై మహారాజు తనయ్యాస్థానమునందుఁగల యపరాధశోధకాగ్రేసరుని బిలిపించి యాచోరులఁ దిరుగఁ బట్టి తెప్పింప నాజ్ఞ యొసంగి యంతిపురంబున కేగెను.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

పరుసొకండవ పుకరణము.

ఉ. క్రూరులు దోహకశృంగములకు న్యైమనీయక లాటివారలన్
జేరిది స్వాగతించిరిలం జేయవలగూర్చంగఁ జూరుఁ బట్టిను
ర్యాలల దుప్తతుత్తముల భగ్నము నేరుఁ గడంగినట్టి యా
ధీరులు మోహమునైత ధృతిన్ దిగఁగడ నొకప్పుడేరియన్.

లలితయు వీరపాలుఁడు పోగులకారాగారమునుండి యెట్లు
వెలివడఁగలిగిరో మాచరువరు లిదివఱకే యెఱిగియున్నారు. వారట్లు
వల్లదశ్వబులపై బయలుదేరి గాఢాంధకారబంధురం బగు భయంక
కారణ్యముగుండా పుష్పగిరిమార్గాభిముఖులై పోవుచుండిరి. అట్లు
కొంతదవ్వేగినపిదప గగనరంగుబున దిక్కురెంఢీమణులు పట్టియున్న
తిమిరపటల నేపథ్యబు మెలమెల్లగ జూలుచున్నట్లు వారికిఁ దోచె.
పిదప నాఁతెరచాఁచిన నున్న యాటకజైయగు యామినీకాంత కుంకు
మరాగశోభితం బైనభిలంబోయన రేఖాకృతిగఁ జుద్దోదయమయ్యె
ను. క్రమక్రమంబుగ నారజనీశైలూపినగు మొగ్గబోయనఁ జుదగి
బొబము పిఁజారఁబోసిరిట్లు పునువెన్నెల మోడుగఁ వెదచల్లనారం
భించెను. అవెన్నె వెలుగున నామువతీయువకులు నిర్భయంబుగఁ
బోవుచుండిరి.

వారికిఁ బుష్పగిరి గవ్యూతిదూరం బగుసరికి వేగుజుక్క పొ
డిచెను. వారట్లు పోవుచుండ వెరుకతట్టిన నెవ్వరో రహస్యముగ
మాట్లాడికొనుచున్నట్లు లొకసడి వినవచ్చెను. వీరపాలుఁడు వెనుక
కుఁ దిరిగిచూడఁ గొడువ్యక్తులప్పుడే మొంహుడుండి చెరియొకప

క్కరుఁ బోయి కను మొఱంగినట్లు వానికిఁ దోచెను. ఆసంగతి లలిత తోఁ జెప్పలేదు. ఉదాత్తధీరుఁ డగు వీరపాలుఁ డావిషయ మంతగణ నీయముగా భావించలేదు. యథాప్రకారము పోవుచుండిరి. వారల్లు కూతవేటుదూర మేగిరి. అంత హఠాత్తుగ వీరపాలుఁ డెక్కినగుఱ్ఱము వెరుకకాళ్ళు తెగుటచేఁ బడిపోయెను. లలితణమే వీరపాలుఁడు క్రింద కుజీకి పడినుండి కత్తిరి దీయునకి నిరుపదిమంది చోరులు ఖడ్గ పాణులై వారిని జుట్టికొనిరి. మహాపౌరుషశాలి యగు నావీరుఁడు రా నున్న యువద్రవమును గ్రహించి యద్వితీయసాహసంబున కోఁఘూర్ణమానతారకోదంచితరక్తరుణనేత్రుండై హుమ్మరి యామగఱచి కరగృహీతకరవాలంబును వలయాకారుంబుగఁ దిప్పించు నాచోరు లతోఁ బోరఁదొడుంగెను. ఆచోరులను జూచిసంతనే యత్కుత్సట భీతిచే వివశురాలగుచున్న లలితను ముగ్ధుఁడగుచోరులు బలాత్కారము గ నెత్తికొనిపోవఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. గుఱ్ఱము నాపి యావశురాలైయున్న లలితాకన్యను గ్రిందికి దింపి బంధింప యత్నించుచుండిరి. అదిచూచి వీరపాలుఁ డుదగ్రకోర్పుండై కదలితరుషండుమధ్యంబున విహరించు మత్తసుంహలంబుకైరడిఁ జోరులనుధ్య విహరించుచుఁ గొక్కులను గూల్చివట్టు లాధురుచోరుల నొక్కుమ్మడిఁ బడఁగొట్టి లలితను రక్షింపఁబోవుచుండెను. ఆసమయంబున మిగిలినచోరులలో నొకఁడు వెరుకనుండి వీరపాలునివీపునఁ గత్తితో దృఢముగఁబొడిచెను. వీరపాలుఁడు హా! హా! యని యొక్కకేకవైచి క్రిందఁ బడిపోయెను.

అప్పుడే యెక్కడనుండియో యొకశూరుఁడు వచ్చి యాచోరుల మాఁజ్ఱాని వారి నిట్టట్టుఁ గదలనీయక వెనఁగులాడఁ దొడుంగెను. ఒక్కనిముషముతో నిరువురుచోరులు భూమిపైఁ ద్రెళ్ళిరి. అదిచూచి లలితను గొనపోవమత్నించుచున్న చోరు లామెను విడిచి మిగిలిన చోరులతోఁ గలిసి యాశూరునిఁ జుట్టికొనిరి. ఇంకొకనిమేషమునకు

మఱి యిద్దఱు చోరులు కూలిరి. అంత చోరు లోహటించుచుండుటఁ గని పెట్టి యాయనగ్గళభుజ్గళుడైన శూరశిఖిండుచే “పిఱికిపందలగు నో చోరులారా ! ఊరక పాటిపోయెద రేల? ఈపడియున్న మీసహచరుల శరంబులను ఖండించి మీమిత్రుడైన కామపాలునకుఁ బారిఁజేసికం బుగ నొసంగుడు” అని పలికెను. ఆమాట సరకుగొనక చోరు లతిభీ తచిత్తులై నల్వలంకులఁ బాటిపోయిరి.

అట్లు చోరు లదృశ్యులైనపిదప నాశూరుడు లలితను బంధ విముక్తురాలిని గానించెను. పాపమామె యికను గాఢమూర్ఖ ము నిగియే యుండెను. తరువాత నాశూరుడు పడియున్నవారిలో నిం కను జీవముతో నున్నవారికిఁ గట్లు కట్టించుండెను. కొంతతడవునకు లలిత మొక్కింత మూర్ఖులైన లీచి భయవిహ్వలయై చకితదృష్టుల న్నగ్గళఁ బికించి చూచెను. చోరు లదృశ్యులైరి. కొండలు గాయ ములమూలమున రక్తిస్థిక్తాగులై పూచినతంగెటి చెట్లవలెఁ బడియుం డిరి వారికిఁ జైతన్య మిసుమంతయును లేదు.

అట్లు పడియున్నక ర్తవరులలో నొకదానిచెంత నెనరో యొక మహాశూరుడు కూర్చుండి యుండెను. లలితాకన్య వానిని జూచి యెవ్వఁడు చోరులకారాగారమునుండి వెల్గుడఁజేసి తన మాన ప్రాణంబులఁ గాపాడెనో, యెవ్వనిమోహనమూర్తిని దనహృత్పీ తంబున నెలకొల్పి తనదైవముగ నారాధించుచుండెనో యామహాపు రుషుడే తనయవార్యపరాక్రమంబునఁ జోరులను నిర్జించి తన్నిప్పుడు మరలఁ గాపాడె ననియు నాకూర్చుండియున్న శూరుఁ డాతఁడే యని యు భావించి యత్యుత్కృతఁ దనకృతజ్ఞతను దెలుప గొబ్బున లేచి వానిచెంత కేగెను. అంత నాపురుషుడు తనహృదయాధిష్టితదైవ ము కాఁడనియు నెవ్వరో దయాపేరితుఁ డగు మఱియొకఁ డనియుఁ దెలిసికొని దిగులుచెంది చకితమై నల్గళల వీక్షించి యత్యా దిఁజూచి

ప్రతాపసింహునిఁ జూచి “ఓమహాపురుషా! నన్నుఁ జోరులచెఱచునుండి తప్పించి తోడ్కొనివచ్చిన నామానస్సాగ్రక్షకుం డగు వీరపురుషుఁ డేమయ్యెనో మీ రెఱుంగుదురా? చోరు లేమైరి? ఇప్పట్టున మీఁకే కాబోలు చోరులబారిఁజిక్కిన యబలనగు నన్ను రక్షించిన వీరపురుషులు” అని గద్గదకంఠ మై పలికెను. అప్పుడు ప్రతాపసింహుఁడు లలితను జూచి “లలనావణీ! చోరులబదిగంబునుండి నిన్ను వెల్వడఁజేసి తోడ్చెచ్చిన వీరపురుషుఁ డాదుర్దాదులచే ఖడ్గక్షతుడై యిదిగో యిచ్చోటనే పడియున్నాఁడు చూడుము.” అని తనచెంతఁ బడియున్నవీరపాలుని జూపెను. వీరపాలుఁ డింకను జైత్ర్యరహితుడై మృతప్రాయుఁడుగా నుండెను. ప్రతాపసింహుఁడు వానిగాయమునుండి స్రవించురక్తమును పరిశుభ్రముగఁ దుడిచి యొకదివ్యవధిచే జాగ్రత్తగఁ గట్టుకట్టెను. అట్లు పడియున్నవీరపాలుని జూచినంతనే పిడుగు పడుటచే గొలుపక్షికియ “హా! ప్రాణరక్షకా!” అని కెవ్వన నొక కేక వైచి దుఃఖావేశంబున వివశురాలై నేలపైఁ బడెను. ప్రతాపసింహుఁ డాయెలనాగయవస్థఁ జూచి చూచి జాలిగొని యాపిఁగు వలయునుపచారంబులు గావించుచు “ఈపురుషుఁడు చోరులకారాగారంబున కెట్లుగె? అందు బంధింపఁబడిన యీలేమను దా నెట్లు చూడఁగలిగె? ఆతఁ డిప్రాంతమునకు రాఁ గారణ మేమైయుండునో? మరల వేటతమకంబునఁ ద్రోవఁదప్పి యేకతంబ సంపదించుచుండఁ జోరులు చెఱసాలను బంధించిరి కాబోలు! అం దా లేమయవస్థను జూచి యుత్తమక్షత్రియ వీరుండు కావునఁ గరుణాతీతంబున నట్టిసాహసకృత్య మొనర్చియుండును. జన్మమైత్తివందుకుఁ గేవలము స్వసౌఖ్యమునే యపేక్షింపక పరులవిపత్తుల హరింపఁ బాటుపడునదే జన్మము. సరీస్రపాదులవలె స్వజాతినే హింసించుచోరులజన్మ మొకజన్మమేనా? ఇంతటియు దారభావుని భగవాతుఁ డెప్పుట్లునైన నేదోరూపంబున నిట్టి

విపత్తులనుండి రక్షింపకుండునా?" అని తనలో నేమేమో యనుకొను చుండ లలితాకన్య మూర్ఛదెలిసి లేచి పేరెలుంగున నేడ్చుచు "హా! హా! మదీయమానస్రాణరక్షకా! శూరాగ్రేసరా! మహాదారవీరపురుషుండవగు నీకే యింతటివిపత్తు ఘటిల్లెనా? అయ్యో! పరమపాపాత్మురాలనగు నాపైఁ గరుణకలిగి నన్ను రక్షించుట చేతనే గదా దుర్మార్గులచే నింతటిమాపదకు చెందితివి? పరమనిర్భాగ్యురాలని నన్ను వీడుచుంటివా? నీతోఁగూడ నన్నింతవఱకును దోడ్కొనివచ్చితివి. నా కేలోకమైనను నీతోడిదే యగుటచే నన్నుఁగూడ నిప్పుడు నీవెంటఁ గొనిపోవా? నీవుకొనిపోకున్న నిదిగో నేనే స్వయముగ నీతో వచ్చుచున్నాను." అని ప్రతాపసింహుని ఖడ్గమును కైకొని పొడిచికొనఁబోయెను. ప్రతాపసింహుఁ డామెకరంబుఁ బట్టికొని ఖడ్గమును దీసి "వెట్టిదానా! ఏల నీ విట్లు బేలవై యీతటిదుస్సాహసంబునకుఁ గడంగెదవు. ఈ నీవురుషుఁడు జీవించియేయున్నాఁడు. ఇంక మీ కేమియు భయములేదు. గాయమునుండి రక్తము స్రవించుట లగ్గినది. రక్తహీనతచే మైమఱచి యింకను గొంతతడ విట్లున్నను నీనికిఁ బ్రాణభయము లేదు. ఏలవాపోయెదవు. ఊఱిడిల్లుము. ధీరచిత్తవై నీనికివలయు నుపచారంబు లొనర్చుచు వీనిచెంతఁ గూర్చుండుము" అని పలికెను. ఆమాట వినినంతనే లలితాకన్య యమితానందముచే నుప్పొంగుచు "వీరవతంసమా! నీమహాదారవీరత్వము నే నెంతనికొనియాడుదును. కాటువేసి చంపుటకుఁ గ్రూరసర్పము మీఁదికివచ్చుచుండ గరుఁడుం డాకస్మికంబుగ నెటనుండియో వచ్చి దాని నెగురఁదన్ననట్లు పరహింసాపరులును గూర్చి రహృదయులు నగు చోరులు మమ్ము సంహరింప మార్కొనినంతనే యాగంతుకంబుగ నెక్కడనుండియో నిష్ఠేతుకజాయమానకటాక్షంబున వచ్చి చోరుల నెగురఁదన్నితివి. ఓహో వీరపురుషులస్వభావ మిట్టిదియేకాఁబోలు! పుణ్యాత్మా! నేఁడు నీవు మాకొనర్చిన మహాప

కారమును నే నాజన్మాంతమును మఱవఁజాలను. అర్తజనావనుండ నగు నీ కిదే నాకృతజ్ఞతపూర్వకవందనసహస్రంబు లర్పించుచుంటి ని” అని ప్రితాపసింహునియెడట మోకారించి నమస్కరించెను. ప్రితాపసింహుఁడు ప్రియపూర్వకముగ లేవఁదీసి “లలనానుగీ! నే నిప్పు డొనర్చిన యీపాటిస్వల్పకార్యమునకు నన్నింతగఁ గొనియాడ వలసిన పనిలేదు. ఇరోపకారమే పురుషుని కర్తవ్యము. సౌహృద హృదయులగు పురుషులు తమమానవసోదరసోదరీమణుల యాపద ల కష్టపడుచుండుటబ్బురమా! నీ కీపురుషునిపై నంతటిప్రేమ జనించుట సహజమే. ఈపురుషుఁడు రూపగుణాభిజ్ఞాత్ములుల నీకుఁ దగిన వరుఁడు.” అని పలుక లలితాకన్య దరహసితములు నీడాభరంబున శిరంబు వాల్చి “పుణ్యపురుషా! నాప్రీతిరక్షకుఁ డైన యీమహా పురుషుఁ డెవ్వరో నీ వెఱుంగుదువా?” అని యల్లన నడిగెను. అందు పైఁ బ్రితాపసింహుఁడు “జవ్వనీ! నీ వెఱుంగనేయెఱుంగవా? ఈతం డు నిఖిలసరపాలమకుటమాణిక్యభవచ్ఛటాసీరాజితపాదపంకేరుహుం డును దుర్మదారాతిసుష్కకాంతాంబిత హూత్ముండును గోసలరా జ్యరమాకళత్ముండు నగు చంద్రశేఖరమహారాజు పుత్రుఁడు. నీని పేరు వీరపాలుఁడు. మున్నొకప్పుడు వీనిని యమునానదీవిప్లవోపద్ర వంబునుండి రక్షించుటయేగాక యిప్పు డీవిధంబుగఁ గాపాడుభాగ్య ముకూడ నాకు లభించినది” — అని యొకను యేమో చెప్పఁబోవు చుండ వీరపాలుఁడు “దాహము; దాహము” అని సంజ్ఞచేసెను. అసన్న గ్రహించి ప్రితాపసింహుఁడు చివాలున లేచి “జవ్వనీ! ఈపు రుషున కొక్కింత తెలివి వచ్చినదని భావోద్వేగంబున వీనిచే విశేషము గ మాట్లాడింపకుము. దాహము కావలెనని సంజ్ఞ సేయుచున్నాఁడు. నే నాకనఁబడెను సెలయేటిలోని నిర్మలాదకంబును చెచ్చెదను. నీ

వంతవఱకు వీనిచెంతఁ గూర్చుండి విసరుచు బహుహగ్నిత్రగఁ జూచు చుండుము” అని చెప్పి వెడలిపోయెను.

అప్పుడు లలిత వీరపాలునిచెంత మోకారింది యుజలిఘటి యుంచి యాకసమువంకఁ జూచుచు “దీనజనశరణ్యుడ వగు నోపర మేశ్వరా ! జగద్రక్షకా ! ఆపదుద్ధారకా ! ఏమహాశూరుఁడు ముష్కరులగు చోరులదుర్గమకారాగారంబున నాకుయ్యాలించి నామాన ప్రాణములను రక్షింప నంతటిసాహసం బొనఁగెనో, ఏవీవాగ్రేసరుని మోహనమూర్తి నాటనుండియు నామానసరాజహంసయై పేమిపూరితాసాంగపీక్షణులు న న్నానందరసాభివీదికల నోలలాడించెనో, ఏమహాదారుఁడిచోటఁ జోరులనుండి నన్ను మరల రక్షించుటకై తనప్రాణముల నర్పింప సిద్ధపడియెనో యాపుణ్యమూర్తి యీవిధంబు గఁబడియుండ నే నెట్లు చూచి సహింపఁగలుగుదును. మున్ను సావిత్రీ చామరులపైఁ జూపిన నీయనంతదయతో నొక్కిత యాస్త్రరాల నగు నాపైఁ జిలికి యీమహాదారివీరశిఖాముణిని శీఘ్రంబ తెలివొందఁ జేసి విశక్తిమూలపటలాచ్చాదితవీరచుద్రుని ఘోరశకళాపరిపూర్ణుని గఁ జేసి నానేత్రకుమందంబుల నలరింపుము. వృద్ధయమా! ఏల నీవిట్లు వ్యర్థముగ నందరానిఫలంబున కాసక్తిఁ గొని దురపిల్లుచుంటివి? రూపవైభవగుణాభిజాత్యంబుల జగదైకవర్ణనీయుండగు నీమహాభాగుని యర్థాంగిలత్కియగు భాగ్యవతి పూర్వజన్మంబున నెన్నిసద్రవ తంబు లాచరించియుండవలయునో! ఈయనవద్యచరితుని చరణదాస్యము నపేక్షించు నీలలిత మనోరథం బెప్పటికైన నీడేర్చెదవా? దేవా ! కరుణాసముద్రా ! మ మ్మోవిపత్నముద్రమునుండి నీయపార దయాతరణిపైఁ కేర్చి యుద్ధరింప మార్మియగుటకా మహాశూరు నంపితివి? ఆర్తత్రాణపరాయణుడవగు నీయనంతదయ నే నెంతని గొని యాడుదును. సమయమున కామహాపురుషుఁడు రాకున్న మా

గతి యేమగునో? ఇట్టిమహావీరునిసాహచర్యంబును లభింపజేయుటచే నే నెంతయు ధన్యురాల నైతిని. హే దేవా! మహానుభావా! నాభావిభాగోద్దయం బెల్లుడునో, నీవివ్యవాలభ్యుత్థిక్కుటాక్షము నాపై నెంతవఱకుఁ బ్రసరించునో యజ్ఞకురాలనగు నేనెల్లు తెలిసికొనఁగల్గెదను. నావంటిదీనజనుల రక్షింప నీవేగదా దిక్కు. నిరాధారముగ మింట నెగురుపట్టులును సలింబుల విహరించు జలచరంబులును నేదయామయుని యపారకరుణచే రక్షింపఁబడుచుండెనో జాగ్రత్తవ్వనుషుత్తాద్యవస్థలయందును ననన్యగతికంటెగిరిగహన జలాశయంబులఁ బరిభ్రమించునెడలను సకలజీవుల నేమహాదేవుఁడు కంటిని తెప్పవలె గాచిరక్షించుచుండునో యాపరమేశ్వరుఁ డాజగద్రీక్షుఁ డీదీచురాలి కుయ్యాఁగించి తనయార్తతాఁగిబిరుదంబును సార్థకుంబుగఁ జేయ నాప్రాణతుల్యుడగు నీమహాపురుషుని శీఘ్రంబుగఁ బూర్ణారోగ్యవంతునిగఁ జేసి నామనోభీష్టము నెఱవేర్చుఁగాక!" అని నిమిలితనేత్రయై భగవంతుని భక్తిపూర్వకముగ ధ్యానించుచుండెను. అంత వీరపాలుఁడు కనులునిద్చి చూచి 'దాహము; దాహము' అని లేవఁబోయెను. మెఱుంగే లలిత యత్యుత్సాహంబున వానిఁ గౌఁగిలఁబట్టికొని వానికిరంబు తనయెడమఁబొడవై నుండునట్లులఁ బరుండఁజేసెను. వీరపాలుఁడు కనులు తెఱచి 'లలితా! లలితా!' యని మరల నిద్రించెను.

అంతఁ బ్రతాపసింహుడు సెలయేటిసి కొకపత్రపుటంబునఁ గొనితెచ్చి లలితచేతికిచ్చి "జవ్వనీ! ఈపురుషుఁడు దాహముని యడిగి నప్పుడే యీపత్రపుటంబులోని జలమును ద్రాగింపుము. బలవంతముగ నిద్రించుడి మేల్కొలిపితివేని నిస్త్రాణ యధికంబగును. నీవు బహుజాగ్రత్తగ వీనినిఁ గనిపెట్టి చూచుచు వలయునుపచారంబులను నేయుచుండుము. జ్వరాతితయముచే నీరఁ డప్పుడప్పు డేమేని యసం

బద్ధవాక్యములను బలికినను నీవు భయపడవలదు. నే నిప్పుడే పోయి వైద్యుని దోహ్దానివచ్చెదను" అని చెప్పి వెడలిపోయెను.

ప్రతాపసింహుడు వెడలిపోయిన పిదపఁ గొంచెముసేపటికి వీరపాలునికి జ్వరముత్పన్నమయ్యెను. అతఁడు బాగుగ మెలకువనొంది కనులు విప్పి చూచి దాహము దాహ మని యడిగెను. వెంటనే లలిత తన వాసుకరంబున వాని నొక్కిత లేవఁ దీసి పత్రపుటంబుగాని నీరు వానిచేఁ గడుపారఁ ద్రాగించెను. అని రెట్టిదివ్యావస్థననుభవితమైనదో కాని యద్దాఁ ద్రాగినతోడనే వీరపాలుడు పుష్టిఁజెంది లేచి కూర్చుండెను. లలితాకన్యను జూచి "లలితా! నీవు సురక్షితంబుగ నారక్షకదేవతవై నామొనైన యుంటివా? చోరు లేమైరి? నా కీకట్టవ్వరు కట్టిరి? నిన్నాచోరులనుండి రక్షించినపుణ్యపురుషుఁ డెవ్వఁడు?" అని ప్రశ్నమీదఁ బ్రశ్న నడుగఁజొచ్చెను. లలిత భయాకులితచిత్తమై "వీరవరా! మీరట్లకేఁగోరఁగి మాట్లాడనుఁడు. పదునడి జరిగినవృత్తాంతము నే నెఱిగినంతవట్టు మీ కెఱిగించెదను. మఱిగొంచెముసేపు మీ వీరభంబుగనే పరుండి నిద్రింపుఁడు." అని మఱుఁ దనతోడవైఁ బరుండఁజేయ యత్నించెను. కాని వీరపాలుఁ డట్లు పరుండనొల్లక "ఏణాక్షీ! అబల వగునిన్ను రక్షింపఁజాలని నాకు వీరశబ్ద మెట్లుచెల్లును? చోరవ్యాఘ్రములచేఁ జిక్కి బంధింపఁబడుచుండ నేమియుఁ జేయఁజాలక యూరకచూచుచుండిన యసమర్థుడగు యానిర్భాగ్యునివై నీకింతటిదయ యేలకలుగవలయును? ఈసుమకోమలంబగు నీరక్షోరుపై నా కర్కశశిరంబు మోపి నిన్నెంతనొప్పించితి నో? నాసంశయములెల్ల నివారణయైనంగాని నే విశ్రాంతి నొందఁజాలను" అని దృఢముగఁ బలికెను. ఆమాటలు విని లలితాకన్య భావోద్వేగంబునఁ గన్నుల నశ్రు కణంబు లురులఁ గొంతతడ వేమిచెప్పులకును దోచక యూరకుండెను.

పీకపాలుడు పడిపోవుటకుఁ బూర్వమే లలిత చోరులను
 జూచి మరల వారిచేతికిఁ జిక్కవలసివచ్చెఁ గదా యని యత్యుత్కట
 భయంబున మూర్ఛిల్లెను. చోరులు పలాయితు లైనపిదప నామె తెలి
 వొందెను. అందుచే జరిగినవృత్తాంత మంతయు సవిస్తరముగ నామె
 కును దెలియకు. ఆహేతువుచే వాని నెట్లు సమాధానపఱుపనగునా
 యని కొంతతడ వాలోచించి యాపురుషునకుఁ దనపైఁ గల యవ్యాజ
 ప్రేమ కుత్సలికఁ జెందునుఁ దాను తెలివొందినది మొదలప్పటివఱకు
 ను జరిగినసమాచారమును మాత్రము తెలిపెను. అది విని పీకపా
 లుడు “కోమలీ! అట్టిసమయోచితసహాయముచే మనలను జోరుల
 బారినుండి తప్పించి రక్షించినమహాశూరుఁ డెవ్వఁడో నీ వెఱింగితివా?”
 అని యడిగెను. అందుపై లలితాకన్య “ఆమహాశూరుఁ డెవ్వఁడో
 నే నెఱుంగను. కాని వానొంటనుండి వెలువడిన కొన్నిమాటలచే నా
 పుణ్యాత్మునకు మీరు పూర్వపరిచితులే యెనఱు తెలిసికొంటిని. అతఁ
 డు బాహ్యవేషముచే బోయివానివలె నున్నాఁడు.” ఆమాట వినినంత
 నే పీకపాలుడు సుభ్రమాశ్చర్యంబులు మనంబునఁ బెనంగొన “లలి
 తా! ఆపురుషుఁ డేమనియె?” ననియడిగెను అందుపై లలిత “మున్నో
 కప్పుడు యమునానదీవిప్లవోపద్రవము నుండి మిమ్ము రక్షించితి నని
 యామహాపురుషుఁడు వచ్చిచెను” అని చెప్పెను. ఆమాట వినినంతనే
 యావీరాగ్రేసరుఁడు తాను చూడఁగోరినబోయయినకుఁడే యని నిశ్చ
 యించి యత్యుత్సాహముతో “లలితా! ఆమహాపురుషుఁడు నాకు
 మూఁడుసార్లు ప్రాణదాత యయ్యెను” అని పులివేటయొక్కయు
 యమునానదీవిప్లవముయొక్కయు వృత్తాంతములను సమగ్రంబుగ
 వివరించెను. ఆవృత్తాంతములను వినుచున్నంతసేపును లలితకన్నుల
 నుండి యశుజలము సంతతధారాసాతంబుగఁ గాలుచునేయుండెను.

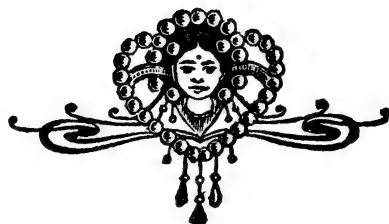
అదిచూచి నీరవాలుఁ డవ్యక్తభావోర్ధ్వకలఁ దూఁగాడుమఁ “దరుణియణీ! ఏప్పుమంటివా? నాపై నీ కింతజాలి కలుగుటకుఁ గారణం బేమి? కుసుమకుమారివైన నీ నీతివాతపంబున నీకంటకశిలాభిరూక్షతలుంబున నాయొద్ద నెంతసేపటినుండి కూర్చుండియుంటివో కదా! పరమదుష్టార్థులైన ముష్కరచోరుల కర్కశహస్తంబులతోఁ జిక్కి శిరీషపుష్పకోమలంబగు నీతనువల్లి యెంతవలిగిపోయెనోకదా! నిన్ను రక్షింపఁబూని తోడ్కొనివచ్చి నీ కింతటిశ్రమఁ గలుగఁజేసిన కూరిహృదయుండగు నీకటికవాని యవస్థలకై జాలినొందుచుంటివా? నీ ప్రియపూర్వకమైన సమపచారుంబులచే నాకు నాగుగా స్యస్థత కలిగినది. ఆ బోయవాఁడు నాకుఁ బ్రాణరక్షకుఁ డగుటయేగాక నాజన్మసాధక్యమునకుఁ గూడ కారణభూతుఁ డయ్యె. ఎట్లన వాని నన్వేషించుచు నీ ప్రాంతంబునకు వచ్చుటచేత నేకదా నీవంటిసుగుఁడరాశి యగు జగన్మోహనాంగిసందర్శనభాగ్యము లభించుటయేగాక యాలేమ హృదయధనంబునుగూడ సంపాదింపఁగలిగితిని? ఇంతకన్న నాజన్మకు సాఫల్యము వేఱొందు కలదా?” అని పలికెను. అమాటలు విని లలిత భావోద్వేగం బాపికొనఁజాలక వెక్కిరింపి యేడువనారంభించెను. అదిచూచి నీరవాలుఁడు తత్తరమతో “లలితా! లలితా! ఏల రేపేడ్చెదవు? నీహృదయం బెఱుంగకయ నీ కయిష్టమైన యవివేకసంభాణంబుచే నీ మనస్సు నొప్పించితివా యేమి? అట్లులైనచో నాతప్పు మన్నింపుము. త్వరపడి నాహృదకూలంబు నధిగమించి పొంగిపొరలు భావతరంగంబుల వెల్లిబడనిచ్చుటచే నేనిట్టి శిక్ష కర్హుండనైతిని కాఁబోలు! అకటా! నే నొంతకఠినచిత్తుండను. అంధకారమయంబగు నాహృదయగోళమును బ్రకాశింపఁజేయ నేపూర్ణచంద్రిమః నగు వెన్నెల నపేక్షించితి నో యేజగన్మోహనకీరమును మదీయహృదయపంజరాంతరంబున బంధించియుంటి నో యాపద్మాక్షికి నులనుండి పద్మదళంబులు ము

త్యములను బ్రసవించుచుండెనో యన నశ్రులందువులు జాలువాట నేడ్పించుచుంటిని. నావంటిపాపకర్మ డెందైన నుండునా? ఇక నీకూ రచిత్తుని నీహృదయవీధినుండి తఱిమివేసి సుఖానందముల వర్ధిల్లుము” అని పలికెను. ఆమాటలు విని లలిత మందహాససుందరవదనారవిందయై ప్రేమమయమైన చూడక లానందసాగరంబున నీడుచుండెనో యన వానిపై బ్రసరింపజేయుచు గగ్గదకంఠయై “ప్రాణేశ్వరా! ఎన్ని జన్మములకైనను మీరే నాప్రాణము. మీరే నాదైవము. మీరే నా సర్వస్వము. మీరు కాశరాజ్లోకము నా కంఠకారయము. మీ రట్లు మాట్లాడుచుండిరేని నేను బ్రతుకజాలను.” అని జట్టరానితమ కంబున నీరపాలునియెడపై వ్రాలి సంతోషపరవశయై మూర్ఛిలైను.

ఆసమయమునఁ బ్రతాపసింహుఁడు వచ్చి లలితావీరపాలురను జూచి యమితానందముఁ జెందెను. వీరపాలుఁడు ప్రతాపసింహునిఁ జూచినంతనే లలితను గ్రిందఁ బరుండఁజేసి ద్విగత లేచి వాని చెండు చేతులను బట్టికొని “పుణ్యపురుషా! నీవు నాకు మూడవసారి ప్రాణదాత నైతివి. భగవంతుఁడు నిన్ను నారక్షకదేవతగా భూమిపై సృజించెఁ గాఁబోలు. నే నాజన్మాంతమును నీకుఁ గృతజ్ఞతాబద్ధుండనై తిని. నాతండ్రి నిన్ను మఱియొకసారిచూడఁగోరి వధురాపురంబునకు దోడ్కొనిరమ్మని విధించుటచే నే నీప్రాంతంబునకు వచ్చి నిన్ను దర్శించితిని. మనరాకృతై తండ్రిగారు నీక్షించుచుండురు. కావున మన మీ లతాంగిని బుష్పగిరి జేర్చి వధురాపురమున కేగదము” అని పలికెను. ప్రతాపసింహుఁడు వివిధభావపరితచేతస్కుండై యందుకు వలై యని సమ్మతించెను.

అంత నొకయాశ్వికుఁ డొక్కడనుండియో పుట్టఁపొంది నరు వెంచి వీరపాలునిఁ జూచినంతనే గుల్తమును దిగి వానికి సమస్కరించి

“యువరాజచంద్రమా! బోయయువకునిజాడ నరయ మీకు సహకారిగ నుండవలసిన దనియు వానిని గలిసికొనినపిదప నాయువకునితో నన్ను మధురాపురము రావలసిన దనియు నెద్దియో కార్యవసరముపై మీరు కుళింద కేగవలసినదనియు మీ కచ్చోటనే యాకార్యవసరము విశదము కాగలదనియుఁ జెప్పి నన్నుఁ బుత్తెంచినారు. బోయయువకుఁడు లభించినాఁడు గనుక మహారాజుగారి యజ్ఞను నెఱవేర్చెదరా?” అని పలికెను. ఆమాట వినినంతనే వీరపాలుఁడు నిరుత్సాహుఁడయ్యుఁ గొంచె మనుచూచింది “అశ్వికా! నీమాట నెట్లు విశ్వసంప నగు? నాతండ్రిగారి యజ్ఞపత్ర మేమైనఁ గలదా?” అని యడిగెను. ఆప్రశ్న వినినంతనే యాయాశ్వికుఁడు నిరుత్సాహుడై లేదని మెల్లగఁ బలికెను. అట్లులైనచో నేనే యాయువకుని మధురాపురమునకుఁ గొనిపోయి యాకార్యవసరమును మాతండ్రిగారివల్లనే తెలిసికొని యెదను.” అని యందఱును బుష్పగిరిసూర్యమున బయలుదేరిరి.

శ్రీగస్తు.

ప్రతాపసింహ.

పంచదశ పద్యకరణము.

కా. మీఁ దే హనో యెఱుంగలేక తులన లేర్ప లెంచుచుకొనుస్మియల్
మిదంబార నొసర్తు లైనఁ దుది మేలుం గాచిరే వారు పు
ష్టాదు న్ముఖ్యు న్మనోహరూపమున నుద్యోగిల రక్షింపఁడే
శ్రీసుం దో వారి యాహిరణ్యకశిప్తక శిక్షించి వాత్సల్యకణ్.

ఒకనాఁడు సాయంకాలమునఁ గోసలరాజ్యరమాకళత్తుగ్గిండుగు
చంద్రశేఖరమహారాజు వాడుకప్రకారము వాహ్యు కేగెను. మహా
రాణీచిత్రాంగి నిజాంతఃపురంబున నేకతల్వ కూర్చుండి తనలో “అదిని
నేను పన్నినతంత్రియు జయప్రదముగ నెఱవేఱిన దని యనుకొంటిని.
వజ్రాలహరమును గుఱించి నాభర్తకుఁ గలిగినయనుమానమును బోఁ
గొట్టఁ గలిగితిని. నాచారి కష్టగనున్న నాసవతిని రూపుమాపితిని. బ్రది
కియున్నను జచ్చినను నామెజాడ మనుజమాత్మని కెన్నఁడును దెలి
యనేరదు. కాని నాప్రియతమురాలైన యిదుమతి తిరుగ వచ్చి నా
కంటఁ బడకుండుటచే నామనం బెఱాకో చెయివెట్టి కలఁచినట్లు కల
గుండు పడుచున్నయది. ఆమె నన్ను మోసము చేయునా? ఒకవేళ
నామె కేమైన యపాయము వాటిలైనేమో! అట్లులైన మేలే. ఆమె
చేయుఁబూనిన కార్య మేమయ్యెనో? ఈమధ్య కల్యాణగడమున నొక
వృద్ధుని పడునెనిమిదేండ్లప్రాయము గలయువకునితోఁగూడ యము
నానదీతీరమున నొకగుడిసెలో నివాసము చేయుచుండ ననియు నా
యిరువురు నానదీతీర్థంబున మడిసిరినియు వినియుంటిని. ఆమె యి
దుమతియే యైనచో నిరువదిరెండేండ్లప్రాయము గల యాయువకుఁ

డెవ్వడైయుండును? అతడు నాసవతివిష్ణుకంటె రెండేళ్లు పెద్దవాడు. అతఁ డామె విలాసపురుషుఁడేమో! నాయచుంగుపుత్రుఁడైన నీరపాలుని రక్షించిన బోయయువకునిఁ జూచినప్పటినుండియు నాభర్త కేమేమో యచుమానములు కలుగుచుండెను జరాభారము హెచ్చెనకొలది పురుషుల కనుమానములు సామ్యమందుట సహజమే. ఆ బోయయువకుఁ డెవ్వడైనను చాని నియ్యెడకు రాకుండ నెట్లైన బాధించనలసిన దని నాయన్నపేర లేఖ వ్రాసితిని. వెంటనే యొకగూఢచారునిచేఁగూడ వానికి వర్తమాన ముంపితిని. వానియొద్దనుండి జనాభేమియు లేకుండుటచే నాకు భయము కలుగుచున్నది. భయపడిన నేమిలాభము? టోటిలోఁదలఁదూర్చి టోకలిపోలుకై వెలివనగునా?" అని యనుకొనుచుండఁ జేటి యొకయుత్తరముఁ దెచ్చి యామె కొసంగెను. ఆ లేఖ నత్యాతురతతోఁ జిత్రాంగి తనలోఁ జదువుకొనియెను. అం దిట్లు వ్రాయఁబడియున్నది:—

“శ్రీరస్తు చిరంజీవియు సౌభాగ్యవతియు నగు నాప్రియసోదరి చిత్రాంగిమహారాణీని తదీయశ్రేయోభిలాషి యగు కామపాలుఁడు దీవించి వ్రాయునది:— ప్రియసోదరీ! మనహృదయవిహంగంబు లింకవఱకు గగనవీధిని స్వేచ్ఛగ విహరించుచున్నను వికట్టిమూతంబులు దట్టముగ మింట నలముకొనుచుండుటచే నయ్యవి యధోగతిపాలు గావలసినచ్చునేమో యని భయపడుచున్నాను. నీవు నాపేర కొన్నిరహస్యములతోఁ నూజినలేఖ వ్రాసితి వని వినియుంటినే గాని చక్షురక్షరసంయోగంబుఁ గావించఁజాల నైతిని. నీవు పంపిన వర్తమానమువలనఁ గర్తవ్య మెఱింగితిని. ఆరహస్యలేఖకు నీభట్టుఁడు నాయొద్దకుఁ గొనివచ్చుచుండ నాప్రబలశత్రు వద్దాని సంగ్రహించి సుదర్శనున కొసంగెనని తెలియవచ్చినది. నాహృదయకంటకుం డగు భానుమంతుఁడు నీదాసీ యిందుమతియు నిప్పుడు సుదర్శనునియొద్దనే యు

న్నాడు. నీ కెప్పటికైన నసాయము వాటిల్లనున్నచో నాతట్టానుండి యే రావలయు ననియెంచి విష్ణువర్ధనునివలెనే వానినిఁగూడ రణరంగంబున నిగ్జింపఁగోరి వానిపై దాడి వెడలఁదలంచి నీప్రేమలతాబద్ధుడును నామిత్రుండు నగు శూరసేనునిఁ బోత్సహించితిని. మొదట బయలుదేఱుట కుద్యుక్తుఁడయ్యె. తరువాతఁ జోరులబారినుండి విడిపడి లలిత యింటికివచ్చి నతోడనే యుపేతాపరుఁడైనట్లు తోచుచున్నయది. నీచాతుర్యముచే వానికి రణోత్సాహమును గలిగించితివేని మనప్రయత్నము సఫలము కాఁగలదు. నీనాజీవితము లీరణోద్యమపరిణామంబుపై నాధారపడియుండుటచే నీ నేర్పఠయు వినియోగించి నాసంకల్పమును జయప్రదముగ నెఱవేర్చెద వని నమ్ముచున్నాను. నీవు నన్ను నమ్మి నా కప్పగించినవిషయము తగుజాగ్రత్తతోనే యుంచఁబడియున్నది. అంశవిషయమై నీ వెప్పటికిని భయపడవలసినవని లేదు.

ఇట్లు, కామపాలుఁడు.”

ఆలేఖఁ జూచినంతనే చిత్రాంగికి మిన్ను విఱిగి మీఁదను బడినట్లు తోఁచెను. భయవిహ్వలయై వడవడ వడుకసాగెను. అట్లు కొంతతడవు చతికిలంబడి నిశ్చేష్టురాలై ఆచ్యవడినచూపులతో నల్వలంకుల నిర్లక్ష్యముగఁ జూచుచుఁ గూర్చుండి దీర్ఘనిశ్వాసంబు విడిచి యందుమతి నుద్దేశించి “ఓసీ ! న్వామిద్రోహురాలా ! ఎంతటిదారుణంబున కొడిగట్టితివే! పసిలేనంబునుండియు నన్నంత ప్రేమతోఁ బెంచిన నీవే యిత ద్రోహము నామొడలఁ దలంచెద వని స్వప్నమునుదైన నమ్మనైతిని. నీ వింతకాఁమును బాలుపోసిపెంచుచుఁ బ్రక్కలోఁబెట్టికొనిన కూర విషసర్పంబ వని యెఱుంగనైతి నే. నే నిప్పు జేమనుకొనిన నేమిలా భము. ఇప్పుడైనను మిగిలిపోలేదు.” అని వాఁతబల్లయొద్ద కేగి యొక లేఖ వ్రాసి కామపాలునియొద్ద కనిపెను.

అప్పుటికి చీకటి పడినది. చంద్రశేఖరమహారాజు వాహ్యలి నుండి సపరివారముగఁ దిరిగివచ్చిరి. మహారా జంతఃపురంబులోని కే గినతోడనే చిత్రాంగి దివ్యవస్త్రాలంకారభూషితయై మహీతలంబున కవతరించిన రతీదేవియోయన మహారాజున కెదురుగవచ్చి యాలింగ నం బొనర్చి లోనికిఁ గొనిపోయి పడకకుర్చీపైఁ గూర్చుండఁజేసి మెల్ల గఁ బాదము లొత్తుచుఁ “ప్రాణేశ్వరా ! మనవీరపాలుఁ డింకను రా కుండుటచే నా కేమియుఁ దోఁచుటలేదు. మనకు మహాపాపకారినైన బోయయవకుండు వాని కింకను గనిపించెనో లేదో? వానిజూడకున్న నే బ్రతుకఁజాలను. వానిని శీఘ్రంబుగ రప్పింపరా?” అని దైవ్యముదోఁ డఁ బలికెను. అందుపైఁ జంద్రశేఖరుండు “ప్రియా! మనకాంక్షితార్థం బుల్లె నీ చేయియే సిద్ధించును. త్వరపడకుము. వీరపాలునిఁ జూచు వేషక నీ కౌతకలదో నాకు బోయయవకునిఁ జూచువేషక యంతియే కలను” అని పలికెను. ఆమాట విని “మీ రాకిరాతయవకునే పుత్రు నిగ భావించుచుండిరి కాబోలు. నాథా! కడుపారఁ గనిపెంచిన వీరపాలునకన్న యాబోయప్పిలవానిపైఁ దమ కంతయెక్కు వప్రేమ యెల్లుజ నించెనో తెలియరాకున్నది ” అని పలికెను. అందుపై మహారాజు చి యునవ్రుసవ్రుస “ప్రేయసీ! నీ వాయవకునిఁ జూడలేదు; కనుక నట్లనుచున్నావు. వానియందు మహారాజలక్షణము లెన్నియో కలవు. అతఁ డెద్దియో కారణాంతరంబుచే బోయకులములోఁ బెరిగిన యు త్రమక్షత్రయపుత్రుఁడు గాని కిరాతుఁడు కాఁ డని నానమ్మకము. వాని వయస్సిరువదిసొవత్సరములనుటచేఁ బరివ్రాజకునిమాట స్మరణీయ మగుచున్నది” అని పలికెను. ఆమాట విని చిత్రాంగి మనంబు తల్లడిల్లు చున్నను ధైర్య మవలంబించి “ప్రాణేశ్వరా ! వీరినవారు కేవలము భూతదయాస్వరూపు లగుటచేఁ దమదృష్టికి నల్పులుగూడ నధికులుగఁ గాన్పింతురు. ఏమఁగుకంటికిఁ బేలపుగింజ పెద్దదిగఁ గన్పట్టదా? అం

తియకాని పైకి జగదళుకొత్తుచున్నంతమాత్రమున నమూల్యముగ మూఁటిక్యముతో నద్దపుముక్క పాటి యగునా? సూర్యకాంతిలో నద్ద పుముక్కకుఁ దేజము హెచ్చగునట్లు దేవరవారి కృపాకటాక్షదీధితులచేఁ గిరాతయువకునియందు మహారాజలక్షణములు ప్రకాశించెఁ గాబోలు. ఇంతకును జగదేకస్థాఘ్నుడైన సుకీర్తియకులంబునందుఁ బుట్టిన యర్థకునిఁ గిరాతున కొసంగ నెవరికి చేతులు వచ్చును?" అని పలికెను. అందుపై మహారాజు "ఏమి! లోకములో రాజ్యలుబ్ధులగు స్వార్థపరులును మత్సరగ్రస్తులు నెంతెంతటిద్రోహముల నొనర్చుటలేదు? మున్న యోధ్యారాజ్యమును దనకుమారుఁ డగు భరతునకు రాగోరి కైకేయి శ్రీరామచంద్రుని సరణ్యులైన కనుపలేదా? రాజ్యలుబ్ధుండయ్యేగదా నీయన్న విశ్వాసఘాతుకుండై తనయన్నను వదిలెను జంపి యన్నకొమరుని జంప నిప్పటికిని యెన్ని యోవిధములఁ బ్రయత్నించుచుండె? నీవు వట్టితెలివిలేకుండదాన వగుటచే నట్లు పలికితివి. కాని లోకములో దురాశాబద్ధులగు రాజద్రోహు లెందఱొడఁగి కలరు" అని పలికెను అందుపై మాఱుమాటాడఁజాలక "మహారాజా! అజ్ఞానురాలనగు నాయవివేకసంభాషణమునకు తమింపుడు "

వా రిట్లు మాట్లాడుచుండ సమీపంబున నొక శైర చలించినట్లు మహారాజు భ్రమించి ఓగ్గనఁ గుర్చీనుండి లేచి యదేమియో యని యాచెంతకేగెను. అప్పు డొకవ్యక్తి తొడరగ మేడమెట్లు దిగుచున్నట్లు తోఁచెను. చిత్రాంగి చకితదృష్టులఁ జూచుచుండెను. మహారాజు మేడమెట్లు దిగెను. మెట్లక్రింద నొకవ్యక్తి "మహారాజగారు వచ్చుచున్నారు జాగ్రత్త" అను రహస్యోక్తి యస్పష్టముగ వినవచ్చెను. కుతంత్రమెద్దియో జరుగుచుండెనని యనుమానించి తిరుగఁ దనకుర్చీయొద్దకు వచ్చెను. చిత్రాంగి యచ్చట లేకపోవుటచే భార్యపైఁగూడఁ గొంతయనుమాన మాదయించెను. తనలోఁ దా నేమేమో యాలో

చించికొనుచు మరల కుర్చీలోఁ గూర్చుండఁ గొంతసేపటికి చిత్రాంగి యేమియు నెఱుంగనిదానివలె నవ్వుచు వచ్చి “ప్రాణనాథా! మీ మనంబు నట్లు భ్రమింపఁజేసిన విషయమేమో యని నేను శయనాగారంబున కేగి చూచితిని. రాణిచాసపుపారాజవానైన యొకమృదుఁడు బాగాలను గొనివచ్చి శయ్యచైత్ర నుంచి చనియె. నాథా! నేఁడు మీ కోడో మఱియొకవిధముగ నున్నాడు. కారణం బేమి?” అని సవిషయంబుగ నడిగెను. అందుపై మహారాజు “ఏమియు లేదు. నీవెద్దియో కార్యసంభ్రమంబున నుంటివి కాబోలు. పొమ్ము. నీపనిఁ జూచికొనుము” అని తిరస్కారముగఁ బలికెను. దానఁ జల్లింపక చిత్రాంగి “జీవితేశ్వరా! నాకు మీచరణసేవకన్న వేరొకకార్య మేమున్నది? చాలారాత్రి యైనది. వీరపాలుఁడు బోయయువకునితో నీరేముకి రాఁడని తోచుచున్నది. వ్యర్థముగ నిద్రమానిన బేరరవాని కస్వస్థత కలుగునేమో! శయనాగారంబు గోని కేగుదము రంకు.” అని ప్రేమపూరితదృగ్విసారంబుల వానిపైఁ బరగించెను. మహారాజు కళత్రోద్వీతీయుండై శయ్యాగృహంబులోని కేగెను.

* * * * *

తెల్లవాణినది. మహారాజు మంగళహార్యనాదంబులతోడను వదిమాగధుల విజయపాఠరమంబులతోడను మేల్కొంచి పాహ్లాకృత్యంబుల నిర్వర్తించి యథావిధిగ దర్బాగున కేతెంచి రత్నఘటితకనకసింహాసనంబుపైఁ గూర్చుండెను. మంత్రీభటుసామంతులెల్లఁ దమతమనియమితస్థానంబుల నలంకరించిరి. అంత దేవిడియొక్క పాంగణంబున నెద్దియో కోలాహలము వివవచ్చెను. అదేమని మహారాజు గుఱుమండ ముస్వరాశ్వికులు వచ్చి సింహద్వారమునొద్ద గుఱ్ఱములను దిగిరి. “వీరపాలమహారాజచంద్రిమునకు జై ” అను స్తుతినాదము మహారాజు చెవిని బడియెను. మహారాజత్కృత్యంతముతో వేచి

యండ నామువ్వురును దర్బారులోని కేతెంచి. మహారాజునకు నమస్కరించిరి. మహారాజు “నాయనా! నిన్ను సురక్షితునిగఁ దిరుగఁదీసి కొనివచ్చి నాకుఁ గనఁబఱచినపరమేశ్వరునకు నమస్కరించెదను. కుమారా! నీ కీబోయయ్యవకుఁ డెట్లు లభించె? నీయుద్యమం బింతకాలము పట్టుటకుఁ గారణ మేమి? సవిస్తరముగఁ జెలుపుము.” అని యడిగెను. వీరపాలుఁడు తాను వెంటఁగొని రానెంచిన బోయయ్యవకుఁడు సుదర్శనమహారాజుగారి యాఘానవైక్యఁడగు వీరధన్వి యను నొక కిరాతునిపుత్రుఁ డని విని హేలాపుర మెగుచుఁ దోగివలెఁ జోరులచేఁ గారాగారబద్ధుఁ డైనది మొదలు పుష్పగిరిసమీపంబునఁ జోరులచేఁ శిక్షితుండై పడిపోయి బోయయ్యవకునిచే రక్షింపఁబడినంతవఱకును లలితకును దనకును గల ప్రేమబంధంబును వెల్లడింపకుండఁ జెలిపి “తండ్రి! ఎల్లయెడల నన్నుఁ గంటిని తెప్పవలెఁగాచిరక్షించుచున్న నారక్షక దేవతయగు నీబోయయ్యవకుని వాల్లభ్యల స్మృతకటాక్ష మెంతకాలము నాపైఁ బ్రసరించునో నే సంతకాలమును సురక్షితుండనే యని నమ్ముడు.” అని యాబోయయ్యవకుఁడు తనను బ్రదికించినవిధ మెఱిగించి యాశ్వికధర్మినిఁ జూపి “తండ్రి! నే నట్లు పునరుద్ధరితుండనై యీవీరపురుషునితో నియ్యెడకు రా నెంచుచుండ నీయాశ్వికుఁ డెట్లు నుండియో హుటాహుటి మాయొద్దకు వచ్చి బోయయ్యవకునిఁ దాను తమసన్నిధికిఁ దోడ్కొనిపోవలసిన దనియు నే నెద్దియో కార్యావసరముపై నామేనమామ యగు కామపాలునియొద్ద కేగవలసిన దనియుఁ దమ రాజ్యాపిందిరని వచించె. ఆమాట వినినంతనే మొదటనే నిరుత్సాహుండ నయ్యుఁ దమయాజ్ఞాచిహ్నము లెవ్వియుఁ జూపింపకపోవుటచే వానిమాటలను విశ్వసింపఁజాలక యది యెద్దియో దోహదబద్ధితోఁ బన్నినపన్నుగడ యని భావించి నీనినిగూడ వెంట నడికొని యియ్యెడకు వచ్చుచుండ నే ననుకొనినట్లే తోగివలె నేఁబదిమంది యాశ్విక

భటులు ఖడ్గపాలులై మమ్ముఁ జుట్టికొనిరి. తతఁ జూచి యాదోహి నా
కొఱకు భయపడుచున్నట్లు నటించుచు నానంగతి తమ కెఱిగించుమి
వపైఁ బాఠిపోవనెంచెను. ఆయత్న మెఱిగి బోయయువకుఁడు వీనిని
బట్టి బంధించి యాముష్కరభటులతో నొకగంట యతిభయంకరం
బుగ యధ మొనర్చెను. ఆరిపువీరులతోఁ బెక్కంపు హతులైరి. హత
శేఘలు వలాయితే లైనపిదప వారలనుగుఱించి మే మెన్నివిధములఁ
బ్రశ్నించినను వీరు మారుమాటాడనందున వీనినిగూడ తమసన్ని
ధికే దోడ్కొనివచ్చితిమి” అని పలికెను.

ఆవృత్తాంతము వినినంతనే చంద్రశేఖరుఁడు రోషకపాయితా
త్ముడై బంధితుడైన భటునిఁజూచి “ఓరీ! రాజదోహి! మావీర
పాలునితో నట్లు చెప్పవలసినదని నిన్నెవ్వ రాజ్ఞాపించిరి? నిజము చెప్పు
ము. అసత్యమాడితివేని నీశిర సిగ్గుపడ్డే ఖండించెదను. నిక్కువమువ
చించితివేని నిన్ననుగ్రహించెదను” అని పలికెను. అందుపై నా
భటుఁడు గజగజ వడంకుచు “మహారాజా! నాకుఁ దలతిరుగుచున్నది.
కనులు పచ్చబడుచున్నవి. ఇప్పుడు నే నేమియు మాట్లాడఁజాలను.
అనుగ్రహింపుడు” అని పలికెను. అందుపై మహారాజు కోపోద్రుం
డై చివాలున గద్దియనుండి లేచి వరనుండి ఖడ్గమును దీసి వానిని ఖం
డింప నుద్యుక్తుఁ డయ్యెను. వీరపాలుఁడు తఁద్రుచి శాంతింపఁజేసి “జన
కా! ఈదుర్మార్గుని సంహరించినందువలన మన కేమిలాభము? వీని
సాహసకృత్యమువలన నెద్దియో పబలమైన రాజదోహతత్రిము
నిగూఁసంబుగ జరుగుచుండె నని నాకు గొప్పయనుమానము కలుగు
చున్నది. ఈబోయయువకుని నాయొద్దనుండి విడదీసి వాని నొంటిపా
టుగ శత్రువుల కొప్పగించుతలంపుతో నట్టిపన్నుగడఁ బన్నియుండు
ట త్రోవలో శత్రువులు వచ్చి మమ్ము మార్కొనుటచే నిరూఢంబగు
చున్నది. కావున నయముననో భయముననో వీనివలన నిజమును

దెలిసికొనుట ముఖ్యకర్తవ్యమని నాయభిప్రాయము. తరువాతఁ దమ చిత్తము” అని పలికెను. “మహారాజా! ఆశాబద్ధుడై యజ్ఞానవశంబున రాజద్రోహుల దురుద్యమంబుల కొక్కింత సహకారియైనంతమాత్రమున నిజవృత్తాంత మెఱుంగకుండ నీభటుని రాజద్రోహిగా నెంచి వధించుట న్యాయమా? యువరాజుగారి యభిప్రాయము రాజనీతియు తంబుగ నాబుద్ధికిఁ దోచుచున్నయది” అని వీరపాలునియభిప్రాయమును బోయయువకుఁడు బలపఱచెను. ఆమాటలు విని మహారాజు శాంతించి పార్శ్వవర్తులగు భటులతో “భటులారా! మీ రీనిర్భాగ్యునిఁ గొనిపోయి యేకాంతకారాగారంబున బంధించి జాగ్రత్తగ ఛారాయించి రండు” అని యాజ్ఞాపించెను. భటు లట్లుచేయ నాభటునిఁ దోడ్కొనిపోయిరి.

తరువాత మహారాజు బోయయువకునిఁ జూచి “నాయనా! నీ మహాదారివీరచరితంబులు వినినకొలది నీ వీకోసలరాజవంశోద్ధరణకై యవతరించిన మహాపురుషుండవు గాని కిరాతుండవు కావని తోచుచున్నయది. నీతల్లిదండ్రు లెవరు? నీసేవాసం బెద్ది? నీవృత్తాంత మేమో నాకు సవిస్తరముగ నెఱింగించి కర్ణోత్సవ మొనరింపుము” అని సాదరంబుగఁ బలికెను. అందుపైఁ బ్రతాపసింహుఁడు సనినయంబుగ “మహారాజా! నాతల్లిదండ్రు లెవ్వరో నే నెఱుంగను. నేను సుదర్శన మహారాజుగారి యాథానవైద్యుఁడును గిరాతకులజండును నగు వీరధన్వినే తండ్రిగ భావించి వానియొద్దనే యితవఱకును బెరిగి ధనురాద్యాయధవిద్యల నభ్యసించితిని. నేజన్మించినపిదప నాతల్లి పరలోక గతయయ్యె ననియు నాటనుండియు నే నావీరధన్వినే సాఁకఁబడుచుంటిననియు నంతయేగాని నేను బోయకులజాడను గాననియు నాజన్మవృత్తాంత మతినిగూఢమైనదనియు నాచే యమునానదీవిప్లవమునుండి రక్షింపఁబడిన యిందుమతి యను నొకవృద్ధవనిత యొకప్పుడు సుద

ర్యనమహారాజుగారితోఁ జెప్పుచుండ వినియుంటిని. ఇంతియే నే నెఱింగిన నిజవృత్తాంతము” అని సవినయంబుగఁ బలికెను. ఆమాటలు వినినంతనే మహారాజుహృదయము జల్లుమనియెను. అత్యుత్కలిక చే వివశుం డగుచు నొక్కింత యొల్లంబోయి పెట్టనే తెలివఁ జెంది ప్రతాపసింహునితో గద్గదస్వరంబున “నాయనా! ఇప్పుడు నీ నిజవృత్తాంత మొక్కింత నాకు స్ఫురించుచున్నయది. సర్వాంతర్యామియగు పరమేశ్వరుని చైదము లవిమృశ్యబులు. తగునిదర్శనములు లేకుండ నామనోగతాభిప్రాయంబులు వెల్లడింప వలనుగాకున్నయది. ఎల్లి తగుప్రయత్నములు గావించెదను. అంతవఱకు నీవు ప్రయాణబదిలిక ను దీర్చికొనుటకై పోయి విశ్రాంతిఁ జెందుము. నాయనా! వీరపాలా! నీ వీపురుషునికి సహకారివై మజ్జనభోజనాదిసత్కారంబుల నెల్ల నెఱవేర్చుము” అని పలికెను. “మహాప్రసాదము తండ్రీ!” అని వీరపాలుఁడు తృప్తిని వీక్షించి బోయియువకునితో నిష్క్రమించెను.

మహారాజుగారికి దర్బారు చాలించి “ఓభగవానుఁడా! ఉపరిపీఠిఁ జరుచున్న నామనోరథమును దయామయుండవై గమ్యస్థానమునే చేర్చెదనో నన్ను నిర్భాగ్యునిగఁ జేయ నభోగతిపా లేసెదనో తెలియరాకున్నయది” అని సింహాసనము నుండి లేచెను. అందలి పారభటభృత్యామాత్యసామంతాకురుంబంబు లేచి నిలువంబడి యుండిరి.

ఆసమయముననే యొకయాశ్వికుఁడు దర్బారులోని కతిసంభ్రమంబుగ వచ్చి మహారాజుమోల పాష్టాంగ మెఱిగి లేచి “మహారాజా! సుదర్శనమహారాజుగారు మీచేతి కిమ్మని యీలేఖ నొసంగిరి. చిత్తగింపుఁడు” అని యొక లేఖను చంద్రశేఖరున కొసంగెను. మహారాజుద్దానిఁ గైకొని విప్పగా నందులో మఱియొకలేఖ యిమిడియుండెను. అది దిల్లు వ్రాయఁబడి యున్నది:—

“మహారాజశ్రీ కోసలరాజ్యరమామనోహరు లగు చంద్ర శేఖరమహారాజుగారి సన్నిధికి:—వలినవారి శ్రేయోభిలాషి యగు సుదర్శనుడు వ్రాయు విజ్ఞప్తి. మహారాజా ! ఇందుతో బంపిన లేఖా విషయంబులవలనఁ గామపాలునకును మీభార్య యైన చిత్రాంగి మహారాణికిని మధ్య నెవ్వయో రాజకీయకహస్యతంత్రములు జరుగు చున్నట్లు వెల్లడియగుచున్నయది. మన యిర్వురకును మహాలాప కారి యగు ప్రతాపసింహునిపై నాయిర్వురకు నంత కార్పణ్యముండుటకు హేతు వేమో తెలియకున్నయది. నన్ను నిర్జింఘగోరి శూరసే నుడును గామపాలుడు నాపై యుద్ధమునకు బయలుదేలుచున్నారు. నేనును రణసన్నాహముతోనే యున్నాను. ఇట్లు,

సుదర్శనుడు.”

ఆముత్తరముల పెట్టిని జదివినంతనే మహారాజునకు మితిలేని కోపము వచ్చెను. తనమనంబు నావరించియున్న సంశయబీమూత పటంబున కాలేఖావిషయంబులు జుర్రుగూమారులంబు లయ్యెను. వెంటనే సేనానాయకుని బిలిపించి మఱునాఁ డరుణోదయంబునకుఁ జతురంగబలంబును యుద్ధసన్నద్ధంబుఁ గావింపు మని యాజ్ఞాపించి యంతఃపురంబున కేగెను.

ఈసమావేశవృత్తాంతమంతయు మేడపైనుండి చూచుచున్న చిత్రాంగి యాలకించుచునే యుండెను. ప్రతాపసింహుని మాటలు వినినంతనే యామెగుండెలు బద్దలయ్యెను. మోము వెల్లనయ్యెను. పెదవులు తడియారి నోట మాట రాకుండెను. దేహము కంపించుచుండెను. చూపులు టిచ్చవడియెను కొంతతడపు పిశుగువడిన చాతకంబుకైవడి నొడ లెఱుంగక పుడమిపయి బడి మఱుఁ దెప్పరిల్లి లేచి తనశయ్యాగ్రహంబున కేగి పానుపుకై బోరగిలఁ బకుండి వెక్కి వెక్కి యేడువనాగెను, అంత వాసంతిక వచ్చి యామె నోదార్చుచుండెను.

చెలికత్తియమాటలు చిత్రాంగిచెవుల కెక్కుటయేలేదు. “ఇంతటప్పించునని యెఱుగక సకలకార్యనిపుణుడని నమ్మి నాయన్న పేర సంతకట్టిగ వ్రాసితిని. నాదుష్టగ్రహమైన యాయువకుని నాతఁడు బంధింపలేకపోయెను. వాని నెన్నుపై మత్స్యకారముగు పుట్టుమచ్చను మహారాజు చూచెఁగాఁబోయి! వాసూదేశహరుఁ డగుభటుఁడు కా రాగృహబంధుడైయుండె. ఏమిసేయుదురు? ఇప్పుడు సుదర్శనుఁ డెవని లేఖ నేనువ్రాసినలేఖావిషయమై యుండరుకదా! అటులైనచో నేఁ టితో నాయాశలన్నియు నిరాశ లగుటయేగాక నాజీవితముగూడ సంతమగుట నిశ్చయము. కానిమ్ము. “యావజ్జీవమతావత్సీత్స” యను నట్లు నాకంఠమునఁ గాణము లున్నంతవఱకుఁ బట్టినపట్టువిడువక “యశో వామృత్యోవా” యని పనిచేసెదను.” అని వాసూతికను జూచి “చేలీ! వాసూతికా! మౌదారకు నతిరహస్యముగ నిటకుఁ దోడ్కొరమ్ము” అని చెప్పెను. వాసూతిక పల్లె యని పనివినియెను.

రాత్రి రెండుయూసుములైనది. పృతాపసింహుఁడు కడచినరే యెల్ల నిద్రుర లేకుండుటచేతను రణపరిశ్రాంతిచేతను చంద్రశేఖరుఁడు పలికిన తనభావిభాగ్యోదయసూచకంబులగు పలుకులచే సుస్వప్న సుఖాంభోఽథి నోలలాడుచు నెకవిశాలభవనములో గాఢముగ ని ద్రించుచుండెను. అంత నిరుద్రురచోరులు నల్లనిముసుగులతోఁ గో నికివచ్చి చిన్నసీసాలోనిద్రవముచే జేబురుమాలును దడిపి పృతాప సింహుని నాసికారంధ్రములపై నొక్కింతతడ వుంచి దాన నాతఁడు మిక్కుటంబుగ మత్తుగొనియుండుటఁ జెలిసికొని వాని కరచరణంబు లను బంధించి మూపున నిడికొని యమునానదీతీరమున కేగి యొక యున్నతప్రదేశమునుండి వాని నానదిలోఁ బడవైచిరి. నీటిలోని చప్పుడు వినఁబడినంతనే చోరులు వెడలిపోయిరి.

అరుణోదయ మైనది. జైత్రయాత్రారంభసూచకంబుగఁ బ్రస్తానభేరి మ్రోగఁగదొడంగెను. మహారాజు బోయయువకునిఁ దోడ్పొని రమ్మని వీరపాలు ననిపి తాను రణోత్సాహపూరితుండై ప్రయాణ సన్నాహంబుఁ గావించి చిత్రాంగియొద్ద కేగి “ప్రియా! పరమకృతఘ్నురాలగు నీదాసీ యిందుమతిని సుదర్శనుండు చెంతఁ జేర్చి యాదరించుచుండె నని తెలియవచ్చుటచే వానిని శిక్షింపఁగోరి నే నిప్పుడు హేలాపురముపై యుద్ధమున కేగుచున్నాను. తిరుగ నాదుర్మార్గురాలి? చోటికిఁ దోడ్పొనిరమ్మనెదవా?” అని సాదరంబుగఁ బలికెను. చిత్రాంగి నివ్వెఱఁగండి లోలోన సంతపించుచుఁ “బ్రాణేశ్వరా! నాప్రణయనిదానులగు తమకు నాపై నిండుప్రేమ కలదనుటకు మీరింతటి దారుణోద్యమంబును నాకొఱకుఁ బూనుటయే నిదర్శనము. అయిన నాదుష్టజరభి సుదర్శనునియొద్దనున్న మనకేమి యమునియొద్దనున్న మనకేమి? ప్రభువులకు రానివారిని బిలువవేడుక కాఁబోలు! మీచిత్తమవచ్చినట్లు చేయుఁడు. మీకు జయమగుఁగాక” అని పలికెను. చంద్రశేఖరుండు వెలికి వచ్చెను. ప్రతాపసింహుని రాకకై నిరీక్షించుచుండెను.

అంత వీరపాలుండు దీనవదనుడైనన్ని “తఱ్ఱీ! బోయయువకుఁడచ్చటను గానరాడయ్యె. వాని కేవిధంబుననో హానివాటిల్లియుండునని తలంకుచున్నాను” అని పలికెను. ఆమాట వినిసంతనే మహారాజుండై బద్ధిలయ్యెను. “ఏమేమీ! ప్రతాపసింహుండు కనుపించనిచో మన కీయద్ధముతోఁ బనియేమి? భయాలారా! నేటికీప్రయత్నము జరిగించి మీరందఱు నానాముఖింబుల బయలుదేటి ప్రతాపసింహునిజాడ నరయుఁడు” అని పలికి మరల నిజాంతఃపురంబున కేగెను.

శ్రీరస్తు,

ప్రతాపసింహ.

పదుమూడవ ప్రకరణము.

ఉ. తాను దలంప నొక్కటి విధాత మతోందుఁ దలంచు మానవుఁ
హునినకార్యగీతుఁ గడు నద్ధతిమైఁ బని నేయుచున్నఁ గా
లానగతిం దటస్థ మగుటఁజెల్తుల నంతరాయ మే
దైవ ఘటిల్లినన్ ఫలము న్నరు నతండు మతోక్కరీతిగన్.

రాత్రి) రెండుయామములు దాటినది. యామినీకాంత గాఢ
నిద్రాముద్రితయై యుండెనో యన నెల్లయెడల నిశ్శబ్దముగ నుండెను.
గగనలక్ష్మి నిర్మలమై నిశ్చేఘమై యుండుటచే ధవళపుష్పవికీర్ణంబైన
నీలాంబరవితానంబో యనఁ దారకాగణసమచితంబై శోభిల్లు
చుండెను.

అట్టినిశీధినసమయంబున యమునానదిలో బెస్తలు కొండలు
చేపలను బట్టుటకై యానదియిరుకూలంబుల వలలను బన్నియుంచి
వేటనావల నదీగర్భంబున సంచరించుచుండిరి. అంత మధురాపుర
తీరమున గుభుల్లను శబ్దము వినిపించినతోడనే యెద్దియో పెద్దచేప
ఁడియె ననితలంచి బెస్త లత్యుత్సాహముతో నాదిక్కున కేగి యాది
క్కునఁ బన్నియుంచిన వల నతికష్టముగఁ బైకి లాగిరి. అజాలమునం
దొకపురుషుఁడు బంధితుడై చిక్కియుండుటఁ దెలిసికొని వెంటనే
వానిని వలనుండి పైకి దీసి వానిమేనఁ బ్రాణము లుండెనో లేదో యని
ఁగీర్పించిరి. వానిక లేజ మింకను బనిచేయుచుండుటఁ దెలిసికొనఁజాలక
చనిపోయియుండు నని భావించి యతినేగ్రంబున నవలిగట్టుపైఁ
జేర్చి యచ్చో విడిచి వెడలిపోయిరి.

అప్పుడే ప్రతాపసింహునకు మత్తు వదలెను. కొంచెము తెలివి వచ్చి కనులు తెరిచి చూచెను. తనయునికియుఁ దనకొదవిన విపత్తు ను దెలిసికొనియెనుగాని యందుకుం గలకారణ మెఱుంగలేకుండెను. “ఓహో జగద్రక్షకా ! ఆపద్భాగవా ! దిక్కులేని దీనుండ నగు నాపై సీకరుణామృతంబును వర్షించి నన్నుఁ బునరుజ్జీవితునిఁ గావించి తివి. నీయనంతదయ నే నెఱుఁగి కొనియాడుదును. నీసంకల్పంబు లవిమృశ్యంబులు.” అనిఁ గిమిలితనేతుండై భగవంతుని భక్తిపూర్వకముగ ధ్యానించి మెల్లన లేచి పుష్పగిరిమార్గాభిముఖుడై బయలుదేఱెను.

అట్లు బయలుదేటి ప్రతాపసింహుడు తనలో “మధురాపురములో నన్నుఁ జంపఁగోరు శత్రువు లెవ్వరుదురు ? మహారాణిచిత్రాంగి గిమాత్రము నాయు దొక్కిరిత యసూయ కలిగియున్నదని వీరపాలునిచే నెఱిగితిని. ఆమెయే తనకింకరులచే నీదారుణకృత్యమును జేయించెఁగాఁబోలు. తనకంటిలోని నెఱుసుగా నెంచుటకు నే నామె కేమి యపకార మొనరించియుంటిని ? ఆమె కామపాలుని యనుంగుచెల్లెలుకావా? అదియునుగాక యిందుమతియుదాతంబును బట్టియుఁ బ్రద్రోశేభరమహారాజు నాయెడలఁ జూపిన యవ్యాజపేమగౌరవంబులను బట్టియుఁ జిత్రాంగి యొనరించిన యీదారుణకృత్యమును బట్టియు సాకాదిని గలిగినయనుమానము మఱితఁ జలపడుటచే నామనం బత్యుత్కలికఁ జెందుచున్నయది. ఎఱ్ఱైనను నానిజన్మితి నెల్లడియగువలకు నేను పశ్చిచ్ఛన్నవృత్తి సుంచరించెదను.” అని తలపోసికొనుచుఁ బుష్పగిరిపరిసరంబుఁ జేరెను.

అప్పటి కరుణకిరణుడు ప్రాప్త్యగభిరం బలంకరించెను. పుష్పగిరిలో రణసన్నాహసంరంభకోలాహలము మిన్నంటుచుండెను. ఒక వంక నాశ్రికదళంబులు చెరలాడుచుండెను. వేటొకయెడ గజయు

ధంబులు బృంహిరథ్యానంబుల సంచరించుచుండెను. ఒకచక్క మత్త మహిషకదంబము శతస్థిశకటంబుల లాగుచుండెను. ఒకకేవల గాల్బలంబులు నేలయొనినపోల్క నత్యూర్జితంబులై ఖడ్గాదిసాధనంబులు గైకొని యనేకదళంబులుగ నేర్పడుచుండెను. ఆయాశ్శాటంబునకుఁ గారణ మేమైయుండునో యని యోజించుచుఁ బ్రతాపసింహుఁడు తన కభిముఖులై వచ్చెడుపౌరజనసంభాషణంబులవలన శూరసేనుఁడు కామపాలునితోఁగూడి సుదర్శనునిపై దాడివెడలుచుండి రని తెలిసికొని యతిత్వరితంబుగ హేలాపురంబుఁ జేరవలయు నను తలంపుతోఁ బయలుజేతెను.

పుష్పగిరిలో రణసన్నాహ మంతయుఁ బూర్తియైనది. జైత్రీ యాత్రారంభసూచకంబుగఁ బ్రస్తానభేరీ మ్రోగింపఁదొడంగిరి. శూరసేనుఁడు లలితను వెంటనిడికొని మరల మేడపై కేగెను. అం దిరుపురుగుర్చిలపై నభిముఖంబుగఁ గూర్చుండిరి. శూరసేనుఁడు లలితను సాదరంబుగ నవలోకించి “కుమారి! నీ కాచోరులవలనఁ గలిగిన యిక్కట్టలన్నిటికిని సుదర్శనుఁడు ముఖ్యకారకుఁ డని తెలిసికొనుము. ఆమర్ధాధ్యుఁడు కేవలము పయోముఖపిషకుంధము సుమా! ఆగోముఖ వ్యాఘ్రమే చోరులకు ముఖ్యపోషకుఁ డని నాకుఁ దెలియవచ్చినది. సీతల్లి గతించినపిదప వానినిజవృత్తాంతం బెఱుంగక జనశ్రుతిని బట్టి భ్రమఁజెంది వానికొమరితయైన చంద్రకళ నాకు భార్యగ నొసంగుమని వానికి వర్తమాన మంపితిని. దుర్గర్వోపహతుండగు నాఖిలుఁ డందు కిచ్చగింపఁడయ్యె. ఈమధ్య నాకన్నియ నెవ్వరో బలాత్కారము గఁ గొనిపోవయత్నించి విఫలమనోరథులైన విషయమును నీవు వినియేయుంటివి కదా. ఆతుచ్ఛతరకార్య మొనర్చినది నేనే యని భావించి నాపైఁ గసిడిర్చుకొనుటకై తనమిత్రులైన చోరులచే నాతఁ డట్టిదారుణవిపత్తును నీకుఁ గలుగఁజేసె. దైవానుగ్రహమున నీవు నాకు మర

లఁ దక్కితివి. లేకున్న నాగతి యేమికావలయు? ఆసంగతి నాకు నిరూఢంబుగఁ దెలియవచ్చినది. ఆహేతుప్రచే నే నిప్పు జాద్రోహిని శిక్షించుపాఠంబు వానిపై దాడివెడలఁ దలంచితిని. ఈమారణకర్మంబునకు వివేకసంపన్నుండును గుణవంతుఁడును రూపవంతుఁడును నగు నామిత్రుఁడైన కామపాలుని సహాయ మపేక్షించి యున్నాను. ఆనీకుని సహాయమువల్లనే కదా మంగరాజ్య మంతయు స్వాధీనముఁ జేసికొనఁ గల్గితిని. ఆతఁడు చిరకాలమునుండి నీయందు బద్ధుఁడురాగుండై యున్నవాఁడు. నీకు నాయందుఁ గల పితృభక్తి యపారమని యెఱింగియున్నవాఁడనగుటచే నాయభిప్రాయంబునకు నీవు వ్యతిరేకింపవని నమ్మి యుద్ధానంతరమున జయఁజ్ఞి నన్ను వరియించినచో నాభాగ్యలక్ష్మి వైన నిన్ను వాసికిచ్చి వివాహముఁజేయుట కంగీకరించి మాట యిచ్చి యుంటిని. తల్లీ! నీవు నాకు మాటదక్కించి నాగౌరవమును గాపాడెదవని నమ్ముచున్నాను” అనిపలికెను. ఆమాటలు విని లలిత నిర్విణ్ణురాలయ్యెను. వెలవెలఁబోవు లేటమొగంబుతోఁ జీచ్చవడిన చూపులతో మాటాడలేక నిట్టూర్పువిడుచుచుఁ గొంతతడవూరకుండి “తండ్రీ! చోరులకు ముఖ్యస్నేహితుఁడు కామపాలుఁడు గాని సుదర్శనుఁడు కాఁడు. నాపైఁగల నిరర్థకమోహంబున నన్ను బలాత్కారముగఁ జేపట్టఁదలంచి కామపాలుఁడే తనమిత్రులైన చోరులచే నన్నట్లు చెఱసాల బంధింపఁజేసె. చోరుల కారఁ డిరువదివేలరూపాయ లందుకుఁ బారి తోషికంబుగ నిచ్చియుండుటఁ జోరులసాభాషణమువలన నేను తెలిసికొంటిని. ఆతఁడే చంద్రకళనుగూడ నన్నుఁజేసినట్లే చేయుటకు యత్నించి విఫలమనోరథుఁడయ్యెనట. మీ రావంచకునిమాటలను నమ్మి మోసపోవుచున్నారు” అని పలికెను. ఆమాటలు విని తూరసేనుఁడు కినుక నభినయించి “లలితా! నా కమర్యాద తేదలంచితివా? కన్ను తండ్రినని నన్ను గౌరవింపఁదలంచితివేని నాకు మాట దక్కింపుము”

అని పలికెను. అందుపై లలిత “తండ్రి! నా కొక్కనిముషమైన గడు విచ్చినంగాని నానియాభిప్రాయం బెఱిగింపజాలను” అని పలికెను. “మంచిది. పదినిముషములు గడు వాసంగితిని. నీవు బాగుగ యోజించికొనియే జవాబు చెప్పుము. పితృకార్యనిర్వహణధురీణవై యశంబుఁ గాంచుము” అని సూరసేనుఁడు వెడలిపోయెను.

లలిత తనగదిలోని కేగి కిందఁ జరికిలంబడి లోన నత్యుద్దితంబుగ నుప్పతిల్లుచున్నవిచారలహరిం జిక్కి మనఁబు కలగుండుపడుచుండఁ గొంతతడవు వెక్కి వెక్కియేడ్చి యెట్టుకేల కొక్కితఁజూపిం గొని “హా! దైవమా! నే నిప్పు డేమిసేయుదును? మాయలమారి కామ పాలునిమాటలను నమ్మి నాతండ్రి నన్నాకూర్మమృగంబునకు బలి యివ్వఁదలంచె. నాయొక్కట్లు లన్నిటికి నాదుర్మార్గుఁడే కారణభూతుఁడని యెంతచెప్పినను నామాట వినఁడయ్యె. కానిమ్ము. నాతండ్రి నన్నుఁ గనిపెంచుటచే నాబాహ్యదేహ మొరుల కొసంగుటకే యధికారము గలదు గాని నాయంతరాత్మ నొసంగుటకు వాని కేమియధికారము గలను? నే నద్దాని నిదివఱకే యొకనికిఁ దైంకర్య మొనర్చి యుంటిని. అయ్యో! ఏమిలాభము? స్వార్థకరుఁడును దుర్వ్యసనసంసక్తుఁడును దురాశాబద్ధుఁడును గూర్కర్ముఁడు నగు కామపాలుని చేయిబట్టి నే బ్రదుకఁగలనా? దైవమా! నన్ను నీవిలాసకందుకంబుగఁ జేసి యాడించుచుంటివి. అప్పు డావిధంబుగ నొకమహనీయమోహనాకారుని జూపితివి. వానిని మనస్ఫూర్తిగ వరించి తన్మయత్వంబుఁ జెందియున్న నన్నీకిరాతునిపాలు సేయింపఁ దలంచితిని. నన్నట్లు కొండ యెక్కించి యిప్పు డీవిధంబుగఁ గిందఁ బడఁద్రోయఁ జూచుచుంటివా? నాతండ్రి నూట నుల్లంఘించితినేని పరమకృతఘ్నురాల నగుదును. అనుకూలించితినేని వాక్రిఘ్నుఁడేపట్ట నంగీకరించులేడిపిల్ల నగుదును. నామాన ప్రాణరక్షకుండును నాదిత్తచోరుండు నగు వీరాధిపతుని మరలఁ జూడ

గలుగుదునా? నే నిప్పు డీమర్కార్లునకు బలియగుట కిచ్చగింపవలసిన దేనా? అయిన యుద్ధానంతరమునఁ గదా నా కట్టిముప్పు వాటిల్లుట! అప్పటి కా నీచుని దుష్టస్వభావము నాతండ్రికిఁ దెలియకుండునా? నా పాఠశ్రేష్ఠుఁడు నన్నుఁ గాపాడకుండునా? అపరితాపం బగు దుర్విధి నా కట్టిదుర్గతియే సంభవించేయెడల నా కొక్కమరణమే శరణము. “హాహా! మదీయచూనపాఠశ్రీకా ! వీరపాలా ! వీరపాలా ! ఈ లోకమున బ్రదికియున్నంతకాలము నీపాదపద్మముల నేవించుభాగ్యము నాకు లేకున్నను నా కెన్నిజన్మముల కైన నీవే నాదైవంబ వని హృదయపూర్వకముగ నమ్మియున్నదానను. నీకుఁ జైతన్యమొనర్చిన యీనాదేహము మఱియొకనియధీనము గావలసివచ్చునేని మెట నే యీపాదదేహము నగ్నిహోతుని కాహుతి గావించి పరిశుద్ధ సూక్ష్మదేహముతోఁ బరలోకంబున నీకై వేచియుండెదను.” అని కృతసిద్ధియురాలై తిరుగఁ దండ్రియొద్దకు బయలుదేఱెను.

శూరసేనుఁ డట్లు లలితను వీకి యొకవిచిత్రప్రదేశంబున కేగి తనలోఁ దా నిట్లు వితర్కింపఁదొడంగెను. “కామపాలుఁడు నా కెంతయో పరమాపుండ్రుని నమ్మియుంటిని. తనకుఁ గలిగినయొక్కట్టు లన్నిటికిని గామపాలుఁడే కారకుఁ డని నాయునుంగుబట్టి చెప్పుచున్నది. ఆతఁ డెంతదుర్మార్గుఁడైన సంతతిమిత్రద్రోహ మొనర్ప సాహసించునా ! వానిని వరించుట కిష్టములేక నన్ను వానియెడల విముఖునిఁ జేయుట కట్లనియె నేమో? చోరులసంభాషణలచేఁ దాను తెలిసికొని నట్లు చెప్పుచున్నది. అది యసత్యమే కావచ్చును. చంద్రాకళనుగూడఁ జోరులచేఁ బట్టింపయత్నించిన చాతఁడేవఁట! అది నిక్కువమే కావచ్చును. చోరులకు సుదర్శనుఁడే పోషకుఁడైనచో వానియనుంగు బట్టిని జోరులు పట్టనెంతగా ? దుర్నయశీలుఁ డగు కామపాలుఁడే చోరులకుఁ బోషకుఁడై యుండవచ్చును. స్వార్థపరుఁ డగు నామా

యలమారివలలోను నా ప్రియురాలగుదిత్తాంగివలపుటుకులలోను జిక్కి యుద్ధసన్నద్ధుడ నైతిని. రాయబారులసంధియత్నములను భంగపఱచితిని. ఇప్పుడు నే నామారణకర్మ ముజ్జగించితినేని పీఠికీవందనని నన్ను లోకులు నిందింతురు. ఏమైనను సరే! 'యశోవా మృశ్యోవా' యని యుద్ధమొనర్పక తప్పదు." అని యచుకొనుచుండ లలిత తండ్రిచెంత కేటెంచి "జనకా! యుద్ధానంతరమునఁ గల్లలమారికామ పాలుఁడు నాకుఁ దగినవరుఁ డని మీకుఁ దోచేయెడల నే నిదివఱకే మఱియొకనికిఁ గైంకర్యముచేసియున్న నాయుతరాత్మపై మీ కధికారము లేకున్నను దల్లిపోయిననాటనుండియు నల్లారుముద్దుగఁ బెంచిన యీనిరథకదేహముపై మీకు సాపూర్ణాధికారము కలదు. కావున మీ రద్దాని నెవరికొసంగినను సరే! నాయభ్యంతరము లేదు. కాని మీ రల్లానర్చిన నిమేషముచుండియు మీలలిత భూమిపై నుండ దని మూఁగ నమ్మియుండును" అని పలికెను. మహా రాజా మాటలు విని "బిడ్డా! నీమిష్టానుసారమే జరిగించెదను. విచారింపకుము. హమ్మి." అని సాదరంబుగఁ బలికి మహారాజు యుద్ధమునకుఁ బయలుదేఱెను.

కామపాలుఁ డత్యుత్సాహపూరితుడై తనచతురంగబలంబుతో హేలాపురపరిసరంబున కేగి యచ్చో నిగూఢంబుగ సైన్యమంతయు నుంచి తానొక్కరుం డశ్వామాఘుడై శూరసేనుఁడు నిజవాహినీసహితుడై యొకను రాకుండుటకు హేతు వేమైయుండునో యని యచుమానించుచు స్వయముగఁ దెలిసికొనుటకై తిరుగఁ బుష్పగిరి మార్గమున వచ్చుచుండెను. అట్లు వచ్చుచుఁ దనదక్షిణపార్శ్వంబునంగల యొకకొండకిందఁ గూర్చుండియున్న యొకనూతనపురుషునిఁ జూచెను. ఆపురుషుఁడు మేనంతయు విభూతిఁ బూసికొని పాదములవఱకును జీరాడు కాపాయబరకాను ధరించి కంఠమున రుద్రాక్షమాలలు వేల నెన్నుగుట నళికనేత్రంబునాఁ గుంకుమబొట్టిది సాక్షాద్భిప్రం

డో యన వ్యాఘ్రాజనంబుపై సమాధిఁ ప్త నుండెను. ఆమహానుభావుని సందర్శించి వాని యాశీర్వాదమును వడయఁగోరి కామపాలుఁ డాపరి వ్రాజకునిచెంత కేగి “ఓమహాపురుషా! భూతలంబునం గల మాదృశ పామరజనంబుల యజ్ఞానతిమిరంబు నడంపఁగోరి యవతరించిన దివ్యజ్ఞానప్రభాకరులగు స్వాముల కీదే కుళిందరాజ్యాధిపతి యగు కామపాలుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.” అని సాష్టాంగనమస్కారముఁ గావించి లేచి కృతాంజలియై వానిమోల నిలఁబడియెను.

సన్యాసి ధ్యానమగ్నత నొక్కింతతడవు నిమిలితనేత్రుడై యుండి పిదపఁ గనులు తెఱచి కామపాలుని వీక్షించి కోప మభినయించుచు “ఓరీ దుర్లభోఽపహతకా! ఎవడవురా నీవు? సర్వసంగపరిత్యాగులమగు మాయొద్దకు రాఁ గతం బేమి? మాసమాధిభంగముఁ గావించితివి కలుషాత్మా!” అని కఠోరంబుగఁ బలికెను. కామపాలుఁడు భీతచిత్తుడై తనలో “సీమహానుభావుఁడు తనసమాధిభంగముఁ గావించితి నని నాపై నాగ్రహింపఁబడగూడదు. శపించునేమో కదా!” అని గజగజ వడంకుచు “స్వామీ! నాయపరాధములను తుమిలవును. సర్వేంద్రియనిగ్రహులగు తమబోటి మహానుభావులు పిచ్చుకపైఁ జంద్రాయుధ మన్నట్లు పామరుండ నగు నాపైఁ గినియఁదగునా? నేను కుళిందదేశాధిపతి యగు కామపాలుండను. తమమహాదాశీర్వాదంబును వడయఁగోరి తమచరణసన్నిధి కే తెంచితిని. నన్ననుగ్రహింపుఁడు” అని మరల సాష్టాంగ మెఱిగి లేచెను. అందుపై సన్యాసి ప్రసన్నవదనుడై “వత్సా! నీకు మాయాశీర్వాద మేల కావలసివచ్చె?” నని యడిగెను. అందుకుఁ గామపాలుఁడు “మహానుభావా! తమరు సర్వసంగపరిత్యాగులయ్యు నెల్ల యెడల సంచరించుచు సమస్తవిషయంబులను బ్రజ్ఞాదక్షులై తెలిసికొనుచు సభక్తి నాశ్రయించువారి కోరికల నవ్యాజకరుణ నెఱవేర్చుచుండురు. భూతభవిష్యద్వర్తమానవిష

యపరిజ్ఞానచణులగు తమ కెఱుగరాని చెందును గలుగనేరదు. స్వామీ! నే నిప్పు డొక్కకార్యమునకై కడంగి యద్దానిపరిణామ మెట్లుండునో ముందు తెలిసికొనఁగోరి తమచెంత కేతెంచితిని. నేఁ దలంచిన కార్యములన్నియు జయప్రదము లగునటుల న న్నాశీర్వదించి కృతార్థునిఁ జేయఁ బ్రార్థించెదను” అని సవినయంబుగఁ బలికెను.

ఆమాటలు వినినంతనే సన్యాసి దరహాసితముఖుడై సమాధి మగ్నుండునుంబోలె నిమిలిత నేత్రుండై తనలో “నీమర్నార్థుఁడు నన్ను గుర్తింపలేకపోయె. వీని తుచ్ఛతరోద్యమములన్నియు జయప్రదములు కావలయునట! ఆకార్యము లెవ్వయై యుండునో? నేను పంచత్వంబు నొందుటయు, దా నూనిన మారణకర్మంబున జయము కలుగుటయు, లలిత తనకుఁ జేజిక్కుటయునై యుండవలయును. ఈమూఁడు కోరికలును నెఱవేఱునవి కావు. అట్లని వీని నిరుత్సాహపఱుప నేల?” అని యొక్కింత యాలోచించి కామపాలునితో “బ్రాహ్మీ! నీవు కేవలము స్వార్థాభిలాషివై బలవంతుడైన మిత్రుసాహాయ్యమును బురస్కరించికొని శత్రుజిగ్మ నౌకమారణకర్మంబునకుఁ బూనియుంటివి. ఒకసారి గెలిచినపం దె మన్నిసార్లును గెలుచుట దుర్ఘటము. నీ విప్పుట్టున మిత్రులని భావించుచున్న వారందఱును శత్రువులే యని తెలిసికొనుము. నీవు చేసినప్రయత్నము లన్నియు విఫలములయ్యెనేకాని యొక్కటియు సఫలము కాలేదు. నీవు నీయాత్మమిత్రులసహాయముచేఁ బట్టి తెచ్చి పంజరములో నుంచిన రాచిలుక కాలవశంబున నెగిరిపోయె. నీవుచంపదలంచిన యొకపురుషుని యమునానదిలోఁ ద్రోయఁబడియె. కాని ప్రశ్నసమయప్రభావముచే నాతఁడు మరణించియుండలేదని యీ తోఁచుచున్నది. నీగోచారమును బట్టి నీవు పూనిన ప్రస్తుతోద్యమంబునఁ గృతార్థుండ వయ్యెదవనియే తోఁచుచున్నది. నీకశుభమగుఁ గాక పాము.” అని తనకుడిహస్తము నెత్తివాని నాశీర్వదించిన

ట్లభినయించెను. కామపాలుడు విస్మయానందంబుల యతిప్రవరు
నకు నమస్కరించి వెడలిపోయెను.

సన్యాసి వెంటనే యచ్చోటు వీడి హేలాపురపరిసరంబున
గల యొక ప్రాతదేవాలయంబు జేరెను.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

చ. విలసితరాగసంపద మునిశ్రుత మా పితృభక్తి నైజన
త్సలతః బ్రతాపశీలవిలగ్ధుణాయుక్తి దయాప్రసక్తి ను
జ్వలతఃకీర్తి నూమ్మలత చందము శౌర్యము సౌకుమార్యమున్
గలిగి వెలుంగుచుందురు జగంబున వీరలతాంగు లెప్పుడున్.

ఒకనాడు ప్రాతఃకాలమున హేలాపుర మంతయు రణసంగంభ
విజృంభణంబులఁ గోలాహలముగ నుండెను. ఏవంకఁజూచిన నాయుధ
పాణులగు భటులు ఏరాలాపము లొనర్చుచుఁ జెరలాడుచుండిరి. కోట
బురుజులపై నరుణపతాకము లుదయభానుబింబంబుల విడంబించుచుఁ
జెన్నె సలారుచుండెను. రథ నేమీనిస్వసంబులునుహయ హేమాధ్వనులు
ను గజబృంహితధ్వనంబులును జెవుల బధిరీభూతంబులఁ గావించుచుం
డెను. శిల్పులు ప్రాకారకుడ్యంబుల శిఖలం బగుభాగంబుల మరల
దృఢముగఁ గట్టుచుండిరి. ఏయెడఁజూచిన స్త్రీపురుషాదు లాశాలగో
పాలము రణోత్సాహపూరితు లైయుండిరి.

జాముప్రొద్దెక్కువఱకును సుదర్శనమహారాజు శయ్యాగృహము
నుండి వెలికి రా నేలేదు. ఆతఁడునిద్రించుచుండెననియు నేకారణముచేత
నో మేల్కొనకుండెననియుఁ బొరు లనుకొనుచుండిరి. కాని మహారా
జునకు శేయెల్ల నిదురయే లేదు. ప్రతాపసింహునియెడలఁ గృతజ్ఞతాబ
ద్ధం డగుటయేకాక చిత్తాంగి కామపాలునిపేర వ్రాసిన లేఖావిష
యంబులను జూచిననాటనుండియు నాయువకునివిషయమై యేమే
మో యాశాంకురంబులు వానిహృదయక్షేత్రంబున మోసు లెత్తు

చుండెను. “దైవమా! నాయాశాంకురంబుల సఫలంబులు గావింప నమర్థురాలగుదాసీ యిందుమతి హంతకులచే మృతిజెందె. వానిజన్మ వృత్తాంతమును విస్మయముగఁ జెలిసికొనుటకుం గల ముఖ్యసాధనము గతించుటచే నితికర్తవ్యతామూఘుడనై చీకటిలోఁ జెరలాడువానివలె నెన్నియో వ్యర్థప్రయత్నములను జేయుచుంటిని. మఱియు నాయనుంగుఁబుత్రికయగు చంద్రకళ వానిపై బద్ధానురాగమై రేయుంబనట్లు వానికై పలవించుచున్నయది. ఆపురుషసింహుని యాభిజాత్య మెఱుంగకుండుటచే ననురాగవిషయంబున నేను వానికిఁ దగినంతపాచ్చరికను గలుగఁజేయనైతిని. నాపుత్రికహృదయము తనపైఁ దగిలియుండుట యెఱిఁగి ముగ్ధుడై తన యనిశ్చితాభిజాత్యంబునకు సిగ్గు జెంచుచు నియ్యెడకు రాజాలకుండ. ఏమిసేయుదును? నామద్దులపట్టి వాని జూడఁగోరి నిద్రాహారంబుల వర్జించి కృశించుచుండ. పైఁగా గోరుచుట్టువైఱోఁకలిపో టనునట్లు దుర్జనులకుతంత్రించుచే నిష్ప డీమారణ కర్మంబుగూడఁ దటస్థిచె” అని పలు తెలుగులఁ దలపోయుచుండెను. రణసంరంభకోలాహలం బాలకించి కర్తవ్యంబు నెఱవకున్న బహుజనద్రోహంబు వాటిల్లు ననుభయంబున వెలికి వచ్చి కొలువుసాగింప నాజ్ఞ యొసంగెను.

చంద్రకళ రేవకడనే మేల్కొంచి యేకతంబ యుద్యానవనంబున కేగి పుష్పపరాగవికీర్ణంబగు నొకనికుంజాంతరంబునఁ గుర్చుండి “ఓభగవానుడా! కామదేవా! ఏల నన్నింత చలపట్టి వేచుచుంటివి? ఆనాఁ డామహాపురుషునిమోహనాకార మేల నాకటఁ బడవలయు? కంటఁబడినంతనే యాయద్వితీయసౌందర్యమూర్తి నాహృదయఫలకంబున నేలచిత్రింపఁబడవలయు? కొద్దిరోజులలోనే వచ్చి నాయాతిథ్యమును హృదయపూర్వకముగ గ్రహించెద ననిచెప్పి నాహృదయమును మాత్రము గ్రహించి పోయి నాయాతిథ్యముఁ గొన నేటిపరికిని రాఁడ

య్యె. పృతాపసింహా! పృతాపసింహా! నిన్ను వీడినది మొదలు దిన మొకయుగంబుగఁ గడపుచుంటిని. స్థిత్యంతరంబు కారణంబుగఁజేసి నన్ను నీహృద్వీధినుండి తఱిమివేసితివా? అటులైన నా కోరికముతోఁ బలిగెను. పాశ్చేష్వరా! పాశ్చేష్వరా! నిన్నెడఁబాసి నే నింకొక్కక్షణ మైనను బ్రకకఁజాల” నని భావోద్వేగంబున వివశురాలై మూర్ఛి లైనను, అంత మధురిక నచ్చి చంద్రకళశచువస్థను గాంచి యాకోశి చుచు నెన్ని యోశైత్యోపచారము లొనరించెను. కొంతసేపటికి చంద్రకళ మూర్ఛ తెలిసి లేచి “పాశ్చేష్వరా! యమునానదిలోఁ గొట్టికొని పోవుచున్నాను. నన్ను విడిచిపెట్టకుము” అని మధురికను విగియారఁ గఱిగించెను. అంత మధురిక “సఖీ! చంద్రకళ! నన్నెవ్వరని భావించితివి? నేనుసీచెలికత్తియను. మధురికను. భ్రమసితివి కాబోలు” నని ప్రబోధించెను. అందుపైఁజంద్రకళ సిగ్గు, జెంది యలుకగదుర “మధురికా! నదీగర్భాబుచుండి నన్నెవ్వ రుద్ధరించిరి? ఇది కలయా నిక్కువమా?” అని యడిగెను. అందుపై మధురిక “ప్రియసఖీ! కలయేకాని నిక్కువము గాదు. సమయాసమయవిచక్షణ లేకుండ శత్రువులు మారణకర్మాబునకుఁ గడంగి యిప్పుడో యిఁకనో మనపైఁ బడనుండ వీరలతాం గివగు నీ విట్లు బేలవై తన్మయత్వంబును జెందవచ్చునా? నీకలంబుననే మహారాజుగా రిప్పటివఱకును శత్రు్యాగ్రహంబును విషువక నీయవస్థకు జాలినొందుచుఁ బాశ్చిబ్బగుటచేఁ గర్తవ్యం బెఱింగి యిప్పుడే కోలువుకూటంబున కేగిరి. మన మీవిప్లవమును సురక్షితముగ దాటినపిదప మనహృదయాదర్శములఁ బాటించవచ్చును” అని చెప్పి మెల్లగ నామె సంతిపురంబునకుఁ గొనిపోయెను.

సుదర్శనమహారాజు నిండోలగమన నారోజు కర్తవ్యములఁ దీర్చుచుండెను. పౌరభయభృత్యామాత్యసామంతజనులెల్ల రాసన్న రణోత్సాహపూరితులై మహారాజునకు పోచ్చరికఁ గలిగించుచుండిరి.

పురసంరక్షణార్థమై వలయునేర్పాటులనెల్లఁ గావించెను. మహారాజు దర్బారు చాలించి లేచుటకు సిద్ధముగ నుండెను. అసమయమున మధురాపురమునుండి వార్తాహరుఁ డొకలేఖను దెచ్చి మహారాజున కొసఁగెను. సుదర్శనుఁ డద్దాని విప్పి కొంతవఱకుఁ జదివి యా లేఖను జూచినిడిచి “హా! హా! పరమేశ్వరా! నాయాశ లన్నియు నిరాశ లయ్యెనా?” అని దుఃఖావేశంబున వివశుఁడై సింహాసనముపై మూర్ఛిల్లెను. పరిచారకు లెల్లయెడల నాకోశించుచు వైద్యుల నరయ నతిసంభ్రమంబున బహుముఖాబులఁ బరువించుచుండిరి.

కొంతసేపటికి వీరధన్వ వచ్చి మహారాజునకు వలయు నుపచారములఁ గావించెను. మహారాజున కొక్కింత తెలివి వచ్చి “అయ్యో! పతాపసింహా! పతాపసింహా! నాయాశల నన్నిటి నొక్కసారి నీ తోఁబాటు యమునానదిలోఁగలిపితివా నాయనా!” అని దుఃఖాక్రాంతచిత్తుఁడై మరల మూర్ఛిల్లెను. తండ్రి మూర్ఛిల్లె నని విని చంద్రకళ దర్బారులోనికిఁ బరుగిషివచ్చుచుఁ దృడియార్తాలాపము నాలించి తన దుస్వప్నమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని “హా! హా! ప్రాణేశ్వరా! ప్రాణేశ్వరా!” అని గాఢముగ మూర్ఛిల్లి భూమిపైఁ బడెను. పురజనుల హాహారావంబులు పిక్కటిల్లెను. వీరధన్వ యెన్నిచికిత్సలుచేసినను చంద్రకళ తెలివిఁ జెందలేదు.

మహారాజు మరలఁ దెలివిఁజెంది పుత్రికయవస్థఁ గాంచి “అయ్యో! చంద్రకళా! నీవు నన్ను విడిచి నీప్రియునికడ కేగుచుంటివా? నీవు లేకున్న నా కీర్తకముతోఁ బనిలేదు. నన్నుఁగూడ నీవెంటఁ గొని పొమ్ము తల్లీ!” అని దుఃఖించుచుండ భానుమాతుఁ డతిస్పృహమాబున వచ్చి మహారాజుచెవిలో నెద్దియో చెప్పెను. వెంటనే మహారాజు భానుమాతునిఁ గాగిలించికొని “నాయనా! భానుమాతా! నన్ను నాపుత్రికను బ్రదికించితివి. నాయాశాంకురంబులు ఫలింపఁజేసితివి.

నేను నీకుఁ గృతజ్ఞుడను.” అని పలికి యత్యుత్కటప్రేమగౌరవంబుల నాదరించెను.

అంతఁ జుదగి కళ తెలివిజెంది దిగ్గన లేచి “నాజీవితేశ్వరుఁ డేడీ? నాదైవ మేడీ? నాప్రతాపసింహుఁ డేడీ? అదిగో కొట్టికొని పోవుచున్నాఁడు. నానాఘన బ్రదికించికొనియెదను. నన్నుఁ బోనిండు.” అని పరుగిడఁబోవ నుదర్శుఁ డామెను గట్టిగఁ బట్టికొని చెవిలో నెడ్డియో రహస్యముగఁ జెప్పెను. ఆసుతప్రభావ మేమోకాని చంద్ర కళ ప్రసన్నవదనయై “తండ్రీ! ఈవిషయము మీరెట్లెఱింగితిరి? సంగతంతయు సకృత్సము నా కెఱింగింపవలయును” అని పలికెను. “బిడ్డా! మంచిది. రమ్మ” అని యాలేఖరు మరలఁ గైకొని పుత్రికతో సంతిపురంబున కేగెను.

అప్పటి కపరాష్ట్ర మైరది. దర్బారులోని జనులందఱుఁ బునరుత్సాహపూరితులై తమతమ నెలనెల కేగిరి. మఱునాఁడు సూర్యోదయంబునకే యుద్ధము ప్రారంభ మగునని యెల్లయెడలఁ జాటించిరి. పౌరజనభట సుఘంబులు తమతమపనులయం దప్రమత్తులై యుండిరి. జరులకు రణోత్సాహమును బోషింప రణగుంఠుభులు మ్రోఁగుచునే యుండెను.

మహారాజు పుత్రికాసహితఁడై యంతిపురంబున కేగినతోడనే చంద్రకళ తండ్రినిఁ జూచి “జనకా! మీయాకృందనమును విని నాయిష్టదైవమైన ప్రతాపసింహున కెడ్డియో హాని వాటిల్లెనని భయావేశపరవశుల నైతిని. అంతియేకాని సమాచార మెఱుంగ నైతిని. ఏమిజరిగెనో తెలిపెదరా?” అని యడిగెను. అందుపై మహారాజు “తల్లీ! నేను దర్బారులోని కేగినతోడనే నాబావగా రైన చంద్రశేఖరమహారాజుయొద్దనుండి నా కొకలేఖ వచ్చినది” అని పలికెను. “తండ్రీ! అందేమిచామిఁబడి యుండెనో మితియొకసారి చదివెదరా?” అని యడి

గెను. అందుపై సుదర్శనుఁ జాలేఖను యిట్లు చదివెను:—

“మహారాజరాజశ్రీ పాంచాలరాజ్యరమామనోహరు లగు సుదర్శనమహారాజుగారి సన్నిధికి: తమ యాప్తమిత్రుండును బంధుండు నగు చంద్రశేఖరుడు వ్రాయు విజ్ఞాపనము: — మహారాజా ! మీ తోఁబుట్టువును రూపగుణశీలంబుల నద్వితీయులు నగు చారుమతిని నేను ధర్మపత్నిగ న్నీకరించి యామెయందు బద్ధానురాగుండన య్యుఁ బురుషసంతానకాంక్షచే మీయందఱి యనుమతిపైఁ జిత్తాంగిని సహధర్మపత్నిగఁ జేకొంటిని. గుణమునందును రూపమునందును శీలమునందును జారుమతికిని జిత్తాంగికిని హస్తమపి కాంతరము కలదు. తమ వాత రెండుసంవత్సరములకుఁ జారుమతి కొకమగశిశువుదయించి పదియవరోజునే మృతిఁజెందినసంగతి మీరును వినియేయుండిరి. చారుమతి పుత్రశోకాత్తచే మ్రగ్గుచుండ రెండేళ్లై నపిదపఁ జిత్తాంగికి వీరపాలుఁడు జన్మించుటయు మీరెఱింగినదే. అనంతరము చారుమతి పుత్రశోకానలంబున మ్రగ్గుచుగ్గి యమునానదిలోఁ బడి యదృశ్యయయ్యె. ఈమధ్య నొకపరివ్రాజకుఁడు నా కిరువురు భార్యలు కలరనియు వా రిరువురకు నిరువురుపుత్రులు పుట్టి వర్ణముండిరనియు జ్యేష్ఠ భార్యయు నామెపుత్రుఁడును మృతిఁజెంది రని లోకము భ్రమించుచుండెనేకాని వా రుభయులు సజీవులై నిగూఢంబుగ నుండిరనియు వదించిపోయెను. తరువాత నొకబోయయవకుఁడు వీరపాలుని యమునానదీప్లవమునుండి యుద్ధరించి వానికిఁ బ్రాణదాత యయ్యెను. చారుమతికిఁ బుట్టినపుత్రునియందుఁ గలలక్షణము లన్నియు నాబోయయవకునియందుఁ బ్రతీఫలించుటయేకాక యాశిశువువెన్నున నేగనిన మత్స్యకారముగల పుట్టుమచ్చ యాయవకునివెన్నుపైఁ గాన్పించె. వాటనుండియు వానివృత్తాంతమును విమర్శింపఁగోరి మరలఁ జూచువేడుక వీరపాలు సంపి యాయవకుని మధురాపురము

రప్పించితిని. మొన్న యుదయముననే వా రుభయులు నిచ్చటికి వచ్చిరి. తోవలో గామపాలుఁ డాబోయయువకుని సహించుట శౌతయో ప్రియత్నించి విఫలమనోరథుఁ డైవల్లు తెలియవచ్చినది. రెండవ సారి నే నాయువకునిఁ జూచినపిదప నాకుఁగలిగిన యానందము నకుఁ బరిమితి లేదు. తరువాత మీ రుపివరహస్యలేఖలోని విష యములనుబట్టి నాచారుమతియు సజీవయై కామపాలుని యధీ నములోనే యుండవచ్చు నని యాస పొడముటచేఁ జతురంగబల సమేతుడనై మీమొద్దకు రా నువ్వకుండు నైతిని. అంతలో నాబోయయువకుఁడు యమునానదిగోఁ బడి మృతిఁజెందె ననుఘోర వార్త పిఠగువలె నాచెనినిబడియె. వానికఁబేర మెచ్చటను గాన రాలేదు. కాని మొన్నలేము నెవ్వరో యొకయువకుని మత్తుమం దిడి కరచరణాబులు దృఢముగ బంధించి రాత్రి రెండుమామము లైనపిదప మధురాపురతీరమునుండి యమునగోఁ బడనైచి రనియుఁ దారదివఱకే యచ్చోటఁ బన్నియించిన వలలోఁ జిక్కిన యాపురు షుని మత్స్యభ్రాంతిచే బెస్తలు పైకిదీసి కట్లు విప్పి యవలగట్టనకుఁ గొనిపోయి చికిత్సలు గావించిరనియు నెంతచేసినను దెలివి రానందున నాపురుషుఁడు మృతిఁజెందె నని భావించి వాని నచ్చోటనే విడిచి చని రనియు వారు తిరుగవచ్చునని కాయవకుఁ డచ్చోటఁ గానరాలేదని యుఁ దెలియవచ్చినది. వానిని హంతకులే యదృశ్యము గావించిరో లేక దైవవశంబున నాపురుషుఁడు తెలివిఁజెంది యెచ్చోటికైన నేగెనో తెలియరాదు. నే నట్టిపుత్రభాగ్యమునకుఁ బెట్టిపుట్టలేదు కాఁబోలు. మీరుగూడ మీగూఁతచారులచే నెల్లయెడల వెదకింపఁగోరెదను. దుః ఖాకాంతచిత్తుండనై యుండుటచేఁ జతురంగబలసమేతుండనై వచ్చి యాసన్నసమరంబున మీ కొక్కింతసాహాయ్యము సేయఁజాలనందుకు

క్షమించవలెను. నామధ్యకోడలైన చంద్రకళ కభినందనములు.

ఇట్లు,

చంద్రశేఖరుడు.”

సుదర్శనుఁ డాలేఖను జదువుట పార్వతీభించినది మొదలు ముగించువఱకును జంద్రకళ వివిధభావపరితచేష్టల నయనయుగ్మంబు నుండి యశ్రుకణంబులు స్రవతథారాపాతంబుగఁ గురియుచునే యుండెను. అంత పట్టరానితమకంబున “హా! ప్రియప్రియా! ప్రియప్రియా!” అని పేరెలుంగున రోదన మొనర్చుచు మరల వివశురాలై యడిపోయెను. సుదర్శనుఁ డామెకు వలయునుపచారంబులను జేయ చేటిజనంబును నియోగించి కొలువుకూటంబున కేగెను.

అప్పటికి మంత్రిసామంతాదిజనము లెవ్వరును దర్బారునకు వచ్చియుండలేదు. సుదర్శనుడు సేనానాయకునిఁ బిలిపించి “సేనానా! సన్నిహితభండనంబునకు వలయుసన్నాహ మంతయుఁ బూర్తిఁ గావించితివా? స్వకీయ పరకీయ బలతారతమ్యంబులఁ జెలిసికొంటివా?” అని యడిగెను. అందుకు సేనాపతి “మహారాజా! శత్రుబలముకన్న మనబలము చాలాతక్కువగ నున్నయది. మనచతురంగ బలములో గుట్టపుదళ మైదువందలు గజయాధ మేఁబది రథములు నూలు కాల్బలము నాలుగువేలుమాత్రమే. శత్రునైన్యముతో గుట్టపుదళము రెండువేలు గజము లాటువందలు రథములు నాలుగువందలు కాల్బల మిరువదివేలు నని తెలియవచ్చినది. అయినను మనకుఁ గల శత్రుఘ్నములు శత్రువులకంటె సధికమగుటచేతను వాని మనప్రాకారములపై దృఢముగ నెలకొల్పియుండటచేతను శత్రువులు మన పురప్రాకారమును సరికిసగము హస్తమగు నని నానమ్మకము. మఱియు మన పురజనులందఱు రణోత్సాహపూరితులై యేలినవారికొరకుఁ దమ ప్రాణముల నర్పింప సంసిద్ధులై యున్నారు. కావున నాదృష్టశాస్త్రపులు

తమయంత్యకాల మాసన్నమగుటచేఁ బ్రభువువారిపైకి వచ్చుచుండి
రని రూఢిగ నమ్మియుండుడు.” అని యొకను నేమీ చెప్పుచుండ
శూరసేనుఁడు నైవ్యసమేతుండై వచ్చుచుండ నని యొకచారుఁ డా
క్రోధించుచు వచ్చి మనవి చేసెను. ఆమాట విని మహారాజు వలయు
నేర్పాటులను గావింపుచుని సేనాని కాజ్ఞ యొసంగి తాను సేత్రత్వయ
త్నంబునకుఁ గట్టాయితుండు గా లోని కేగెను. చంద్రకళ తెలివీ జెం
చెను. తండ్రి తనచెవిలో నుచ్చరించిన ముత్రరహస్యమును విశ్వసింప
లేక ప్రతాపసింహునిగూర్చి కళవళపడుచుండెను.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

పదునైదవ పుకరణము.

చ. ఇహసుఖ మేది వంగధరణీశ్వరుఁ డాలములోనఁ బావఁగా
సహగమనం బొనర్చెను భృశంబుగఁ దత్సతి వారిపుత్రి డు
స్సహితరదుఃఖభారమునఁ బావఁగనుండియు దైవసత్కృపక
బహువిధసౌఖ్యలీలలను భాసిలదే వరయోగభూతిచేక.

“అపారకరుణాసముద్రుండ వగు నోపరమేశ్వరా ! దీనజనశరణుండ వగు నీవుదక్క నీలోకంబున నాకు దిక్కెవ్వరు లేరని నిరాశఁ జెందియున్న నా కఖండదిక్కును గలుగఁజేసితివి. నీయనవద్యప్రభావముచే గడ్డిపరక మేరున యగుచున్నది. మేరువ గడ్డిపరక యగుచున్నది. నీయపారకృపాంబుధి నోలలాడు భాగ్యవంతున కేమిలోపము గల్గును? ఎంతటిబాహుశాలియైనను నీయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడుగానిచో నాదైవోపహతుండు కలకాలము సుఖభోగియై మననేర్పునా? కాలము తప్పిరా నెంతవారికైన నాపదలు రాకమానవు. వీరాగ్రేసరచక్రవర్తు లయ్యుఁ బరమధర్మచారితు లయ్యుఁ జేషింది భవదీయవల్లభ్యలక్ష్మీకటాక్షసంపన్ను లయ్య నుత్తమక్షత్రియవంశజులైనపాండవేయులు మున్ను దుర్యోధనాదులచే గడునిడుమలఁ బడలేదా? చివర కాదుర్యోధనుం డేమయ్యె? ఓరీ కామపాలా ! గురుద్రోహినై రాజ్యకాంక్ష నాతెల్లిదండ్రుల సంతమొందించి కుళిందరాజ్యము నక్రమముగ స్వాధీనముఁ జేసికొని కురుకుచుంటివి. నేనింతదనుక యనన్యగతికుండనై యుండుటవలన నీయాటలు సాగినవి. మున్ను పాండవేయులకు శ్రీకృష్ణునియంద లభించినట్లు నా కిప్పుడు

సుదర్శనమహారాజుగారియందలభించినది. వారాయాశ్వికదశమున కధికారి నైయుంటిని. ఇటుపై నీయాటలు సాగవివ్వను. ఏమి నాయవివేకము! నేను దగ్ధపాదిని. నేనుజన్మించినంతనే నాతల్లిదండ్రులు చనిపోయిరి. మేనమామయింట నడుగుపెట్టి కళత్రసహితులుగా వాని రూపుమాపితిని. ఇప్పు డీమహారాజుగృహమున నడుగుపెట్టుటచేతనే కదా రణవిప్లవ మాసన్నమైనది? ఈయాహవాంబుధిఁ దరించినపిదపఁ గదా నే నేమైనఁ జేయఁగలుగుట? దైవసుకల్పా బెల్లుండెనో తెలియరాదు. ఏమైనను నావంటినిర్భాగ్యున కీజన్మాబున నిట్టికారవోపేతంబగుజీవనము లభించునని కలనైనా దలంచితివా! ధర్మప్రభునైన సుదర్శనమహారాజుగారి యఖండవాల్మీకిభక్తాక్షువీక్షణములు నిదాఘశోషితజలవిహంగంబులను నుషారకిరణులవలె జల్లనికాతులను వెదచల్లుచు నలరించునట్లు పరితాపసదనంబగు నాహృదయంబునకు సమ్మృదం బాపాదించుచుండె. ఏమిది! గాఢాధికారబంధురంబగు రోదనీకుహరంబు నాకస్మికముగఁ బ్రకాశింపఁజేయు విమృశ్యతవలె నామధురికను జూచిననాటనుండియు నామించుబోఁడి మధురాపాంగవిలోకనంబులు విపజ్జీమూలాచ్ఛాదితంబై గాఢతిమిరావృతంబగు నాహృదయాకాశము నప్పటప్పటఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండె. మఱివిపోవుదమన్నను నాలేమ మోహనరూపగు నాహృదయమునఁ బాదుకొనియుండుటచే మఱివఁజాలకుంటిని. చంచలాప్రకాశము చంచలమే కాని స్థిర మెట్లుకాఁగలదు? “ఉత్పద్యంతే విలీయంతే దరిద్రాణాం మనోరథాః” అనునట్లు పరమదరిద్రుండగు నావంటి నిర్భాగ్యున కెన్నికోరికలు కలిగినను నయ్యవి విలీయములు గావలసినవే కాని సఫలంబు లెల్లగును? ఓరీ భానుమంతా! నీ వెంతబుద్ధిహీనుఁడవు! ఆలేమవృత్తాంత మెట్టిదియో యెఱుంగవైతివి. నీ వాయెలనాఁగపై బద్దానురాగుండ వైతివా యేమి? నీవర్తమానవిపద్దశ నాలోచింపక

యే విషయలోలుడ వగుచుంటివి. చీ! నీ వెంతసిగ్గుమాలినవాడవు. సర్పమునోటఁ జిక్కినకప్ప సన్నిహితుఁబుగ నెగురు మక్షికంబుచు గ్రహింపఁజూచునట్లు మిత్తివారఁ జిక్కియుండియుఁ గొంతయవ కాళ మొదలెఁ గదా యని గొంతెమకోరికలను గోరుచుంటివా? పరమదరిదుఁడైన నీవేడ భాగ్యరాశియైన మధురికయేడ? నీపాప పుణ్యవ్యూహం నుచ్చరించిన నామెమధురనామముగూడ చెడిపోవును " అని మఱియు నేమేమో తలపోసికొనుచు నొకనాటిసాయంకాలము నం దొకతటాకముచెంతనున్న గజ్జలేమావిగున్నకింద భానుమంతుఁ డేకతంబ కూర్చుండియుండెను.

ఆసమయమున నొకయెలజవ్వని మేలిముసుగు వైచికొని భా నుమంతునియెచుటనుండియే పోవుచుండెను. ఆమెకరదవ్యయంబునఁ గుంకుమహరిచాక్షతపుష్పంబులతోడను ధూపదీపవైవేద్యాదిసాధన ములతోడను నింపిన రజితపశ్చెరంబు కలను. దానింబట్టి యాజ వ్వని దేవ్యాలయంబున కేగుచుండె నని భానుమంతుఁడు తెలిసికొని యెను. అత్తఱి నిశాకాంత సీలంబరంబును ధరియించి గాఢస్వప్న మునింగియుండెనో యన నాప్రదేశము కటికచీకటిచేఁ గప్పఁబడి కడు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. అట్టినిశాసమయంబున నాలేమ పురపరిసరం బునంగల దేవ్యాలయంబునకు నొంటిగఁ బోవుచుండుటకుఁ గారణ మేమైయుండునో కనిపెట్టవలయుననియు నామె కేయపాయమును గలు గి కుండఁ గాపాడవలయుననియుఁ దలంచి భానుమంతుఁ డామెకుఁ దెలియకుండ వెనువెంట నిగూఢంబుగ బయలుదేఱెను.

హేలాపురోపకంఠంబునఁ బ్రవహించు జాలానదిపైఁగల వంతె న కనతిదూరంబున భవానీదేవ్యాలయ మొగుడు గలదు. ఆయాలయ ము చిరకాలమునాటిది యగుటచేతను బురభాహ్యప్రదేశంబున బ హుజనసేవ్యంబుగానిదిగా నుండుటచేతను మిక్కిలి శిథిలమై యుండెను.

దానిమట్టును గలపాఠికార మక్కడక్కడఁ బడిపోయియుండుటచే నా యాయెడల రక్తిసకంపలు విశేషముగ బలిసియుండెను. నిశాసమ యములయం దాపఱిదేశ మతిభయంకరంబుగ నుండుటయేకాక యా శీవిఘోరగంబులు దారుణపూర్వార్థంబు లొనర్చుచు నాపాఠికారముం దెల్లెడల స్వేచ్ఛగఁ దిరుగుచుండును. ఆకారణముచే నెఱిగింపఁజేసినను రాత్రియందు చచ్చితి కేగుటకు సాహసింపలేకుండెను. ఆనాఁడు మధురికయొక్కర్తు నట్టినిశాసమయంబున నాదుగనుప్రదేశంబునకు నిగ్భయంబుగఁ బోయి దేవాలయములోఁ బ్రవేశించుట భానుమంతుఁడు చూచి యామెకంటఁబడకుండఁ దానుగూడ నిగూఢంబుగ నెన్వోలు లోనికిఁ జని యామెవెనుక నున్న తాతికంబముచాటున నొదిగి కూర్చుండెను. అప్పటికి భానుమంతుఁ డదివఱక చచ్చి గాంచిన సన్యాసి యెయ్యోడకో వెడలిపోయెను. ఆసమయంబున భవానీదేవి చెఠ దీప మొకటి బలముగ వెలుగుచుండెను. అప్పు డాదేవిచెఠ నాసాదారుఁడుకూడ లేడు.

ఆజన్మవి దేవికి భక్తిపూర్వకముగ సాష్టాంగదండపఞ్జామంశాచరించెను. అట్లామె సర్వాంగలి గితమహీతలయై భవానీదేవి మోల భక్తిరసనిమగ్నత మైమఱచి యూడ నాగుఁబా మొకటి బుస కొట్టుచు నెటచుండియో నామెపాదములచెంతకు వచ్చి యాభోగ భోగియై కాటువేముటకు సిగ్గుముగ నుండెను. భానుమంతుఁ డాదుష్టోరగంబును వీక్షించి వెంటనే మొలచుండి కైజారు దీసి యొక్కవేళున దానిశిరస్సు రెండుచీలికలు గావించెను. పన్నగము మృతిఁజెందెను. ఈసంగతి మధురిక భక్తిపారవశ్యంబున నుండుటచే నెంత మాత్రము నెఱుంగదు. భానుమంతుఁడు మరల యథాస్థానంబున కేగి కూర్చుండెను.

కొంతసేపటికి మధురక లేచి తానుచెచ్చిన పూజాద్రవ్యములతో దేవిని భక్తిపూర్వకముగ నర్పించి కరకమలంబులు మోడ్చి నిమిలితనేత్రయై “దేవీమతల్లీ! దీనజనకల్పవల్లీ! ఎన్నటికైన నీకు నాపైఁ గరుణకలుగునటమ్మా కాశీ! భవదీయకృపారసంబు నొక్కింత నాపైఁ జలికించి రక్షింపఁ దత్తి వచ్చివది. జననీ! దీయరాలనగు నాకుయ్యాలింపవా? నన్నుఁ బాలింపవా? నా కీశోకంబున వేఱొండుదిక్కు లేదు నీ వేగతియని నీపాలఁ బడితిని. నన్ను నీటచుముంచెదవో పాలచుముంచెదవో నీదేభారము. కుళిందదేశప్రజలపాలితి ప్రత్యక్షమృత్యుదేవత యైన కామపాలుఁడు శూరసేనునిసహాయ్యంబున సాతండ్రిరాజ్యముపై నిర్హేతుకంబుగ దండెత్తివచ్చి రణరంగంబున మంచవచే నాతండ్రిని సంహరించె. పతివియోగంబు సహించనోపక నన్నొక విశ్వాసపాత్రురాలైనదాసీ కప్పగించి భర్తతో సహగమనం బొనర్చి దివంబున కేగె అప్పటికి నేను మూఁడేండ్ల బాలికను. పరమగుర్మాంగుఁడైన శూరసేనుఁడు వంగరాజ్యమును నిష్క్రమింపఁగ స్వాధీనముఁ జేసికొనఁగోరి రాజబంధువులనెల్ల సంహరించెను. నన్నుఁ జూపుట కెన్నియోప్రయత్నములొనరించి దివరకు మూఁడేండ్లవయస్సుగల యొకబాలికను నేననే భ్రాంతిచే సంహరించి యారాజ్యమంతయుఁ దనకళింగ రాజ్యములోఁ గలిపికొనియె ఆహూరహంతకునిచే నా కెప్పటి కేమియుపద్రవము వచ్చునోయని పురుషవేషమున నన్నియొడకు రహస్యోచితంబుగఁ గొనితెచ్చి భర్తపృథునైన సుదర్శనమహారాజున కావృత్తాంతము నెఱిగించి వానిగర్భగుప్తిఁ బోషింప న న్నప్పగించి యాదాసీ చనియె. నాఁటచుండియు దీనజనచింతామణియగు నీమహారాజుచే నతిగారవంబునఁ బోషింపఁబడుచు వీనిపుత్రికారత్నం బగుచంద్రికళాకన్యకకుఁ బ్రియసఖనై కన్నతల్లిదండ్రులను మఱచి సమస్తమహారాజభోగముల ననుభవించుచు సత్యంతసుఖాంబుధి నోలబాడుచుంటిని. కటికరక్క-నుఁ

డైన కామపాలుఁ డావిధంబుగ నాతల్లిదండ్రులను బొట్టనుబెట్టికొనుటయేగాక నామేన తనను నామెభర్తనుగూడ మ్రింగివేసెను. అంతటితోఁ దనివినక యాచురాత్ముఁడు నామేన త్తకొమరుఁ డైన భానుమంతుని తనమిత్రులైన చోరులచే నంత మొందించెనని తెలియవచ్చినది. హా! పరమేశ్వరీ! నే నంతకాల మీ మొండిబ్రామకు బ్రదుకుదును. తిరుగ నాదష్టచిత్తుఁ డిప్పుట్టున మరల శూరసేనునితోఁగూడి యీమహారాజుపై యుద్ధమునకు వచ్చుచుండఁ. హేదేవీ! భవానీ! ఆ శ్రితజనకల్పసాలంబును దీనచకోరచంద్రోదయంబు నగు సుదర్శనునే జయలక్ష్మి వరించునట్లులఁ జేసి దష్టులను శిక్షింపవేడెదను. నాకుఁ దల్లియుఁ దండ్రీయు గురువు దైవము నీమహారాజే యని నమ్మి నే నీ పదియే నెండ్లనుండియు వీనిగర్భగుప్తి నే వర్ధిల్లుచుంటిని. నన్నేవిధంబున రక్షించెదవో కదా తల్లీ!” అని భక్తిపారవశ్యంబున దేవికి మరల సాష్టాంగదండప్రణామం బాచరించి లేని నిజమందిరంబున కేగ నుద్యుక్తురాలై మఱలెను.

దీపపు వెలుతురునఁ దెగిపడియున్న పా మామెకంటఁ బడియెను. దానిని జూచినంత నే మధురక తృప్తికడి తన్నుఁ గలుచుటకే యాలే విహాస ముచ్చోటికి వచ్చెననియు భవానీదేవికటాక్షంబునఁ దన కాయాపద తొలంగెననియు భావించెను. కాని యాకాకోదరము శిరస్సునం దెవ్వరో కన్నొలుగియుండి నాకొదవినయాపదను చూచి వచ్చి ఖండించియుండనోపు నని యూహించి యాపురుషుఁడు దేవిమోలఁ దాను నివేదించినవృత్తాంత మంతయు వినియుండు ననియుఁ దానఁ దనకేమి కేసు వాటిల్లనున్నదో యనియు సత్యుత్కటభయావేశంబున “హా! దేవీ! భవానీ! రక్షింపుము; రక్షింపుము!” అని వివశురాలై మూర్ఛిల్లెను. అట్లే ణమే భానుమంతుఁడు స్తంభముచాటునుండి వెలికివచ్చి మూర్ఛిల్లియున్న మధురకను మూఁపుపై నిడికొని యతివేగంబునఁ దటాకతీరం

బున కేగి యచ్చటఁ గల బాలతృణాంకురశీతలప్రదేశంబున నామెను బరుండఁబెట్టి తటాకోదకంబును చెచ్చి నొముపైఁ జల్లి చెంతఁ గూర్చుండి యుత్తరీయాంచలంబుచే విసరదొడంగెను.

ఆసమయంబున భానుమంతుని హృదయాంబుధి నెన్నియో భావతరంగము లుప్పొంగుచుండెను. తనమేనమామకొమరిత జీవించి యుండుటయేగాక సంతాపతిమిరావృతం బగు తనహృదయవీధిని శీత రస్మలఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్న రాకాచంద్రిముఖ యాతేమయే యని తెలిసికొని యానందపారావారంబున నోలలాడుచుండెను. ప్రమదావేశంబున నామెను బిలువఁగోరియుఁ ద్వరపడిన నాబిబ్బోకవతి కేమికిమి వాటిల్లునో యని సంశయించి యూరకొనెను. చనిపోయెనని నమ్మియున్న భానుమంతుఁడు తానే యని తెల్పినచో నమ్మనో నమ్మకుండునో! ఎటులైన నిష్పటికిఁ దననిషయము గోప్యముగ నుంచుటయే మేలని నిశ్చయించెను. తనభాపిభాగ్యోదయంబున కీసంఘటనము ప్రబలనూచకమని తలంచి నిండుభక్తి నంతగ్గుఖుండై “పరమేశ్వరా ! అఘటితఘటనాపటిష్ఠుండవగు నీలీల లత్యంతభ్రతంబులు నవిమృశ్యంబులు గదా! కావుననే నీమహిమ యవాగ్మనఁగోచరమని ప్రాబల్లులుగ్గడించె. జలోన్మృష్టకాష్టస్పృశయం బొక్కచో విడివడినను వేఱొక్కయెడఁ గలియునట్లు కుశిందవంగవంశాంకురంబుల మొదట నా విధంబుగ నెడఁజేసియు నిప్పు డీవిధంబుగఁ గలిపితివి. ఆహా! నీయఖండ మహిమను నే నెంతకొనియాడుదును. దేవా! మహానుభావా! సర్వజ్ఞుండవు దయామయుండవు నగు నీవు న్యాయాన్యాయవిచక్షణుండవై దష్టులను క్షింతుచు శిష్టులను రక్షింతుచు లోకమున ధర్మమును సముద్ధరించుపాఠంబు యగయుగమునందును వివిధనామరూపగతుల మెలంగెడివాడ వయ్య నీ విప్పట్టునఁ గామపాలాదిదష్టుల నేల పృబల నిచ్చుచుంటివి? దయామయా! నీకృపాతరణిపైఁ జేర్చి యపారివిపత్నా

గరంబున మాజీవనయాత్ర నింతవఱకును గొనసాగజేసితివి. ఎప్పటికి మమ్ము గమ్యస్థానముఁ జేర్చెదవో గదా? చెట్టుమీఁదిపిట్టలవలె నిరాశ్రయులమైయున్న మా కీదీనవిహంగశరణ్యంబగు నృపమందారంబుఁ జూపి జన్మసాఫల్యంబుఁ గావించితివి. ఇప్పు డాసుదర్శనపారిజాత భూజంబుపైఁ బడనున్న దుష్టజనప్రేతదారుణరణోల్కాపాతంబును వారించి మమ్ము రక్షింపుము” అని భగవంతుని బ్రార్థించుచుండెను.

అంత మధురిక తెలివిఁజెంది కనులుతెరిచి తనచేతఁగూర్చుండి యుపచారము లొనర్చుచున్న భానుమంతునిఁ జూచి దిగ్గన లేచి “పుణ్య పురుషా! నే నియ్యెడ కెట్లువచ్చితిని?” అని యడిగెను. అందుపై భానుమంతుడు “తరుణీమణీ! నేనే నిన్ను భవానీదేవ్యాలయమున మూర్ఖాకాంతనై యుండ నియ్యెడకుఁ గొనివచ్చితిని. నేను నీ కాప్తబంధుండను గాని శత్రువును గాను, భయపడకుము. నీ వాయాలయంబున భవానీదేవికి నివేదించిన యావద్వృత్తాంతమును వినియుంటిని. అయ్యది ముందు మనయుభయులమేలునకే కారణ మగునుగాని దాన నెట్టికీడును గలుగనేర దని తిశ్రస్థిగఁ జెప్పుచున్నాను.” అని తనసంగతి లేశమైనను వెల్లడింపక జరిగినసమాచార మంతయు నామె కెఱింగించెను. మధురికచిత్త మొక్కింత కుదుటఁబడెను. కాని యాజవ్వని భానుమంతుని గుర్తింపలేకపోయెను.

తరువాత నిరువురు నచ్చోరు వదలి బయలుదేఱి జాలానదివంతెనను దాటి పురప్రాకారపాణిద్వారంబు దరిసిరి. ఆసమయమున ‘నెవరువారు? నిలుపుడు’ అను నొకగంభీరధ్వని విడుగువలె నాలేమ చెవిని బడెను. ఆధ్వనివినినంతనే చకితహరిణాక్షి యగుమధురిక భయకంపితయై ద్వారమున కిరుబుజంబుల నిలిచియున్న శిష్టపాణులగు నిరువురుయోధులను జూచి మొదట వారు సుదర్శనునిద్వారరక్షకభటులేమో యని భావించి రెండడుగులు ముందుకుసాగినంత నాయోధు

లాద్యారసార్థ్యంబుల వీడి సమీపంబునంగల పొదలమాటునఁ గన్పొ
 అగిరి. అదికనిపెట్టి భయవిహ్వలయై “హా! దేవీ! భవానీ! శత్రువులు
 వచ్చి పట్టణంబును ముట్టడించిరికాబోలు! ఇక మాగతియేమి?” అని
 మఱి పరుగిడుచుఁ జీకటియగుటచే వెనుకనుండి వచ్చుచున్న భాను
 మంతునియెడపై వ్రాలి మూర్ఛిల్లెను. భానుమంతుఁ డాయలభ్య
 యోగగాఢాలింగనసౌఖ్యంబున కుత్కలికఁ జెందుచు వివశురాలగు
 నాలేమను మూఁపుపై నిడుకొని యామె నొకసురక్షితం బగుప్రదేశం
 బున నుంచి తిరుగవచ్చి యాసంగతి నెఱుంగఁగోరి తానుగూడ మఱి
 జాలానదివలెన కభిముఖులుగ బయలుదేఱెను.

భానుమంతుఁ డావిధంబుగ వం తెనఁ జేరునకి మఱియొకయో
 ధుఁడు నురగలుగ్రిక్కుచున్న వల్లదశ్వంబుపై వాని కభిముఖులుగ న
 చచ్చుచుఁ డెను. అప్పటికింకను వం తెన నెఱ్ఱివేయలేదు. భానుమంతుఁడు
 సింహద్వారముగూడ పురంబులోఁ బ్రవేశింప నత్రైపున వచ్చెను.
 అప్పటికి చంద్రోదయమైనను దన కభిముఖులుగ వచ్చుచున్నయో
 ధుఁడు కామపాలుఁడే యని తెలియక సింహద్వారంబు దరియఁబోవు
 చుండెను. అంత నాయోధుఁడు భానుమంతునిఁ జూచి “ఎవఁడవురా
 నీవు? నిలుపుము. నిలుపుము. ” అని యదలించుచు గుఱ్ఱము నతివే
 గముగ వానిపైకి దుమికించుచుండెను. అదిచూచి భానుమంతుఁడు
 మెల్లగ వంతెనక్రింద కేగి తనమూఁపుపై నున్నమధురిక నానదీజల
 సమీపమునఁ బరుండఁబెట్టి తన మొలనుండి పిస్తోలు దీసి తనయాశ్విక
 సైన్యమును బిలువ నీలవేముచు వెలికి వచ్చి నాయోధునిపైఁ బిస్తోలు
 గుఱిపెట్టి కాలెపును. దైవవశంబున గుడుచెట్టుచే నాయోధుఁ డెక్కిన
 గుఱ్ఱము చచ్చి పడిపోయెను. మెంటనే నాయోధుఁడు క్రింద కుఱికి
 “ఓనీ! దుర్మార్గా! ఎవఁడవురా నీవు? కుళిందదేశాధీశ్వరుఁ డైనకామపా
 లునియెదుటనే నిలువ సాహసించుచుంటివిరా! ఇదిగో చచ్చితివి” అని

వరనుండి కత్తిదీసి భానుమంతుని గదిసెను. భానుమంతుడు నేర్పుతో వానిఘాతం దప్పించికొని కామపాలునిపై దనకని దీర్చికొన నదియ యదనని తలంచి తానుగూడ వరనుండి కత్తినిదీసి సామర్థాపహాసంబుగ “ఓరీ! కాజరూపచండాలుడా! నే నెవ్వండనో నీవు ముం డెఱుంగఁ గలిగెదవు. అన్ననుజంపి కుళిందరాజ్యము నక్రమంబుగ నాక్రమించు కొని విజ్ఞప్తిగొనుంటివి. నీత్రు శృంగుకాల మాసన్నమైనది. కుక్కకు నేయియందునా! రమ్మ ఇచ్చటనే నీవు పరిపాలింపఁదగిన యా అడుగులరాజ్య మిచ్చెదను. శాశ్వతముగ ననుభవింపుము.” అని పీరా వేశంబునఁ గామపాలునిపై కుఱికెను. ఇరువురు నట్లు ఖడ్గాఖడ్గి బోరాడుచుండ భానుమంతుని మూర్ఛికదశము హుటాహుటి నయ్యెడ కే తెంచెను. అది చూచి కామపాలుడు జాలానదిలో దుమికి యీది యవలిగట్టఁ జేరి పాతీపోయెను. ఆశ్వికభటులు వానిని వెంబడించిరి.

జాలానదీజలంబునుండి వీతెంచు చల్లనిపిల్ల వాయువులవలన మధురిక మూర్ఛఁచెలిసి లేచి ఖడ్గపాణియైనభానుమంతుని వానిఁ బరి వేషించియున్న మూర్ఛికభటులను జూచి తననుబట్టి బంధించుటకై శత్రువులు నచ్చియుండి రని భీతిల్లుచు “బుణ్యపురుషా! పామువాతఁ బడనున్న నన్నుఁ గాపాడి యిప్పుడు శత్రువులచేతిలోఁ బడవేయ దువా? నన్ను రక్షింపుము. రక్షింపుము” అని కుయ్యిడెను. వెంటనే భానుమంతుఁ డామెచెంత కేగి “తరుణీమణీ! భయపడకుము. నాకంఠములోఁ బ్రాణివాయువు లున్నంతవఱకు శత్రువులు నిన్నుఁ గన్నెత్తి చూడఁజాలరు. ఇంక వంతెన నెత్తివేసెదరు. పురంబులోని కేగు దము రమ్మ.” అని మధురికను వెంటనిడికొని భానుమంతుఁ డాశ్విక భటులతోఁ బురప్రవేశం బొనరించెను. వం తెన నెత్తివేసిరి.

తెల్లవాణిసది. హేలాపురాంతరంబున నాసన్నరణోద్యోగవి స్రంభసంభాషణంబులఁ గోలాహల మతిశయించెను. వీరుల కట్టాయి

తోత్సాహనాదంబులును రణమందుభివిక్వాణంబులును బ్రచండశంఖారావంబులును రథనేమీనిస్వనంబులును హయహేమార్భటంబులును గజబృహిశధ్వనంబులును బదాతివర్గంబుల రోషభీషణాలాపకలకలంబులును సంకులంబై యొక్కమొగి విరామములేక మిన్నంటుచుండెను.

శూంసేనుఁ డమితమైన చతురంగబలముతో వచ్చి హేలూపురసింహద్వారంబున కెదురుగఁ గొంతదూరమున శిబిరముల నిలిచియుండెను. పురపాళికారఁబువైననుండి సుదర్శనునియోధులు శూరసేనునిపై న్యసాగరమును జూచి ఘోరసంగ్రామం బగు నని యుత్సహించుచుండిరి. సుదర్శనమహారాజునకు జయముగలుగుటకై తమ యిష్టదైవములఁ బూర్ణించువారు కొందఱును మొక్కుకులిపవారు కొందఱును సద్వ్రతము లొనరించువారు కొందఱును దేవమాతృకలకు నైవేద్యము లిడువారు కొందఱును నైపురజనులందఱుఁ బరిపరివిధంబుల సంభ్రమించుచుండిరి.

కామపాలుఁడు జాలానది దాటి యాశ్వీకుల గోటుబుచ్చి తన సైన్యమును గలిసికొని పూర్వార్ధచిత్రకమంబు ననుసరించి పురపాళిద్వారంబున కనతీదూరంబున శిబిరంబుల నిలిచియుండెను. వానిందఱిమిన భానుమంతునియ్యాశ్వీకభటులు విభుభ్రయత్నులై తిరుగఁబురప్రవేశం బొనరించిరి.

శ్రీరస్తు,

ప్రతాపసింహ.

(0)

పదునాఱవ శతకరణము.

కా. కాంతాపుత్రవిమోగదుఃఖరచసౌఖ్యసౌప్తిమగ్గులు వృ
 చ్చింతామూల ముగ్ధసాక్షకలవాశీలంబు దుర్ధర్మభా
 వాంతశ్శృంగము దుర్వ్యధాకలిత మత్యంతావమానైక భే
 దాంతః శా బలవర్షికోధ చది యాహా యేమి కావిషహా.

ప్రళయమహావిప్లవంబో యవ సంగరసంగరంభజృంభణాయ
 మానహేమాపరిస్థితితరుంగతరుంగమ్ములతోడను యోధవారసం
 ఘర్షణోద్భూతబధిరీకృత రోదసీకుహరస్థిం కారభయంకరోన్నతమత్త
 మాతంగనగంబులతోడను ధవళాతపత్రచామరా నేకడిండిరనిచయంబు
 తోడను బ్రితాపప్రభాపటలప్రహసితచండకరానుకారనీరనికరకర
 ఘటితధగధగాయమానకరవాలమీనంబులతోడను వివిధాలంకారస్థ
 గితిరత్నకాంతిచక్రభాసమానంబై సముజ్వలితకోపారుణయనగోళ
 కీలితకీలాలజాలవిగోలంబై నితాంతవాహినీసంగతంబై శూరసేనునినీర
 వారాళి యన్యజ్ఞైతచమూతరంగమాలికాహోలికల విజృంభించుచు ప
 రిపంధిబీబోవేషభీషణోన్యాయసమారుతాహతిసంక్షుభితంబై ఘూర్ణి
 ల్లుచు హేలాపురసింహద్వారంబు దరియ నేత్రెచుచుండెను. తదీ
 యార్యాటంబునకు బెదరి యట్టిట్లు బలచుగోగణంబులు నజామహి
 సీకదంబులు జెల్లాచెద రగుచుండెను. పురస్తాకారోపరితతఘ్నుల
 నుండి సుదర్శనునిభటులు చండతరోష్ణగోళంబుల విరామములేక వర్షిం
 చుచుండిరి. ఆశూరసేనునిపై నృములో ననేకులు కూలుచుండిరి. వాని
 నీరవారాళి ముందుకు సాగలేకుండెను.

ఆమస్థితిః జూచి శూరసేనుః డు తననై న్యమంతయు రెండుభాగములుగఁ జేసి యందొక్కభాగమును గూతవేటుదూరంబున నచ్చటచ్చట నిలిపి తక్కినభాగమును మూఁడుదశములక్రింద విభజించెను. అందొక్కదశములోఁ గొందఱు వారతనను బడఁగొట్టఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. మఱికొందఱు పాకారోపరిశత్తువీరులఁ జండశరాసారంబున ముంచి హింసించుచుండిరి. మఱికొందఱు పాకారకుడ్యులును జేరుటకై నదిలో దుమికి యవల కీఁగుచుండిరి. వారిలో ననేకులు పాకారోపరివైరివీరుల తీవ్రభిల్లపరంపరాహతుల సంతమొందుచుండిరి. కొడువరెండుదశము లానదిని దాటువెఱువ నాలోచించుచుఁ బశ్చిమోత్తరదిశలఁ జెరలాడుచుండిరి.

అపరాహ్ణః మైసది. మధ్యందినమార్తాండుఁడు తనతీక్ష్ణకిరణంబుల నామూరణకర్ములఁ దపింపఁజేయుచుండెను. దుర్నిత్యుఁ డగు నావేడివెలుంగుప్రతాపరస్కృం కనులు పొడుచుచుడుటచే శూరసేనునిపై నికులు పైకిఁ గనులెత్తి చూడలేకుండిరి. ఆకారణమున వారాపాకారోపరిశత్తువీరులప్రచండకాండహతులచే గుప్పలుగఁ గూలుచుండిరి. అయినను గొందఱుకళింగసైనికు లతికష్టంబున జాలానదిని దాటి పాకారంబు దరిసిరి. ఆసమయముననే యుత్తరదిశను జెరలాడుచున్న శూరసేనునైకదశ మొకచో నానదిని దాటి పాకారముచెంతఁ జేరెను. పశ్చిమదిశ నున్నదశము తిరిగి తిరిగి నదిని దాటుటకుఁ దగినవెఱు వెచ్చుటను లభింపనందునఁ దిరుగవచ్చి మధ్యదశముఁ జేరెను.

అప్పటికి శూరసేనునిమధ్యదశము చాలాభాగము హాస్యమయ్యెను. సుదర్శనునియోధులలో నొక్కఁడును జావలేడు. సూర్యుఁ డస్తంగతుఁ డగువఱకు నావిధముగ శూరసేనుఁడు తనసైనికులఁ జ పి కొనుచుండెనేకాని సింహద్వారమునైన న సమీపింపఁజాలఁడయ్యెను.

జయము లభించుట దుర్లుభ మని నిరాశఁ జెంది శూరసేనుఁడు రణ విముఖుఁడై సైన్యమును మఱింప యత్నించుచుండెను.

ఆసమయమునఁ గామపాలుఁడు వచ్చి శూరసేనునిరణవైయు ఖ్యతఁ గనిపెట్టి “మిత్రమా ! రణకోవిందుడ వగు నీవే యీపాటివిష మపరిస్థితికి నిరుత్సాహమును జెందుచుంటివా? శత్రు వనుకూలస్థా నమునం దుండుటచేతను మనము ప్రతికూలస్థానమునం దుండవలసి వచ్చుటచేతను నీవిషమపరిస్థితి కలిగినది. ఇంతమాత్రముచే నీవంటి వీరాధిపతుఁడు నిరుత్సాహముఁ జెదవచ్చునా? వేటగాఁడు దుష్ట మృగముల నెల్లడికిఁ దోలించి బారిసమరినట్లు మనము కపటోపాయం బున స్వల్పసంఖ్యాకు లగు సుదర్శనునిసైన్యము సింహద్వారమును దెఱచి వెలికివచ్చునట్లు చేసితిమేని మనకు జయము సులభముగ లభించును. మఱియుఁ జుడకరుఁ డపరగిరికిఁ బరంబు దరియుచుండుటచేఁ బరిస్థితులు మాటినవి. బాహుబలముచేఁ గాకున్న బుద్ధిబలముచే నైనఁ బ్రత్యర్థిని లొంగదీయుట వివేకవంతుని లక్షణము. నాకొక్క యుపాయము తోచుచున్నయది విరుము. మీరు జయమునందు నిరాశఁజెంది కాందిశీకు లగుచున్నట్లు శిబిరంబుల నెత్తివేయించి ప్రాకారముదాపున నున్నసైన్యముఁ బొదలమాటున డాగియున్న సైన్యముఁ గాక మిగిలినసైన్యముతో వెరుకకు మఱి యదృశ్యులు కావలయును. అంత శత్రుసైన్యమంతయు మిమ్మును వెన్నంటి తఱుమ నొక్కసారి వెలికివచ్చును. అప్పుడు మనకార్య మశ్రమంబుగ నెఱ వేతును. ఈయుపాయంబుచే నీవు సీసైన్యముతోఁబురంబులోనికిఁ బ్రవేశించెదవు. పిమ్మట నిన్నడ్లగించుటకై హతశేషులైన సుదర్శనుని సైనికు లందఱు నొక్క మొగి నీవున్నయెడకు వత్తురు. ఆసమయమునఁ బాణిద్వారముగుండ నేను నాసైనికులతోఁ బురంబులోఁ బ్రవేశించి

ఆమస్థితిఁ జూచి శూరసేనుఁడు తననై న్యమంతయు రెండుభాగములుగఁ జేసి యందొక్క భాగమును గూతవేటుదూరంబున నచ్చటచ్చట నిలిపి తక్కినభాగమును మూఁడుదశములకింద విభజించెను. అందొక్కదశములోఁ గొందఱు వారెనను బడఁగొట్టఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. మఱిగొందఱు ప్రాకారోపరితత్కృషీరులఁ జండకరాసారంబున ముంచి హింసించుచుండిరి. మఱిగొందఱు ప్రాకారకుడ్యులును జేరుటకై నదిలో దుమికి యవల కీఁగుచుండిరి. వారిలో ననేకులు ప్రాకారోపరివై రిషీరుల తీవ్రభిల్లపరంపరాహతుల సంతమొందుచుండిరి. కొడువరెండుదశము లానదిని దాటువెఱువ నాలోచించుచు బల్బిమోతరదిశలఁ జెరలాడుచుండిరి.

అపరాష్ట్ర మైనది. మధ్యందినమార్తాండుఁడు తనతీర్థక్షిరణంబుల నామారణకర్ములఁ దపింపఁజేయుచుండెను. దుర్నిశ్చయ్య డగు నావేడివెలుంగుప్రతాపరశ్ము కనులు పొడుచుచుడుటచే శూరసేనునిపై నికులు వైకిఁ గనులెత్తి చూడలేకుండిరి. ఆకారణమున వారాప్రాకారోపరితత్కృషీరులప్రచండకాండహతులచే గుప్పలుగఁ గూలుచుండిరి. అయినను గొందఱుకలింగసైనికు లతికష్టంబున జాలానదిని దాటి ప్రాకారంబు దరిసిరి. ఆసనుయముననే యుత్తరదిశను జెరలాడుచున్న శూరసేనునైనైకదశ మొకచో నానదిని దాటి ప్రాకారముచెంతఁ జేరెను. పల్బిమదిశ నున్నదశము తిరిగి తిరిగి నదిని దాటుటకుఁ దగినవెఱు వెచ్చోటను లభింపనందునఁ దిరుగవచ్చి మధ్యదశముఁ జేరెను.

అప్పటికి శూరసేనునిమధ్యదశము చాలాభాగము హాస్యమయ్యెను. సుదర్శనునియోధులలో నొక్కఁడును జావలేదు సూర్యుఁడెస్తంగతుఁ డగువఱకు నావిధముగ శూరసేనుఁడు తననై నికులఁ జ వికొనుచుండనేకాని సింహద్వారమునైన సమీపింపఁజాలఁడయ్యెను.

జయము లభించుట దుర్ఘట మని నిరాశఁ జెంది శూరసేనుఁడు రణ విముఖుడై సైన్యమును మఱింప యత్నించుచుండెను.

ఆసమయమునఁ గామపాలుఁడు వచ్చి శూరసేనునిరణవైముఖ్యతఁ గనిపెట్టి “మిత్రమా ! రణకోవిందుడ వగు నీవే యీపాటివిషమపరిస్థితికి నిరుత్సాహమును జెందుచుంటివా? శత్రు వనుకూలస్థానమునం దుండుటచేతను మనము ప్రతికూలస్థానమునం దుండవలసి వచ్చుటచేతను నీవిషమపరిస్థితి కలిగినది. ఇంతమాత్రముచే నీవంటి వీరాధిపతుఁడు నిరుత్సాహముఁ జెందవచ్చువా? వేటగాఁడు దుష్టమృగముల వెల్లడికిఁ దోలించి బారిసమరినట్లు మనము కపటోపాయంబున స్వల్పసంఖ్యాకు లగు సుదర్శనునిసైన్యము సింహద్వారమును దెఱచి వెలికివచ్చునట్లు చేసితిమేని మనకు జయము సులభముగ లభించును. మఱియుఁ జూడకయు డపరగిరికిఁబరుంబు దరియుచుండుటచేఁ బరిస్థితులు మాఱినవి. బాహుబలముచేఁ గాకున్న బుద్ధిబలముచే నైనఁ బ్రత్యర్థిని లొంగదీయుట వివేకవంతుని లక్షణము. నాకొక్కయుపాయము తోచుచున్నయది విచుము. మీరు జయమునందు నిరాశఁజెంది కాంచినకు లగుచున్నట్లు శిబిరంబుల నెత్తివేయించి ప్రాకారముదాపున నున్న సైన్యముఁ బొదలమాటున డాగియున్న సైన్యముఁ గాక మిగిలిన సైన్యముతో వెనుకకు మఱి యదృశ్యము కావలయును. అంత శత్రు సైన్యచుంతయు మిమ్మును వెన్నంటి తఱుమ నొక్కసారి వెలికివచ్చును. అప్పుడు మనకార్య మశ్రమంబుగ నెఱవేఱును. ఈముపాయంబుచే నీవు నీ సైన్యముతోఁబురంబులోనికిఁ బ్రవేశించెదవు. పిమ్మట నిన్నడగించుటకై హఠశేషులైన సుదర్శనుని సైనికు లందఱు నొక్క మొగి నీవున్నయెడకు వత్తురు. ఆసమయమునఁ బాణిద్వారముగుండ నేను నా సైనికులతోఁ బురంబులోఁ బ్రవేశించి

వెనుకతట్టునుండి శత్రువును బాదివెదను. అప్పుడు సుదర్శనుఁ డిరుకునఁ బడి మనకు లొంగిపోవును” అని చెప్పెను.

ఆమాటలు విని శూరసేనుఁ డమితానందముఁ జెంది “శహాబాన్! మిత్రమా! కడుచక్కనియుపాయ మాలోచించితివి. అటులనే జరిగించెదను” అని పలికెను. అందుపైఁ గామపాలుఁడు “మిత్రమా! యుద్ధానంతరమున నీవు నాకుఁ జేసినవాగ్దానమును మఱచెదవు సుమీ!” అని శూరసేనుని వీడ్కొని తనశిబిరంబున కేగెను. అప్పటికిఁ జీకటి పడుటచే నారోజు యుద్ధము నాపివేసిరి.

నాటిరాత్రి సుదర్శనుం డేకతాబ కొలుపుకూటంబునకేగి భానుమంతునిఁ బిలిపించి “నాయనా! భానుమంతా! నీ వాబోయయునకుఁడు సజీవుడై యున్న సంగతి నెవరిచే నెల్లెఱింగితివి? ఆవీరవ్రతుఁడు సజీవుడైయున్నచో నియ్యడ కేలరాకుండును? వితర్కించినకొలఁది యాసంగతి యసత్యమేమో యని భయముకలుగుచున్నది” అని పలికెను. అందుపై భానుమంతుఁడు “మహారాజా! మనపురోపకరంబునంగల భవానీదేవ్యాఅయంబునకు మహానుభావుం డగు నొకయతి ప్రవరుఁడు వచ్చియుండె నన విని నిన్నటిరోజున వానిదర్శింప నేగితిని. యతీశ్వరుఁడు “బాబ్బీ! నీయేలిక యగు సుదర్శనమహారాజునకుఁ గుశలమేనా? వానియేకైకపుత్రికయగు చంద్రకళ సుఖసంతోషంబుల వర్ధిల్లుచున్నదా?” అని ప్రసన్నవదనఁడై యడిగెను. ఆమాటలు వినినంతనే యేలినవారిని రేలినవారిపుత్రికామణిని యాసన్యాసి యెల్లెఱుంగఁగలిగెనో యని యొక్కింత సంశయించి యతీశ్వరులు సర్వజ్ఞులగుటచే వా రెఱుంగరాని యెదును నుండ దని యనుకొని సర్వసంగ పరిత్యాగులగు నాయతిచంద్రుల కేలినవారిజ్ఞేయ మరయఁగోరుటకు హేతు వేసెయ్యుడునో యని విస్మయాకులితచిత్తుండైన “స్వామీ! వారుభయులుఁ గుశలులే. కాని నేటియుదయమున మధురాపురము

నుండి యెద్దియోపర్తమానము వచ్చుటచే నద్దాని వినిసంతనే యిరువురును దుఃఖావేశంబున మూర్ఛిల్లిరి. ఎన్నిచికిత్సలొనర్చినను వారి కింకను దెలివి రా లేదు. శత్రువులు యుద్ధమునకు వచ్చుచున్నారు. మహానుభావులగు తమరు మ మ్మివిపత్సాగరమునుండి యుద్ధరింపవేడెదను” అని వారిపాడములపై వ్రాలితిని. అంత నాసన్యాసి నన్ను వత్సలత్వంబున లేవదీసి “బాబా! భయపడకుము. వారి దుఃఖావేశకారణము మే మెఱుంగుదుము. మే మొకమంత్రమును నీ కుపదేశించెదము. అద్దాని వారిచెవిలో నుచ్చరింపుము” అని యాసంగతిని దెలిపి మఱియు నాసన్నరణోల్కా పాతంబునకు బెదరవద్దనియు వెఱ వెఱింగి ప్రమత్తరిపుటండాలుంబుల సంతమొంది పఁ బ్రతాపసింహం బేతెంచుననియుఁ దెలిపి తన్ను వీక్షించి” నని విన్నవించెను. ఆమాటలు విని సంతనే సుదర్శనునియంతరంగంబునఁ బట్టరానిస్వతోష ముష్పొంగఁ దొడంగెను. భానుమంతుని జూచి ‘నాయనా! ఆయత్ప్రవరుఁ డింకను నాదేవ్యాలయంబున నుండునా?” అని యడిగెను. అందుపై భానుమంతుఁడు “నేను కొంఠాకకార్యార్థమై నిన్న లేయి దేవ్యాలయంబునకు మరల నేగితిని. అప్పు డాయత్ప్రవరుఁ డుదెచ్చటను లేకుండుటచేఁ బొద్దు క్రుంకకమున్నే వా రెయ్యెడకో చనియుండు రని తలంచితిని” అని పలికెను. తరువాత భానుమంతునకు నెల వొసగి సేనాధిపతిని బిలిపించి మఱునాటిభండనంబునకు వలయునేర్పాటులను నిర్ణయించి ప్రహస్తాంతరంగుండై శయనాగారంబున శేగెను. ఈసమాచార మేమియుఁ జంద్రకళ యెఱుంగదు. తనహృదయచోరుం డగు ప్రతాపసింహుఁడు సజీవుండై యుండునా యనియు బ్రదికియున్నచోఁ దమ కొదవిన యీసమరోపద్రవమును వినియుండకుండునా యనియు వినియు నావీరాధివీరుండు నిర్దయుండై తమ్ము రక్షించుటకు రా నుపేక్షిం

చునా యనియుఁ బరిపరివిధంబులఁ దలపోయుచు మైమఱచి పల్వరించుచు మాటిమాటికిఁ ద్రుళ్ళిపడి లేచుచు నారే యెట్టెటో వేగించెను.

తెల్లవాఁనిది. సుదర్శనునియోధులు ప్రాకారముపై కేగిరి. వారిదృక్పథంబున శత్రుసైన్యము కానరాలేదు. “పిఱికిపంద యగు శూరసేనుఁడు జయమునందు నిరాశ కలిగి యసువులపై నాసచే సైన్యసమేతంబుగఁ గాందిశీకుం డయ్యెఁగాఁబోలు. శిబిరములనుగూడ నెత్తివేసిరి.” అని యుత్సాహపూరితులై సింహనాదం బొనర్ప లో నున్న సుదర్శనునిభటులు వం తెనను జూటవిడిచి సింహద్వారమును దెఱచిరి. సుదర్శనునియాశ్వికదళమంతయు శత్రువును వెన్నంటి తఱుముటకై యాద్వారమును నిర్గమించి వెలికివచ్చెను. అంత హఠాత్తుగ నదివఱకే నదిని దాటి ప్రాకారముచేత నొడిగియున్న శూరసేనుని భటు లాయాశ్వికశత్రుదళంబుపైఁ బడి యమితశౌర్యమునఁ బోరాడఁ దొడుగిరి. పొదలమాటున డాగియున్న సైన్యముకూడఁ గలిసికొని యెను.

అప్పుడు దప్పులనుండి యాపరిస్థితిని గాంచి తనతంత్రము ఫలించెగదా యని సంతసించి శూరసేనుఁడు సైన్యసమేతంబుగఁ దిరుగవచ్చి శత్రుదళంబును మార్కొనియె. అప్పుడు పోరు మఱింతఘోరమయ్యెను. లోనుండి సుదర్శనునికాల్బల మాయాశ్వికదళమునకు బ్రాసటగ నుండుటకై గుంపులుగుంపులుగ వచ్చుచుండెను. కాని యసమ సమరం బగుటచేఁ దప్తలోహంబునఁ జలికిననీటిబిందువులవలె వారందఱు నదృశ్యులగుచుండిరి. ఒక్కగంటలో సింహద్వారముమ్రోల పొలికలనంతయు నతీభీదత్న బయ్యెను. ఎయ్యెడఁజూచిన విదళిత పుష్కరకుంభసనాథంబులై పీనుంగులై పడినయెనుంగులును విఖండితనిగాశకింకిణీసంక్షీర్ణంబులై యొఱంగిన తురంగంబులును వికటకోపకుటిలపదనులు విస్ఫోరవిరాలాపవివృతముఁబులునైపడియున్న పదాతి

వాితంబును విద్విపలును హతశేషులును వ్రీసిన వివిధాముఖంబులును దుర్బిష్టపడిన శిరంబులును ద్రెక్కిన రక్తాస్థానితకబంధంబులును దుగ్గిన కరంబులును భగ్నంబులైన కపోలంబులును దుగ్గూబులైన కపాలంబులును బోవులగు ప్రేవులును దుర్దమంబులగు మాంసకర్దమంబులును గలిగి రణరంగం బతిభీభత్సాబై కనువేగుగఁ జూపట్టుచుండెను. ఏవంకఁజూచినను రణనిహతవీరనికాయ్యంబుకాయంబుల భక్షింప గృహిసంఘాతఘోరవానీకంబును దునిరపానానక్తి భూకప్రేత పిశాచ శాకినీ ధాకినీ ప్రిముఖ పరేతగణంబులును జెలరేగుచుండెను. ఇంకను నుభయపక్షపువీరులుఁ బిలుపివియనిబీరంబులతోఁ జెనఁగులాడుచుండిరి. సుదర్శనునిసైన్యము చాలాభాగము హాస్యమైపోయెను. అప్పటికిని హతశేషులగు వీరు లుడివోనిమత్సరంబున స్వామి భక్తిపరాయణులై తమ్మెతయో ప్రేమిడి నాదరించెను ధర్మప్రభువైన సుదర్శనమహారాజుప్రాణంబులఁ గాపాడుటకై తమప్రాణంబుల నర్పింపఁగోరి నెనుదీయక పోరాడుచుండిరి. కాని స్వల్పసంఖ్యాకులగు సుదర్శనునిసైనికు లత్యధికసంఖ్యాకులగు శూరసేనుని సైనికులతో నెంతసేపు పోరాడఁగలుగుదురు. సూర్యుఁ డపరదిక్కుఁడ్యంబు సమీపించునదికి శూరసేనుని హతశేషసైన్య మంతయుఁ బురంబులోనికిఁ జొరఁబడి కోటను సమీపించుచుండెను. కోటలో హాహరావములుప్పత్తిలైన.

ఆసమయముననే కోటపాణిద్వారమున నొకకోలాహలము వినవచ్చెను. శూరసేనుఁ డట్లు నిజసైన్యనివహంబుతోఁ బురంబులోఁ బ్రవేశించినసంగతిని దెలిసికొని కామపాలుఁడు పాణిద్వారమును ముట్టడించెను. వానికడిదిశూరులు కొందఱు ద్వారమును బ్రద్దలు గొట్టుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. కొందఱాప్రాకారకుడ్యంబుపై కెగఁబ్రాఁకుచుండిరి. సుదర్శనునిసైనికదళములు హ్రస్వమగుటచేతను

హతశేషుడైన కడళము లన్నియుఁ గోటరక్షక్షణార్థమై సుదర్శనునకు బాసటగా నుండవలసివచ్చుటచేతను గామపాలుని వైశ్యవిజ్ఞాథుని మును వారింప వలనవడకుండెను.

కోటరక్షకులైన భటులతో సుదర్శనుఁడు పూరణేచునిఁ గవి సెను. సింహము సింహముఁ గలియఁబడి పోరాడునట్లు నిరుపమానపాదుషచంతులైన యామహారాజు లిక్ష్మరును హృదయోద్ధతరోషాగ్ని జ్వాలల నుమియుచుండిరో యన నికటగ్రిధిభృకుటీలలాటులై కోప ఘూర్ణమానతారకులై దంతసదృష్టవిశ్రాంతులవిరాటాపవిత్రవర్ణవదనులై భయానకమూర్తుగో యనఁ బోరఁదొడంగిరి. వాదద్వంద్వయుద్ధ మతి భయంకరముగఁ బ్రవర్తిల్లుచుండెను. వారిఖడ్గసంఘర్షణాబులచే నిప్పురవ్వలు పై కెరుచుండెను. పూరణేచుఁడు సుదర్శనునిఁ జూచి “ఓరీ వృద్ధజంబుకమా! రాజహాపచండాలుఁడా! చోరులకు యజమానివై చౌర్యమున మెలంగుచుఁ గాలనేమివలెఁ బైకి శాంతభావంబున నటించి యసహాయలగు రాజకన్యకల ముచ్చిల్లింపఁ గోరుచుంటి విరాటరాత్మా! పయోముఖవిషకుంభమనై పరమసాధులగు నమాయకప్రజల నిచ్చకంబులచే వంచించి తక్షిపోచఁ గుత్తుకలు కోయుచుంటివి. నీకవటవృత్తికిఁ దగినశిక్ష నిప్పుడే నీచేత ననుభవింపజేయుచున్నాను. కాచి శినుము.” అని చౌద్రాకారంబున విస్మరిభసీలాపము లాడుచు సుదర్శనునిశిరంబు ఖండింప కత్తియెత్తి హుమ్మని యూడుగలది వేసెను. అవే్రిటు నేర్పుతోఁ దప్పించికొని సుదర్శనుఁడు రోషకషాయితాత్ముడై సామర్థాపహాసంబుగ “నోరీ! పూరణేచా! రాజకులపాంసనా! నీవేల నిరర్థకంబుగఁ గల్గబొల్లిమాటలచే వాక్పరిశ్రాంతిఁ జెందెదవు? వట్టితుండరులవలనఁ బ్రయోజన మేమి? మాయోపాయంబునఁ బురంబులోఁ బ్రవేశింపఁగలిగితినిని గర్వింపకుము. నీ విప్పుట్లున వంటింటికుండేలు వైతివి. ఇంక నీ వెందఁ బోయెదవు?

క్రియాకేవలము త్తరమ్ అనునట్లు మదోన్మత్తుండ వగునీ కొసంగదగిన యుత్తరం బిదియే" అని ప్రచండపిరావేశంబున శూరసేనుని జరణ హతి ద్రెళ్ళజేసెను. ఆమస్థితి జూచి శూరసేనునిభటులలో రణ కర్కశులు కొందఱు సుదర్శనునిపై బడిరి. అది చూచి భానుమంతుఁ డతివేగంబున వచ్చి యాకళింగపైనికులశిరంబుల నొక్కనిముషము లో ఖండించి మహారాజుని దెరల్పెను. వానిసమయోచితసాహస కృత్యంబునకు మహారాజమితానందముఁ జెందెను. అంతలో శూర సేనుడు లేచి మరల సుదర్శనునిలోఁ దలపడియెను. విజయోత్సా హులగు శూరసేనుని యధికసంఖ్యాకులగు యోధులను స్వల్పసం ఖ్యాకులయ్యు మహాపౌరుషవంతులగు సుదర్శనునియోధులు మా ర్కొసిరి. వారందఱు తొక్కయెడఁ గసిమసంగి పోరాడుచుండిరి. అయ్యెడఁ బోరెంతయు ఘోరమయ్యెను. ఆమహాయుద్ధసంకుల సమరంబున మిన్ను మన్ను గానరాకుండెను.

శూరసేనునైనైవ్య మప్పటికి చాలా భాగము హాస్వమయ్యెను. కాని యయ్యది సుదర్శనునినైనైవ్యముకంటె నింకను మూడురెట్లధి కముగ నుండెను. గోటసమీపమున నట్టివిషమోగ్నిభండనంబు ప్రవ ర్తిల్లుచుండఁ బులిమీదపుట్టి యనునట్లు కామపాలుఁడు పాణిద్వారమును బద్దలుకొట్టి నిజసైన్యనివహంబుతోఁ గోటలోపలఁ బ్రవేశించెను. శూరసేనకామపాలురు వహాధినీసహితంబుగ సంధింపఁగలిగి నచో జయలక్ష్మి వారికి సుకరంబుగఁ గరగతం బయ్యెడిది.

కామపాలుఁడు నిజవాహినీసహితంబుగఁ గోట దరియించు డుటఁ గని గోటపాణిద్వారమును గాచుచున్నపాంచాలరాజభటులు భయోద్రేకంబున నాక్రోశించుచుఁ గోటలోనికిఁ బోవుచుండ దుష్టశా త్రవమదోన్మూలనోద్యుక్తమానసుండును, వీరగంధవిలేపనదీపితం డును, వివిధాలంకారశోభితమనోహరాకారుండును, విరచితకవచధార

గాదినకలసన్నాహసంరంభసంభత్సముత్సాహుడు నగు నొకనుదరయువకుడు ధనుర్బాగులు కైకొని నెన్నడుము వామభాగంబున నిశితకరవాలంబు వేలఁ గోటనోనుండి వెలికివచ్చి చెదరినవీరభటుల కమితోత్సాహమును గలిగించి వారల పెంట నిడుకొని కామపాలుని సైన్యమును మాన్పించి ప్రావృణ్యేఘాబుక్రియ శరధారల ననగ్గళంబుగఁ గురియఁజూచ్చెను. ఆశరాసారంబున మునింగియుఁడిము నెట్టకేల కతికష్టంబునఁ దెరలి యతిసాహసుడగు నాసుందరయువకుఁ డెన్నఁదైయుడునో యని కామపాలుఁడు విస్మయాకులితచిత్తుడై కాలాగ్ని రుద్రుఁడో యన విజృంభించి యాయువకుని సహరింపఁ దనచేతిలోని నిశితకరవాలంబును బైకెత్తి వానిపైఁ దనగుఱ్ఱమును దమికించెను. అంత హఠాత్తుగ 'దోహము, దోహము' అని కెవ్వన నొకకేక వైచి చేతిలోనిఖడ్గమును జాఱవిడిచి కామపాలుఁడు గుఱ్ఱముపై నుండి క్రిందఁబడెను. వానిపై నికు లది చూచి వీరావేశంబున నాసుందరయువకునిపై కేగి యడ్డువచ్చినవానిభటులఁ బెక్కురఁ చెగఱ్ఱార్చి హత శేషులఁ బలాయితులఁ గావించి యాసుందరయువకునితో నొక్క మొగిని దలపడిరి. ఆయువకుఁడు వరనుండి కత్తిని దీసి నిరుపమాన శౌర్యసాహసంబులఁ దనశస్త్రవిద్యాకౌశలంబు పెంపుదీపింప నొక్కండయ్యుఁ బెక్కురిపువీరులఁ జక్కాడఁజూచ్చెను. ఇట్లాయువకుఁడు సుకుమారుం డయ్యుఁ గుమారుఁడో యన నొక్కొంతతడవు విజృంభించి యున్నత్రసుండాంబులమధ్యఁ జిక్కిన కేసరీకిశోరంబుపగిదిఁ బోరాడి యలసి సాలసి యోహటించుచుండ నెవ్వఁడో దుర్గార్గుఁడు వానిగుఱ్ఱమును బడఁగొట్టెను. అంత నాసుందరయువకుఁడు "హా ! హా ! ప్రతాపసింహ ! ప్రతాపసింహ ! " అని భూమిపైఁ బడి మూర్ఛిలెను.

ఆసమయంబున నెవ్వఁడో యొకపరివ్రాజకుఁ డశ్వాశ్వాభుఁడై హుటాహుటి నయ్యెడ కేతెంచి పడియున్నసుందరయువకుని బంధింప యత్నించుచున్న యిరువురభటులఁ జెగటార్చెను. అంత విషవక కైతవసన్యాసి యగు నామహావీరుఁడు మారిమసఁగినట్లు తననుజుట్టి కొనినశత్రునివహంబు నూపిరివిడుచుటకైన నవకాశ మియ్యక ప్రళయ కాలమార్తాండమండలంబుకగిది నిజకరఘటితనిశితకర వాలంబును మండలాకారంబుగఁ దిప్పుచు నాశత్రువీరుల మస్తకంబులను బరిపక్వతాళఫలంబుల రాల్చినట్లు భూమిపై జొల్లఁజేయుచుండెను. ఒక్కనిముషములోఁ గుళిందపై న్యనివహ మంశయు నామైకశేష మయ్యెను.

ప్రతాపసింహుఁడు—సన్యాసిరూపంబున వచ్చిన మహావీరుఁ డతఁడే—వెంటనే గుఱ్ఱమును డిగ్గి యాసుందరయువకుని బంధనిము క్తునిఁ గావించి యారజ్జువుచే బాణహతినివేదనఁ జెందుచు భూమిపై ధూళిబ్రూగి పడియున్న కామపాలునికరచరణంబులను దృఢముగ బంధించి వానిని గొనిపోయి యొకయేకాంతకారాగారంబున నుంచి యచ్చో నిరువురభటులను గాపుంచి తిరుగ నాసుందరయువకుని యొద్ద కేఠించెను.

అప్పటికి చంద్రకళ—ఆసుందరయువకుఁ డామెయేయని మా చదువరు లిదివఱకే గ్రహించియుందురు—తెలివి జెంది లేచి నల్వలం కులఁ గలయఁజూచి పాలికలన శత్రువులెవ్వరు లేకుండుట కచ్చెరు వొందుచుండెను. అప్పుడే ప్రతాపసింహుఁ డాలేమచెంత కేతెంచెను. చంద్రకళ వానిని గుర్తించలేదు. నిజమైన పరివ్రాజకుఁడే యని భావించి వానికి సాష్టాంగమెఱిగి “స్వామీ! తమ రీపాంచాల రాజ్యలక్ష్మిని దప్తశత్రులబానినుండి తప్పించి రక్షింప సన్యాసిరూ

పంబున నవతరించిన పరమపురుషులై యుండనోవు. స్వామీ ! సుదర్శనమహారాజిప్రభు శూరసేనునితో విషమసమరం బొనర్చుచుండె. కామపాలహతకుని బానిసండి నన్ను రక్షించినట్లే యామహారాజును గూడ రక్షింపవేడెదను” అని పలికెను. అందుపై ప్రతాపసింహుడు చిఱునగవుతో “బాలామణి ! నీవు కలియుగనరకాసురుడైన కామపాలునిపాలిటి సత్యభామ వైతివికాబోలు!” నని పలికెను. ఆమాట వినిసంతనే చంద్రకేశపౌదయము జల్లు మనియెను. ఆపురుషుడు తనచిత్తచోయం డగు ప్రతాపసింహుడే యని యప్పుడు తెలిసికొని యానందపావశ్యంబున నొక్కింత యొల్లంబోయి వెంటనే తెలివించెంది నీడాభరంబున నవనతవదనపంకజయై ముసిముసినగవుల నోర చూపులు సారించుచు “శ్రీకృష్ణునియండ గలిగిన భాగ్యవతి యగు సత్యభామవలె నేనును దగువంటవీరాధిపతులయండ గాంచగలభాగ్యవతి వైతినేని యట్లగుట యబ్బరమా!” అని యల్లంబలికెను. ఇరువురును గోటముఖిద్వారముచెంత కేగిరి. అప్పటికి సూర్యుడస్తం గతుఁ డగుచుండెను.

శూరసేనసూర్యుల ద్వేద్వయద్ధ మింకను జరుగుచునే యుండెను. అప్పటికి కాళింగనైన్యము చాలాభాగము హాస్యమయ్యెను. కాని యది సుదర్శనునినైన్యముకంటె నింకను నీనుమమంగులుండెను. అట్టివిషమసమరం బొనర్చుచు మహాపరాక్రమశాలియైన సుదర్శనుండు శత్రుదుర్నిత్యుడై నిజకరఘటితనిశితకరపాలంబును వలయాకారంబుగఁ ద్రిప్పుచు నిరుబుజుబులఁ దన కొత్తడిఁ గలిగించు శత్రువీరులఁ జెండాడుచు శూరసేనుని ఖడ్గప్రహారంబుల నొప్పించుచు వానియాటోపం బుడిచెను. శూరసేనుడు నిరుత్సాహుడై రణవిముఖతఁ జెంది పలాయితఁడుగా నుద్వేగుఁ డగుచుండెను. సుదర్శనుని యోధవీరులు సింహనాదంబు లొనర్చుచుండిరి. జయలక్ష్మి శూర

సేనునీచి సుదర్శనునిజే బట్టుటకు సిద్ధముగనుండెను.

అసమయమున సుదర్శనుం డాగ్రహాదగుండై శూరసేను నిపేరురమ్మనఁ బొడువబోవుచు దురదృష్టవశమునఁ బడియున్న యొక యోధుని మృతక శేబరము కాలికిఁదగులుటచే బోరగిలఁబడెను. సుదర్శనుని నైన్యంబున హాహారావము లెసంగె. అప్పుడే శూరసేనుఁ డు పడియున్న సుదర్శనుని కుత్తుకఁ ద్రోక్కి-పట్టి కత్తియైతి వాని పేరురమ్మనఁ బొడువయత్నించుచుండెను. అంతలో నెటనుండియో యొక బాణము రివ్వునవచ్చి శూరసేనుని దక్షిణభుజం బుచ్చిరోవుట చే శూరసేనుఁడు తృప్తిపడి చేతిలోని ఖడ్గమును జాగ్రత్తగా విడిచి యా వేద నఁ జెందుచుండియు నుడివోనిమచ్చరంబున నాబాధ సరకుఁగొనక యాబాణము నూడఁబెరికి మఱియొక ఖడ్గమునుగొని సుందరయువ కుని పైకుటీకెను. దవ్వుల సొకులసమరం బొనర్చుచున్న ప్రతాపసిం హుఁ డాయుపద్రవమునఁగాంచి మెటనే పరుగిడివచ్చి శూరసేనునిఁ దన కభిముఖునిఁ గావించి “మహేంద్రాగ్రహమున “ఓరీ నికృష్టుఁడా పరమపాతకీ. తుత్రియకులపాసనా. శూరసేనా. నీరక్షవర్తనము లన్నియు మాకుఁ చెలియవచ్చినవి. అందుకుం దగినఫల మిప్పుడే యనుభవించెదవు. నీదుర్మార్గకృత్య భాగి భేషముండగు కామపాల హత కున కేమిగతి వాటిలైనో నీకును నాగతియే గలుగఁజేయుచున్నాను. కాచికొనుము.” అని ప్రళయకాల దావానలంబు పగిదిఁ బ్రజ్వరిల్లు కోపాగ్నిజ్వాలలఁ దన తీవ్రదృష్టులఁ బెరిగించుచు నావేశంబుగఁ దాకెను. శూరసేనుఁడు కోపఘూర్ణమానతారకుండై పండ్లు పెట పెటఁగొలుకుచు, “ఓరీతులువా. యతివేషధారివగు నీ వెవఁడవురా. నాకు నీవు సోదె చెప్పఁగడంగితివా? నాతో యుద్ధముచేయ నెంచితి వా? నిన్నిప్పుడే భూతబలి యొసంగుచున్నాను. కాచికొనుము.” అని ప్రతాపసింహునిఁ గదినెను. ఇరువురు సత్యుగ్గింబుగఁ గొంతతడవు

పోరాడిరి. ప్రతాపసింహుని ధాక నైరింపజాలక శూరసేనుడు ఖడ్గ
 తుత నిష్క్రందరక్తాస్థావిత దేహుడై పూచినరక్తాశోకంబువలె నొప్పు
 చుఁ బలాయితుండయ్యెను. హతశేషులైన వానిపైనికులు నల్లెసలఁ
 బాటిరి. అప్పటికి సుదర్శనుడు తెలివిజెంది లేచెను. ప్రతాపసింహుఁ
 డు శూరసేనునిఁ బట్టికొనుటకై వానిని వెన్నంటి తరుముచుండెను.
 యుద్ధము సమాప్తియగుటచే యందఱును తమతమ నెలవులకుఁ
 జనిరి.

శ్రీరస్తు. ప్రతాపసింహ.

పదునేడవ ప్రకరణము.

మ. సకలాకాగతనూత్న పల్లవములాస్వాదింపగాఁ గోరియు
 త్సుకతన్ మానకరప్రిసక్తి బియునిం జూడక మదింగోరి యో
 పిక మాకంద సమాళయంబున నహాభీతిలైదే యిప్పుడో
 పికమా కందము సుస్థిరంబై ప్రియుని స్వప్తింపవేయూచునికొ.

“మానసకీరమా. అందరాని పండుకొఱ కలుసాపెదవేల? వట్టియడియాసయేగాని నీకది దుర్లభము. అయ్యో, మఱచిపోవుద మన్నను మఱపురాకున్నయది. ఏమిసేయుదును. నాప్రాణవల్లభుఁడు త్వరలోనే వచ్చెదననియేగి యీసరికిని రాఁడయ్యె. నాతండ్రి నన్ను మాయావియగు కామపాలునకిచ్చి పెండ్లిసేయఁదలంచిన సంగతిని విని నాయెడల విరక్తిఁజెందియుండెనాయేమి. అటులైనచో నేజీవింపఁ గలనా. ఆనాడు నాకర్ణాజలిపుటాబుచ్చేనొక్కసారె కొరిలిన యా పేరి మరసామృతమాధుర్యము నాయుతరేంద్రియములఁబట్టి యిప్పటికిని విశువకున్నయది. ఆమోహనాంగుని సరసచుగూర్చుండి తదీయ పేరి మరసపూరితమంజు మధురసరసాలాపంబుల ననుభవించుభాగ్యమునా కీజన్మమున మరల కలుగునా. రాజ్యకాంక్షచే నన్ను జేపట్టగోరి యనుసరించియున్న కామపాల దుష్టగ్రహము నాకట్టి యదృష్టమీ జన్మమునఁ గలుగ నిచ్చునా. నాతండ్రి యాజ్ఞను మన్నింపవలసి వచ్చినచో నా యాశాంకురంబు లన్నియు శోషిల్ల కుండునా. ఆ యాశాంకుర వినాశముతోబాటు నా యాయభాగ్యదేహముకూడ నణిచుట నిశ్చయము. ఎన్నిజన్మములెత్తినను నేను నాహృదయపీఠ

బువ నిలిపి నిరంతరముచు పేమపుష్పంబులఁ బూజించుచున్న యా నాదైవమును విడుతు నా. విడిచి బ్రతుకగలుగుచు నా. వీరాగ్రగణ్యుడును సుగుణఖనియు రూపవిజిత మన్మథాకారుడునగు మదీయనయ నోత్పల చంద్రుండు నాహృదయ చాతకంబును దనరుచిరకలామృతంబుచే నలరించుచుండియు నానేత్రీకుముద్రాబుల నేల వికసింపఁ జేయుకుండెనోకదా! ఓక్కాక్షలారా. నన్నేల బాధించెదరు. నిర్భాగ్యురాలనగు నన్ను విడిచి భాగ్యవతులచెత కేగుఁడు. ఓహస్తమా. నీహక్కుసారె సెలయేటిసీరు ద్రావించునెపంబున నాసుందరాంగుని రుచిరాధరంబునంటి కృతార్థురాలవైతివి. వామాకమా. నీవా జగన్మోహనున కొక్కసారె పర్యంకంబ వై ధన్యతను గాంచితివి. తను వల్లీ. ఎంతతపస్సుచేసినను నీవా పారిజాతభూజంబు నల్లికొనఁ జాలవైతివికదా. నీయభాగ్యత్వము నేమని చెప్పుదును. నీకంటియే ప్రాప్తికాఁబోలు. ప్రాణరక్షకా. నన్ను నీహృదయపంజరంతరంబున బంధించితివంటివే. ఇప్పుడేమి కారణంబున విడిచితివి? హఠకుల కుటిలతంత్రంబులచే నేనెట్టికష్టముల ననుభవించవలసివచ్చినను వీరాగ్రేసరుడవగు నీహృదయపంజరంబునఁ జేరితినికదా. నాకేమి భయమని సంతసించితిని. ఇక నాకుదిక్కెవ్వరు. ఏమహాపురుషుఁడు నా కేమి గవయని నమ్మియుంటి నో యాపూజ్యుని యనుగ్రహమును బడయఁజాలనైతిని. ఇంక నే నీమేన నెవనికొఱకై ప్రాణములను ధరించియుండవలయును. ఛీ. ఛీ. నిర్భాగ్యురాలా. లలితా. నీమిత్రేమిఁజూచికొని భూమిపై మనఁగోరుచుంటివి. ఆమహావీరుని నగు మొగంబుఁగనులారఁజూచుచు వాని మంజుమధుర వాక్సుభారసమును గర్జపుటంబులఁ దనివీరఁ గ్రోలుచు వాని ప్రేమమయదరహాసచంద్రికల నోలలాడుచు వాని నిండుకాఁగిటఁజేరి మనసార మదనసానూజ్య మెప్పు డను భవించెదవో యప్పుడే నీజీవితము సార్థకముకాఁగలదు. అంతవఱకును

నీవు వట్టి నిర్భాగ్యురాలవే. భావమరీదికలచే నూటిమాటికి వంచించు బడుచు శోషిల్లుచుండియు నసువులవై గాంక్ష విడువలేకుంటివి. నీ హృదయాలవాలంబునఁబుట్టి యత్యుజ్జితంబుగ వర్ధిల్లిన యాశాలత యాపాణవాయువులవైకి వెడలకుండ బంధించెఁగాఁబోలు. ప్రాణ వల్లభా. ఆనాడు చెఱసాలలో నీమోహనరూపమేల నాకంటఁ బడ వలయు. పిదప నరణ్యంబున నీకొక్కింత సేవఁజేయుభాగ్యము నాకేల గలుగవలయు. వీరాగ్రగణ్యా. నిరుపమానతేజః ప్రభాభాసితంబై ప్రతాపదీప్తితుల వెలుంగు నీవదన బింబోదయంబుఁ గానక పవళ్యును నీదరహాసచంద్రికలులేక రాత్రులును నొకేరీతి నాకు గాఢాంధకార బుధురంబులై యుండుటచేఁ దడవికొనుచు గతిఁగానక చెరలాడు చున్న నాకు నీ సుస్వరూపకాంతిచేఁ ద్రోవఁజూపవా.” అని నిటలత టఘటితకరకమలపుటియై నిట్టొర్పువిడుచుచు బుష్పగిరి కేసేవనాంత రంబునఁ జంద్రశిలావేదికపై లలితయోకతంబగుర్పుడి తన మనో హరుండగు నీరపాలునికొఱకు బహుప్రకారంబులఁ బనవించు చుండెను.

అంత సంతకంబున నెద్దియో కలకల ముప్పత్తిల్లెను. అప్పుడే చేటియొక్కట్టరోదన మొనర్చుచు లలితయున్నచోటికిఁ బరుగిడివచ్చి “అయ్యో! ప్రియసఖీ! లలితా ఇంకేమున్నది. కొంపమునిగినది.” అని గద్గదకంఠయై కుయ్యడెను. ఆకుయ్యచెవినిబడినంత లలితత్కృష్ణ పడితేది చేటినిజూచి “ఏమేరీ! సఖీ! ఏమంటివి. ఏమి యుపద్రవము తటస్థించినది?” అని యత్యుక్తితో నడిగెను. అందుకు చేటి దుఃఖాతిశయంబున మాటాడఁజాలక యెట్టకేలకు “హా! ప్రియసఖీ! పూరసేన మహారాజుగారు—” అని వాపోవఁనొడంగెను. అందుపై లలిత “అయ్యో! సఖీ! ఏమిజరిగినదో చెప్పవేమి. రణరంగంబున నా తండ్రి పరాజితులైరాయేమి? వారి కేకీషులు కలుగలేకుకద” అనెను.

అందుపై చేటి శూరసేన మహారాజుగారు భండనంబున నోడి పలాయితులై రనియు వారిజాడ యెంతవెదకినను గానరాతే దనియు శత్రువులు పుష్పగిరికోట ముట్టడింప వత్తురేమో యనియు హతశేషులైన రాజభటులలో నొకడువచ్చి చెప్పెనని పలికెను. పిడుగువలె నానుడి చెవినిబడినంతనే లలిత “హా ! తండ్రి తండ్రి” అని దుఃఖివివసురాలై పుడమిపయింబడి మూర్ఛిలైను. చేటివెంటనే శీతలోదకంబులను దెచ్చి యామె ముఖముపైఁ జల్లి పైఁటచెగుతోఁ దుడిచి చెంతగూర్చుండి పద్మదళతాళ వృంతంబుచే విసరుచుండెను. అంత మఱియొక చెలికత్తియొక్కోటను బట్టికొనుటకు శత్రువులు వచ్చుచుండిరని యాకోశించుచు వచ్చి యచ్చోనున్న చేటియొఁ దాను మూర్ఛమునింగియున్న లలిత నెత్తికొని యరణ్యములోఁ జొరఁబడి యందొక దట్టమైన గుఱ్ఱలేమావితోపుతో డాగియుండిరి.

కొంతసేపటికి చెలికత్తియలతైత్యోపచారంబులవలన లలిత జైలివిఁజెంది లేచెను. రిచ్చనడిన చూపులతో నల్వలంకులు గలయొఁ జూచి “చెలులారా! మనమియ్యేడ కెట్లు వచ్చితిమి? ఇచటికి రాఁగఠంబేమి? శత్రువులు వచ్చి కోటను స్వాధీనఁబఱచికొనిరాయేమి?” అని యడిగెను. అందుపై జరిగిన సమాచారమంతయు వారు జైలుపఁ గోపవివర్ణహృదయయై లలిత “వివేకిహీనులారా! ఇంకను మనకు శత్రువులవలనఁ గలిగెను నపకారమేమి యుండును? వారు చేయఁ గలిగిన హానియేమో చేసిరి. ఇంతకు మిక్కిలి వారేమి సేయఁగలరు? నాకొఱకై జీవయాత్ర జరుపుచున్న నాతండ్రిని మిక్కిలివేసిరి కదా. దిక్కుమాలిన పరమనిర్భాగ్యురాల నగు నేనేమైన నేమి. అనాథయై యున్న కళింగరాజ్యలక్ష్మి యొక యెవరిపాలైన నేమి? శత్రువులు నన్నుఁ గనినచో నాకేమైన గీడు గావించురేమో యని భయఁడితిరి కాఁబోలు. పిఱికిపందలారా! బునిహీనులారా! నేను భూమిపైఁ బడి

సతోడనే కన్నతల్లినిఁ జూపితిని. నాటనుఁడియు నెవ్వఁడు సన్నతి గారాబముతోఁ బెనుచును నెట్టి దుర్లభవిషయముల నైనఁ గోరుట తడవుగా నెరవేర్చుచు నన్నుల్లసింపఁ జేయుటకే తన జీవితశేషమును వినియోగించుచుండెనో యెవ్వఁడు నాకొఱకు దుర్భరక్లేశముల ననుభవించెనో అట్టి నాతండ్రిని నే డివ్విధంబునఁ జూపితిని. మనసారప్పేమించిన హృదయవల్లభున కుపేక్షార్హురాల నైతిని. ఇట్టి పాపాత్మురాల నగు నేను జీవించియుండిన నెవరి కేమిలాభము. ఇంక నేనెవ్వని కొఱకు భూమిపై జీవించియుందును? హా తండ్రి! నాకేమి గతిఁజూపి పోయితివి? స్వర్గసుఖభోగంబుల నాసించి నీముద్దుల బిడ్డనైన నన్ను మఱచితివా. ఇంతకాలము నాయెడల జూపిన ప్రేమను నీవెట్లు వీడఁ గల్గితివి. నేను బయ్యవైతివా.” అని యరణ్యమంతయుఁ బ్రతిధ్వనించు నటులఁ బేరెలుంగున నేడువసాగెను. “అయ్యో! ప్రియసఖి! ఊర డిల్లుము. ఊరడిల్లుము. రాజభటుఁడు మహారాజుగారు పలాయితులై రని చెప్పినే గాని మఱియొక విధముగఁ జెప్పియుండలేదు. ఊరకయేల వా పోయెదవు. వారు సజీవులైయుండ నీవిట్లు విలపింపనగునా. ఊర డిల్లుము.” అని చెలికత్తయలు బహుప్రకారంబుల నామె నోదార్చుచుండిరి. లలిత వారి మాటలు వినిపించికొనకయే కొంతసే పేడ్చి యేడ్చి పుష్పసుకుమారి యగుటచే నలసటఁజెంది సొమ్మసిల్లి నేలవ్రాలెను. సఖిజనం బతినంభ్రముంబున నామెకు వివిధోపచారంబుల ను నర్పించుండిరి.

అసమయమున దవ్వల గుట్టిపు డెక్కలచక్కుడు వినవచ్చెను. శత్రువులు తమ జాడఁచెలిసికొని తారున్నయెడకు వచ్చుచుండి రేమో యని చెలికత్తయలు భయకంపితు లగుచుండిరి. అప్పుడొక యాశ్వికుఁ డాయబలఁ గాంచి వారి చెంతకేతెంచి “సుందరీమణులారా! మహారాజుగారి యేకైకపుత్రిక యగులలితాకన్యయెచ్చో

టనున్నదో మీరెఱుంగుదురా?" అని యడిగెను. చెలికత్తియలు చకితదృష్టుల వానిం జూచుచు మిక్కుటం బగుభీతిచేఁ జెనుగాలిలోఁ జలించు శిరీషకుసుమంబులవలె గజగజవడంకుచు నొటమాటరాక ప్రత్యుత్తరమేమియు నొసంగజాలరైరి. అంతలో లలిత దిగ్గనలేచి రాజభటు నవలోకించి “అశ్వీకా. నీవెచ్చోటనుంచి వచ్చుచుంటివి? నాకొకటై వచ్చితివి కాబోలు. నాతో నీకేమి పనికలదో వచింపుము.” అని ధైర్యముతోఁ బలికెను. అందుపై నాయాశ్వీకుఁడమితానందముఁ జెంది “తల్లీ నేను హేలాపురమునుండి వచ్చుచుంటిని. శూరసేన మహారాజుగారి యాంతరంగిక భటుండను. దురదృష్టవశమున మహాశూరులును వీరశిఖామణులు నగు కళింగ రాజభటు లందఱు హేలాపురముద్ధములోఁ జనిపోయిరి. మహారాజుగారు సర్వాంగక్షతులై రక్తస్థావితదేహులయ్యు సజీవులై యా సమీపముననే యొకరహస్య స్థలమునఁ జకిత్సొందుచున్నారు. మిమ్ముఁడ జూడఁగోరి పుష్పగిరికేగి మహారాజ సాధములో మీకొకకెల్లచోటుల నన్వేషించితిని. కనిపించిన వారిన్నెల్ల నడిగితిని. ఎంత ప్రయత్నించినను మీజూడఁజెలికపోవుటచే వ్యర్థుండనై తిరుగ నేగినచో నుపద్రవము తటస్థించును కదాయని విచారించుచుఁ జేయున దేమియులేక యీదిక్కున వచ్చుచుండ నాభాగ్యవశంబున మీరిచ్చోటఁ గాన్పించితిరి. తల్లీ తమచేతికేయి మృని మహారాజుగా రీతేఖ నొసంగిరి. వారు చాలా యుపద్రవములో నున్నారు. చిత్తగింపుఁడు” అని తనజేబులో నుంచి యొకలేఖను దీసి లలితచేతి కిచ్చెను. అత్యర్థితో నాలేఖనందిగాని లలిత యద్దానివిప్పి చదువుకొనెను. అందిట్లు వాఁయఁబడి యున్నది.

“నాముద్దుల లలితా. నాపైఁగల నిష్టాతుక మాత్సర్యంబునఁ జోరులచే నీకట్టి కారాగారక్షేత్రంబును గలిగించిన పరమద్రోహియగు సుదర్శనుని శిక్షింపఁగోరి వానిపై దాడివెడలివచ్చి పాంచాలసైన్యము

సంతయు రూపుమాపితిని. శత్రుపురములోనికి బ్రవేశించి కోటగుమ్మము దరిసితిని. సుదర్శనునిఁ బడఁగొట్టితిని. జయలక్ష్మి చేతికిఁ జిక్కెనని తలంచితిని. కాని దైవము నాయెడలఁ బ్రతికూలుండై యుండుటచేఁ గాబోలు నాసమయమున నామరదృష్ట దేవతయో యననొక కపట సన్యాసి యశ్వాసూనుడై వచ్చి వాసైన్యము సంతయు హతముగా వించి నాకీయపజయంబును గలిగించెను నీకొఱకై బ్రతుకునున్నవాఁడ నగుటచే నాయవమానమునుసహించి శత్రువుచేతిలోఁ జిక్కకుండఁ బరాయితుండనై నిన్నుఁ జూడఁగోరి పుష్పగిరి కేతెంచుచుండ నాఁపటసన్యాసియే నను వెనువెంటఁ దరిమికొనివచ్చి యాయరణ్యమధ్యమున నొకకొండపై నన్ను మార్కొనియె. మిక్కుటముగ నలసియుండుటచేతను పూర్వరక్షితవేదనలచేతను బడలియున్నవాడనయ్యుఁ గొంతతడవు వానితో సరాసరిఁ బోరాడితిని. ఇరువురి ఖడ్గంబులును భగ్నంబు లగుటచే మల్లియుద్ధంబునకుఁ గడంగితిను. అట్లు కలియఁ బడి పోరాడుచుండ నెవఁడో దుర్మార్గుఁడు నావెనుకనుండి వచ్చి కత్తితో నావీపుమీదఁ బొడిచెను. ఆచెబ్బచే విస్మృతుండనై కొండపై నుండిదొడ్లి క్రిందఁబడితిని. పిదప నీరాజభటుఁడు నన్నీ యేకాంతస్థలంబునకుఁ గొనివచ్చి తగుచికిత్స జూపింపఁ దెలివఁజెడితిని కాని నేనింక జీవించును. నిన్నొక్కసారె కనులారఁజూచి మానసారఁ గడ సారిముద్దుఁగొని దినుబున కేగఁదలంచి యతికష్టంబున నీలేఖ నీపేర వ్రానించితిని. వివేకవంతురాలవగు నీవు దాఁఖివివశత నుపేక్షింపక తక్షణ మీరాజభటునితో బయలుదేరివచ్చి మృత్యుమఖిలుననున్న యభాగ్యుడగు నీతఁడ్రీ చివరకోరికఁ దీర్చెదవని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు శూరసేనుఁడు."

ఆయుత్తరముఁ జనుపుచున్నంతసేపు లలిత కంటికి నేలకు నొక్కధారగా నేడ్చుచుండెను. కన్నీరు మాటిమాటికిఁ దుడిదిగొనుచు

నందలి విషయములను గ్రహించి వివేకవంతురాలగుటచే సశయాకు లితచిత్తయ్యుడు గుండె తొయిఁజేసికొని యాలేఖ తనయొద్దనే యుంచుకొని “సఖులారా! నేనీప్పుడు నాతృడ్రియొద్ద కేగుచున్నాను.” అని రాజభటునితో బయలుదేరెను.

బ్రతాపసింహుఁ డదృశ్యుఁడై నపిదపఁ జంద్రశేఖరమహారాజు మఱియు విచారగ్రస్తుఁడయ్యెను. వానియాజ్ఞపైఁ బ్రతాపసింహుని చహరాగొని వానిజాడ నరయ నెల్లయెడల నన్వేషింప రాజభటులుకొందఱు బయలుదేరిరి. కొందఱు సిపులులైన గూఢచారులు పురములోను పల్లెగూడెములోను వెదకుచుండిరి. ఎవ రెంతవెదకినను లాభము లేకపోయెను. చిత్తాగ్రి వానిజాడ తెలిసికొని యోడ్కొని వచ్చివానికి తనమెడలని చంద్రహారము బహుమతిగ నిచ్చెదనని యెను వీరపాలుఁడు తండ్రియొద్దకేగి “జనకా! నేనుగూడజని యాయువకునిజాడ నరసివచ్చెదను నెలవొసంగెదరా. ఆపురుషునిఁ జూచినప్పటినుండియు దైవప్రేరణచేతనో వానియందుగల యెద్దియైన నొక రహస్యమహిమచేతనో నాహృదయ మయన్మాంతముచే నాక స్మింపఁబడు లోహశలాకవలె వానియందుఁ దగిలియున్నది ఆమహా నీయుని దైవమెవ్విధంబుననో రక్షించియే యుండునని నానమ్మకము. తండ్రి! అనుగ్రహించి నెలవియ్యరా” అని సవినయంబుగ నడిగెను. ఆమాటలు వినిసంతసే మహారాజుహృదయము మఱియు ఖోభించెను. “నాయనా! వీరపాలా! నీకు వానిపై సంతప్రేమకలుగుట సహజమే” అని బాస్నాంబుపూరితలోచనంజై నిట్లొప్పువిడిచి గద్గదకఠంబునఁ బలికెను. వీరపాలుని హృదయక్షేత్రంబున నిరువది సువత్సరముల క్రిందట నదృశ్యుఁడయ్యెనని వినియున్న సోదరుఁడు జ్ఞప్తికివచ్చి యేమేమో నుజాతనాశ్లాకురంబులు మోసులెత్తసాగెను. అంత

భావోద్వేగంబు నడంపఁజాలక “తండ్రి! వానింజూచుటకు నామనం బేలనో దుర్భరంబుగఁ దత్తరఁపడుచున్నయది. నేను వానిని చైవానుగి) హంబుచేఁ జూడగలిగితినని వానిని నాపూజ్యసోదరునిగ భావించి త దీయచరణసేవయందే నా జీవితమంతయు వినియోగింపవలయునని నాకోరిక. నాకు సెలవొసంగరా.” అని తత్తరపాటుతో నడిగెను. “నాయనా! భగవంతుడు నీకోరికసిద్ధిపఁజేయుఁగాక. పోయిరమ్మ.” అని ప్రియపూర్వకంబుగ ననుజ్ఞయిచ్చెను. తక్షణమే వీరపాలుఁ డి శ్వాయాఘంఠై బయలుదేరెను.

వీరపాలుఁడట్లు బయలుదేరి యమునానదిపైగలవంతైనను దాటి యేదిక్కున కేగుదునాయని యోచించుచు నొక్కచోట నిలఁబడి యెను. వాని కనతిదూరంబునఁ గొండలు పల్లెవాండ్రు వలలాట వైచికొని యొకకుజచ్ఛాయచు వలత్రాళ్ళ నల్లికొనుచుండిరి. వారిలో నొకఁడు “ఓరయ్య నిన్న రేయి మనము రచ్చించిన కోడెగొడెవ్వఁడో గాని వాఁడెంతగట్టిపిండమురా. సచ్చిపోయెనని యనుకొఁటిమేగాని సావలేదోసి. ఆయడుగుజాడలు నీవు గుఱివించినావురా.” అని పలి కెను. ఆమాటలు వీరపాలునకు వినఁబడియెను. వెంటనే వీరపాలుఁ డా బెస్తలున్నయెడ కేగి యడుగుజాడలను జూచి వాని ననుసరించి బయలుదేరి పుష్పగిరిజేరెను.

అప్పటికి సూర్యాస్తమయమయ్యెను. అప్పటికే పుష్పగిరి నిర్గమ నవ్యంబై నీళ్ళబుర్రై యుండెను. అట్లుండుటకుంగల కారణ మరయఁ గా శూరసేనుఁడు కామపాలునితోఁగూడి మదర్శననిపై యుద్ధమున కేగెననియు సతఁడు రణరంగంబునఁ బరాజితుండై యపాయస్థితిలో నుండెననియు వానింజూచుటకై లలితాకన్య యేగననియు శత్రువులు పుష్పగిరికోట స్వాధీనపఱచికొనుట కేత్తంచుచుండిరనియు విని పుర జనులు భయోద్యోగంబునఁ దమయిమ్ములవీడ్చి పసమ్మున కేగిరనియుఁ

దెలియవచ్చెను. తక్షణమే వీరపాలుఁడు హేలాపురమునుగూర్చి బయలుదేరెను.

చీకటి పడినది. వీరపాలుఁడు బదరీగిరిగహ్వరంబు సమీపించుచుండెను. ఆసమయమున “హా తండ్రీ! హా. ప్రాణవల్లభా! వీరపాలా! మరల చోరులచేతిలోఁ జిక్కితిని. జీవితేశ్వరా! నేనీజన్మంబున మరల నీముద్దుమోముఁజూడఁజాలనుకాఁబోలు వీరపాలా!” అను నార్తనాదము వినిపింప వీరపాలుఁడు తన మనోరమయగులలిత చోరులచేతిలోఁ జిక్కి యాపదఁ జెంచుచుడుటఁ దెలిసికొని రాద్రీమూర్తియై యత్యావేశంబున నాధ్వనినచ్చిన దిక్కునకుఁ దనగుఱ్ఱమును దుమికించి బాణవేగంబునఁ జనియెను. ఒక్కచో నొకచోరుఁడు—కపటలేఖను లలితకాసాగిన యాశ్వికుఁడతఁడే—లలితనోటిలో గుడ్డుకుక్కి మూపుననెత్తికొనఁ బ్రయత్నించుచుండెను. అదిచూచి వీరపాలుఁడు రోషానలో ద్రోకంబునఁ గనులనుండి విస్ఫులింగంబు లెగయ వెంటనే వరలోనుండి కత్తినిదీసి యొక్కప్రోలున వాసిశిరంబునఁ బెద్దగాయమును గలిగించెను. ఆదెబ్బతో వాఁడు వివశుడై క్రిందఁబడియెను. వెంటనే మూర్ఛిల్లియున్న లలితనోటిలోని గుడ్డలను దీసి యామెను మూపుపైనిడికొని గుఱ్ఱమును కట్టెముబట్టి వెంటనడిపించుచు బాలానదీతీరమున కేగెను. అచ్చటి ప్రదేశమంతయు సఖిభీభత్సంబుగ నుండెను. జాలానదీతీరంబున లలితను పరుండఁజేసి యానదీజలంబును లలితమోముపైఁ జల్లి తనయుత్తరీయాంచలంబుచేఁ జంతగూర్పుసి విసరుచుండెను.

అట్లుండ లలిత కొంతసేపటికి పొలివిఁజెంది కనులెత్తించూచి చకితయై మరల కనులుమోడ్చెను. వీరపాలుఁడతిస్సంగోషముతో “లలితా. లలితా. భయపడకుము. నేను చోరుఁడనుగాను. నీయనుమతిపై నిన్నువిడిచి మధురాపురంబున కేగినదిమొదలు నేటివరకును

సీపై విరాళిజెందుచు విరహనిదాసులప్రపంచమైన నీదరహాసచండికల
 నపేక్షించినచ్చిన దీనచకోరకంబైన వీరపాలుండను. మరల నిన్ను చో
 రులబారినుండి రక్షించి దక్కించికొనఁగలిగితిని. నేనెంతయునదృష్టవం
 తుండను.” అని పలికెను. లలితకనులు తెరిచిచూచి వీరపాలుని గుర్తిం
 చి దిగ్గనలేచి “ఓహో ప్రాణవల్లభా! వచ్చితివా!” అని యానందపారవ
 శ్యంబున మాటాడలేక వీరపాలుని యెడపైవ్రాలి మరల మూర్ఛిలైనను.
 అంత వీరపాలుఁడు వలయు నుపచారము లొనరింప లలిత తెలివి
 జెంది “ఏమి! నేను కలగనుచుంటినా! లేక నిజముగ నాడేవితేళ్ళ
 రుఁడు వచ్చెవా!” అని యచ్చెరు వంచుచుండ వీరపాలుఁడు “ప్రియసీ
 నేను వీరపాలుఁడనే. చెంతనున్న నన్ను గుర్తింపలేకుంటివా!” అని
 ప్రీయమార ముద్దుబెట్టికొనియెను. లలిత పూర్తిగఁ దెలివెఁజెంది యా
 నందరసనిమగ్నియయ్యి వీరపాలునిఁ జూచి “ప్రాణవల్లభా! ఇది
 నాకు సంతోషసమయము కాదు. నాతండ్రి యుద్ధముననోడి రణక్ష
 తంబులతో శత్రువుచేతిలోఁ జిక్కి మరణావశిష్టుడై యుండెనట. నే
 నిప్పుడు మీ సహాయంబున హేలాపురంబునకేగి నాతండ్రి కుపచార
 మొనర్పఁ గోరుచున్నాను” అని దీనదృష్టులఁ బలికెను. అందుకై వీర
 పాలుఁడు “ప్రియరాలా! నీసంకల్పం బెంతయు జ్ఞాఘనీయమైనది.
 సుగుణరాశివగు నీసమద్యమంబునకు భగవాంతుఁ డంతరాయము గలి
 గించునా! పోవుదము రమ్ము.” అని యిరువు రావంతెనను దాటి పుర
 సింహద్వారంబు సమీపించిరి. సింహద్వారము మూయఁబడి యుండు
 టచే నా యిరువురు బురములోని కేగుటకు వలనుపడక యాద్వార
 ము చెంతనే కూర్చుండిరి. అప్పుడు వీరపాలుఁడు లలితతో “ప్రియ
 రాలా! వివేకవంతురాల వయ్య నబలవగు నీవు వంచకుల మాయా
 తంత్రంబులకు లోనై యొక్కతయైన విమర్శింపకుండ నట్లకతంబ
 రా సాహసింపవచ్చునా!” అని మందలించెను. అందుపై లలిత జరిగిన

సమాచార మంతయు నెఱిగించెను. వీరపాలుం డుగ్రుండయ్యెను. లేఖాసమాచారములో నగ్గడించిన కపటసన్యాసి యెవ్వడై యుండునో యని యోజించుచుండెను. అంతట తెల్లవాలుటచే బురసింహ ద్వారంబును దెఱచిరి. వెంటనే యాయువతీయువకులు పురములోనికిగిరి.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

పదునెనిమిదవ సకరణము.

—(౧౦)—

చ నిజమగు పుత్రవత్సలత వేర్వేగ రాజ్యమునేలు సత్ప్రభుఁ
 డజిత పరాక్రమస్ఫురణ వాఙ్వినిష్ఠిత వైరియాయ ది
 స్విజయ విభూతివర్ధిలఁడె విశ్రుతకీర్తి నతండు రాజ్యమున్
 బ్రజలదిగా నెదందలచి పాటుపడున్ శిరశ్చింతర స్థితిన్.

యుద్ధానంతరమున హేలాపురమతి నిశ్శబ్దముగనుండెను. సుదర్శన
 మహారాజు రణపరిశ్రాంతిచే భానుపుష్పైఁ బవ్వళించెనేగాని నిదురింపలే
 కుండెను. మాటిమాటికిఁ దుగ్గిళ్లుచులేచి కూర్చుండుచు మైమఱచి ప
 ల్వరించుచుఁ బరిపరివిధంబుల మనోవేదనను జెందుచుండెను. శత్రువు
 ల నిజ్జిచ్చి రణంబున జయలక్ష్మీవరుఁ డైనను వాని కిసుమంతయైన
 సంతోషము లేకుండెను. పాన్పుపైఁ గూర్చుండి తనలో “హేదేవా !
 నేను పరమపాపాత్ముడను. నావంటి నిర్దయుని నీవేల యనుగ్రహించి
 రక్షించితివి. నన్నీయైహిక దుఃఖంబులచేతక్షింపఁదలంపతివా. అకటా!
 పైల వాతీనపిదప బిడ్డలను దలంచి దుఃఖించెను తల్లిదండ్రుల యా
 క్రిందనలను దల్లిదండ్రులఁ దలంచి పనవించెను బిడ్డల రోదనంబులను
 భర్తలఁదలంచి శోకించు భార్యలవిలాపములను నేనీ పాపపుచెవులతో
 వివలయునుగదా. నిర్దేతుకంబుగనైన నేమి సహేతుకంబుగ నైన
 నేమి పరహింసాసక్తులుపైఁ బడినతఱిఁ బ్రజలను రక్షించుటకై వీరోచిత
 సుక్షత్రిమువృత్త సంభూతుండనగు నేను యుద్ధమున కెల్లు వెనుదీయు
 దును. ఈయకారణ యుద్ధమును వారించుటకై యెన్నియో రాయ
 భారములు జరిపితివి. రక్తతృష్ణాపరుండగు కూరశత్రువు ముష్క-

కుండై తాను పూనిన చామగోద్యమమును మానడయ్యె. నా ప్రిజ
టాగ్రిహోదగులై విశ్మఖిల రణోత్సాహంబున విజ్రాభించిరి. నే
నేమిసేయుదును యుద్ధము ప్రజాక్షయకరంబని యుపేక్షించితి నేని
నే నసమర్థుండనని జనులు నన్ను దృఢీకరింపకుదురా. అట్లుపేక్షిం
చుట శత్రువునకు మఱిత హెచ్చరికను గలుగజేయుటయే.
ప్రజాకింకరుండనగు నేను ప్రజల యభిప్రాయానుగుణ్యాబుగ బ్రవ
ర్తంపక తీరునా. ఛీ క్షత్రియధర్మ మెంతగర్హ్యమైనది. నామూలా
బుననేగదా యీపురంబున కింతటి విపత్తుకలిగినది. ఈరాజ్యప్రజల
జీవధనంబులకు నేనే బాధ్యుండనగుటచే బ్రజలువచ్చి “నిన్ను నమ్మి
నీయధీనములోనుంచిన నాబిడ్డజేడీ? నాసోదరుడేడీ? నాతండ్రియే
డీ?” అనినన్నడిగినవారికి నేనేమిజవాబుచెప్పదును. ఓయీ శూరసేనా.
నిష్ఠేతుకంబుగ నాకింతటి ఘోరవిపత్తు గలిగించుటకునీకు నేనేమియ
పకార మొనరించితిని. నీప్రన్నాపై నారోపించిన నేరములను బట్టిచూడ
నీ నిష్ఠేతుక దారుణకర్మం బెవరి పోతాహంబుననో చేయఁబూనితి
వికాని నీస్వబుద్ధిని కాదని తోచుచున్నయది. అయిన నొకరిననవలసిన
పనియేమి! నాదురదృష్టజేవతయే నీన్నీమారణ కర్మంబునకుఁ బో
త్సహించి యుండనోపు ” అని పరిహరిధంబులఁ దలపోయుచుండెను.

ప్రక్కగదిలోఁ జంద్రకశము నిద్దురకట్టక పాన్నపైలేచి కూ
ర్చుండి యేమేమో తలపోయుచుఁ గళవళించుచుండెను. “అపారకృపా
సముద్బుండవగనో దేవా. నీయసంతదయచేతనేగదా మేమీ చాచు
ణవిపత్తునుండి వెలిబడఁగల్గితిమి. ఆసన్యాసి యెవ్వడైయుండనో
జ్ఞెలియరాదు. వానినిఁ జూచినప్పటినుండి నామహాకీరము పై కెగుర
నుద్రోకించుచున్నయది. ప్రచ్ఛన్నాకృతి నున్ననీ పూర్వపరిచితుని
వలెఁ జూచినంతనే నన్ను గుర్తించి నాజ్ఞేమములగోరి నన్నట్లు మంద
లించె ఆమహాపురుషుడు నాహృదయాధిష్ఠిత ప్రైవంబుగు ప్రతాప

సింహుడే కావలయు. కానిచో నేకారణంబుననో యతివేషధారియై ప్రిచ్ఛన్నంబుగ విహరింపుచు నన్ను నాతండ్రిని నీపాంచాలరాజ్య లక్ష్మి రక్షింపవచ్చిన నారక్షకదేవతయో యెముండవలయును. ఆవీరపురుషుడు శూరసేనుని వెన్నంటి చని తిరుగరాడయ్యె. వాని కేకీడైన గలిగియుండమకదా. ఆనాడు నే నేమహవీరునిచే జోరుల నుండి రక్షింపఁబడితినిో యేదయామయుడు వెనుకాలిలో నన్నియో యిడుమలకులోనై నన్ను మహారణ్యమున మెట్లఁ గొనివచ్చుచు నా తండ్రిని మృత్యుముఖంబునుండి తొలఁగించి రక్షించెనో యేజగన్నోహనమూర్తిని మదీయ హృదయపీఠంబున నిలిపి నాటచుండియు నే ననవరతముఁ బ్రేమపుష్పంబులఁ బూజించుచుఁటనో యావీరశిఖా మణియే నేడు మమ్మికైతవంబున రక్షింపఁగడంగి వచ్చియుండుట నిశ్చయము. ప్రాణప్రీత్యా ! నీవేలకన్నొత్తంగి నన్నిట్లలయించెదవు ? యుద్ధము ముగిసినది మొదలెప్పుడు ప్రతాపోదయంబగునోయని వే చియున్నదానను. ఎప్పుటికి తెల్లవాఱునో. ఎప్పుడాయదయప్రతాప దీధితులఁగనులార గాంచఁగలుగుదనో. హృదయమా. తహతహఃశ్చేదకుము. కాంక్షలారా. తాళుడు. తాళుడు. అట్టిమహాభాగ్య మీ చంద్రకళ కబ్బునా. హేదేవీ. భవానీ! ఆజగన్నోహన వీరపురుషుని చరణచాస్యము నాకీజన్మమున లభించునా? నిక్కువంబుగ నే నట్టి మహాభాగ్యమునకు నోచియున్నదాననే యైనయెడలఁ గొద్దిరోజులలో వచ్చి నాయొక్కయు నాతండ్రియొక్కయు నాతిభ్యమును హృదయ పూర్వకముగ గ్రహించెదనని వాగ్దానమొసంగి నాహృదయమును మాత్రే మప్సడగ్రహించి చని యేలరాకుండును? ఆమహవీరుఁ డాడినమాట తప్పునా. వచ్చిన యతికైతవుండు నానాథుడే. అభాగ్యురాలనగు నేనే వానిని వెన్నంటియుండఁజాలనైతిని. అయ్యో ! ఏమి సేయుచును." అని పరిపరివిధంబులఁ దలపోయుచు నెమ్మొమ్మన న

త్యాజితంబుగ నుప్పతిల్లు భావతరంగంబుల దొప్పదోగుచు మాటి మాటికిదుర్భిషకుచు నిట్టూర్పువిడుచుచుఁ దనలోఁ దానేమేమియోఁ గొణికికొనుచు వివిధచేష్టలఁ దనయంతరంగ భావోద్వేగంబున కెడ మీయజాలక ప్రణయభరంబున లోకంబునుమఱచి తన్నుమఱచి తన్నె యత్వంబున నుండెను.

తెల్ల వాటినది. విజయపాతకుల మంగళగీతంబులును తూర్వ నాదంబులును చెలంగ సువర్ణనమహారాజు లేచి ప్రాహ్లాకృత్యంబులు నిర్వర్తించి భగవంతునకు భక్తిపూర్వకంబుగ వందనములర్పించి స్వచ్ఛనస్త్రాలంకార భూషితుండై వందిమాగధులు కైవారంబులు సేయుచుండ వేత్రిహస్త్రులు ముంచునడువ దర్బాగునకేఁగించి రత్నమయకనక సింహాసనంబుపైఁ గూర్చుండెను. హేలాపురమంతయు విజయఘోషంబుల ఘూర్జిల్లుచుండెను. ఎల్లయెడల విజయపతాకంబులును బచ్చల తోరణంబులును జెలువారుచుండెను. పురివీధులన్నియుఁ జిత్రిరత్న మాక్తికరంగవల్లికలచేఁ జిత్రింపఁబడియుండెను. కంకుమహరిద్రా చూర్ణంబుల గృహగేహతులు శోభిల్లుచుండెను. జగదీశ్వరవిజృంభణంబుగ విజయభేరి కాహళతూర్వనాదంబులు మిన్ను ముట్టుచుండెను. ఏవంకఁజూచిన విజయలక్ష్మీ తాండవమాడుచుండెను. దర్బారునందు మంత్రీధటసామంతులందఱు నుచితాసనంబులఁ గూర్చుండిరి. జయలక్ష్మీ శోభితుండగు నామహారాజును సందర్శింపఁ బురజను లాబాల గోపాలమువచ్చి దర్బారుచుట్టును వలయాకారంబుగ నిలిచియుండిరి. దర్బారు నిడువేడుకల మెండుగ నలరారుచుండెను. సౌధోపరిభాగంబునఁ జంద్రిక శ విజచేరీజనపరివృతయై దర్బారు వేడుకలఁజూచుచుఁ గూర్చుండి యుండెను.

దర్బారు మర్యాదలన్నియు యథాకృమంబున జరిగినపిదప సుదగ్ధ మహారాజు సింహాసనమునుండిలేచి యానిండుసభకు నమ

స్మరించెను. “జై. సుదర్శనమహారాజునకుజై, దుర్మదా రాతిరజకే
సర్పిదుగినకుజై దిగ్విజయ రమాధురంధరునకుజై” అని యత్కుత్సా
హంబునఁ గేకలిమచు దస్యులుచేయుకరతాశభ్యములు కన్గపుటఁబుల
నదరఁజేయుచుండెను. మహారాజుసభయంతయు నిశ్శబ్దమైనపిదప నంత
టను గలయఁజూచి “పౌరభటు భృత్యామాత్ర్య సామంతినికురుఁబులు
లారా. ఏజగద్వ్యాద్యుడు ధర్మసంస్థాపనార్థమై యుగయుగమునందును
వివిధరూపావతారంబుల దుష్టులశిక్షించుచు శిష్టులరక్షించుచుండునో
యేమహామహుడు పరమాణుప్రమొదలు బ్రహ్మాండము వరకును
గల సమస్త చరాచర జంతువస్తుసంతానంబుల నేలుచుండునో యే
లోకరక్షకుఁడు నిఖిలజీవకోటినిఁ గంటికితెచ్చునలఁ దోడునీకమై జాగ్ర
త్వస్వస్మసుషుప్తులయుండును నాగంతుకోపద్రవములయుండును నాధి
వ్యాధులయుండును గాచి రక్షించుచుండునో యేయూపద్బాధప్రం
జార్తత్రాణివిరుదాంకితుండై నమ్మిన గజే ద్రప్రహ్లాదాదిభక్తులకు
య్యాలించి రక్షించెనో కరుణాసముద్రుండగు నాపరమేశ్వరుని య
నంతదయచేతనేగదా విప్లవకారుల దురుద్ధతిని నిష్టేతుకంబుగ సం
ఘటించిన దారుణవిపదల్లిం లంఘించి మనమందఱము నేజిట మరల
కుఁజగలిగితిమి. రణరంగంబున శత్రువులఁ బరాజితులఁగావించి
విజయలక్ష్మీవరులనైతిమని మీరందఱు విజయోత్సాహపూరితులై
వివిధచిహ్నంబుల నిర్ధక్విజయముఁ బ్రకటించుచున్నారు ఇది మన
కందఱకుఁ బరితాపసమయము గాని యుత్సాహసమయము గాదు.
ఇది కేవలము మన పాంచాలరాజ్యలక్ష్మి దురదృష్టవేదతావిజయ
ముగాని మన విజయముగాదు. ఈయపద్రవంబున కేనిధంబునో
నేనే కారణభూతుండనుగావలయు. నాయం దమితభక్తి విశ్వాస
బులుగలిగి వర్తించుచు నిండువేడుకల నెంతకాలమో బ్రతుకఁగోరిన
నానిడ్లల నెందఱి నో కఠినహృదయుండనై విప్లవకారులపట్టచు బెట్టి

నందుకా నాకు గైవారము లొసంగుచుంటి? నేను పరమపాపాత్ముడను. గర్హ్యుడనుగాని శ్లాఘ్యుడనుగాను. మిమ్ముల నందఱును సుఖసంతోషముల వర్ణింపజేయుచు మీ కెప్పట్టునను నేహనియుఁ గలుగకుండఁ గన్నబిడ్డలనుచలె వత్సలత్వంబునఁ గాపాడుచుండుటకేగదా మీరు మీ రాజ్యమును నాయకీనముఁగావించితిరి. అట్టివిషయములో నే నేమిచేసితిని. రక్షించుటకుచూఱు మీలో నెందఱిలో భక్షించితిని. ఇట్టికూగకర్ముని మీ రిక నెట్లువిశ్వసించెదరు?

రాజ్యపరిగ్రహణము దుర్భరభారవహనముగాని భోగైకసంగ్రహణముగాను. రాజ్య మనునది కల్పవృక్షమువంటిది. కల్పశాఖలు నానావిధపక్షి జాతులులను ఫలపల్లవాలుల నెట్లు బోషించుచుండెనో యావిధాబుననే రాజ్యముగూడ నాశ్రితజీవకోటినిఁ బోషించుట కేర్పడినదిగాని యొక్కసిస్వేచ్ఛాచుభవమున కేర్పడినదిగాను. మఱియు రాజ్య మనునది ప్రజలసాత్తుగాని రాజసాత్తుగాను. ప్రజలను రక్షించువాడే రాజుగాని మిగిలినవారు తరాజులుఁ గందారాజులు. దష్టులను శిక్షించుచు శిష్టులను రక్షించుచు ధర్మబుద్ధిగలిగి న్యాయకథాబుఁ దప్పక ప్రజల నందఱ సమదృష్టి నేలగల సమర్థునే ప్రజలు రాజుగా సంగీకరించి తమ రాజ్యమును వాని స్వాధీనముఁజేయుచును ఆతఁడు నావలెనే నిర్దయుండై తన ప్రజల నీవిధాబున మిత్తివారఁబడఁదోయుచున్నచోఁ బ్రజలువానిని విశ్వసించురా? నేను మీకు రాజుగానుండఁ దగినవాఁడనుగాను. పరమాపుత్రున పొరులారా! సుర్యాద్యులారా! ఇంతటితో నన్ను విడిచిపెట్టఁడు. మీకు ప్రభువుగ నుండఁ దగిన సమర్థుని మఱియొకని నెన్నుకొని వానికీరాజ్యము నొసంగుఁడు. నే నెన్నియో జన్మములయంచి చేయుచున్న సుచితపాపకర్మఫలంబుగ నీ జన్మమున నీ విధంబుగ బహుజన దుఃఖకారణుడ నైతిని. అనుక్షణమును మనంబెరియుచుండ భోగానక్తి రాజ్యలోభంబున నెత్తురు

కూడుదినజాలను. నన్ను మన్నించి మీరాజ్యమును మీరుతిరుగ గ్రహించి యేలికొనుచు జిరాయుర్భాగ్యులు వర్ధిల్లుడు. ఈ మహారణ రణమూలంబున నాకొఱకై ప్రాణముల నర్పించిన నాబిడ్డల కాత్మ శాంతిఁ గలిగింపునుని భగవంతుని బ్రార్థించుచుఁ బరితాపసదనంబగు నాహృదయమును గుహట బలవికొనుట కెందేని వానప్రస్థుడనై తపోనియతినుండఁ దలంచితిని. ప్రియపూర్వకుంబుగ మీ రందఱు నా కనుజ్ఞనీయవేదెదను ” అనిపలికి కూర్చుండెను

ఆమాటలు నిగ్ధాతపాతంబులకైవశిఁ దమధైర్యభూదరంబుల భగ్గుముఁ గవింపఁ దారభటభృత్యామాత్య సామంతజనంబులెల్ల దూఱి ఖాకాతచిత్తులై యేకకంఠ్యులుగ “మహారాజా ! మాతృగర్భాబున జన్మించిననాటఁగోలె మాయీదేహంబుల నేలినవారే పెంచితిరి. తమ కూర్చిపోవణమున నధిల్లిన మాదేహప్రాణములను దదీయపోషకులైన యేలినవారి కర్పించుట శోచనీయ మెట్లుగును? మాపోషకులైన తమయొక్క కార్యమునకు మేము తోడ్పడుట మాకార్యమును మేము చక్కఁ బెట్టుకొనుటయేగాదా. దేహము నాశ్రయించియున్న జీవ సూక్ష్మస్థా మత్త మొంగమునకుఁ గరచరణాద్యవయవంబులు తోడ్పడుచుండలలేదా? రాజ్యసూరక్షణార్థమై తదాశ్రితాంగములలోఁ బ్రథమంగమైన యేలినవారికిఁ గరచరణాద్యవయవములవంటి మేము తోడ్పడుట సహజముగాదా! ఏలిన వా రీశ్వరభూతంబులైన భూతంబులన్నిటియందును శత్రుమిత్రాదిభేదాబు లెచక శాంతసాహృదాది సద్భావములతో నత్యైవ్రసన్ను లైయుండు సంపూర్ణ దయామయు లగుటచే నవనీత కోసులంబగు హృదయము కలుగుటవలన నట్లనుచుంటి రేగాని మీ రసమర్థు లెట్లైతిరి ? “నావిష్ణుఃపృథగ్విఘ్నః” అను నార్యోక్తి మీయదే రూఢిగవర్తించుచున్నది. మద్భితకఁ బోమిమి నాశ్రితజనవత్సలులను మహా

దారుగుణఖలు నగు నేలినవారికొకటకు మేమెన్నిజన్మములు మా
 పాపము లర్పించినను తమముగముఁ దీర్చజాలము. కాలకర్మవశం
 బునఁ దట్టించిన యీవిపత్తున కేలినవారెల్లు బాధ్యులయ్యెదరు?
 పరిజలరాజ్యమును శత్రువులబానిసుండి తప్పించి కాపాడుదు బ్రజల
 నుసుఖలీలలవర్ధిల్లఁజేయు బాధ్యతను మీరు నెరవేర్చుచునేయుంటిరి.
 మర్త్యుని జననమరణాదులకు రాజు కర్తయగునా? 'జాతస్యమరణాధృ
 వమ్' అను జనశ్రుతిలేదా! జననమరణాదులు కర్మానురూపంబులు
 గాని మనుష్యకృతంబులుగావు. 'అవశ్యమనుభోక్తవ్యమ్ కృతంకర్మ
 శుభాశుభమ్' అను నార్యోక్తి వినలేదా. భగవంతుఁడే కర్మబద్ధుడ
 గుచుండఁ గర్మానుబంధవిషయంబుల నతిక్రమించుటకు మనుష్య
 మాత్ముఁడేపాటివాఁడు. ఇదివరకే యేలినవారి సాంద్రీతరయశశ్చం
 ద్రికారుచులు దిగ్విటాకంబులఁ బ్రకాశింపజేయుచుండుటలేదా. ఇం
 తకు నీవిపత్తు మీరు ప్రేరేపించినదా? ఏలినవారిధవశక్తి సహింప
 జాలని విప్లవకారుల దురుద్యమంబులకు మీరెట్లుబాధ్యులయ్యెదరు?
 మీరులేకున్న మాకీలోకముతోనే యనిలేదు. ఏలినవారట్టి దృశ్య
 కల్పముతోనుండిరేని రణనిహతులైన మాసోదరులతోఁబాటు మాకుఁ
 గూడ నాత్మశాంతినిఁ గలిగించుటకై భగవంతునిఁ బ్రార్థింపుడు.
 మేమిదే మాపాపిణులనుగూడ నేలినవారిచరణసరోగుహంబులపై
 నర్పించుచున్నారము." అని వరలనుండి కత్తులనుదీసి తమకఠంబులపై
 నిడి నటికొనుటకు సిద్ధముగనుండిరి.

ఆయావేశంబును జూచి మహారాజు భీతిల్లి గజగజవడుకుచు
 దిగ్గనలేచి "బిడ్డలారా! శాంతింపుడు. శాంతింపుడు. మీకొకటకు బా
 టుపడవలసిన వాడనగుటచే నేను మీసేవకుఁడను. మీయనుమతిఁ
 గొనకుండ నేనేమియఁ జేయఁగూడదు. సాహసించి చేసినచో స్వామి
 దోషిహినగుదును. మీరు నాయుద్యమంబున కనుమతింపలేదు గావున

నా ప్రయత్నం బుజ్జగించితిని. మీరందఱు నిశ్చింతతో నుండుడు.” అని పలికి కూర్చుండెను.

అమృతోపమానములైన యాపలుకులు వినినతోడనే పౌరు లందఱుఁ బరమానందభరితులైరి. భృత్యామాత్యసామంతులు మహారాజు మహేంద్రవారగుణంబు నెంతయో కొనియాడిరి. అందఱుఁ దమకుగలిగిన యానందముఁబట్టజాలక “మహారాజా! ధన్యులమైతిమి”. అని బాష్పపూరితనేత్రులై యామూలసమున్మీలితదుఃఖసమానులై సాష్టాంగంబుగఁ బ్రణమిల్లిరి. తనపైఁ బ్రజలకుఁ గల యద్వితీయభక్తివిశ్వాసముల కమితానందముఁజెంది యశ్రుపూరితలోచనంజై సుదర్శనమహారాజు గడ్డిమిడిగ్గి వచ్చి యత్యాదరంబున వారినందఱు నిజకరుంబుల లేవదీసెను. అందఱుచు హర్షపులికితగాతులైరి. మహారాజు మరల సింహాసనమధ్యమైచెను.

తరువాత సుదర్శనమహారాజు సేనానాయకునిఁజూచి, “సేనానీ. నేను ప్రమాదవశంబున రణమధ్యంబునఁ బడినపిదప యుద్ధమెట్లు పోవఁగితి?” అని యడిగెను. అందుపై సేనానాయకుఁడు లేచి “మహారాజా! ఏలినవారు శత్రుశేషంబుఁ దీర్చుచున్నతఱి దురదృష్టవశంబున మృతకేబలఁబొకటి కాలికిఁదగులుటచే బోరగిలఁబడిరి. వెంటనే యాదృష్టశత్రు వేలినవారికుత్తుకను ద్రోక్కిపట్టి పొడిచివేయుటకు గత్తిపైకెత్తెను. మన సైన్యమునందు మహారావము లెసంగెను. అప్పుడే యెక్కడనుండియో యొక బాణము రిప్పునవచ్చి వాని దక్షిణభుజమునఁ గ్రుచ్చికొనియెను. తక్షణమే యాకూరశత్రువు త్రుళ్ళి పడి చేతిలోనికత్తిని జారవిడిచిలేచెను. ఆసమయమున నొకసుందర యువకుఁడు పూరసేనుని సమీపించి “ఓరీ! తులువా! వశముదప్పి పడియున్నవారిని జుపనెంచుట వీరధర్మమేనా? నీకు పౌరుషము గలదేని నాతోయుద్ధమునకురమ్ము” అని కత్తిద్రోప్పుచు దగ్గరియెను. అంత

శూరసేనుడు కోర్కావేశంబున మఱియొక ఖగ్గమునుగొని యాసుందరయువకునిపైకుఱిగెను. అప్పుడే సాక్షాచ్ఛిప్తఁడాయన యతివేష ధారియుగు నొకమహావీరుఁడు “ఓరీ శూరసేనా! జాల్మా! నీపౌరుష మ బలలమీద నాచూపగడంగితివి నిలుపుము. నిలుపుము.” అని యదలిం చుచువచ్చి యేలినవారినిట్లు సమయోచితంబుగఁ గాపాడిననుందరయు వకుని నేలినవారినిఁ గాపాడుట యేకాకిశత్రునైశ్యమునుమారిమనగిన ట్లురూపుమాపి శూరసేనుఁఁబలాయితునిఁగావించెను. ఆవిధంబుగ మ నకు జయలక్ష్మీ లభించినను రక్తతృష్ణాపరుండగు శూరసేనుఁడు సజీ వుడై పలాయితుండగుటచే నాదోహి పరాజయపరాభవాన్ని మ్ర గ్గుచు నింకను నేమేమికుట్రలు పన్ని దరంతృప్త్యను నొనర్చు నెంచునో. శత్రుశేపమును దీర్పజాలవైతిమని విచారించుచున్నాను.” అని సవినయముగఁ బలికెను. ఆమాటవినిసుదర్శుడు “సేనానీ! శూర సేనుఁడేకేవల మీరణవిప్లవమునకుఁ గారకుండగఁగఁడని నాయభిప్రాయము పరమదుర్మార్గుండగు కామపాలుని పోతనాహంబున వంగరాజ్య విప్లవమునకుద్యక్తుడైనట్లేయివిప్లవమునకుఁ గూడినాతఁడియ్యకొని యుండును. అయిన నీరణపరాజయ పరాభవశేషుడే శూరసేనుఁ డొక పరితప్తహృదయుఁ డగుననియే నమ్మెదను. కామపాలుని సంగతి యేమ య్యెనో తెలుపవైతివి” అనిపలికెను. అందుపై నొకసరదారుఁడులేచి కామపాలుఁడు పాణివార్తమును జూ లోనికికై స్వైసమేరంబుగ వచ్చి కోటను సమీపించుచుండ నప్పుడే యంతఃపురమునుండి క్రిందకు దిగి వచ్చిన సుందరయువకుఁ డొక్కశాలెభల్లంబున వాని గుఱిముపై నుండి క్రిందఁబడఁగొట్టుటయు నదిచూచి వానిపైసేకులంజులు నొక్కు న్నుడి నాసుందరయువకునిగవియుటయునాతఁడపిఱుదివియనీరంబున నతితీవ్రంబుగ వారందఱతోఁ బోరిపోరి ములసి సొమ్మసిల్లుటయుశత్రు పైశ్య మాసుందరయువకుని బుధింపయత్నించు చుండటయుఁ జూచి

యతివేషధారియగు నానుహాపీరుఁ డశ్వాహుఁడై హుటాహుటి నయ్యెడకువచ్చి శత్రుసైన్యము నొక్కనిముషముతో నుగ్రోసర్చి సుదరయవకుని కట్లువిప్పి వానిచేబడియున్న కామపాలుని కరచరణము లంటగట్టి యేకాంతకారాగారంబున నుంచి యచ్చో నిరుప్రదు భటులఁ గాపుంచి యయ్యెడకువచ్చి యట్టియద్భుతపరాక్రమమునుఁ బ్రకటించెను.” అనిచెప్పెను. ఆమాటలు వినినంతనే మహారాజమితానంద భరితుఁడై యాసుదరయవకుఁడు తనపుత్రికయును చంద్రకళయేయని తెలిసికొని ‘యతివేషధారియగు మహాపీరుఁడేఁడీ’ యని యత్యాతురముతో నడిగెను. అందుపై సేనాని యాకైతవయతి శూరసేనుని వెన్నంటి తఱిమికొనిపోయెననియు నాతఁడు తిరుగరాకుండుటచే నాత్వికుల నెందఱిలో వానిజాడ నరయ బహుముఖులు కనిపితినియుఁ చెలిపెను. మహారాజు విష్ణుహృదయుఁడయ్యెను తనను దనపుత్రికను బాంచాలరాజ్యలక్ష్మిని నావిధుబుగఁ గాపాడిన యతివేషధారి యెవ్వఁడై యుండునో యని యోజించుచుండెను. ప్రతాపసింహుఁడే సతీప్రఁడై యారూపంబున వచ్చియుండెనని యుత్కలికఁజెందుచుండెను. వానినరసి తోడ్కొనిరా సేనానికి దృఢముగ నాజ్ఞాకొసంగెను.

అసమయమున భానుమంతుఁ డతిసాధ్రమంబున వచ్చి “మహారాజా.....” అని యేమో చెప్పఁబోయి చెప్పలేక మహారాజు పాదములపై వ్రాలెను. మహారాజు తుగ్భీషణి లేచి “భానుమంతా ! ఏమియుఁగద్రీవము జరిగినది?” అనియడిగెను. అందుపై భానుమంతుఁడు “దేవా ! మనమింతదనుక ననుభవించిన మహానందసుధారస మిహ్నుడు విషమిశితమైనదని చెప్పవలసివచ్చినది. అయినను ద్వరఁగడి తిమేని యామహాపురుషుఁడు జీవించునేమో” అని పలికెను. ఆమాట కదలుజెందుచు మహారాజు “భానుమంతా, నీవు భావగర్భితముగ మాట్లాడుచుంటివి. నీవెఱిగింపఁదలచినది స్పష్టముగ వచించుము”

అని మందలించెను. అందుపై భానుమంతుడు “మహారాజా ! క్షమించు. నేనీయుదయమున సేనానాయకుని యనుజ్ఞపై నింకను శత్రు సంచార మెట్లనైన నుండెనేమోయని యర్థించుట కశ్వారూఢుండనై యరణ్యమార్గమున బయలుదేరితిని. కొంతదూర మేగినపిదప నొకకొండపక్క యతీశ్వరు యొకడు భూమికి ఘమారిరువదిగజముల యెత్తువగల యొక చెట్టుమోడు నానికొని రక్తాస్లావితదేహుడై వికృతాకారంబునఁ బడియుండెను.” అంత సాధోపరిభాగంబున నెద్దియో క్రిందబడినట్లు చప్పుడయ్యెను. వెంటనే “అయ్యో! ప్రియసఖీ! చంద్రకళా!! చంద్రకళా!!! మూర్ఛిల్లితివే” అని యాకొందించు చెలికత్తియల కలకలంబు విసవచ్చెను. సభ్యులందఱుఁ గలగుండు వడుచుండిరి. మహారాజు సింహాసనమునుండి లేచెను. అంత “ప్రియసఖీ రణవృత్తాంతమును వినుటచే భీతిల్లితివి కాఁబోలు లోకకిఁ బోవుదమురమ్ము” అను మఱియొకపలుకు వినిపించెను. అందుపై మహారాజు రటఁజెంది “భానుమంతా. ఆ యతీశ్వరుడెవ్వఁడో తెలిసికొంటివా. అతఁడు జీవించియుండెనా” అని యడిగెను. అందుపై భానుమంతుడు “మహారాజా పాపమెవ్వఁడో సన్యాసి కొండపైనుండి ప్రమాదవశంబున కాలు జారిపడి క్రిందకుదొర్లుచుఁ జెట్టు మొదలఘ్నవచ్చుటచే దాని నంతయుండఁ గాఁబోలునని తలంచి యాపురుషుడు జీవించియున్నచోఁ జేతనైన సహాయము సేయ నెంచి యయ్యెడకేగితిని. మహారాజా ! వానినిఁ జూచినంతనే నిశ్చేష్టుడనైతిని. ఆమహాపురుషుఁ డేకారణంబుననో యతివేషమును ధరించివచ్చి నిన్నటిరోజున నేలినవారిని సుందరయువకుని రక్షించి శత్రుసైన్యముచు నొలశకలంబులట్లు యెగురగొట్టి యీపాంచాలరాజ్యలక్ష్మిని నిలబెట్టిన మహావీరశిఖామణియగు ప్రతాపసింహుడే.” అని పలికెను. ఆమాట విసంతతనే మహారాజు దుఃఖావేశంబున “హా ప్రతాపసింహ! అప్రతిమాన ప్రతాపవంతుడవై

యున్న తనైరిగ జసింహుడవగుట నన్వర్థనామధేయుడవై యెందఱో
కంటిలోని నెరసువలెనుండి యెందఱెందఱు నిన్నంత మొదిప య
త్నించినను మాయదృష్టవశంబున సజీవుండవైవచ్చి మాకొకట నీ
యమూల్యప్రాణంబు నర్పించితివా” అని వివశుడై యొల్లంబోయి
వెంటనే తెలివిఁజెంది “నాయనా! భానుమతా, ఆపురుషుని మేనఁ
బ్రాణములుండెనో లేవో తెలిసికొంటావా?” అని యడిగెను. అందు
పై భానుమంతుడు “దేవా! ఆవీరశిఖామణి యొకను నీవముతోనే
యున్నాడు. క్రిందనున్న పల్వలములోని నీరుఁదెచ్చి వానికుపచార
మొనరింప నెంచి క్రిందకు వెల్లగ దిగుచుంటిని. అయిదారుగజములు
దిగినపిదప మఱియొకపురుషుడు ముళ్ళపొదలోఁ బక్కియుండుటఁ
గాంచితిని. ఆతండును చైతన్యరహితుడయ్యె యుండెను. కాని యా
తఁడింకను జీవించియుండును. ఆపురుషుఁ డేలినవారిపృబలశత్రు
వగు భూరసేనుఁడే.”

ఆవృత్తాంతమునువిని సుదర్శనుఁ డాయుర్వరు జీవించియున్నం
దుకు సంతసించి రాజభటులతోను శిబిరోపకరణములతోడను నాం
దోళికలతోడను వలయు పరివారంబుతోడను సుదర్శనమహారాజు
భానుమంతుని ముందిడికొని బయలుదేరెను. వీధన్ని వలయు నోప
ధుల సంగ్రహించి వారి వెనువెంటఁ బయలుదేరెను.

అందఱును కొండఁదఱిసిరి. యతివేషధారియైన పృతాపసింహు
ఁ డయొడ్డ నెవ్వరో లలితాంగి యొకర్తు విలపించుచు గూర్చుండెను.
ఆ యెలనాగ చంద్రకళయే. తన హృదయాఘాత వైవమగు నామహా
పురుషుఁడింకను తనముతోనే యుండెనని విసనతోడనే యత్యాసక్తి
నొడలెఱుంగక వానికుపచరింప వలనుపడునేమోయని చెలికత్తెయ
లతోనైనఁ జెప్పుక బలపూరితకలశంబును గొని యొక్కరిత బయ
లుదేరి వచ్చెను. మహారాజామెను జూచి ప్రేమబలంబున కచ్చెరువం

దుడు “అమ్మా! చంద్రకళా! కుసు కుసుకుమారివగు నీవిట్లేకతంబ
యరణ్యమునకు రా సాహసింపవచ్చునా తల్లీ.” అని మందలించెను.
అందుపై చంద్రకళ “తండ్రి! దుష్టులశిక్షించి నిన్ను నన్ను ననేకప
ర్యాయములు మృత్యుముఖంబునుండి తొలగించి రక్షించుటయేగా
క నేను పాంచాలరాజ్యలక్ష్మిని శత్రువులబారినుండి తప్పించి రక్షిం
పనవలసినది యీ నాయుత్తరమిట్లు పడియుండెనని విని నేను ని
లువగలనా? తండ్రి! ఈమహాపురుషుని తోడిదే నాకీలోకము. ఈ
తండ్రి నాదైవము నాప్రాణము నాసర్వస్వము నీతండ్రి. నీయనుమతి
గొనకయే నీవు కనిపించిన యీ నాదేహాత్మల వీనికివివరకే క్షాంత
ర్యముజేసి యు టిది. తుమింపుడు. ఈపురుషుడు లేనిచో నేనును
లేనిదానననియే నమ్ముడు” అని ధీరదీప్తియై దృఢముగఁ బలికెను.
ఆమాటలు వినుచున్నంతసేపు మహారాజు విశాల నేత్రములనుండి
యశ్రుబిందువులు సంతతధారాపాతంబుగ జాలువారుచుండెను. “అల్లీ
నీపిచ్చె నింతటి గాఢమైన ప్రేమకలుగుట సహజమే నీది జన్మవృత్తాం
తరహాస్యము వెల్లడియైన పిదప లోకమంతయు నీ స్వయంవరవిష
యమును వేనోళ్ళు గొనియాడును. అని వీరధన్వియో “వెళ్ళు నీది
నిప్పుడు పురంబులోనికిఁ గొనిపోవననుచునా?” అని యడిగెను. అ
దుపై వీరధన్వి యప్పటికిఁ దగినచికిత్సల గొన్న యొనరించి పిదప ను
దర్శనుని యనుమతిపై శూరసేనునకుఁ గూడ వలయు చికిత్సలను గా
వించెను. తరువాత నాయురుపుర నాదోళికలనుంచి వారల వెంటఁగొని
యందఱును పురాభీముఖులై బయలుదేరిరి

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

పందొమ్మిదవ స్కందము.

చ. నిశలుబవశ్శు మీ దెఱుగ నేరఁ జేసి దురంతకృత్యముల్
శకుఁడయి యుండి వైరికివార్యుననోగవాసినిన్ నిరం
కుశముగ నీడి యిది నుడిగుండము నందునఁ జిక్కినట్టి రా
లికుఁడు తృణాత్తి నెమ్మడిఁ జలింపకయుండఁడె టవకాంతుచేన్.

“హా హతవిధి! ఉపవీధి నెగురుచుండు నాచిత్తవిహంగంబును నీదృ
శవిషదోల్కాపాతంబున నధోగతిపాల్సేయఁదలంచితీవా! ఎప్పటికైన
న నీచెఱసాల వీడఁగలెదవా! నాచోరమిత్తులీరాత్రీవచ్చి నన్నే
యపాయంబుననో కారాగారవిముక్తుని గావించెద మని నమ్మించిరి.
వారి సమద్యమంబున కేయంతరాయముఁ గలుగకుండ వలయును
గదా! నా యదృష్టమెట్లున్నదో. నా సహస్రారక్షేత్రంబున నెన్ని
యో యాశావీజంబుల నాటితిని. అయ్యది యాసరక్షేత్రమయ్యె
గాఁబోలు. అట్లు గానిచో నాటిలేని తంత్రజ్ఞుడ నగు నాప్రయత్నం
బుల కిట్టి కుంతరాయంబు లేకలుగును. కానిమ్ము. కార్యసాధకుం
డెట్టివిఘ్నములు తటస్థించినను సరుత్సాహియై పూనిక నుజ్జగింపరాదు.
సుదర్శనుఁడు చెయిదాటిపోయినను లలిత నాకైవసంబయ్యెనేని యె
ప్పటికైన నామనోరథము గమ్యస్థానముఁ జేరఁగలదు. నేనిప్పట్టున
నాచోరమిత్తుల సహాయముచే జెఱవిముక్తిని గాంచలేనిచో నుత్స
హించిమాత్ర మేమిచేయఁగలను. శూరసేనుఁడును మహావీరుడైన
యాకపటసన్యాసియు ద్వంద్వయుద్ధమున మృతఁజెందిరని వినియుంటి
ని. ఆకపటయతి ప్రతాపసింహుఁడే గావలయు. అటులైచో వాని

జన్మరహస్యము వానితోనే యుతరించును. చేతికిఁ జిక్కిన యామి మబురు గ్రద్ద తన్నుకుపోయివచ్చి నామిత్రుల స్వాధీనములో నుంచిన లలితను నామేనల్లుఁ డవివేకంబునఁ గొనిపోయి పుష్పగిరిఁజేర్చె. అందుకు వీరపాలుని బోయయువకునితోఁ గూడ శిక్షింపయత్నించెడి నిష్ఫలమనోభీష్టుడనైతిని. మాయోపాయంబునఁ దిరుగఁ బట్టి వెచ్చుటకై తూరసీమఁడు వ్రాసిన నల్లొక లేఖవ్రాసి యిచ్చి నాయాంత రంగికమిత్రుఁడైన యొకచోరుని నా కార్యమునకు నియోగించితిని. వాని ప్రయత్న మేమయ్యెనో తెలియరాదు. నాచోరమిత్రులు తమ వాగ్దానము నెరవేర్పగలుగుదురో లేదో; ఇప్పుడు నేనేమి సేయుదును. సుదర్శనుని పాదములపైఁబడి యామూరణకర్మమునకు కేసలము సూరసేమఁడే కారకుఁడని నమ్మించి నన్నుక్షమింపుఁడని వేడుదునా? ఆమాయకుడగు నాధర్మక్రభువు సులభహృదయుఁడగుట చే నామాటవిశ్వసించి నన్ను బంధవిముక్తునిఁ గావించునేమో. ఏమిది నాకు మతిపోయినదాయేమి. నిజముఖద్రవోదిత తంతువగ్గఁ ప్రకల్పి తంబైన నిర్గమద్వారరహస్యగేహంబున స్వబుద్ధినిఁ జిక్కియుండు కంబ శపుష్పచందంబున స్వకీయమాయాతంత్రోపాజ్ఞతంబైన నిర్గమద్వారరహస్యంబగు నీకారాగారంబునఁ జిక్కి యుండుటచే నాబుద్ధిమా టిపోవుచున్నది కాఁబోలు. అయిననేమి? ఏయైక్తిచేనైన నే నీచెఱ ఏడగల్గితి నేని భుజబలంబుననో బుద్ధిబలంబుననో సుదర్శనుని నాచేతితోఁ జిక్కించి కొనలేకపోదునా? భగవంతుఁడై విపత్తులను సంఘటించియే మహిత్తోద్యోగుల బుద్ధిబలంబును బరిక్షించుచుండును. ఇట్టి కఠినపరీక్షలకు నిలిచినవాఁడే యుష్మస్థినిఁ జెందును. నామార్గనిరోధకుండగు భానుమంతుఁడు యమువానదీవిప్లవంబునం బడి మృతిఁజెందెనని నాగూఢచారులచే విని సంతసించితిని. ఇందుమతి నిదివఱకే యమసదనంబున కనిపితిని. నిరర్థకబంధుమోహంబున

కు లోనుగాక నామేనల్లుడైన వీరపాలునిఁ గూడ నిందుమతియొద్దకని పిలిచేని నాచెల్లెలు నాచేతిలోని కీలుబొమ్మయగును. ఇంతకును నేటి నాచోరమిత్తుల ప్రియత్నము జయభద్రముగ నెరవేరవలయునుగదా" అనియేమేమో దలపోయుచుఁ గామపాలుఁడు యుద్ధమైన మఱునాడు సాయంకాలమునఁ గారాగారగవాక్షములోఁ గూర్చుండి యుండెను.

ఆకారాగృహము వెనుకతట్టున సుదర్శనుని పుష్పాద్యాన వనము కలదు. అయ్యది నానావిధపరిమళ వికచప్రసూన శోభితంబులగు లతాదుర్మమంబులతోడను లోచనోత్సవ ప్రదంబులగు బహుళతర చిత్రవిచిత్రజల యంత్రంబులతోడను పుష్పపరాగ వికీర్ణ నికుంజశయ్యాతలంబులతోడను నొప్పారుచుండెను. ఆవనమధ్యంబున నొకరమణీయ జలాశయాబుఁ గలదు. అదలి పద్మమండంబుల వీస కాంక్షవిహరించు రాజమరాశీదంపతులు మందమరుత్తిశోర ప్రభూతంబులగు జలతరంగమాలికాఢోలికలఁ దూఁగుటుయ్యెలల నూఁగుచుఁ గలరవంబులొనర్చుచుండెను. కామపాలుఁడా గవాక్షములో నుంచి యాయుద్యానవనశోభను తిలకించుచుండెను. కాని నిఖిలజ నాహ్లాదకరమైన యాప్రకృతిసౌందర్యము వానిమనస్సున కెక్కుట లేదు. ఎవనికొఱకో సత్యాసక్తితో వేదియున్న వానివలె నల్వలంకులఁ బరికించిచూచుచుండెను.

ఆసమయమున గవాక్షముకింద నేవరో మాట్లాడుచున్న సడి విని శ్రద్ధగా నాలకించుచుండెను. "దీనశరణ్యుండవగు నోపరమేశ్వరా! పీకోచితంబగు సుక్షత్రీయకులంబునఁ బుట్టిన న న్నెంతకాలము పరుల పంచ బ్రతుకఁజేసెదవు. పరమధర్మస్వరూపుండును మహోదారవీర శిఖామణియునగు సుదర్శనమహారాజు కటాక్షంబునకుఁ బాతుండనై తదీయవల్లభ్య లక్ష్మీప్రసన్నత సమితసౌఖ్యంబుల నోలలాడుచు

దుటచే నాజన్మహక్కునం దింతవరకును విస్మృతిఁజెందియుంటిని. ఆ శ్వేకదళమునకు నాయకుండనై క్షత్రియోచిత వీరవిహరంబుల మహారాజు మెప్పువడయుచుంటిని. కామపాలుఁడు కారాగరంబునఁ జిక్కియుండఁగదా. యతివేషధారియగు వీరశిఖామణి పూర్ణారోగ్యస్థితికివచ్చినతోడనే శూరసేనకామపాలరపైఁ గల రాజద్రోహనేరములు విచారణకువచ్చును. వారికన్వర్తనండున విధించినపిదప మహారాజు నాయభీష్టమిడేర్పకుండునా! హృదయమా! నీవింకను జలించెదవేల, నామేననూమ కొమరితయగు వధురిక చనిపోయెనని నిరాశజెందియుండ నామె సజీవయై పూర్ణారోగ్యముతో నుండుటయు నాలేనును శత్రువులబాఁడుండి లెస్సించి రక్షించుభాగ్యము కూడ నాకొదవుటయుఁ దటస్థిండుటవలన నీవజ్జియ్యసలను తహతహఁ బొందుచుంటివా. సంభ్రమింపకుము. అఘటితఘటనా వటిష్ఠుండగు ప్రిహ్లాదవరదుని కటాక్షమున్నచో నీకాక్షితార్థం బచిరకాలములోనే సిద్ధించును. రాజద్రోహియు గురుద్రోహియునగు కామపాలుని పేరెఱచే నాహృదయేశ్వరి కంతటివిశత్తును గలుగఁజేసిన శూరసేనఁడు చెయిదాటిపోయెనని తలంచితిని. అదృష్టవశంబున నాదృష్టశాత్రుఁడు మరల జీవముతోఁ జిక్కుటచేఁ గృతకృత్యుడనైతిని ” అనియేమేమో యనుకొనుచుండెను. కామపాలుఁడా మాటలువిని విస్మయఁకులితచిత్తుఁ డయ్యెను.

అప్పుడాకస్మికముగ భానుమంతునకొక యాత్రాలాపము వినవచ్చెను. వెంటనేయూతఁబాధ్యనివచ్చినదిక్కునకుఁ బరుగిడి తటాకముజేరెను. అచ్చో నిరువురుచోరులు తమ చుఱుములను నల్లనిముసుగులచే మాటువడిచి తటాకములో మొలబంటి నీటిలోనుంచి యొక స్త్రీవ్యక్తినిఁ బైకిలేవదీయుచుండిరి. ఆవ్యక్తినిఁ జూచి వధురికయేయని తెలిసికొని భానుమంతుఁడు రోషవిషాదావేశంబున వరనుండి

కత్తినిదూసి తటాకములోనికి దుమికి యొక చోరునిశిరస్సు ఖండించెను. అది చూచి రెండవచోరుడు భయోద్దేకచిత్తుడై మధురికను మరల నీటిలోబడవైచి పాతపోయెను. వెంటనే భానుమంతుఁ డాతేమను నీటిలోనుండి పైకిలేవదీసి తనమూపుపై నిడికొని గట్టుపైకేతెంచి యుచ్చో నొక కుజచ్ఛాయనుగల సాంద్రతర బాలతృణాంకురశీతల పర్యదేశంబున నామెను బరుండఁబెట్టెను. మధురికకు చైతన్య మిసుమంతయునులేదు. గాఢముగ మూర్ఛమునింగియుండెనేగాని మృతిఁ జెందియుండలేదు. భానుమంతుఁ డాసమీపంబునంగల శుష్కపత్రంబులనేరి తెచ్చి పోపుచేసి యింగలంబంటించి జ్వాలఁజేసి యామె యార్చిదేహమంతయుఁ గ్రాచెను. తరువాత నామె తెలివిఁజెందుటకై చెంతఁగూర్చుండి వివిధోపచారములొనర్చుచుండెను. కొంతసేపటికి మధురిక కొక్కింత తెలివివచ్చెను. కనులెత్తిచూచి భయకంపితయై మరలఁ గనులుమూసెను. తక్షణమే భానుమంతుడు నిర్మలదకంబునుఁ గొని తెచ్చుటకేగెను. కామపాలుఁ డిదంతయు గవాక్షములో నుంచి చూచుచునే యుండెను. కాని యాదుర్మార్గుడు మధురికాభానుమంతులను గుత్తుచలేదు. చోరులు తనకు సహాయమొనర్చుట కావసంబుననే డాగియుండిరని యుత్కలికఁజెందుచు నాయువతీయు వకులెవ్వరై యుందురో యని యోజించుచుండెను.

భానుమంతుఁడొక పర్ణపుటంబుతో నిర్మలదకంబును గొని తెచ్చెను. మధురికయొకను తెలివిఁజెందలేదు. భానుమంతుని విచారమునకుఁ బరిమితిలేదు. “ప్రియా! మధురికా! నిన్నేనాడుచూచి తినో నాటనుండియు నీముఖరాకాచంద్రబింబము ద్విభాంధకార పూరితంబైన నాహృదయాకాశంబున నిలిచి యద్దానిఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచు నందు విహరించు నాజీవుని సత్యుత్సాహపూరితునిఁ గావించి యానందహోలికలనూఁగించుచుండెను. పరమదుర్మార్గుడైన శూ

రసేనహతకునిచే నీకు గలిగినవికత్తు వినినతోడనే హతాశుడనై
 ప్రాణత్యాగముసేయ నెంచియు నాద్రోహిపై నాకసిదీర్చుకొనఁ బ్ర
 తికియుంటిని. భవానిదేవి కటాక్షంబున నీవు సజీవురాలవై యున్నా
 వని యెఱిగినప్పటినుండియు నాభాగ్యదేవత నాయండనుండ నింక
 నాకేమిలోపమని యువ్విభులూరుచుంటిని. షరమదుర్మార్గులైన శూర
 సేనకామపాలురు నాచేతిలోఁ జక్కియుండుటచే నేను చాలాభాగము
 కృతకృత్యుండనై తినిని సంతోషించుచుంటిని. ఆహూరికర్మలచేతనే
 పసితనంబునఁ దల్లిదండ్రులనుఁ జూసి దిక్కుమాలినవత్సలమైయున్న
 నీవును నేనునుఁ గూడియున్నచోఁ గాలవైపరీత్యంబుచే మనమెన్నెన్ని
 దురవస్థలపాలు గావలసినవచ్చినను నొకరిదుఃఖమొకరు పాల్గొనుభాగ్య
 మొదవునుగదా యని యుత్కలికఁ జెరుచుంటిని. అయ్యో! మో
 హిని! మధురికా, నాయాశంకురుంబులను నిర్దయురాలవై తుంచివే
 సెదవా? నీమేనత్తకొమరుడనైన నన్నుఁ జన్నతనమున నితోనాడి
 కొనిన భానుని మఱచితివా? ప్రియా! పలుకవేమి? ఒక్కసారి కను
 లుతెరిచి నీచల్లనిచూపుల నాయుల్లమును బల్లవింపఁజేయుము. నాపై
 యలుకఁజెంది నన్నుఁ జూచుటకైన మనసొప్పక కనులుమూసికొని
 యుంటివా ప్రేయసీ!” అని యశువుఘాతలోచనంజై యాక్రంది
 చుచుండ వానికంటిసీరామముఖంబుపైఁ బడెను. తక్షణమే మధురిక
 తుల్కిపడి లేచి భానుమంతునిఁ జూచి “ఓహో. ఏమి నాభాగ్యము!
 భా...అ...అ...ను.....” అని యానందపారవశ్యంబున భూమిపై
 వ్రాలి మరల మూర్ఛిలైనను. భానుమంతుఁ డత్యుత్కంఠనామెకువల
 యు శైత్యోపచారము లొనరించుచుండెను. కొంతసేపట్లు మైమఱచి
 యుండి మరల తెలివిఁజెంది వెక్కివెక్కియేడువనారంభించెను. అదిచూ
 చి భానుమంతుఁడు సంభ్రమాశ్చర్యంబులు మనంబునఁ జెనంగొన
 నవస్థావృద్ధయంజై “అయ్యో! ప్రాణప్రియా! మధురికా! నిన్నేప్పి

చుచుంటినా? కఠినహృదయుడనై నీమనస్సున కెట్టికష్టమును గతిగించితి నోగదా! పట్టరానితమకంబున నొడలెఱుంగక నీకు బాధకరములైన యప్రియవాక్యము లేనైనఁ బలికితినికాఁబోలు. నాయవివేకమును క్షమింపుము. తల్లిదండ్రులను బాఠి వంగరాజ్యలక్ష్మిని విడనాడి మహారాజపుత్రికనైన నీవు పరులపంచనూడిగంపు చేడియనై నిగుఁజుంబుగ దాస్యవృత్తిఁ జేవించుచు నదివరకే మనోవేదనల నలయుచుంటివి. నిన్ను నిర్దయుండనై మఱియు బాధించుచుంటినా? నీవలెనే నేనును దిక్కులేనివశ్చీనై యొకదాసీదానిచేఁ బోషింపఁబడుచు యమునానదీ విప్లవంబునఁ జిక్కి యమసదనంబున కేగుచు దైవవశంబున మరలి యియ్యెడకేతెంచి నామేనమామ కొమరితనైన నీవు జీవించియుండుటఁ జెలిసికొని నాజీవయాత్ర సురక్షితంబుగ నెరవేర్చుటకై ప్రేమ తరణి నడిపింపదగిన మార్గి లభించెగదాయని నాభాగ్యదేవతను వేనోళ్ళఁ గొనియాడుచు నత్యుత్సాహముఁ జెందుచుంటిని. నిన్ను త్రికరణశుద్ధిగఁ జేరిమించియున్నాను. నీహృదయసామ్రాజ్యభోగి మఱియే యదృష్టవంతుడైన నున్నచో, దెలుపుము. నాయాయభాగ్యదేవమునైన విడిచెదనుగాని నిన్నుఁగవ్వపెట్టుట కోర్వను.” అని పలికెను. భానుమంతుడట్లు మాట్లాడినంతసేపు మధురిక దుఃఖ మంతకంత కశ్యాంబ్జితంబుగఁ బొంగిపొరలుచుండనేగాని యొక్కింతయైన శాంతింజాలలేదు. అదిమాచి భానుమంతుడు తత్తరముతో ప్రియా. మధురికా. నల్లకలువలఁగేరు నీ కాంక్ష కనులనుండి జాలువారు నశుకణంబులెల్ల వాడిముఱుకులై నాహృదయమును వేధించుచున్నయవి. భరింపఁజాల. భరింపఁజాల ఇంగనైన నీదుఃఖకారణమెఱిగింపనాయెడలఁ బ్రసన్నురాలవుగాఁజాలవేని యిటుపై భానుమంతుఁ డీలోకంబున లేడని యనుకొనుము. ఇదే నేఁ బోవుచుంటిని.” అని లేవఁబోవుచుండ మధురిక చివాలునలేచి సానిచ్చెయ్యి బట్టికొని యానందబాష్పము

లగుండా వానిపైఁ బ్రసన్నదృష్టుల బఱగించుచుఁ జిటునగవుతో వాని మోముఁ దిలకించి “ప్రణవల్లభా ! నాపైఁ గోపింపకుము. నేనీ యా మదము నొక్కసారి భరింపఁజాలనైతిని. నేను నీదానను. నన్ను విడువకుము. నాసర్వస్వమును నీవ. నే నెన్నిజన్మము లెత్తినను నాహృదయాధిష్ఠాన దైవంబవునీవ. నాజీహేంద్రియాత్మల నేనిజే నాహృదయపూర్వకంబుగ నీకు నమర్పించి యీవిధంబుగ నేకత్వసిద్ధి నొందఁ గోరుచున్నాను.” అని సోత్కలికవాని యెదపైవ్రాలి నిగియారఁ గొంగలించి మనసార ముద్దుఁజెట్టికొనియెను.

అప్పటికి నిందువెన్నెల పిండారబోసినల్లెల్లయెడల వ్యాపించి యుండెను. మధురిక వానికొగిటనుండి విడివడి “నాథా. నేనొకవనమూలికను గొనితెచ్చుటకై వచ్చితిని. చాలాసేపైనది. చంద్రకళ నాకై వేచియుండును. పోయివచ్చెదను. శైలవౌసంగెదరా.” అని యల్లనబలికెను. “నీవు కోరినవనమూలిక లభించెనుకాదా.” అని చిటునగవుతో భానుమంతుఁడు పలికెను. ఆమాటకు సిగ్గుఁజెంది ముసిముసి నగవుల శిరంబువాల్చి “నాథా. కైతవయతి చికిత్సార్థమై బోయి వెజ్జుచెప్పినవనమూలికకై యుయ్యెడ కేటించితిని. నేనామూలిక ను న్మూలించుచుండఁ గొందఱా పొదమాటున డాగి యీరాత్రియే కామపాలుని బంధవిముక్తునిఁ గావించుటకై యేమేమో తంత్రములు పన్నుచు రహస్యముగ మాట్లాడుచుండిరి. అంత వారు నన్నుఁజూచి తమరహస్య సంభాషణ వింటిననియు నావల్ల తమప్రియత్నము భగ్నమగుననియుఁ దలంచి నన్నావిధంబుగఁ గొనిపోవఁబ్రయత్నించి విఫలమనోరథులైరి.” అనిచెప్పి గవాక్షములోని కామపాలునిఁ జూపి మధురిక వివిధభావతరంగంబులఁ దోఁగుచు తిరిగితిరిగి చూచుచు వెడలిపోయెను.

భౌనుమంతుఁ డత్యంతానందరసవిమగ్నుండై యవ్యాజకృతచే
దైవము తన మశోరథములను వెరవేర్చ ననుకూలించుచున్నందుకు
భక్తిపూర్వకవందనము లర్పించుచు నుత్కలిక నచ్చోటు వదలి
కారాగారముచెంతకేగెను. కామపాలు నాగదినండి తప్పించి యొక
పాతాళ కారాగారంబున వినుపసంకెళ్ళ దృఢముగ బంధింపఁజేసి తనకు
విశ్వాసపాత్రుఁడైన యొకభటుని మొదట కామపాలుఁడున్న గదిలో
నుంచి వానికిఁ గర్తవ్యం బెఱింగించి తనయాంతరంగికులైన భటుల
నట్లుర బ్రచ్చిన్న వేషంబుల వెంటఁగొని మరల యుద్వాసవనంబున
కేతెంచెను. గవాక్షములోఁగూర్చుండి యొకపురుషుఁడు మెల్లగ నీల
వేయుచుండెను. భానుమంతుఁడు తనయచరులతో సతినిగూఢంబుగ
నాగవాక్షమున కభిముఖంబుగఁ గొంతదూరముననున్న పొదలమా
టున నక్కియండెను.

రాత్రి రెండు యామములైనది. చోరులజాడేమియుఁ గానరా
దయ్యె. వారాయుద్యమంబా రేయికి విరమించిరికాఁబోలు ననితలంచి
భానుమంతుఁడు నిజానుచరులతో వెడలిపోవనుమృక్తుఁడగుచుండెను.
ఆసమయముననే కొందఱుమనుష్యులు నల్లముసుఁగులు వైచికొని కాలి
మునివేళ్ళపై నడుచుచు భానుమంతాదులు డాఁగియున్న పొదప్రక్క
నుంచి తక్కుచుతారునుఁ బోవుచుండిరి. రాజభటు లూపిరిబిగబట్టి ని
శ్శబ్దముగనుండిరి. అప్పటికి చంద్రుఁ డస్తఁగతుఁడగుచుండెను. నలు
గురుచోరు లాగవాక్షముచెంతకేగిరి. వారు తమ వెంటఁగొనితెచ్చిన
త్రాటినిచ్చెనను పైకివిసరివైచిరి. అదంతయు రాజభటులు చూచు
చునేయుండిరి. గవాక్షములోనున్నపురుషు డద్దానింబట్టికొని గవాక్ష
పునినుపఖడ్జిల కద్దానింబిగించి కట్టి పైకిరమ్మని సజ్జగా వానిచ్చెన
నూఁగించెను. వెంటనే క్రిందనున్నచోరులలో నిరువురు పైకెగత్రాకు
నుండి. మిగిలినయిరువురు క్రిందఘరాణుచ్చుచుండిరి. పైకెగత్రాకిన

చోరులు గవాక్షమును జేరిరి. వారిరువురారకు రాళ్ళతో నాయునుప
ఖడ్గీలను నడికి యూడ దీసిరి. లోనున్న పురుషుడు కామపాలుడేయ
ని తలచి వెల్కి రమ్మని త్వర పెట్టిరి. ఆ పురుషుడూ యిరువురు చోరు
లను లోనికి రానిచ్చి యొకవిధంబుగ నీలవేసెను. తక్షణమే కారాగృ
హద్వారము తెరివబడియెను. ఇరువదిమంది రాజభటులు తళతళ
లాడు కత్తులను చేతఁబట్టి లోనఁబ్రవేశించిరి. కామపాలుడుగ నటించి
న రాజభటుడును తన వరనుండి కత్తినిదీసి ఝళిపించుచు “చోరు
లారా. కరమనీచులారా. మీ దుష్టపరివర్తనమున కవసానకాలము
వచ్చినది. చిక్కితిరి. మీరెందుఁజోయెదరు ” అని యాచోరుల నిరువు
రను బట్టి దృఢమైన రజ్జువులచే కరచరణముల బంధించి యొక
యేకాంత పాతాళగృహంబున చుంచిరి.

ఈలసడి వినినతోడనే యాసన్న నెఱింగి భానుమంతుడు
నిజానుచరులతో గవాక్షముచెంత కేఁపించి యచ్చో ఫారా యిచ్చు
చున్న యిరువురు చోరులనుఁ బడగొట్టి వారినిఁగూడ దృఢమైన రజ్జు
వులచే గరచరణముల బంధించి యాత్రాటి నిచ్చెనకుఁ గట్టి పైకె
గలాగించెను. గవాక్షముఁ జేరినంతనే యటచున్న రాజభటు లాయి
రువురు చోరులను గొనిపోయి వేఁతొక యేకాంత పాతాళగృహం
బున నుంచిరి.

భానుమంతుడు తాను పన్నిన పన్నుగడ సఫలమైనందుకు
సంతసించుచుఁ దన యనుచరుల వారి వారి నెలవుల కనిపి తా నొ
క్కరుండ బయలుదేరి కామపాలుడున్న పాతాళకారాగారంబున
కేగెను.

కామపాలుడు తన కట్లు స్థానభిక్షుత్వము కలుగుటకుఁ గార
ణ మేమైయుండునో యని యోజించుచుండెను. బుద్ధిహీనులైన తన
చోరమిత్రుల యవివేకంబున వారి సాహసోద్యమము రాజభటులకు

దలియుటచే దన కీముప్పు వాటిల్లెనని హతాశుఁ డయ్యెను. అప్పుడే భానుమంతుఁడు లోనికి వచ్చెను. కామపాలుఁడు వానినిఁ జూచి నిర్విణ్ణుఁ డయ్యెను. మోము తెల్లవడియెను. చూపులు రిచ్చవడియెను. దేహము కంప మొందుచుండెను. ఉల్లము పల్లటిల్లుచుండెను. నోట మాటరాక “భా-అ-అ-అ- ను-ఉ-ఉ-ఉ- మం-అం-త-అ-అ-” అని భయవిహ్వలుడై పలికెను. భానుమంతుఁడు నవ్వుచు వానిని సమీపించి “బాబా నన్నుఁ జూచి భయపడియెదవేమి? నేను మృతిఁజెందితి నన నమ్మియున్నవాడవు కావున నన్నుఁ గనిసంతనే పిశాచమునై వచ్చితి నని భయఁబడుచుంటివి కాఁబోలు. నేను మృతిఁజెందలేదు. నేను భానుమంతుఁడనే నీయన్న కొమరుండనే. నీయనుగ్రహముచే నాతల్లి దండ్రిలు స్వర్గమున కేగిన పిదప నాకు సర్వశరణ్యులైన నీవు పుత్రవాత్సల్యముతో నీయొద్దకుఁ దోడ్కొని రమ్మని నీభటుల సంపితివే ఆపేమ యిప్పు డేమాయె. నన్నుఁ గొనిపోవచ్చిన నీభటులు నీయాజ్ఞలను నెఱవేర్చ లేకపోయిరి కాఁబోలు. సాపము నాకొఱకు నీ మెఠశ్రమ పడితివి. ఎంతద్రవ్యమును ఖర్చుపెట్టితివి. నీఋణము నే నిదివఱకుఁ దీర్చికొనలేక పోయినను కొద్దిరోజులలోఁ దీర్చి కొనియెదను. నీఋణము పూర్తిగఁ దీర్చినంగాని నే నెదవై చేయుచి నిద్రింపఁజాలను. బాబా! భయపడకుము. నన్నుఁ జూడకుండ నీచోరమిత్రుల సాహాయ్యంబునఁ బాఱిపోవ నెంచితివా! మాపినతండ్రి వగు నిన్నేమరియుండు ననుకొంటివా! రమ్మ” అని కామపాలుని సమీపించెను. కామపాలుఁడు భయకఁపితుడై వెనుక వెనుక కేగుచు “నాయనా! భానుమంతా! ఏల నీవిత దారుణముగ నిష్ఠురోక్తు లాడెదవు. నీ కెవ్విధంబునను హానిఁజేయుటకుఁ బ్రయత్నించలేదు. కుళింద రాజవంశమున కెల్ల నీ మోక్కండవే మొలకవైయుండనే నితరుల కొఱ కీరాజ్యమును వృద్ధిఁజేయఁ బాటుపడుదునా? నా

శత్రువు లెవ్వరో నన్ను నిన్ను మోసముఁజేసి మన రాజ్యము నపహరింపవలెనని యెన్నియో దారుణకుతంత్రములం బన్ని నీకును నాకును విరోధముఁ గల్పింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. అంతియేగాని నే నేమియు నెఱుంగను.” అని పలికెను. ఆమాటలు వినినంతనే యశ్వాత్థితంబుగ నుప్పతిల్లు విలయకోపానలంబు లోలోన నడంచి కొనుచు “బాబా! అటులనా! నాకొఱకు రాజ్యమును వృద్ధిపఱచుటకై నీ వింక శ్రమపడ నక్కర లేదు. యుక్తవయస్సు వచ్చిన వాడనగుటచే నాతండ్రి రాజ్యమును నేనే వృద్ధిఁ జేసికొనియెదను.” అని పలికెను. ఆమాట వినినంతనే “ఓరీ మూఘా! కుళింద రాజ్యము నాయది. దానిపై నీతండ్రికి గాని నీకు గాని యేవిధమైన హక్కును లేకు. పొమ్ము.” అని కామపాలుఁడు గద్దరించి పలికెను. అందుకై భానుమంతుఁడు “బాబా! ఇంక నీయశక్తి దుర్జనత్వమువలన లాభము లేదు. కుళింద రాజ్యముపై నీ కెట్టి యధికారముగలదో యద్రాని వృద్ధిపఱచుటకుఁ గళింగ పాంచాల రాజ్యముల నొక్కసారె కబళింప నీ వేమేమి ప్రయత్నములు చేసితివో కొద్దిరోజులలో లోకవిదితములుగానై యున్నయవి.” అని పలికెను. కామపాలుఁడు కాలాగ్నిరుద్రుడై యనుపసంకెళులచేఁ గడలలేకుండు యు భానుమంతునిపై కుఱికి “ఓరీ! దుష్టచిత్తా! యరమపాతకీ! గురుద్రోహివై నీవు నామనోరథమార్గముల కెల్ల నడ్డువచ్చుచుంటివి. నీవు నాకంటఁ బడకుము. నాకంటఁ బడకుము. పొమ్ము. నిన్ను నేఁ జూడఁజాల. చూడఁ జాల.” అని రొద్దొంబుట్టిపడఁ బలికెను. ఆయావేశంబునఁ జూచి భానుమంతుఁడు పక్కున నవ్వి “బాబా! శాంతింపుము. శాంతింపుము. పలు వాగ్పరిశ్రాంతిఁ జెందెదవు? నీప్రయత్నంబులలో నేను దేని కిట్లు వచ్చితిని? తీర్థయాత్రల కేగిన నాల్గిదిండుగ్రులఁ జంపించి కుళింద రాజ్యము నాకీమించుటలో నేను నీ కేమి యడ్డువచ్చితిని? వంగరా

జ్యమును శూరసేనుని యాధీనముసేయుటలో నీవొనర్చిన దారుణహత్యలకు నేనేమైన నడ్డువచ్చితివా? లలితాకన్యను నీచోరమిత్రులచేఁ జెఱఁబెట్టించి యసత్యవక్రసంభాషణంబుల శూరసేనునిఁ బ్రోత్సహించి వానితో నీపాపచాలపథ్యులవై దాడివెడలుటలో నీకేమైన నడ్డువచ్చితివా? ఎందుకుపల్లదంబులాడెదవు? మానవలోకభారభూతా! క్షత్రియకులకళంక!! ఇంకను తలయెత్తఁగోరుచుంటివిరా బాలిశా. లలితాకన్యను మరలచెఱఁబెట్టించుటకై నీవుచేసిన దుష్ప్రయత్నము తిరుగ విఫలమైనదని తెలిసికొనుము. నీమిత్రులైన చోరుల కేమిగతి వాటిల్లినదో నీకంతకన్న నెక్కువదుర్గతియే సుభవించునని నిశ్చయించికొనుము. ఇప్పుడైనఁ బశ్చాత్తప్తుడవై యాత్మశాంతిఁ గలిగించి కొనఁ బ్రయత్నింపుము.” అని భానుమంతుఁడు గిరుక్కున మరలి వెడలిపోయెను.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

ఇరువదియవ ప్రకరణము.

చ. నెలయుదయంపద కమలినీయుటులేటికిఁ గుందుమంటి వు
జ్వలగతి నేమహామహుని భాగమునఁ మన నిల్పి తత్పదం
బుల నమరాగనూనములఁ బూజయొనర్పఁగఁ గోరుమంటివో
శలలితుఁడాప్రితాపుఁడు భృశంబుగ నిష్క్రిందించుఁ దాళి.కా.

హేలాపురములో మహారాజసాధారణమున హంసమాలికా
లల్పంబుపై నొకపురుషుఁడు వేదనాభరంబున మైమఱచి పరుండియుం
డెను. వానిపాన్పున కొకపక్క భయవిహ్వలచిత్తయు దీనవదనయు
నైన చంద్రకళాకన్యయు రెండవపక్క వీరధన్వీయుఁ గూర్చుండి
యుండిరి. అప్పటికి జామురాత్రియైనది. మహారాజాపురుషుని స్థితి
గతులను దెలిసికొనుటకై యప్పడే యాగదిలోని కేతెంచెను. మహా
రాజును జూచినంతనే వీరధన్వి భయవినయసంభ్రమంబులు మనం
బునఁ బెనంగొన దిగ్గనలేచి యెదురుగఁజని నమస్కరించెను. మహా
రాజు “వీరధన్వీ! దుష్టశాత్రువకాంతార వీతిహాతుఁడును పాం
చాలరాజ్య రమారక్షకుండును విశేషించి నాకును నాపుత్రికార
త్నంబునకును ప్రాణప్రదాతయునైన యీయతివేషధారియగు జగ
దేకవీరు నేమిఁజేసితివి? కృతజ్ఞతాబద్ధులమైయున్న మనకీమహావీరు
డు దక్కునా? అనాడరణ్యములో నావిషయమై చూపిన నీవైద్యక్రి
యాకౌశలము వీనియందేమైన పసినేయుచుండెనా? ఈవీరశిఖామణి
కెంతవరకుఁ జిక్కిరి గావించితివి? ఇప్పుడెట్టిస్థితిలోనుండె?” అని య

డిగెను. అందుపై వీరధన్వి “మహారాజా కేవలము మూర్తీభవించిన భూతదయాది సర్వసర్గుణ సంపన్నులును దీనవిహంగాశ్రితసురమృమంబులునగు నేలినవారియొడఁజేరిన వారి కేలోపమైన రానేర్చునా? ప్రభువువారి పాదధూ? శిరంబున మోయుచు బ్రతుకఁదలంచిన యల్పనరకీటకంబనగు నే నేలినవారి ప్రియతమవిషయమునగుదు ప్రియమత్తుండనై యశోద్ధసేయునునా? రూపకేళావిలాసములనుబట్టి యీపురుషుఁడు నేనుపెంచిన ప్రతాపసింహునివలె గన్నట్లుచున్నాఁడు. మఱియు నీతఁడు ధరించిన యుక్కుకత్తళము నేనొసంగినదే. అది యెంతవాడిగల కత్తిదెబ్బనైన లక్ష్మ్యపెట్టునదికాదు. ఇప్పుడద్దాని తైధిల్యము భండనోద్దండతను వెల్లడించుచున్నది. ప్రభుకటాక్షబలంబున నాయోపిసంతవట్టు పనిజేయుచుఁ గార్యకారణ కర్తయైన పరమేశ్వరుని నాకృషిసఫలంబుసేయుఁ జూర్చించుచున్నాఁడను. ప్రప్రథమమున గాయములనుండి స్రవించి పేజీకొనిన రక్తముచు గడుగుటకై వీరికాషాయ బురకాను దీయఁబెట్టించితిని. ఆబురకా లోనిభాగమున ధరించినయుక్కుకత్తళపు తీగెలుతెగి కొన్ని బురకాలోను కొన్ని దేహమునందును గుచ్చికొనియుండుటచే వానిని గదిపిన నీపురుషున కుపద్రవము వాటిల్లునేమోయని సంశయించి కొన్నియోషధులతో నాబురకాపైనే కట్లుగట్టియుంటిని. ఆయోషధీరసము దేహము నందలి గాయముల కేపాటితగిలిన నవిమోటుదేరి నిర్బాధకంబుగ నుండును. పిదప నీపురుషున కొక్కింత తెలివివచ్చును. అప్పుడాతీగెలను బెఱకినను వీనికి బాధకలుగదు.” అని పలుకుచుండఁ బ్రతాపసింహుఁడు ‘ఊఁ ఊఁ ఊఁ’ అని మూలుగారంభించెను.

అది విని వీరధన్వి యమితానందంబున “మహారాజా ఈవీరపురుషునకుఁ దెలివివచ్చుచున్నది. ఓషధీరసము పనిచేసినది. చిత్తగింపుచు” అని సంభ్రమించి తానన్నప్రకార మావీరపురుషుని దుస్తు

ల శశీమంబుగఁ దీసివేసి గాయములను గడిగి శుభ్రపఱచి నూతనాభరణలేవనం బొనర్చి మరల కట్టుగట్టెను మహారాజంతవరకును బాష్పపూరితనేతుండై నిలుచుండియే యాకఠినచికిత్సను విలోకించుచుండెను. చంద్రకళ చూడఁజాలక భావోద్వేగంబున వివశురాలై మూర్ఛిలైనను.

అట్లు తనకర్తవ్యమును నెరవేర్చి వీరధన్వినుదర్శనునిపాదంబుల కెఱఁగి లేచి “మహారాజా! ఏలినవారివాల్లభ్యవభూతిచేతనుదైవకటాక్షముచేతను మనకీవీరపురుషుఁడు దక్కినాఁడు. ఈతఁడు తెల్లవాఱినతోడనే యేలినవారితో ధారాళముగ మాట్లాడఁగలుగును కాని యీసేవకుని మనవియొకటి యాలింపవేడెదను. మహాప్రభూ. వీని నంతమాత్రమును కదకకుండఁ బంపింపవలెను. వీనికి నొకగుంటకు తీవ్రమైన జ్వరమువచ్చును. ఆజ్వరమాంద్యముచే గాఢమైననిద్రుర పట్టును. తెల్లవాఱినంగాని మెలఁకువరాదు. అప్పుడప్పుడు జ్వరతీవ్రతచే దాహమని సజ్జసేయుచుండును. వెంటనే యుష్ణోదకము కొంచెమిప్పించుచుండవలెను. జ్వరాతిశయంబుచే నేమేనిపలవరించినను భీతిఁజెంది మాట్లాడించఁగూడదు. ప్రమాదవశముననైన వీనికి నిద్రాభంగముఁ గలిగించినచో నీపురుషున కుపద్రవము తటస్థించుట నిశ్చయము. అప్పుడు నన్ను శిక్షించినను లాభముండదు. నేనిప్పు డేలినవారి యనుజ్ఞవైఁ జరిగినపిదప వీనికి సమయోచిత దాహాద్యుపచారము లొనరింప నంతయో నేర్పుగలిగి ధీరచిత్తయై యేమరకయుండఁగల యొకపరిచారిక నుమాత్రమే వీనిచెంత విశువకుండ నుండునటుల నేర్పాటుచేయవలయును. నేను తెల్లవారిసంతోడనేవచ్చి యేలినవారినిదర్శించెదను. నాకు శైలవాసంగెదరా? ” అని సవినయింబుగఁ బలికెను. మహారాజుమితోత్సాహంబున వీరధన్విఁజెప్పిన చొప్పు జరిగించుట కంగీకరించి శైలవాసంగెను. పిదప నావెజ్జు తారాగారమునఁ జైతన్యరహితుడై పడి

యున్న శూరసేనునకు వలయుచికిత్సల నొనరింపఁ బనివినియెను.

అప్పటికి చంద్రకళ తెలివిఁజూచి లేచి యత్యాతురతఁ దండిచెంతకేగి “జనకా. వీరధన్వి యేమనిచెప్పెను? ఈమహాపురుషుఁడు జీవించునని చెప్పెనా? నిజముచెప్పము.” అని యార్దిభో నడిగెను. అందుపై మహారాజు వీరధన్విచెప్పిన సంగతులన్నియుఁ జంద్రకళకెఱిగించి “నిష్ణా! చంద్రకళా. వీరధన్వికట్టప్రితకారము వీరిని కుపచార మొనరించుభారము నీవేవహింపవలయును. ఇతరులను నేను విశ్వసింపఁజాలను. నీవేముఱక వీరిని బహుభాగిత్వతోఁ గాపాడెదవని నమ్ముచున్నాను.” అని పుత్రికను హెచ్చరించి మహారాజు నిజశయ్యాభ్యంతరంబునకేగెను.

శూరసేనుఁడు కారాగారమునకుఁ గొనివచ్చినప్పటనుండియుఁ దైశన్యరహితుఁడుగానే యుండెను. వీరధన్వి చికిత్సాప్రభావంబున నెట్లకేఱిగొక్కింత తెలివిఁజూచెను. దాహముదాహమని సంజ్ఞఁజేసెను. ఉష్ణాదక మొసంగిరి. దానప్రస్థిఁజెంది కనుతెప్పలెత్తిచూచెను. వానిచెంతకొక వెలఁజవ్వని దీవనదనయై కూర్చుండి యుపచార మొనరించుచుండెను. శూరసేనుఁ డామెనికను గుఱ్ఱింపలేదు. తండికిఁ దెలివి వచ్చుటఁజేరికొని యత్యుత్సాహమున వానియెడవైవ్రాలి“హా, తండ్రీ. బోయ వెట్లు కీకామంబున నాకుఁ దక్కితివా. జనకా. నీముద్గులలలితను నేనే. నిన్నుఁ జూడఁగోరివచ్చితిని. ఒక్కసారికనులెత్తిచూడుము.” అని వెక్కి-వెక్కి యేమనవారి భరించెను. అంత శూరసేనుఁడు కనులుతెరిచి లలితను గుఱ్ఱించి “నిష్ణా. నాముద్గులలలిత. నీచిన్నారిముద్గుమోము నేజన్మంబున దురలం జూడఁగలిగితినితల్లీ. నాకింకభయములేదు. కన్నతల్లీ ఏమనకుము” అని యామె శిరోజంబుల నిపురుచు నమితాసందముఁ జెందుచుండెను. లలితయుఁ దనతండినిఁ బునరుద్జీవితునిగావించిన భగవంతునకు భక్తిపూర్వకవందనసహస్రం

బు లర్పించుచుండెను. శూరసేనుడు వీరధన్వియైన యొకటి మిళిత దుష్టశాసనబుచ్చే బుష్టిజెంది లేచి కూర్చుండి లలితను బ్రీయమారణాగిట గదియించి “అమ్మా నాముద్గులలలితా. మాయలమారి కామపాలునికుతంత్రంబులకు లోనై నీమనస్సు నొప్పించుటయేగాక కేవలము నిరపరాధియు ధర్మప్రభువునగు సుదర్శనమహారాజునకు దారుణమైన యపకారమొనరించితిని. ఆదుర్భాగ్యుడు నాపేర నొక లేఖ వ్రాసి యంపినాడు. నేను పొలికలను వీడి పలాయితుండనై యరణ్యమార్గమునఁ బోవుచుండ నొక యాశ్వికుడు వచ్చి యద్దానినా కొనంగి చనియె. నేనా లేఖను చదివినంతనే యతివేషధారియగు వీరుడు నన్ను మార్కొని నాకీటియవస్థఁ గలిగించె. ఇదిగోచూచుము.” అని తనజేబులోనుంచి యొక లేఖను దీసి లలితచేతికిచ్చెను. లలిత దానిని విప్పి చదివికొనియెను. అండ్లు వ్రాయఁబడినది.

“మిత్రీమా. శూరసేనా. నేను శత్రువుచేతిలోఁ జిక్కి బంది గంబుననుంటిని నీరుత్సాహమునఁ జెందకుము. నీవు రణంబునఁ బరాజితుండనై పలాయితుండనైతినిని విని నీమేలుఁగోరి నే నీలేఖవ్రాసితిని. నీవు పుష్పగిరి కేగవచ్చు. బదరీవనగిరిప్రాంతమున నాకై వేచియుండుము. నామిత్రులసాహాయ్యంబున నేనీచెఱవీడివచ్చి నిన్నుచోచి గలిసి కొనియెదను. నీసమాచీమణియగు లలితను నీనచ్చోటనే గాంచెదవు.

ఇట్లు,

కామపాలుడు ”

ఆలేఖఁ జదివినంతనే లలిత కమితమైన విచారము గలిగెను. వేడిసెట్లూర్చువిడిచి “తండ్రి, అదృష్టవశంబున మన పాలిటి మృత్యువేనతయైన కామపాలుని బారినుండి మనము వెలిబడఁగల్గితిమి.” అని పలికెను. అందుపై శూరసేనుడు “అమ్మా నీవిద్యుడకెట్లురాగలిగితివి? “అని యడిగెను. అందుపై లలిత “తండ్రి. నేనును

నామాయలమారి నాపేరవ్రాసినలేఖవల్లనే నందింఁబడియు నా హృదయాధిష్ఠితదైవముచే రక్షింపఁబడి నిన్నుఁ జూడఁగలిగితిని. అని తనయొద్దనున్న లేఖను తండ్రిచేతికిచ్చెను. శూరసేనుఁ డద్దానిఁ జదివి నంతనే కాలాగ్నిరుక్మిణై చివాలునలేచి వరనుండి కత్తినిదీసెను. ఆయావేశకృత్యముచే వానిగాయము లురిలి మరల రక్తము స్రవింప నారంభించెను. వెంటనే వీరధన్వి యారక్తమును గడిగి సుధ్రీపఱచి దివ్యౌషధీలేపనంబుల మరల కట్లు గట్టి మాట్లాడసేయవద్దని విధించి వెడలిపోయెను.

వీరధన్విచెప్పినప్రకారము ప్రతాపసింహునకు తీవ్రమైన జ్వరమువచ్చెను. ఆజ్వరమాంద్యముచే గాఢమైన నిద్రురపట్టెను. అప్పుడు చంద్రకళచేయునది యేమియులేక నిజాంతరంగంబున నుప్పు తిల్లుచుఁ బొంగిపోరలు భావతరంగంబుల ముచుఁగుచుఁ దేలుచు నీఁ దులాచుమండెను. కొంతతవళ్లుగడి పర్యంకంబుచెంత మోకారించి కరాంజలిపుటఁబుఁ బైకెత్తి నిమిలితనేత్రమై “ఓపరమేశ్వరా! దీనజ నశరణ్యా! నన్ను నీటనుముఁచఁదలంచితివా, పాలనుముఁచదలంచితివా? ఏమహావీరుని మోహనవిగ్రహమును నాహృదయపీఠంబున నిలిపి చేయుంబవలు లారాధించుచుంటి నో యేజగదేశిశూరుని శౌర్యసంపదచే నేనును నాతండ్రియు నెన్నియోషరాయములు మృత్యుముఖంబు నుండి వెలిబడఁగల్గితిమీ యేయనవద్యగుణనిధి వీరవీరుడై దీన జనరక్షణార్థమో మఱియేయితర కారణంబుననో నిజగోత్రీనామంబు లను గుప్తపఱచి యజ్ఞాతచర్యుడై మాపత్నీమధ్యమున మునింగియు న్నవారి నుద్ధరించుచుండెనో యెవ్వనినాజీవితంబునకెల్ల భాస్కరో దయంబుగ భావించుచుంటి నో యెవ్వనిదాసి నై తదీయచరణ పంక జంబుల నిరంతరముఁ దడేకలక్ష్మ్యంబుగ నేనించుచుఁ బ్రేమపుష్పంబు లఁ బూజించుచు ధన్యతనుఁదెదఁగాంక్షించుచుంటి నో యానాప్రాణే

శ్వరుడు నాదైవము నాసర్వేంద్రియారాధనలక్ష్యము నాజీవనాధారము నాప్రాణము నేడివ్విధంబునఁ బడియుండఁ గనులెరియఁజూచుచు మేన ప్రాణింబులు నిలుపఁగలుగుచుంటిని. నావఃటికైనహృదయు లెందైన నుందురా, అయ్యో! దాహకా శ్చైవస సూరింపకుండె. ఈనిద్దర చివరకెల్లు పడిమించునో. నాకాదృష్టమెల్లున్ననో. హేదేవా. నీవు నాయుండనిలేచి నీయపారమహిమచే నాకు సమయ సముచిత ధైర్యమును గలిగింపుము.” అని యేమేమో యరుకొనుచుండఁ బ్రతాపసింహుఁడు కనులుతెలువకయే దాహకాంక్ష సూచింపనోయతెలువవారఁభించెను. ఆసన్నకరించి చంద్రకళ దిగ్గజలేచి వాని చేనుష్టోదకంబును నేర్పుగఁ ద్రాగించెను. పశ్చతాపసింహుఁడు మరల గాఢనిద్రాముద్రతుండయ్యెను చంద్రకళయు మరల నాభావోద్వేగతరంగంబులంబడి మునిగి తేలుచుండెన ఈసారి నామెకొక్కొంత యుత్కలిక జపించుటచే నామెహృదయూబుగనిఁ గొన్ని సూతసభావోల్లికలుప్పత్తిల్లఁదొడంగెను. చంద్రకళ యత్క్యాలోతాసహంబునఁ దన్నుదా సంబోధించికొని “భాగ్యవతివైన చంద్రకళా. నీవు నిర్మించికొనుచున్న వాయుహర్షములు ప్రత్యక్షమగు వనీయములుగా నున్నవని గర్వించి మైమఱచియుండకుము. ఆహర్షములు పేకగీములు గాకుండవలయునుగదా. నీవుధైర్యమును చక్కఁబట్టి తదేకలక్ష్యంబుగ నెక్కింతతడవు వేచియుండుము. నీకాంక్షితార్థంబులు సిద్ధించునేనెనా. ఏమిది! నాకు మతిభోవుచున్నదికాఁబోలు. నాదైవమిట్లుపడియుండ నాకుకాంక్షితార్థంబులూ, సిద్ధియూ, ఎంతయవివేకము! ఇంతటిమహాపురుషుని యర్థాంగినగు భాగ్యము నాకున్నను లేకపోయినను నేనిప్పట్టున నీమహనీయమూర్తినిఁ జేయారిసేవించుచు మనసార స్మరించుచుంటిని. నాకంతయేచాలును. ఎద్రానికైన ముందుగ నువ్విళులూరుట భావింపదయసూచకముకాదు. కావున లా

రా. మీరిట్లు నావైమూఁగుచు నిర్దయత్వంబున నాకపకార మొనర్పకుండు. ఈమహాత్ముని విశాలహృదయవీధిలో నాకేమూలనైన నిలువబడవెనో లేదో. నే నీమోహనమూర్తి యర్చిగానె నిరుపమాన భక్తిపూర్వకదాస్యంబుచే వీనినలరించుచు నీచతురుని మహనీయమంజుల మధురాలాపంబులఁ దనివీతీర నాకన్జ్లాంజలిపుటంబులఁ గోలుచు నీమహావీరుని యనుగంతనై తదీయదిగంత విశ్రాంత యశశ్చంద్రికల విహరించుచు నీనవమస్కంధునిఁ గూడి మదనసామ్రాజ్యం బనుభవించుచు ననవరత మానందతరంగమాలికాఢోలికలఁ దూఁగుచుండుటకుఁ బెట్టిపుట్టితి నో లేదో." అని యొకను నేమో యనుకొనుచుండ "చంద్రకళా!" అను సన్నని పిలు పన్నవ్వముగ వినఁచెను. ఆసన్నని యెలుంగు వినినతోడనే చంద్రకళ త్రుభివడి లేది తన్నెవ్వరట్లు పిలిచిరో తెలిసికొనంజాలక యమితానక్తిఁ బ్రతాపసింహుని మోము విహ్వలచిత్తయై తదేకదృష్టిఁ జూచుచుండెను. ప్రతాపసింహుండు మరల సన్నని యెలుంగుతో "ప్రాణప్రియా. చంద్రకళా" అని పిలిచెను. అదివినినంతనే చంద్రకళ హర్షపరవశయై "ఓహో. ఏమి నాభాగ్యము. ఈవీరశిఖామణి నన్నుఁ బ్రేమించియుండె. వీనిహృదయసామ్రాజ్యము నాకులభించె. నేను ధయ్యరాలనైతిని" అని యత్యుత్కలిక "ప్రాణేశ్వరా. ప్రాణేశ్వరా. నేనే చంద్రకళను. నీ చరణసన్నిధి నే యున్నదానను. దాసురాలి కేమియాజ్ఞనొసంగెదవు?" అని వానిచెంత మోకారింది యానందతరంగంబులు పొంగి పొరలి పైకుబుకుచుండెనోయనఁ గన్నీరు మున్నీరై ప్రవహింప వానియెడపై నిటలంబుమోపి భావోద్వేగంబున వెక్కివెక్కి యేసువసాగెను.

అప్పటికి భట్టున తెల్లవాతెరు. దోషప్రచార భయంకరుండగు ప్రతాపుండు నిజ తేజుంబున వెలుంగ నుదయుపనుండె నని తెలుప శకుంత సంతానంబులు కలకిలా రావంబుల స్వప్రాణులను మేల్కొ

లుపుచుండెను. శత్రుజన జీవనహర్తయు నాశితజన జీవనప్రదాత
యు నగు నాపౌత్రాపునిఁ జూడఁగోరి సుదీర్ఘమహారా జాగదిలోనికి
వచ్చెను. చంద్రకళ యేడ్చుచుంటుంటుఁ జూచి తత్తరముతో “అన్నా
చంద్రకళా ఏడ్చుచుంటివేమి ? నీపురుషుఁ డింకను మేల్కొనలేదా
యేమి ?” అని యడిగెను. చంద్రకళ తండ్రినిఁ జూచి తనమనోగత
రహస్యమును జనకుండు జెలిసికొనియెనని సిగ్గు పెంచి నీరజాధరంబున
నవనతవదనమై యూరకుండెను. అంతట ప్రతాపసింహుఁడు మేల్కొని
కనుల విచ్చి నల్వలంకులు దేతఁచూచి నివ్వెఱగందుచు “నేనిపు డె
చ్చోటనుంటిని?” అని యడిగెను. వీరభన్వి చెప్పిన ప్రకారము జరిగి
గదా యని మహారా జమిత నందముఁ జెంది ప్రతాపసింహుని చేరం
జనివాని దక్షిణకరంబుఁ గ్రహించి “వీరశేఖరా నీ వెచ్చోటనుండ
వలసినవాఁడవో యెచ్చోటనే యుంటివి. నీయనవద్ద శౌర్యధైర్య
సాహ సోదారభుజబల ప్రతాపంబులఁ బ్రతికఁగలిగిన సుదీర్ఘమనకు
ను చంద్రకళకును నతిథివైయుంటివి. నీచే దుష్టశత్రువుల పాలఁబడి
ఖలముగాకుండ రక్షింపఁబడిన పాంచాలరాజ్యలక్ష్మి పౌత్తిలిలో నుప
లాంఠింపఁబడుచు నీహృదయసామ్రాజ్యభోగినియగు చంద్రకళచే నుప
చరింపఁబడుచుంటివి. అనంత దయాసముద్రుం డగుపరమేశ్వరుని కృప
చేతను వీరభన్వి యర్ఘ్యతనైద్య క్రియాకౌశలముచేతను నమూల్యమైన
నీప్రాణములను మాఁకొక కర్పింప వీరశయ్య నలంకరించి యుండియుఁ
బునరుద్ధింపింపడనై మాకు దక్కితివి. నాయనా దిగంత విశ్రాంత ని
తాంత యశస్సంద్రకళా భోగవిధపుండనై యాచంద్రితారార్క మీ
భూమిపై దుష్టజన శిక్షణంబును శిష్టజనరక్షణంబు నొనర్చుచు నాశిత
జన మందారంబవై వర్ధిల్లెదవుగాక” అని పలికెను. ఆమాటలు విని
ప్రతాపసింహుండు బాష్పకలితలోచనంజై “ఏమేమీ !” అనియే
మో చెప్పఁబోయి మాట్లాడలేక పెదవులాడించుచుఁ గనులుమూసెను.

అంత నీరధన్వి పరీక్షించి మహారాజునకు నమస్కరించెను. పిదపఁ బ్రతాపసింహుని నాడిఁ బరీక్షించి కట్టు విప్పిచూచి సహర్షంబుగ “మహారాజా. ఈపీఠపురుషుని జ్వరము వారిచినది. ఓషధీరసమహిమచే గాయములు చాలాభాగము మానినవి. నీవీ కింక భయములేదు.” అని శేషించిన గాయములకు చాతనప్రక్రియఁ గట్టుకట్టి “నాయనా ప్రతాపసింహ. మేల్కొనకుంటివేమి? నిన్నభినందింప మనయేడు గడయగు మహారాజుగారు వచ్చియున్నారు. కనులెత్తి చూడుము. నీ యారోగ్యస్థితి నెఱింగింపుము” అని వాని భుజంబుపై చెయివేసి లేపెను. ఎంతలేపినను ప్రతాపసింహుఁడు లేవలేదు. మూర్ఛితుడై లేదు. మహారాజునను చంద్రశేఖరు భయవిహ్వలు లగుచుండిరి. భావోద్వేగతరంగితాంతరంగు లగుటచే మరల వానికేమి కీమ వాటిల్లెనో యని భయసంభ్రమకాంతిహృదయులై “నీరధన్వి. ఈమహాపాపకారి యింకను లేవకుండుటకుఁ గారణంబేమి?” అని యడిగిరి. అందుపై నీరధన్వి “మహారాజా జ్వరము నిశ్శేషమైనది. కాని యంతకు పూర్వ మింపురుషుఁడు తీవ్రముగ మాట్లాడియుండెనో విశేషవార్త యెద్దియైన వినియుండెనో నీవి హృదయ మతీతంబుగ నుద్వేగించుటచే భాతువు నీరసించినది. ఇది నిస్త్రాణగాని నిస్సరగాను. కొంచె మాపుచాలు దెప్పించి యాయోషధినందుంచి కాచి చల్లనైన పిదప నాపాలకు వీనిచే ద్రాగించితిరేని పుష్టిజెంది లేచి కూర్చుండఁ గలుగును.” అని చెప్పెను. ఆమాట వినినంతనే చంద్రకళ పట్టరాని సంతోషంబున బోనికీ బరుగిడి యాపుచాలప్పుడే పిలికించి స్వయముగఁ గొనివెచ్చెను. బోయ వెజ్జుచెప్పిన ప్రకారము జరిగించిరి. ప్రతాపసింహుఁ డాపాలుద్రాగినంతనే పుష్టిజెంది కనులు తెరిచి చంద్రకళనుజూచి చిటునవ్వున వ్విను. చంద్రకళ యానందభాష్ప పూరితనయనయై న్రిజాభరంబున శిరంబు పంచి క్రేగంటి చూపులతో సుందర దరహాసరుచుల వానికి నివాళి

యొసంగెను. కొంచెము సేపైనతరువాత ప్రతాపసింహుడు లేచి కూర్చుండి మహారాజునకు నమస్కరించెను. సుదర్శనుఁ డత్యాదరంబునఁ బ్రతాపసింహుని గౌరవించికొని తరువాత వాని కరంబు మరల గ్రహించి “నాయనా ప్రతాపసింహ, కోసల పాంచాల రాజవంశముల నుద్ధరింప నవతరించిన మహావీరుడ వగు నిన్ను గొంతకాలము పురాకృతకర్మ పరిపాకంబు పేర్కొని బెక్కుకష్టంబుల నలయించినను దయాసముద్రం డగుపరమేశ్వరుడు నిన్నుగంటిని తెప్పవలెగాపాడి రక్షించి మాకొసంగె. మేమెంతయుఁ జరితాగ్ధులమైతిమి.” అని పలికెను. ఆమాటలు విని ప్రతాపసింహుఁ డచ్చెరువందుచు “మహారాజా, వలినవారు పలికె ష పలుకులచే జన్మవృత్తాంత రహస్య మెఱుంగని నాహృదయాంబుధి యపూర్వ భావోద్ధిగల దుర్భరంబుగ నొక్కోభి చుచున్నయది వితిమీరిన దురాశాంకురంబులు పెల్లుగ మోసులెత్తుచున్నవి ఆయంకురంబుల నేలినవారు ప్రేమరసపూరిత వాక్య మృతంబుచేనభివృద్ధిఁ జేయుచున్నారు. చివరకవి యెట్టిఫలంబుల నొసగునో తెలియదు. మదీయమనోవిహంగ మిట్లనవరతముద్గమించి యుపరిపథి నెగురుచుగమ్యస్థానముఁ జేరఁగలుగునో చివరకథోగతిపాలగునో కన్నతల్లిదండ్రుల నెఱుంగక బంధుప్రేమ యెఱుంగక గతిమాలియే కాకినై కులశీలంబులులేని కి గాతకుల సంజాతుండనని లోకముచే గర్హింపఁ బడుచున్న నన్ను సుక్షుత్రీయవంశాలంకారులగు నేలినవారితగ ప్రేమించుటచే నాచిత్తం బుత్తలపాటుఁ జెందుచున్నయది పరమధర్మస్వరూపులను నప్రతిమాన భౌతదయాశ చిత్తవృత్తులును మారాగ్ర గణ్యుల నగు మీ వంటి సత్ప్రభువుల వాల్లభ్యలక్ష్మీకృష్ణ సుఖన్నులగువారి కాపదలు రానేర్చునా? నచ్చినను భయ మొదవునా? నా కట్టిసంపదఁ గలిగించిన భగవంతున కిదే వందనసహస్రంబు లర్పించుచున్నాడను. వెనుక నే మీకుఁజేసియున్న వాగ్దానముప్రకారము

మీసన్నిధి కేసేంది మీచేతను మీశామితచేతను ప్రాణాతిధ్యమును గ్రహించితిని. నాకర్తవ్యమును నెరవేర్చితిని. ఇంక నాకీలోకవృత్తముతో సబంధములేదు. కావున నే నింతటినుంచి తురీయాశ్రమంబు స్వీకరించి దేశదీప్తిస్మృతిగ నవయవగ్రాగడపడలించితిని. మహారాజా. నాకు కెలవొసూరకు. పోయిందెచ్చదను." అనిపలికి వాక్పరిశ్రాంతినివస్తుచై వడిపోయెను. చంద్రకిశ తక్షణమే యోవసమిత గోక్షీరంబును వానిచే దాగించెను. దానఁబ్రతాపసింహుడు మరలనొక్కంత పుష్టిఁజేరి లేచికూర్చుండి నేమో చెప్పబోవుచుండ సుదర్శనుడు "నాయనా నీవు చాలాయలసియున్నావు. కొంచెముసేపు సుఖనిద్రాముద్రితుండనై విశ్రాంతి పొందుము ఇప్పుట్టున నీనునస్సు చెదరి యున్నది మార్మక కరుణము." అని సాదరంబుగఁ బలికెను. అందుపైఁ బ్రతాపసింహుడు "మహారాజా! నామనస్సు వివిధభావతరిగంబుల గలగుఁడుకడుచున్నయది. జ్ఞానమువచ్చినది మొదలునే నెవ్వరిని హింసించి యుండలేను. బుద్ధిపూర్వకంబుగ నెవ్వరినునస్సు నొప్పించియుండలేను. ప్రత్యేక కార మపేక్షించి యాశాబద్ధుండనై వాటాకడియుండలేను. అగతికుండనగు నేనెవ్వరినన్మనోరథంబునకు మార్గవిరోధకంబుగ వర్తించియుండలేను. ఆపత్సమయముల నుదాసీనుండనై యుండలేదు. అయినను ప్రాగ్భవశంబున నెందఱికో హృదయకంటకుండనై యున్నాను. వారు నాచావునపేక్షించి విశ్వప్రయత్నములు చేయుచున్నారు. ఇట్లు జనకంటకుండనై బ్రతుకుట యేమిపురుషార్థము?" అని పలికెను. అందుపై సుదర్శనుడు "నీరాగ్రోణి రాజ్యలోభంబున దురాశాబద్ధులగు దుర్జనులెవ్వరో నీవారి గుణములు కపకారము చేయనెంచిరని లోకమంతయు దుర్జనవికీర్ణమేయని భావించుటచితమా." అని పలికెను. అంత ప్రతాపసింహుడు "మహారాజా. అజ్ఞాత జన్మసంపన్నుండనగు నాకును రాజ్య

బుట్టలకును సంబంధ మేమియుండును?" అని సవిస్మయముగ నడిగెను. అందుపై సుదర్శనుడు "నామనా. నీవజ్ఞాత జన్మసంపన్నుడవగుటచేతనే సంబంధపెద్దియో యుండవచ్చునని నేను నమ్ముచున్నాను. ఆసంబంధ మచిరకాలములో వెల్లడికానై యున్నయది. నీవొక్కొంత తడవు నిద్రింపుము. దర్బారుసమాచారముల నెఱింగిమరలవచ్చెదను" అని పుత్రికతో "అమ్మా! చంద్రకళా నీవు నీధవనంబునకేగుము. నీచేటీజనంబుల నీసమీపంబున నిలిపి యవసరమైనచో నాకు వర్తమానమంపుము." అని కట్టడిచేసి యాగది వెడలివచ్చుచుండ మధురికవచ్చి "సఖి చంద్రకళా ఇందుమతి బట్టలపెట్టెలో నాకీపత్రపుటంబు లభించినది. ఇదిగో నైకొనుము." అని చంద్రకళచేతి కొకకాకితపు మడత నొసంగెను. అదిచూచి మహారాజుమరలి "అమ్మా చంద్రకళా ఆపత్రమిట్లు తెమ్ము. ఇందుమతిలేని లోటీపత్రము తీర్చునేమో" అని యాపత్రమందికొని దర్బారునకేగెను. ప్రతాపసింహుడు నిద్రించెను.

శ్రీమః

ప్రతాపసింహ.

ఇరువదియవ పుస్తకరణము.

ఈ కానిపాల్ స్వలాభముకై పఠించెను మామలాడియై
 దొనిమాటల నివని వతి నివదనామచు చరచియునే
 మాఁపుఁ దాతఁడెందు నవమానము పోనియుఁ జి దకుండునే
 మానికమున్నదంచు ఫణిచచ్చికఁ జేగొనఁ గాటువేయనే.

జీవనహస్తయు జీవనప్రదాతయునగు జీవనజాపుఁడు జీవనజు
 బుల సలరించి మకరందాసక్తి దత్తస్థితిల జిక్కియున్న బంధరంబుల
 నుల్లసించి తేముచు నిద్రాముదిత జీవకోటిని నిజకరుబుల మేల్కొల్ప
 లుప సరాగుడై యదయగిరిశిఖరం బలంకరించెను. చంద్రశేఖర
 మహారాజుగారి పుష్పద్యానవనంబున బాలభోజనాదయ సమయస
 ముచిత ప్రకృతిశాందర్యంబును దిలకించుచు నవనవోత్పల్లకు శేష
 యంబులపైవ్రాలి కమ్మసెనియ లాస్వాదింప వైరవిహారవిహారంబు
 లగు నుద్భ్రమద్భ్రమర గానంబుల కానందించుచు శుశికళారికాదిశ
 కుంతసంతానంబుల కలకలంబుల కుత్సలికఁబోదుచు బరిమెన మిళిత
 మందమలయమరుత్కిశోరంబు లంతస్తాపంబున గ్రాగుమేనిపై బాలయ
 వఁయిని పోదుచుఁ దన యాంతరంగిక చేటియగు వాసంతిక యింకను
 రాకుండుటకు హేతువేమై యుండునో యని యోచించుచుఁ బ్రతా
 పోదయంబు సహించఁజాలనిదయ్యుఁ బ్రతాపోదయ సమయంబున
 నాకేళీవనములోఁ జిత్రాంగియేకతంబ విహరించి విహరించి యొకమల్లె
 పొదరింటిలోఁ బుష్పపరాగ విక్షేప్తశయ్యపైఁ గూర్చుండి తనలో “నా
 ప్రేమార్చియైన శూరసేనుఁడు ప్రతిఫల రహితుఁడయ్య నేఁ గోరుటతడ

పుగా నెట్టి దుష్కరోద్యమములనైన నెరవేర్చి నాకెన్నియో యుపకారము లొనరించుచుండె. తనయందు నాకుఁ గలప్రేమ బలంబు నెఱింగియే కదా నాపైఁ దనకుఁ గల గాఢమరాగంబు కతన ద్విత్వము వివాహం బొల్లఁడయ్యె. అట్టిప్రియునియెడల నేనెంతయో కృతఘ్నురాలనై పవనర్తించుచున్నాను. ఆనాప్రియుఁ డీమధ్యమోహతిలేకఁ బున నాయొద్దకువచ్చి తమమీరి యుద్దేకించినను పశ్చాచ్ఛబ్ధముచే వారిని నిష్కల మనోరథునిఁగావించి పంపివేసితిని. అయినను నాపైయలుంగక నాకోరికప్రకారము నాయన్నతోఁగూడి సుదర్శనునిపై యుద్ధమునకేగె. వ్యర్థమనోరథుడగుటచే తనవీరమునందు విరక్తిఁజెంది సాహసించినమో. రణపరిణామ మేమయ్యెనో తెలియరాకున్నది. తెలిసికొని వచ్చెదనని యేగినమందాకుఁ డింకనురాడయ్యె. నాప్రియుఁ డెప్పుడు మరలనాకంటఁబడునో. ఎప్పుడు నాకృష్ణజ్ఞతాఫలమును వారికి నివేదింపఁగలుగుదనో” అని యనుకొనుచుండ మందారకుడు వచ్చి చిత్రాంగియెదుట నిలువఁబడియెను. వానిఁజూచి చిత్రాంగి “మందారకా. ఏమిట్లుంటివి? రణరంగంబున శూరిసేన కామపాలుర కళజయము కలిగెనాయేమి? వారు సజీవులైయుండిరా?” అని యడిగెను. అందుపై మందారకుడు నవ్వుచు “జగన్మోహిని. ఇంకనువారి రాక నాసించుచుంటివా? వారు రణాబుసనోడి సుదర్శనునిచే నేకాంతకారాగారంబుల బంధితులై జీవముతోడనే యున్నారు” అని ఁలికి నంతనే చిత్రాంగి హతాశురాలై “హస్తాదరా! హస్తాదరా!! నాని మిత్రమునగదా మిఁకటియొకడ ఘటిల్లినది. ఇకనాగతి యేమగునో”. అని నిట్టూర్పు విడిచెను. అదియయదనని మందారకుఁ డామెసరసకేగి “మోహిని నీముందుగతి నీచేతిలోనే యున్నయది. ఇప్పుట్టున నీమానసప్రణామములను గాపాడుటకు నేనొక్కండనే సమర్థుడను. ఆరెండును నాచేతులోనుంచి నన్ను విశ్వసించితివేని నీకేకను గలుగనివ్వను.

వెనుక నీను దరదరహాసముచి నవేషించియేగదా మహానామధేయ
 యాకీరాతయువకు నంత మొందిప నట్టి సాహసకృత్సినానిచితిసి.
 తరువాత నీపరమశత్రుడైన యిరువదియొకటవ సునిశ్చయనదనము
 నుండి బోలెగింది యమసదస్యబునం తేసిందితిసి. నీవు నాకోరిక
 దీర్చుకవేని నేను నీ కామరూపాంత కింకరుడ నయ్యెను. నీనునియె
 నట్టి" అని పలికెను. ఆమాటకు బ్రత్యుత్తర మాయనాటక "హా!
 వైనిమా ! చివరకు నా కీకీతికలిగినా. పరమసిద్ధుడైన యావోరుని
 పాలబ్రహ్మచరిని వచ్చెగదా ! ఏమి నేయవను." అని స్వగర్వవశించి
 పేదలక మందారకుని జూచి "వోరుడా ! నీకోరికయేమి ?" అని
 యడిగెను అందుపై మందారకుడు మద్యేగించి "చూపిసి. చల్లకు
 వచ్చి ముంతదాపనేల ? ఒక్కసారె నితో మదననామాద్యుని బయ
 భవింకనలె నని పోరుచున్నాను." అని పలికవంతి. చివరకున లేచి
 కోమకసానుతాపమై చకితదృష్టుల నల్వలకులు గలయజ్ఞాదుడు
 "అయ్యో ! మాతృదోహి. నీవెవ్వరినో మాట్లాడుచుంటివో యెందు
 గిగుడు కాటు లతిమచుంటివిరా బాలిశా ! కష్టదశలో నుండినని
 నన్నంత చులకగా నెంచుచుంటివా ! ఉత్తమక్షత్రియ కులాబునం బు
 ధ్ధిప మానవతి ప్రాణభంగమునకైన నోర్చును గాని మానభంగమున
 కోర్చు ననుకొంటివిరా తుచ్ఛుడా ! ఓరీ సచాధమా. నీ విరిటినుంచి
 నాకలబ్రహ్మకుము. పొమ్ము" అని గద్దరించి పలికెను. అది విని మం
 దారకుడు పక్కుననవ్వి "చిత్రాంగీ. కోపింపకుము. నే నిప్పుడే చం
 ద్రకేశ్వర మహారాజుగారి యొద్దకేగి కీరాతయువకుని జన్మవృత్తాంత
 రహస్యమున్న కామపాలుని పాతాళగేహ వృత్తాంతము నెఱిగించి
 పోయెదను. తరువాత నావృత్తాంతములను లోకవిచిత్రంబు గావించెద
 ను. నీమర్యాద బాచుద్రితారకంబుగ భూమిపై నిలబెట్టెదను." అని
 చివరకు మరలెను.

అంత చిత్రాంగి తనలో “ఎట్టులైన నీ కట్టిడివి మట్టువెట్టక తీరదు.” అని కృతఃశ్చయురాలై “మందారకా ! మందారకా ! నాపైఁగోపింపకుము. ఒక్కసారె నీకోరికఁ దీర్చినచో సూరసేన కామ పాలురను చెఱ విముక్తులను గావించి చంద్రకళా సుదర్శనులను గిరారమువకుని నంత మొందించెదవా ?” అని దరహానితవదన పంకజయై యల్లనఁ బలికెను. కామాంధుడైన మందారకుఁ డామె హతాశురాలై తనకు లొంగెనని నమ్మి సముత్కలిక మరల నామె చెంతకేగి “ప్రియురాలా ! సందేహమేమి ? నీప్రేమావలోకన ప్రభావంబుచే నే నీభూమండల మంతయు బంతికైవడిఁ దిప్పివేయు మన్నను దిప్పివేయఁగలను. నాప్రాణముల నర్పింపవలసి వచ్చినను వెనదీయక నీ యభీష్టులు నీడేర్చుటకే నాదీవితమును ధారవోనెదను ” అని నిలువజాలని తమకంబునఁ జిత్రాంగిని గోఁగలింపఁ గమకించెను. చిత్రాంగి నేర్పుతోఁ దప్పించుకొని “ప్రియ మందారకా నాచెలికత్తియై యుప్పడే రానున్నయది. తమిమిరి త్వరపడినచో ఫలభంగమగుటయే గాక మన యుభయలకు హానికలుగుట నిశ్చయము. ఈరాత్రి మహారాజుగారు నిద్రించిన పిదప రహస్యముగ మేడమెట్ల క్రింది గదిలోనికి వచ్చెదను. నీ వచ్చో నారాక వేచియుండుము.” అని వాల్చాక్కలఁ బలికెను.

ఆగదిలోని మృత్యుప్రదంబు లగు దారుణయంత్రము లన్నియు నెఱింగియున్నవాడగుటచే మందారకుఁడు చిత్రాంగి కడకుఁ జేరవలయును గ్రహించి కుపితుడై “చిత్రాంగి ! నీమధ్వుయత్న వెఱుగితిని. నీపెంత మాయలాడివైనను మాయాకౌశలంబున మందారకుఁడు నీకుఁ దీసి పోవువాడు కాడని యెఱింగియుండుము. పిచ్చివానా. జంబుకంబునకు జిత్తునునేర్చెదవా ! నీవు బ్రతుకఁడలఁడతి వేసి యేమైనను సరే యిచ్చోటనే నాకోరిక నెరవేర్చి తీరవలయును. జగన్మోహన

బగు నీ సౌందర్యముగాంచి నుక కోక్కనిమిషమైన దునిలు పజాలను. రమ్మ. నన్నలనిపును." అని యామెకరం బాడి సిపట్టి బలాత్కారముగఁ గడియింపఁ గదియింపుచుండఁ జిత్రాంగి తన మొలనున్న పాదుఁదీసి వాని కుస్తుకలోఁ బాడిచెను. ఆపోతుతో మందారకుడు గిక్కుమనకుండ భూమిపైఁబడి విలవిల దన్నుకొని పాదములువిడిచెను. వెంటనే చిత్రాంగి యాత్మకారు నూడఁబెడికి పరులకంటఁబడకుండ రక్తసిక్తములైన దుస్తులతో నంతి పురబునకేగి యాదుస్తులనువిప్పి యొకపెట్టిలోఁబెట్టి తాళమువైచి వేటుదుస్తులను ధరించి శృంగారమందిరమున కేఁపెంచు.

చంద్రశేఖరమహారాజు హేలాపుర ప్రయాణోన్ముఖుడై యుండెను. ఆసంగతి చిత్రాంగి యెఱుంగు. ప్రతాపసింహుని యమునావదిలోఁ బడద్రోచినది మొదలు మహారాజు చిత్రాంగిలో మాట్లాడుటయేలేదు. ఆమరంతప్రయత్నము చిత్రాంగియే చేసియుండునని చంద్రశేఖరునకు దృఢమైనయనుమానము కలిగెను. అది మొదలు ప్రతాపసింహునిచే మఱియు విశేషముగఁ బరితపించుచుండెను. ఆమహారాజు పరమసాధ్వీమణియైన తన జ్యేష్ఠభార్యయగు చారుమతి ప్రతినిధిగుటచేతను నానందవృత్తులై యిరువదిసంవత్సరములగుటయు నానందవిప్ర డిరువదివత్సరముల వయస్సుకలిగియుండుటయు వాని వెన్నుపై మత్స్యకారమైన పుట్టుమచ్చయుండటయు మొదలగు కారణములచేతనే గాక చిత్రాంగి వానిపై సంతద్వేషము వహించి వానినిఁ జూప యత్నించుటచే నామహారాజు తన జ్యేష్ఠభార్యపుత్రుఁడగుట నిశ్చయమేయని నమ్మి యెప్పుడు తన కాపుత్రుగాత్రీ పరిష్కరింపఁబడు కలుగునాయని తత్పరించుచుఁ దానుగూడ వానిఁజూడఁగోరి హేలాపురంబునకేగఁ బ్రయాణమన్న ధృఢయ్యెను. అప్పుడే వీరపాలుఁడువచ్చి తండ్రికి నమస్కరించెను.

చంద్రశేఖరుడు కొమరునిజూచి “నాయనా! వీరపాలా! సురక్షితుడవై వచ్చితివా? నీవు వెళ్ళినవనియేమైనది? ” అని యాత్మీతతోనడిగెను. అందుపై వీరపాలుడు “అండీ! ప్రతాపసింహుడు మృతిజెడలేదు. బెస్తలచే నావిధంబున రక్షింపబడిన పిదప నా పురుషసింహము యతివేషధారియై హేలాపురంబునకు సమయోచితంబుగ నేగి యొక్కండ పెక్కండ్రీ శత్రువులయుక్కడంగించి శూరిసేన కామపాలురజెట బద్ధులగావించి దారుణరణక్షతవేదనాధరంబునఁ బ్రాణావశిష్టుడై సుదర్శనుని యంతఃపురమునందున్నవాఁడు. వీరధన్వి వానికి వలయు చికిత్సల నొనరించుచుండె చంద్రకళ వానికుపచారము సేయుచుండె. సుదర్శనమహారాజు రాజకార్యవిముఖుడై యనవరతమా పురుషసింహునిచెంతనే చింతాక్రాంతుడై కూర్చుండెను.” అని యింకను తానేమో చెప్పఁబోవుచుండఁ జంద్రశేఖరుడు “హా! కుమారా! ప్రతాపసింహ” అని దుఃఖావేశంబున మూర్ఛిలైన. కోటలో హాహారావము లుప్పతిలైన. ఆసమాచారమును విని చిత్రాంగి మూర్ఛిలైన. పరిచారకు లతిసంధిమంబున వారలకుపచారము లొనరించుచుండిరి. వీరపాలుడు విస్మయాకులితమనస్కుడై కళవళిపడుచుండెను. కొంతసేపటికి మహారాజు తెలివిజెంది లేచి వీరపాలునిజూచి “నాయనా! నీవాపురుషుని జూచితివా? ఆరడిప్పడ్డట్టిస్థితిలోనుండె? వానినిగురించి నీమామయేమనియె?” అని యడిగెను. అందుపై వీరపాలుడు త్కంఠఁ బండ్రకి ననుస్కరించి “జనకా నేనువానిని జూచునరి కాతండు వీరధన్విచికిత్సాప్రభావంబుచే లేచికూర్చుండియుండెను. మామయు వానిచెంతఁగూర్చుండెను. నన్నుజూచినంతనే మామయ్యనన్న తిప్రేమతోఁగఱిగించి ప్రతాపసింహునిజూపి యాతండు కోసలపాంచాల రాజవంశముల నుద్ధరించుటకై ధరాతలంబున కవలరించిన కుమారుండనియు వాని నిగూఢ

జన్మవృత్తాంత మవిరకాలముగోనే లోకవిదితము కాఁగలదనియుఁ జెప్పెను. ఆమాటవినినంతనే యామహాపురుషుండు నాకగ్రిజుండై యుండునోమోమని హన్సపరవశుడైన యాసంగతి మీకెఱింగిన నతిత్వరితంబుగ వచ్చితిని. త దీర్చి. నిక్కు-చంబుగ నాకట్టియగ్రిజుని సాహచర్యభాగ్యము. భిక్షునా?” అని పలికెను. ఆమాటలు వినినంతనే చంద్రశేఖరుని నేత్రము లానందభాష్యపూరితము లయ్యెను.

చిత్రాంగి యొకను మూర్ఖునింగియే యుండెను ఎన్నిచికి త్వణావధినినను నామెను తెలివిరాతేను. జ్వరాతిశయంబుచే నేమోమో యన బ్రహ్మగ్రాసము బొకర్చుచుండెను. ఆమె చేటియగువా సంతిక చెడవచ్చునని యుపచారములు సేయుచుండెను. కొంతసే పటికామెయుం దెలివించెడి చెలికత్తియనుజూచి “వాసంతికా. నేని పుడచొప్పుకుంటాని” అని యడిగెను. అందుపై వాసంతిక “సఖీ. మహారాజుగారు మూర్ఖునిరని వినినతోడనే గుఱావేశంబున వివశురాలై మూర్ఖునియై. నీనువచ్చియొకను కలఁత నాటియుండుటచే భ్రమఁ జెందుచున్నవేదాని నీవు నీశ్వరగారమందిరములోనే యున్నావు. మహారాజుగారు పూర్వీకం దెలివి జెదియున్నాను. వీరపాలయువరాజు గారువచ్చి తదీర్చిగారిలో మాట్లాడుచున్నారు నీవెంతమాత్రము భయపడకుమి. చూతేను గుఱికొంచెముసేపు చాచ్చునై బవ్వలిచి నిద్రింపుము.” అని పలుకుచుండ నవరాధశోధకుఁ డొకఁడువచ్చి నవి నయ్యుండు “హంసకుదాలని మహారాణిగారిపై యభియోగము తేఁ బడినందున దానిని భయనీగఁదీసికొనిపోయి గిరిమగ్గుంబున నుంచవలసి నదిగా మహారాజుగారి నెలవైనది. అమ్మా నావెంట వచ్చెదరా.” అని పలికెను. ఆమాటవిని పిడుగుపడినంతనే చాతకంబు కూలునట్లు చిత్రాంగి భూమిపై దెల్పి యొక్కింతతడవునకు తెలివించెడి ధీరచిత్త యై “మహారాధశోధకా! మహారాజుగారి యాజ్ఞాచకునరించి నీవెంటకు

గొనిపోదలంచినను రావలసినదాననే. నమ్రము.” అని బయలు దేరెను.

మహారాజుగారు హేలాపుర ప్రయాణోన్ముఖులైయుండ నేలీ వనపాలకుఁ డొకడువచ్చి మహారాజునకు సాష్టాంగమెఱిగి లేచి “దేవా, వీలినవారి పుష్పద్యాన వనంబున నెవఁడో యొక నూతనపురుషుఁడు హంతకులచేఁ జచ్చి పడియున్నాఁడు. ఆతఁడెవ్వరో తెలిసికొన గోరి వరీక్షింపవానిజేబులో నీయుత్తరములభించినది చిత్తగిప్పుడు” అని యొకశేఖ మహారాజుచేలి కొసంగెను. చంద్రశేఖరుఁ డద్దాని విప్పి చదివినంతనే నిశ్చేష్టుడై భావోద్వేగంబున సొమ్మసిల్లి పడి పోవుచుండ వీరపాలుఁడు వానినిబట్టికొని నేడఁదేర్చెను. తరువాత మహారాజు తెలివిజెంది వనపాలకునిజూచి “ఓరీ, వనపాలకా నేమ నీవిందుమూలమున నాకొనన్చిన మహాపకారమునకు నీకొక జాగీ రొసంగితిని.” అప్పుడే మహారాజచిహ్నములతో శాసనకట్ట వ్రాసి యిచ్చెను. వనపాలకుఁ డడవరిమితానందభరితుడై మహారాజును వీడ్కొనియెను. అనంతరము చంద్రశేఖరుఁడు వీరపాలునిజూచి “నాయనా, వీరపాలా, నీవు ముందుగ హేలాపురంబున కేగి నీమామకు నారాఁక నెఱింగింపుము. నేనీహత్యావిషయమేమో తెలిసికొని వచ్చెదను” అని పలికెను. అందువై వీరపాలుఁడు సుతోమాతిశయంబునఁ దల్లినిజూడకయే వెడలిపోయెను.

మహారాజు చతురంగబలమును కట్టాయతంబుఁ గావింపుమని నేనానికాజ్ఞానొసంగి తానపరాధశోధకుని పెట్టనిడికొని పుష్పద్యాన వనంబున కేగెను. అచ్చో నొక మల్లెపొదరింటిలో బడియున్న రక్తాస్లావిరిదేహుండగు నుకపురుషుని జూచి యాతఁడు కామపాలుఁడు చిత్రాంగికి వరిచారకుఁడుగానుండఁ బంపిన మందారకుండని తెలిసికొని వాని కట్టి దుర్మరణము కలుగుటకు హేతువేమైయుండునో

యని యోజించుచు నా వ్రదేశమంతయు విమర్శించుచుండ నాపద
రింటిగోనే యొకచో రక్తసిక్తమైన జేబురుమా లొకటి పడియుండుటఁ
గాంచెను. అయ్యది చిత్రాంగిదేయగుటఁ దెలిసికొని యాహంతకు
రాలామెయేయని శిశ్చయించి యుదగ్రోగ్రోధుడై యపరాధకోధకుని
చేవిలో నెద్దియోచెప్పి తాను తిరుగ నచ్చి సబలుండై బయలుదేరె
ను. పాఠకమహాశయులారా. దేవుని చైదము లెంతవిచిత్రములైనవో
చూచితిరా. చిత్రాంగి నిజసౌందర్యగర్వంబున భర్తయైన చంద్రశేఖ
రనుహారాజు నింతకాలముఁ దనచేతిలోని కీలుబొమ్మవలె నాడించి
యెన్నియో దారుణకృత్యములచే తన మార్గనిరోధకుల నెల్లఁ దొల
గింపజేసి కోసలసామ్రాజ్యమునకెల్లఁ దానే నిరంకుశాధికారిగ నుం
డవలయునని పుట్టె డాసతోనుండి చివర కివ్విధంబునఁ గారాగారం
బునఁ జిక్కి పెక్కు తెఱుగుల విలపింపఁదొడంగెను. ఆత్మహత్యఁ
జేసికొనుటకై యెన్నియోవిధములఁ బ్రయత్నించియు సాహసింపలేక
పోయెను. ఒక దినమంతయు నట్లు తల్లడిల్లి మఱునా డొక్కింతధీర
చిత్తయై తన్నుదాస బోధించికొని “చిత్రాంగీ. నీవెంతపిఱికిదానవు.
నీప్రబల శత్రువునగు నీసాదయువకుఁడు మృతిఁజెందక బ్రతికియున్నను
వాని జన్మరహస్యమెఱింగినవారు నల్వరు నీవు- నీయన్న కామపా
లుఁడు- దాని యీడుమతి- మందారకుఁడు- నీరిచో నిందుమతియు
మందారకుఁడును లోకాంతరగతులైరికదా. నీవు నీయన్నయు, బ్రాణ
ములనైన నొసంగుదురు గాని యారహస్యమును వెల్లడింతురా. పుట్టు
నుచ్చనిషయ మొకటి బాధించుచున్నది. నీసవతియైన చారుమతికి
పురుషుబోసిన మంత్రీసాని యెయ్యెడకేగెనో యామెజాడ తెలియ
రాను. అయినను దానిమాట యెవ్వరు పాటించుదురు. ఈవిశాలప్రపంచ
చరిత్రములోనట్టి పుట్టుమచ్చగలవారు మఱొక్కరుండకుండురా. మృత
శిశువు నొసంగిన రజకాంగనయు కాలధర్మంబునొందె. ఇక నీదుష్ట

యువకుని జన్మవృత్తాంతరహస్య మెట్లు వెల్లడి కాగలదు? ఈసత్యము గుఱించి నీవై నక్రమముగఁ దెచ్చిన యభిమోగము నిలుచునది కాదు. మానసంరక్షణార్థమై విధిలేక చేసినహత్యను మానవతములు లను శిక్షింతురా. ధైర్యము వహించియుండుము. ప్రేమను నిరవేదికలనే యనుకూలుఁడై యున్నాము.” అని సర్వముగఁ జూపుచుండెను.

మధురాపురస్థైర్యము తు? దచేరెను. దర్శనము వ్యాప్తియును జూచి శత్రుస్థైర్యుని భ్రమించి కామపాలుని కోటరక్షకులైన భక్తులు స్వల్పసంఖ్యాకులగుటచే భీష్మి కొలువొనక భయము పొందవచ్చురమును మూసి లోన నొక్కచోఁ జేరి కష్టస్థితి మానవతమును దిరి. చంద్రశేఖరుని స్థైర్యము కొలుచు ముట్టడి చేయఁ జూచుచు ద్వారమును బద్ధిగొట్టి యత్నించుచుండెడి. కొందఱు వాగ్దానములపై కెగ్రెజ్జారుచుండిరి. కొందఱు రక్షియున్న కుట్ర మానవతములపై భ్యాకులగుటచే వ్యభిచారిత్వచే కొట భక్తియు సమాధి భక్తితామువారికి లొంగుటయే శ్రేయముని నిశ్చయించి ద్వారమును దెరిచి తమ యాముఖములగొనివీడిచి నిలుచు బడిరి. చంద్రశేఖరుని స్థైర్యమంతయు లోనగ్రబ వేళించెను. సేనానాయకుఁ డా కొలువొనక భయము దగ్గరి “ఓరీ. నీవునీసహచరులతో మానవతా భారమును నెరు కాదురా లుని యాజ్ఞావర్తివైయెన్నెన్నియో ద్రోహాపృథ్వము భాగ్యయుగము. మీరందఱుఁ గతివశితు. ననుభవించవలసినవారవీ. ఈమును పాత్రాశ గృహంబునకుఁ దారించుపిత్తి లేని మహారాజుగారు మిమ్ములను పిలుచి ప్రాణములతో విడిచివెళ్లెదరు.” అని పలికెను. అందుపై నాకులందులు “మీరు మమ్మెరుచేసిననులే. ఈకోటలో బలవంతము ములెచ్చోటనులేవు” అని దృఢముగఁ బలికిరి. అనుభవమును పొలకించి మహారాజు కోపోద్రగ్గుండై “సేనానీ! ఈపాపకర్ములందఱు తిరింటు

లను ఖండించి యాశిరంబులను కోటబురుజులకుఁ గట్టింపుము. కోటలోని రహస్యములెల్ల మనమే పరీక్షించి తెలిసికొనవగును.” అని కఠోరంబుగఁ బలికెను. సేనాని యాప్రకార మొనరింపఁ గుళిందుల నొక్కవరుసగ నిలఁబెట్టి వారి శిరంబుల ఖండింపుఁడని భటుల కుత్తరువొసంగెను. ముష్కరులగు నల్లరుకుళిందులకు శిరచ్ఛేదమయ్యెను. తరువాత నైదవకుళిందుఁడు మిక్కుటాబుగ భీతిల్లి “బాబూ మమ్ముఁజూపకుఁడు. ఈకోటలో నొక్కఁడే పాతాళగృహముకలదు. అందొక కాంతామణి పదునెనిమిదిసంవత్సరములనుంచి నవయుచున్నయది. ఆగృహమునకు మార్గముఁజూపినచో మమ్ముఁ బ్రాణములతో విడిచిపెట్టెదరా?” అని దైన్యముదోపఁ బలికెను. ఆమాటవినినంతనే మహారాజు వానిని సమీపించి “ఓరీ! ఆ కాంతామణి యింకను జీవించియుండెనా? ఇప్పు డెట్టిస్థితిలోనున్నయది?” అని యాత్మీతతో శడిగెను. అందుపైయాకుళిందుఁడు “మహారాజా. ఆమె చిరకాలమునుంచి నిద్రాహారముల నొల్లక కృశించి యస్త్రపంజరమేగాని రక్తమాంసములు లేక జీవవిహంగమునుమాత్రా మాపంజరములో డాచియుంచినది.” అని పలికెను. ఆమాట వినినంతనే మహారాజు పట్టరానిదుఃఖుబున తక్షణమే యచ్చోటికేగి యామెను దర్శింపఁదమకపడియు వివేకశాలి కావ్రునఁ దనను జూచినంతనే యానందాతిశయంబుచే నాపంజరములోని చిలుక యెగిరిపోవునేమోయని భీతిల్లి వైద్యునివెంట గొని యాకుళిందునితో నేగి “యామె పుష్టిఁజెందుటకు వలయు చికిత్సలనెల్లఁ జేయింపుము. తగిన పుష్టిఁజెందెనను నమ్మకముకలిగినతోడనే నాకు వర్తమానమంపునది.” అని సేనాని కాజ్ఞానొసంగెను. సేనాని యట్లు నరింప వైద్యునివెంటఁగొని కుళిందునితోఁ బాతాళగృహమునకు బయలుదేరెను.

ఆకోట సాధాగ్రభాగమున నొక చిన్నగదికలదు. ఆగదిలోని నాల్గువైపులగోడలకు నిలుపుటద్దము లమర్చబడియుండెను. అందొక యద్దమునకుఁ దీగ మఱియొకటికలదు. ఆయద్దము చుట్టునుగల యిత్త డిసీలలలో నొకదానిఁ గట్టిగ నొక్కిన నాయద్దము తలుపువలె వివృత మగును లోపలనుండికిందకు మెట్లుగలవు. ఆ మెట్లనుండి క్రిందకు దిగినంత మఱియొక విశాలమైన గది కాన్పించును. దానిలోఁగూడ నట్టి రహస్యపుమరగల దర్పణద్వారము గలదు. అదియుఁ బైవిధంబుననే తెలువబడును. అటనుండియు నడుగున కెన్నియో గుటిలసోపానంబులుగలవు. వాని నన్నింటిని దిగినపిదపఁ బాతాళగృహములోనికిఁ బ్రవేశముకలుగును.

అట్టి దుర్గమరహస్యమార్గంబుల నాకుళిండుఁడు వైద్యుఁడును సేనానాయకుఁడును వెంటరాఁబాతాళగృహములో బ్రవేశించెను. ఆపాతాళగృహము చిరకాలమునాటిదియగుటచే సాలిగూళ్ళతోడను విషవాయువుతోడను నిండి దుర్గంధబంధురంబైయుండెను. అట్టి పిశాచవాసయోగ్యంబగు కర్కశశిలాగారంబున నతిజీర్ణమలిసవస్త్రుధారిణియు విశీర్ణకేశపాతయఁ జిరతరశుష్కభూతదేహయుఁ బిశాచసదృశ వికృతాకారిణియునగు నొకకాంతామణి ప్రాణావశిష్టురాలై బల్లివలె నొక బల్లనంటి పరుండియుండెను. వారు మువ్వురు నామెచెంతకు వచ్చియుండట నామె యెఱుంగనే యెఱుంగను. మూర్ఖాలసత్వంబున మైమఱచి చైతన్యరహితయై యుండెను.

ఆస్థితిలోనున్న చారుమతీదేవినిఁ జూచి వైద్యుఁడును సేనానియు మిగుల విచారించిరి. వైద్యుఁడు మెల్లగ నామెచెంతకేగి నాడికరి ట్లించి ధాతు వతినీరపించియుండటంచెలిసికొని యెద్దియోయొక దివ్యౌషధీరసంబును శిరంబున నొక్కక్షణము మెల్లగ మర్చనజేయించెను. కొంతసేపటి కామె నోరుతెరిచి దాహకాంక్ష సూచించెను. వెంటనే

యా యోషధీరసమిశ్రితమైన పా లామెచే నొక్కింత ద్రాగించెను. దా నఁజారుమతి యొక్కింత తెలివిజెంది కనులు తెరిచెను. కాని చెంతను న్నవారి నింకను చూడలేదు. గాఢనిద్రయు విడిచి తనలో “ఓదేవా. నన్నేల కొనిపోకుంటివి. అంతటి మహారాజు గర్భమునఁబుట్టి యంతటి మహారాజు పట్టపుదేవిపై చివర కిచ్చోట దిక్కుమాలినదానివలె జీ వచ్ఛనంబనై పడియుంటిని. నామద్దుబిడ్డను చూడనోర్వక కొనిపోయి తివా. వానియొద్దకు నన్నుఁ గొనిపోమ్ము. ఆదిన్నారముద్దుమోము నాకొక్కసారె చూపుము హా. కుమారా. నీసోయగము దేవునకుఁ గూడ కన్నులుగుట్టెనురాతండ్రి.” అని వెక్కివెక్కియెడ్చి మరల పొమ్మనిల్లి మైమఱచెను. మరల వైద్యుఁడు వెనుకటిదికిత్సిన చేయ నామె తెలివిజెంది “అయ్యయ్యా. ప్రేమముయుండైన నాప్రాణశ్వ రుని ముఖమునైనఁ జూచుటకు నోచనై తినా. అకటా! సోదరి. చిత్రాంగి. నీకు నేనేమియపకార మొనరించితిని. అయ్యయ్యా. ఎన్నటికైన నేనీ చెఱ నీడఁగలుగుదునా. ఎన్నటికైన నాప్రాణవల్ల భుని పావనపదపంకేరుహంబుల సేవిచుభాగ్యము నాకు మరల లభించునా?” అని యనుకొనుచుఁ జెంతనున్న మువ్వరను జూచి తుళ్ళి పడి లేవఁబోయి కిందఁబడెను. వెంటనే వైద్యుఁ డామెచే మరల నోషధీమిశ్రితమైన ష్మీరములఁ ద్రాగించెను. దాన బాగుగఁ బుట్టిజెంది చారుమతి లేచికూర్చుండి “అయ్యా. మీరెవ్వరు?” అని చకితదృష్టుల నడిగెను. అందుపై సేనాని కృతాంజలియై “అమ్మా. మేము మీ సేవకులము. మీమేలుగోరి వచ్చినవారమేగాని కీమఁ దలంచినచ్చిన వారముకాము. మీచిత్తము నొక్కింత కుదుటఁబఱచికొని యావేశ మునడంపఁగలిగితిరేని యిప్పుడే మిక్కుటమైన సంతోషవార్త వినియె దరు.” అని పలికెను. ఆమాట వినినంతనే చారుమతి యత్యుత్కలిక నుపొంగుచు సుమాళంబున “ఏమేమీ నాదైవము నన్నుఁ జెఱచిము

క్తురాలిని జేయట కే తెంచియుండెనా! నాప్రాణేశ్వరుని ముఖమును నే నీజన్మమున మరల కన్నులారఁ జూడగలుగుదునా!! ఓహో! ఏమి నాభాగ్యము!!! ” అని యానందాతిశయంబున మరల మూర్ఛిల్లెను. వైద్యుఁడు మరల నామెకు వలయుచికిత్సలను గావించెను. ఆమె తెలివించెడినతోడనే యామెచే గడుపారఁ బాలుద్రావించెను. దానపుష్టిఁ జెంది “ఓహోపకామలారా! నాభర్తయేఁడీ నాదైవమేఁడీ నాప్రాణమేఁడీ” అని యత్యాతురతతో నడుగుచుండఁ జంద్రశేఖరుఁడు వచ్చి “హా! హా! ప్రియా చారుమతీ. ఎంతకాలమునకు నిన్ను తిరుగఁ జూడఁగలిగితిని!” అనియొక్క గంతిచెను. సేనానివైద్యునితోను కుళిందునితోను మహారాజును జూచినంతనే వెలికిఁజనిరి. పేమబద్ధులైన నాయకనాయకుల చిరకాల వియోగానంతర పునస్సహవేళ సంతోషమును చదువరు లూహింపవలయునే గాని వ్రాయునదికాదు.

చంద్రశేఖర మహారాజు చారుమతిని మెల్లగ వెంటగొని సాధోపదిభాగంబున కే తెంచెను. అచ్చట నామె నొకయాందోళికపై నెక్కించి మెల్లగఁ గోట వెలుపలకు గొనివచ్చి యటనుండి యందఱును హేలాపురాభిముఖులై బయలుదేరిరి.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

ఇరువదిరెండవ పుకరణము.

మ సిరిమై దుర్విషయంబురంబులు మనోక్షేత్రంబునన్మోల్వరా
గరసాపిం గలయంగ వానిఁ గొనసాగం జేయుచున్ దుష్టుల
దరతిన్ దోహదలీల దుష్క్రియల నిష్టాక్షణ్యభావంబున్
బరహింసానతిఁ గూర్చరాఫలము దైవంచే ఘటించున్ దుదిన్.

అహా ! మనుష్యస్వభావమెంత విచిత్రమైనది. సంకల్పములు
వికల్పము లగుచున్నను పారుషమే పరీధానమనియెంచి యనంతమగు
నాశాపాశంబునకుల్లనై దుర్విషయలోలత్వంబున నల్పబుద్ధులు భావి
విపతుల నెంచక యహంకారమమకారంబులఁ గుటిలవృత్తుల విజృం
భించి విజృంభించి చివరకు దైవోపహతులై యధఃపతితు లగుచుండు
రు. అట్టివారినిఁ గనులారఁ జూచుచుండియుఁ బ్రకృతిజనులు రజస్త
మో గుణంబుల వీక్షించాలకున్నారు. అవిద్యాప్రభావ మెంతదుర్లం
భ్యమైనది. వారల బుద్ధిమరలిం ది జ్ఞానవంతులై సద్వ్యవసాయంబుల
సుఖానుభూతి నిహపరంబుల నానందించునటుల దైవము వారల నను
గ్రహించుఁగాక.

ఒకరోజున హేలాపురము కోలాహలముగ నుండెను. కోసల
రాజ్య రమాశత్రులగు చంద్రశేఖర మహారాజుగారు చతురంగ
బలసమేతులై పురపరిసరంబున నిల్చియుండిరి. వారిని సగౌరవంబుగఁ
దోడ్కొనిరా సుదగ్గన మహారాజు పౌరభటభృత్యామౌర్య సామంత
జనపరివృతుండై మంగళతూర్వ నాదంబులతో నెదుఁదేగి వారికి స్వాగ
త మొసంగి పురప్రవేశంబుఁ జేయించెను. ఆరోజునఁ బురవీధులన్నియు

నేతోత్సవంబుగ నలంకరింపఁబడి యుండెను. ఎచెంచు చూచినను విజయవతాకములే-ఏచక్కజూచిన ముగళవాయిద్యఘోషములే. ఏ నంకఁ దిలకించినఁ గదలితరుమండ మండితంబులు నవరత్న ఘటితమాలికా శోభితంబులు నుత్సులకుసుమరాజ విరాజమానంబులునగు స్వాగతమంటుపొలులే. ఏకేవఁజూచినఁ బచ్చనితోరణవర్జితలే. ఏచాయ పీఠించిన చిత్రవిదిత మణిపూక్తికరంగ వల్లికలే. ఆమహారాజులను జూచువేళకఁ బరిభ్రమించు యాతాయాతజనంబులతోఁ బురపీఠులన్నియుఁ గోలాహలంబుగఁ గిక్కిరిసియుండెను.

చంద్రశేఖరమహారాజు నిజానుచరులతోఁ గోటగో నిష్ఠాస్థానంబునఁ బ్రవేశించెను. అందు నఁఘటిల్లిన సోదరసోదరీచిరతరపున స్వనూపేత పృథ్వావమానంద కల్లోలమయ్యెను. సుదర్శనమహారాజు త్సుతానాంబునవచ్చిన యోధులఁ పంచభిక్ష్య పరమాన్నంబులఁ దగిలి కర్పూరచందన తాంబూలాది సత్కాంబులఁ గారవించి పరిచారకులు తాళవృతంబుల పీఠమండ ఫరుపులపైఁ గూర్చుండి వారితో నిష్ఠాగోష్ఠి వివిధవిషయంబుల ముచ్చటించుచుండెను. చంద్రశేఖర మహారాజు సుదర్శనునిజూచి “బావా! మీయొద్దనున్న బోయయువకుఁడు పూర్ణారోగ్యవంతుఁడయ్యెనా?” అని యడిగెను. “బావా! ఆమహావీరుఁడు మన యిష్టదేవతాకాండంబునఁ బూర్ణారోగ్యవంతుఁడయే యున్నవాఁడు. ఆతఁడిప్పుడు తన పెంపుడు తండ్రియగు పీఠస్వయొద్దనున్నవాఁడు. శైలవయ్యనేని పిలిపించెదను.” అని పలుకుచుండ పీఠపాలుఁడయ్యెడకేఁగెచి సుదర్శనచంద్రశేఖరులకు నమస్కరించెను. చంద్రశేఖరుఁడు పీఠపాలునిజూచి “నాయనా! పీఠపాలా! నీవిప్పుడెచ్చటనుండివచ్చుచుంటివి?” అని యడిగెను. అందుపై పీఠపాలుఁడు “తండ్రి! నేటియుదయమున వాహ్యాశ్రిబయలు వెడలి యరణ్యంబున నొకచోఁ బ్రతాపసింహునిఁ గలిసికొని వినోదగోష్ఠిఁ

కాలముఁబుచ్చుచుండఁ దమరు విచ్చేసిరనువార్త తెలిసి వచ్చితిని” అని పలికెను. ఆమాటవిని చంద్రశేఖరుఁడు “నాయనా! ప్రతాపసింహునిఁగూడఁ దోడ్కొనిరా లేజేమి?” అని యడిగెను. అందుపై వీరపాలుఁడు “తండ్రి! నేను వానిని నావెంటరమ్మని యెన్నియోవిధములఁ బ్రార్థించితిని. తను యాజ్ఞలేకుండ నావెంటవచ్చినఁ గార్యార్థిగ నెంచుదురని రానొల్లఁడయ్యె. కెలవైనచో నేనిప్పుడే తోడ్కొనివచ్చెదను.” అని పలికెను. అందుపైఁ జంద్రశేఖరుఁడు “నాయనా! మీరుభయము భ్రాతృవత్సలత్వంబున రామలక్ష్మణులవలె నెప్పుడును విషవక కూడియుండటనే నెప్పటికి కన్నులార చూడఁగలిగెడనోకదా” అని పలికెను. ఆమాటవిని సుదర్శనుఁడును “భావా! అచిరకాలములోనే మీయభీష్టము నెరవేరుచున్నయది. ఇంతదనుక వానిజన్మరహస్యవృత్తాంతము మన కొక్కింత మనోగోచరంబైనను లోకముచే నమ్మించుటకుఁ దగినవిదర్శనములు లభింపమి వెల్లడింపఁజాలనైతిని ఆవృత్తాంతము సమగ్రముగ నెఱిగిన యిందుమతి హంతకులచే మృతిజెందుటవలన హతాశుఁడనైతిని. వివేకవంతురాలగు నాయీదుమతి యెప్పుటికైనఁ దనకీగతి తటస్థించునని యెఱిగి యావృత్తాంతమంతయు వ్రాసియుంచ నిన్ననే నాకాలేఖనము లభించినది. తేపు దర్బారులో నద్దానిబ్రకటించి యాజగజ్జేవీరుఁడును జగన్మోహనాఁగుఁడును సుగుణగర్వితుఁడువగు ప్రతాపసింహుని తమ జ్యేష్ఠ భార్యపుత్రునిగను నాముద్దులమేనల్లునిగను స్వీకరింపవగును” అని సహర్షంబుగ బలికెను. ఆమాటనినంతనే చంద్రశేఖరుఁడు దిగ్గనలేచి సుదర్శనునిఁ గూర్చింబికొని “భావా! నన్ను ధన్యుఁడజేసితిని. మీవంటి బంధుచింతామణులు గలిగినవారికెట్టి యాపదలైన రానేర్పునా. దైవికంబుగ వచ్చినను చివరకవి శుభములుగనే పరిణమించుననుట కిదియేతాత్పర్యము. ఆలేఖావిషయంబులను వినుటకై నామ

నంబు త్వరపడుచున్నయది. ఇప్పుడు వినిపింపనగునా" అని కాంత దోపఁబలికెను. అందుపై సుదర్శనుఁడాలేఖను పైకిదీసి యిట్లు చనువ నారంభించెను.

“మహారాజశ్రీ! పాంచాలరాజ్యలక్ష్మీ మనోహరులగు సుదర్శనమహారాజుగారికి కోసలరాజ్యరమాకళత్రిలగు చంద్రశేఖరమహారాజుగారిభార్యయుఁ బరమదుర్మార్గశీలుఁడగు గామపాలుని యనుంగుచెల్లెలునగు చిత్రాంగీదేవి యాంతరంగికదాసియు నగు నిందుమతివ్రాయు వినయపూర్వకమైన విజ్ఞాపనము.

మహారాజా! ఏలినవారి చరణదాసురాలనగు నాజన్మవృత్తాంత మొక్కింత మీరువినియేయుంటిరికదా! నేనట్లు కుళిందసంస్థానములో దాసినై యుండఁ గుళిందరాజపుత్రీయగు నీచిత్రాంగిని మధురాధినాథులగు చంద్రశేఖరమహారాజుగారికిచ్చి వివాహముఁగావించిరి అప్పుడు నన్నొక దాసిగా నామెకొసంగిరి. నేనట్లామెయొద్ద రెండుసంవత్సరము లమితకష్టములఁ బీడింపఁబడుచుండియు మిగుల నోర్పుతో నమిత విశ్వాసముగఁ బరిచర్యసేయుచుంటిని. అంతటఁ దమయనుంగుచెల్లెలును సుగుణరాశియు నగు చారుమతీమహారాణి గర్భవతియయ్యెను. ఆమెకు సీమంతపుంసవనాది శుభకర్మ లమితవైభవముల జరిగించిరి. చిత్రాంగి యన్నవలెనే తత్తత్తజ్ఞరాలు. మాయలమారి. చక్కనిచుక్కనని నిక్కినిక్కిపడుచు నిజసౌందర్యగర్వంబునఁ జారుమతీదేవిని దృఢీకరించి యామెను పెక్కుకష్టముల పాలేయించుడుటయేగాక యాత్మభర్తయగు చంద్రశేఖరమహారాజుగారినిఁ గూడ లక్ష్యపెట్టకుండెడిది. ముందువచ్చినచెపులకన్న వెనుకవచ్చినకొమ్ములు వాడికదా? పైకెన్నియో యిచ్చకంటల నతివినయసంపదగల మహాసాధ్వీవలె నలరించు పయోముఖ విషకుంభమగు చిత్రాంగి

కుటిలస్వభావ మెఱుంగజాలక యమాయకులగు చంద్రశేఖరమహారాజుగా రామ నెంతయో పరమానురాగమున గాఢమించుచుండిరి. అట్లని పెద్దభార్యను నిరసించుచుండుటయు లేదు అవిధంబుగ భర్త తనచేతిలోని కీలుబొమ్మయగుటచే చిత్రాంగికి తల తిరిగిపోయెను. ఆమెహృదయక్షేత్రంబున దురాశాబీజంబులు నాటి మొలకలెత్తెను. అగ్గిమీద గుగ్గిలమన్నట్లు స్వార్థపరుడైన కామపాలుఁ డామొలకలను బోషించెను. అట్లుదురాశాలతలు నానాటికిఁ గొనలుసాగి వృద్ధిఁ జెందెను.

చారుమతీదేవి గర్భవతియైనదిమొదలు చిత్రాంగి హృదయమునందలి యసహనసర్ప ముద్రేకించి బుస్సులుకొట్టనారంభించెను. మజ్జనభోజనాదులయంద నాదరముజూపుచుఁ దొడవులనొల్లక కొప్పుముడువక యెల్లప్పుడుఁ జికాకుపడుచు లోలోన నెంతయో వేదనజెందుచుండెడిది. వివేకవంతులయ్యుఁ జంద్రశేఖరమహారాజుగారు మోహతిరేకంబునకు లోనై యావికారలక్షణంబుల కెద్దియో హేత్వంతరముఁ గల్పించుకొని యుపేక్షించుచుండిరే గాని నిజమైన కారణమును చెలిసికొనజాలరైరి.

అట్లు తొమ్మిది నెలలు నిండినపిదప నొకరోజు ప్రాహ్లాదము యంబునఁ జిత్రాంగి న న్నపరిమితాదరంబునఁ జేరంజీరి “ఇందుమతీ ! కేళీవనంబున కేగుదము రమ్మ” అని నన్ను మెంటఁగొని శృంగారవనమున కేగెను. అందొక పొదపంటిలోఁ బుష్పపరాగవికీర్ణశయ్యపై నన్నుఁ గూర్చుండఁబెట్టి తానును నాకభిముఖంబుగఁ గూర్చుండి నారెడుచేతులను బట్టికొని “ప్రియసఖి ! నాచేటిజనమలో నీకన్న నాకుఁ బరమాపు లవ్వరును లేరు. నీయందు నాకెట్టిప్రేమగౌరవములుగలవో తగినంతచారిణిమీక మెద్దియు నావలన నీకింతవరకును లభించక పోవుటచే నీవెఱుంగజాలకుంటివి గాని విన్ననాప్రణామముగఁ

జూదికొనుచున్నాను. నేనిప్పుడు నీతో నొకపరమరహస్యమును చెప్పదలచితిని. అద్దాని నీహృదయాంతరాళంబుననే స్థాపితంబుగావించి నాకోరిక నెరవేర్చునంగీకరించితివేని నేనామరణాంతము నీకు కృతజ్ఞురాలనై యుండుటయేగాక లక్షవరహాలు నీకిచ్చెదను. ఏమనియెదవు?" అని యడిగెను. హీనకులసంజాతనగుటచే ద్రీవ్యలోభంబున మందిదని నేనందుల కంగీకరించితిని. తక్షణము తనమెడలోని యమూల్యమైన వజ్రాలహారమును దీసి నాకొసంగి తనమనోగత రహస్యతంత్రము నీకిందివిధంబున వెల్లడించెను.

“ప్రియసఖ! నానవతియైన చారుమతికి నెలలైనవి. నేడో రేపో పుసవించును. మగశిశువు కలిగినచో బురుడుపదిరోజులలోపు ననే వానింగొనిపోయి యరణ్యమధ్యంబున వధించి పాతిపెట్టి రావలయును.”

ఆమాటలు వినినంతనే నాయెడలు జల్లుమనియెను. భయాకులితచిత్తమైన “తల్లీ! అది సాధ్యమగువా? పురుటింట నితరులుండకుండురా! పిల్లవాడెట్లదృశ్యుడయ్యెనని యడిగిన నేనేమిచెప్పదును? ఈకార్యము నేనొనర్పజాలను.” అని దృఢముగఁ బలికితిని. అందుపై నత్యుత్కటంబగు కోపమభినయించుచు “ఓసీ! పిఱికిదానా. అపాయోపాయంబుల నెంచకయే నింతటిదారుణకృత్యంబునకు సాహసించిననుకొంటివా! నీకది సాధ్యమగుటకుఁ దగినయేర్పాటులన్నియు నేనే చేసెదను. నాకృతజ్ఞులను వడయగోరినదానవైనచో నేనుచెప్పినట్లు చేయుము. నాకు ప్రాణోపద్రవకరమైన పరమరహస్యమును నీకు వెల్లడించితిని. నీవిప్పుడు తిరస్కరించితివేని నాప్రాణసంరక్షణార్థమై యెంతటిదుస్సాహసమునకైనఁ జొరఁబడకతప్పదు.” అని పలికెను. ఆమాటవిని భీతిల్లి యనుమతించితిని. తరువాత మేదిరువుర మచ్చొట్టువీడి యంతిపురంబున కేగితిమి.

మఱునా డుదయమున మంచిశుభలగ్నంబునఁ జారుమతీదేవికి
దివ్యత్రేజోవంతుడగు బాలుఁడుదయించెను. వానిలావణ్యదీధితులు
కన్నులు మిఱుమిట్లుఁగొలుపుచుండెను. చిత్రాంగి పురుటిఁటిలోనికి
వచ్చుట కెన్నియో విధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని మహారాజు
గారందుల కంగీకరించలేదు. ఆమెదుష్టస్వభావ మెఱిగియో చారు
మతీ భర్తతో నదివరకు చెప్పటచేతనో మహారాజుగారావిషయమునఁ
బట్టుదలయే వహించియుండిరి. చారుమతీదేవికి నాయందెక్కువ నమ్మ
కముకలదు. ఆకారణముచేతనే నాపురుటిఁటిలో నే రేయింబవలులుం
డి చారుమతీదేవిని శిశువునకు వలయునుపచారంబుల నొనరించుచుం
టిని. ఎనిమిదవరోజున మహారాజుగారు వచ్చి పిల్లవానినిఁ జూచిరి.
దేదీప్యమానుడగు నాపిల్లవానియందలి మహారాజులక్షణములను
గాంచి యమితానందముఁజెందిరి. రాజ్యమునందెల్ల యెడలను పుత్తో
త్పనమును జరిపించిరి. ఆశిశువువీపుపై కుడిభుజముచేత మత్స్యాకా
రముగల పుట్టుమచ్చయొకటి యుండెను. అట్టిది ద్వాపరయుగంబునఁ
బాండవమధ్యమునకుఁ గలదుగాని మఱియెవ్వరికిని లేదు.

తొమ్మిదవరోజున బురుటిన్నానమైనది. ఆరోజున చిత్రాంగి
పిల్లవాని నెంతోప్రేమగలదానివలె లాలించెను. అదిచూచి యాపి
ల్లవాని దివ్యసౌందర్య మామెహృదయమున కుల్లాసముఁగలిగించెనని
యందఱులు భావించిరి. అట్లుండఱికినిఁ దనయందు వీశ్వాసముఁగలిగించి
యారేయి నాకు వర్తమానించి “ఇందువతీ! చారుమతి నిద్రించినపిదప
నీప్రచేయఁబూనిన కార్యభారము నతిరహస్యోచితంబుగ నిర్వహింప
వలయును. అందుకువలయు సౌకర్యముల నెల్ల నేర్పాటుఁగావించితిని.
ఈమధురాపుర పరిసరంబున నొకరజకాంగన కలదు. అది యెనిమిది
రోజులక్రిత మొకమగశిశువును గనియె అబ్జిడ్డఁడిరోజు సాయంసమ
యమునఁ జనిపోయెనన విని యారజకాంగన తనమృతశిశువును నీవు

నా సవతిబిడ్డను గొనిపోయినవెంటనే తెచ్చి చారుమతిప్రక్కలో పరుండబెట్టుటకేర్పాటుగావించితిని. కావున నీవెంతమాత్రము భయపడవలసిన పనిలేదు. కర్తవ్యము నెరవేర్చుము.” అని చెప్పెను.

మొదట నేనట్లు చేయుటకే యాచిన్నా? ముద్దుబిడ్డ నరణ్యమునకుఁ గొనిపోయితిని. ఒక కఠినశిలపై వానిని బరుండబెట్టి వధించుట కుద్యుక్తనై తిని. అంత నాశిశువు తనకు రానున్న భావికవిపత్తునెఱంగికాఁబోలు వఁదని వారింపఁ జేతులుపైకెత్తి యాడించుచు నేమవసాగెను — అత్తణి ‘బావా. నేనిక వివజాల. వివజాల’ అని వట్లరానిదుఃఖావేశంబునఁ జూద్రశేఖరు డాకి-త వివశుఁడయ్యు వెంటనే తిలివిఁజెంది ‘తరువాత నేమిజరిగినది?’ అని యడిగెను. సుదర్శనుఁడు తరువాత విషయమిట్లు చెనువఁదొడఁగెను. “మహారాజా! అట్లున్నచున్న ముద్దుబిడ్డను చూడంజూడ నాహృదయము కలకారసంఘటభింబయ్యెను. వానింజూపుటకు చేతులురానందునఁ బైకిదీసిన కైజారు మరల వఱిగొనుంచి యాబిడ్డ నెవ్వరికైన నిచ్చివేయఁదలంచి తొమ్మిదకు హత్తికొని కొనిపోవుచుండ నేలినవారి యాస్థానవైద్యుఁడగు వీరధన్వి నాకెమరయ్యె. ఈపిల్లవానిని యాకిరాతునకిచ్చి తదీయపోషణార్థము చిత్రాంగి నాకొసంగిన వజ్రాలహారమును వానికిచ్చితిని. నాటనుండియు నాపిల్లవాఁడు బోయవానిచే బెంచబడిన కఠంబున లోకులు వానిని బోయవానిగ భావించుచుండిరేగాని యాపిల్లవాఁడు నిశ్చయముగఁ జూద్రశేఖరమహారాజుగారి పుత్రుఁడు. చారుమతిమహారాణీగారి గర్భశుక్తిముక్తాఫలము. ఇందుకు నేను గతించినను పంచభూతములును సూర్యచంద్రులును సాక్షులు.” అని సుదర్శనుఁ డాలేఖావతనమును ముగించెను.

అప్పు డక్కడనున్న వారందఱికిని గలిగిన భావస. తోఁచిమంతయని చెప్పశక్యము కాదు. చంద్రశేఖరసుదర్శను లానందాతిథయం

బుచ్చే నొడలెఱుగకుండిరి. అట్లొకింతతడవు వివిధభావతరంగముల సు
డిసి సుడిసి యెట్టుకేలకుఁ దమచి త్తములు గుమటబడిఁచికొని యంత
టనఁ గలయఁజూచుచుండ వీరపాలుఁడు నామర్నవిషాదోద్యోకుండై
భాష్పపూరితనేత్రంబులనుండి యగ్నికణాబు లురుల నుద్వేగంబున
లేచి “తండ్రి! బాలఘాతకికా నెంచిన పూతకిగర్భాబున జనించి షరమ
పాపాత్ముడనైతిని. ఈలేఖావిషయము లోకులెఱిగినంతనే నన్నా
మరణాంతమును రక్కసికడుపునఁబుట్టిన రాక్షసుఁడనియే భావించుదు.
నే నాలోకనింద భరింపజాల. నాతల్లి పూజ్యుడైన నాయన్నకుఁ గలి
గించిన కష్టములెల్ల ననుభవించుట కజ్ఞాతవాసదీక్షచే నాజీవయాత్ర గ
డపఁనెంచితిని. దానఁగాని ప్రజన్మమునందైన నాకాత్మశాంతి కలుగ
నేరదు. నాకు సెలవాసంగుఁడు.” అని గద్గడకంఠుడై కలికెను.
చంద్రశేఖరుఁడు పుత్రునిఁ జ్ఞేయమారఁ గాఁగలించి ముద్దుబెట్టికొని
“నాయనా! వీరపాలా? సుగుణవిశేషాబుల నీవు నీయన్నకుఁడీ సిహాయి
నవాడవుకావు. నీతల్లిపాపాత్మరాలైనఁ దగ్గర్భస్థవోమంబున నీవు పాత
కుడవుకానేరవు. బురదలోఁబుట్టిన శుక్తియం దాణిముత్తములుదయుం
చుటలేదా. నీతల్లియే శిశూర్హురాలుగాని నీవుశిశూర్హుడవు కావు.”
అని వాని యావేశంబుడిపి సుదర్శనుని ప్రతాపసింహునకును వీరధన్వి
కిని వర్తమాన ముఁపించెను.

కొంతసేపటికి వీరధన్వి ప్రతాపసింహుని వెంటనిడికొని వచ్చె
ను. దప్పులఁ బ్రతాపసింహునిజూచిపుత్రవత్సలుండగు చంద్రశేఖరుఁడు
పట్టరాని తమకంబున నెవరుగఁజని “కుమారా. ప్రతాపసింహ” అని
కెప్పున కేకవైచి ప్రతాపసింహుని బిగియారఁ గాఁగలించి యానం
దాతిశయంబున మైమఱచెను. ప్రతాపసింహుఁ డదివరకే తన జన్మ
వృత్తాంతమును సూచ్యార్థ సూచకంబుగ సుదర్శనుఁడు కొంతవరకు
తనకెఱిగించి యుండటచేతను తనతండ్రి చంద్రశేఖరుఁడే యైయుండ

వలయుననియఁ జిత్రాంగి తనను చూడఁదలంచి విఫలప్రయత్న
యగుటచే ననుమానించి యుండుటచేతను తానును పట్టరాని సంతో
షంబున మైమఱచెను. తననుఁగన్నతల్లి యెవ్వరో యామెగతి యేమ
య్యెనో తెలిసికొనఁజాలఁడయ్యె. తత్తరంబున నుచితోపచారఁబులఁ
దండ్రిన శాంతచిత్తునిఁగావించి “తండ్రీ! ప్రారబ్ధవశముచేఁ బరమపూ
జ్యులైన మీ చరణసేవఁదొలంగి యరువదిసంవత్సరము లనామకుఁడ
నె పరులపంచదెన్యడీపనమొనర్చిన యానిర్భాగ్యుఁడు నేటికి మీ
యెడనై వ్రాలఁగలిగె. ఇప్పటికా ప్రారబ్ధము క్షయమయ్యెనుగాఁబో
యి. ఇనకా తమపుత్రవాత్సల్యఫలం బనుభవించు మహాభాగ్యము
నేడు నాకొదవుటచే నేనెంతయుఁ జరితార్థుఁడనైతిని. అజ్ఞానవశంబున
నేనిదివరలోఁ దమయెడల నేమైనయపచారము లొనర్చియున్నచో వాని
నెల్లక్షమింప వేడుచున్నాను.” “అనితండ్రీపాదములపైవ్రాసెను. చంద్ర
శేఖరుఁడువానినిలేవదీసిమరలమరలగ్రుచ్చి కొఁగిలించితిరంబుమూర్ఛిని
“నాయనా. నానుద్బలప్రీతాపా బుద్ధిహినుండనై స్వర్ణకంచుకీతకుశ్చిర
సర్పంబగు చిత్రాంగి మోహంపుటురులం జిక్కి మచ్చరంబున నారి
క్కుశి నిన్నును నీతల్లిని సహరింపఁ బన్నుచున్న కపటతంత్రంబుల
గుర్తింపఁజాలక నీవు నీతల్లియు నిశ్చయముగ మృతిఁజెంది యుండి
రనియే నమ్మి నిరుపమాన శౌర్యధైర్య గాంభీర్యసాహస భుజబల
ప్రీతాపంబుల గాతరపరిక్షణాయమాన భుజవంజరుండనై సాంద్ర
తరయశశ్చంద్రికారుచి జగజ్జ్యోతిసై ప్రకాశించు నిన్నును పరమ
సాక్ష్యమణి యగు నీతల్లిని నిరుపది సంవత్సరములనుంచి నిర్ణయత్వం
బున నుపేక్షించిన నన్ను క్షమింపఁ గలిగితివా తండ్రీ!” అని యశ్రు
పూరితలోచనుగఱై పలికెను. ప్రీతాపవంశుఁడు వార్షపులకీతగాత్రుం
డై “తండ్రీ నాప్రారబ్ధవశంబున నే నింతకాలము ను కన్న లిల్లిదండ్రుల
యనుసంపేమకు దూరుఁడనై యుండవలసి వచ్చినది గాని మీలో

వమేమున్నది? ఎవరి పురాకృత కర్మఫలమును వా రచుభవింపకఁ
రునా? జనకా! నన్ను గన్నతల్లి 'నించుచుండనా?' అని యడి
గెను. అప్పుడే వీరపాలుఁ డత్యుత్సాహంబున సమీపించి "సోదరా!
ప్రతాపసింహ! పుట్టిన నాటఁగోలె బరమ నిర్భాగ్యుడ నై నీయుత్సుం
గసౌఖ్యమునకు దూరుండనైనను మహావీరభిఘామశి వగు నీవెన్ని
సాగ్లో నాకు బ్రాణదాతవై నాయెడల నీయనూన సోదరప్రేమచు జూ
పితివి. అంతటి యమూల్య సోదరుండ వగు నీచరణదాస్యమున కింత
కాలమువరకు దూరుండనై యుంటివి. నావంటి నిర్భాగ్యుఁడు కలఁ
డా! ఇంతకాలము నిన్ను తల్లిదండ్రుల యనూనప్రేమ కెడఁగఁపి
కులశీలాభిజాత్యంబు లెఱుంగకుండఁ బరులపంచల పాల్చేసి కడు
నిడుముల గుడిపిన మరువ్యరూప రక్తసి పుత్రుఁ డగు నన్ననీచరణ
దాసునిగఁ జేకొనడవా! నీయచుగ తమ్ముడనై నీప్రసన్న దర
హాస చంద్రికల నోలలాడుచు నీయస్థిత వీరవిహారంబుల నీసహచ
రుండనై యానందించుట కర్హతలేకున్నను నీచరణసేవకునిగనైన
నన్ను జేకొనవేడుచున్నాను." అని వాని పాదములపై వ్రాలెను.
ప్రతాపసింహుఁడు వీరపాలుని తేవదీసి "అనుగు తమ్ముడా! వీర
పాలా" అని యత్యదరంబునఁ గాఁగిల్పించి శిరంబు మూర్ఛి
"తమ్ముడా! నే దైవవశంబున వింతవర కెన్నికష్టము లనుభ
వించినను నేను నీవంటి గుణభినిఁ దమ్మునిగాఁ బడసి వాని ప్రి
యకాత్రీపరివృంగసుఖం బనుభవింపఁ గలుగుటచే నపరిమితానం
దంబు నొందుచున్నాను. కర్తవ్యశంబునఁ గలుగు కష్టసుఖంబులకు క
ర్మియే కర్తయగును గాని యితరు లెట్లుగదరు? ఇంతటినుంచి మనము
తోడునీడలవలె మెలంగుచు వృద్ధులైన తల్లిదండ్రులకును మన శ్రే
యోభిలాషులకును సముత్సాహంబును గలిగింప యత్నించుదము."
ఆమాటలు విని వీరపాలుఁ డమితానందముఁ జెందెను. అందఱును

హర్షాంబుధి నోలలాడుచుండిరి. ప్రతాపసింహుడు తడితో “జన
కా! నన్ను గన్నతల్లి యెవ్వరు? ఎచ్చోటనున్నది ఆమెను నేనెట్లు
చూడ గలుగుచును? పుట్టిన నాటగోల మాతృప్రేమ యెట్టిదియో
యెఱుగను. ఈజన్మంబున నా కాభాగ్యమబ్బునా?” అనియత్నాత్మ
తతో నడిగెను. చంద్రశేఖరుడు బాష్పపూరితనేత్రుడై సుదర్శ
నునివంకఁ జూచెను. సుదర్శనుడా యభిప్రాయమును చెలిసికొని ప్ర
తాపసింహునితో ‘నాయనా! ప్రతాపసింహ. నిన్నుగన్నతల్లి చీవించి
యే యున్నయది. కాని యామెను నీవెఱుంగవు. నిన్నామె పురిటి
దిశంబులలోనొకటిరెండుసార్లు చూచియుండును. ఇప్పుడామె నిన్ను గు
ఱ్ఱింపగలుగునో లేదో- ఆమె నాయనంగుసోదరియే” అని. పూర్వవృ
త్తాంతమునంతయు నెఱిగించెను. ఆవృత్తాంతమువిని యత్యావేశంబున
‘ఓరీ! కామచాలా! ఎంతటిదారుణంబున కొడిగట్టితివిరా బాలిశా!
మామా! మామా! నాతల్లి యిప్పుడెచ్చోట నున్నయది? ఆమెను
గనులారఁజూచి మాతృప్రేమ మాధుర్యమనుభవింప నామనంబు
త్వరపడుచున్నయది ఆమెను నేనెట్లుచూడఁ గలుగుచునో శీఘ్రము
గవచ్చింపుడు. నేను తాలిమినిలుపోపలేను” అనిపలికెను. అందుపై సు
దర్శనుడు నాయనా ప్రతాపా! త్వరపడినచో, దలచిన కార్యము
విఘోతపరిణామంబునుఁ జెందును. నీవు నిక్కువంబుగ మృతిఁజెంది
యుంటివని నమ్మి పుత్రశోకానలంబున మృగ్ధుడగుటయే గాక
కూరకత్తువు కలిగించిన దుర్భర వేదనలచే బగు నెరిమిదివత్సరంబులు
కృశించి కృశించి నీముద్దుమోమఁజూడగోరి యస్తిపంజరంబున జీవశు
కంబు నింతవరకునుఁ గాపాడఁగలిగెనేగాని రక్తమాంసములు పూర్తిగ
నశించుటచే నీతల్లియతినిస్త్రాణలో నున్నయది. ఆమెనిప్పుడు హఠాత్తు
గఁజూచితివేని దుర్భరానందంబుచే నాపంజరములోని చిలుకయెగిరిపో
వునేమో? ఇప్పుడామె కొక్కింతత్రాగికలిగినది. వీరధన్విచికిత్సాప్ర

భావంబుచేతను నీవు ప్రేమించిన చంద్రకిరణ సమవచారంబులచేతను బుద్ధి నొందుచున్నది. నే హాక్కులో మాత్రము నీవు చునంబుఁ జిక్కఁ బ్రతీతిగలిగివేసి యెల్లి మీ యిరువురకు సమావేశము నిగుడద్రవముగ సంఘటించెదను." అని శలిశయ. ఆచూటలు విని ప్రతాపసింహుడు భానోద్యేగంబు నాపికొనఁజాలక సురగ్గుచుని యెదవైచాల్చి యతిథీ గుండయ్యు మఃఖివనస్సుడై నైమఱచెను.

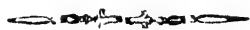
ఇరమేళ్లయని యదింత్యప్రభావంబుచే గలిగిన సుభకరంభర ల కషితానందరస్థానియగునై రాజ్యమునం దుత్తరు మహితోత్స వంబులును భూతబలులును దేవతామహోత్సవంబులను బహుళతర సమారాధనలను సర్వజనులను దయపుటయే గాక రణవిజయ చిహ్నం బుగ హేలాపుర చతుష్పథంబునఁ బ్రతాపసింహుని శిలాప్రతిమంబు లో నొకవిధాల శిలాస్తంభంబును బాతిండుదును నతిస్తోత్రవంబుగ జరిపిరి.

శ్రీమత్ ప్రతాపసింహ.

ఇంద్రసింహునివ కృతినిజము.

చ. దుర్బిత విని విత్తాశ్చ లనద్రోహులు పట్టిపూత సాధులన్
 దజమిడి గానీకల్గులు రుద్రుని వైక సహించి హాళిన్
 నిమిషమగ్నిహోతిజాతపద్మ పుత్రుని గాఢాశ్చర్యములై
 పరులగు జీతల ఘోరములు రుద్రునివ భావజిన.

మధురాపురంబునకు ముగా, సె కోరినట్లు దూరంబున నొకసము
 స్థిత పర్వతంబుపై నొకవిశాలమైన సౌధంబునకు. దాని కనకదూరం
 బుననే యమునానది ప్రసరింపించుచున్నది. అదియే గిరిగర్జనము.
 అందు చిత్తాగ్ని “హా! పైరము నేనంతకూ నిండ్చివయునుండె
 దను. మహారాజగారు ముదారకుని హత్యగమించిననే నేరముపైదూ
 రణ మరయకుండ నన్నీచెరిసాలను బంధించి. నాప్రియపుత్రియు
 వీరపాలుడు తిరుగవచ్చి యుండనో లేదో. నాయుడును చెలికత్తిను
 యైన వాసంతికను నూడి నాచె తకు రానియ్యనుడిచి. వీరుచేయును
 ను” అని యేమేమో తలపోసకొనుచు. నొకభటుడు బోధింపచ్చి
 “అమ్మా మిమ్ము హేలాపురంబునకుఁబోయితిమి రమ్మని చంద్ర శేఖర
 మహారాజుగా రాజ్యాపి చినారు యమునలో బడవ సిగ్గుచుగ నున్నయ
 ది. రుడు” అని పలికెను. అమాట విని చిత్తాగ్ని “ఓహో! భటుడా
 మహారాజగారు రాణినాసపుత్రులగు నన్నీసింహులను నొంటిగ ర
 మ్మొందురా? నేను నమ్మజాలను పొమ్ము” అని పలికెను. అందుపై
 యాభటుడు “అమ్మా మహారాజగారు తమ మొనరుముద్రలతో
 నా కీయాజ్ఞపత్ర మొసంగిరి. చిత్తగింపుడు” అని మొకలేఖన

జామె కొనుగెను. అచిమూలచి చిత్రాగి భీష్మయుఁ దప్పించికొను నుపాయములు గానక యాధిపతివెంటఁ బురులుదేరెను.

అట్లువాణివడి. అనాడు హేలాపుర మంతయుఁ గోలాహలము గ నుండెను. కులాయముల పీడి యుకొనిన గలయ నెరుచున్న శకుంతలసంతానముల నిలకలాదాములులతో కేతగించుచు వలునాత లేచి పురవీధులఁ జరించు యాతామాలిజనముల కోలాహలాములు మిన్ను ముట్టుదుండెను. తస్కరితఁడనెరులపై గల యభియోగము లారోజున విచారింపఁజకు ననియు వారిని గొనెడిట విధాతురనియు దూరదేశములనుంచి కూడ వచ్చి యుండిరి. సుదర్శనమహారాజు చంద్రశేఖరునితోడను తత్పుత్రులగు బ్రహ్మహరిగఁ బరపాలుర తోడను బయలుదేరి వెళ్ళిపోవులు ముందు నొకవ నిరులుజుముల వదిమూగియున్న చిత్రాగి బుచ్చినప్పుడుండఁ గొలుపుకూటమున కే తెంచి రిత్తుచుయకనక సుహాసముల నెఱ్ఱించిరి. అందఱుముగ్ధుల యల నేర్పఁబడిరి. వానితో నడిమిగిరియను సుదర్శన చంద్రశేఖరులు న్యాయాధికారులై కూర్చుండిరి. వారి కిట్టివాద్యములునంగల గర్జము వైఁ బ్రతాపంబులును వారి వారిభాగమున గలగల్గిపై పరపాలులుండ గూర్చుండిరి. యతివేషమును తీరికైచి మహారాజవేషమును ధరించియుఁ జుటచే బ్రహ్మహరిగఁగా నెవ్వరును గుర్తింపలేకుండిరి. ఆ మహాపురుషు డెవ్వడై యుండనో యరి వైవా రందఱును యో జించుచుండిరి. వారి కిట్టిత్యాగసాహాయముండదు లండఁగను వారి తిరిగితులపకార ముచితాననముల గూర్చుండిరి. సభాధనన మంతయుఁ గిక్కిరిం సూచించున మోపుటకైన నవకాశము లేకుండెను. అనాడు దర్బా రిపూర్వకైధ గనుపొకు పొనరించుచుండెను. సాధోపరిభాగమున నిద్ధాతి కాంతామణులు కుర్చీలపై గూర్చుండి దర్బారువేషకలకు నొచ్చుచు నీరి.

దర్బారువేడుక లన్నియు యథాక్రమంబున జరిగిన పిదప సుదర్శనమహారాజు చంద్రశేఖరమహారాజు లేచి సభాప్రణామం గాచరించిరి. సదస్సుల కరతాళధ్వనులొక్కమొగి చెలరేగి మిన్నముట్టెను. మహారాజు లిరువురు మరల సింహాసనముపైఁ గూర్చున్నచోడనే వర్షము వెలిసిన త్లంతటను నిశ్శబ్దముగ నుండెను.

సుదర్శనమహారాజు నల్వలంకులఁ గలయజ్ఞాచి “సభాసదులగునోమహాజనులారా, బహుజనకంటకులగు దుర్మయప్రవర్తనులపైఁ గల యభియోగంబుల నేను మీసమక్షంబున విచారింపఁజూచి యున్నారము. ఈవిచారణలో న్యాయ్యభంగముగాకుండ మాబుద్ధి ధర్మపథంబుఁ దప్పకుండ నుచారభూతదయాసమన్వితంబై ప్రవర్తింప జగద్రక్షకుం డగుపరమేశ్వరుఁడు మాకు దోడ్పడుఁ గాక” అని యమాత్యునితో “మంత్రీ, ఈరోజున విచారింపవలసిన యభియోగంబు లెవ్వి” అని పలికెను. అందుపై మంత్రీ “మహారాజా ! దుర్మార్గులగు చోరులపైఁ గల నేరములను విచారింపవలసి యున్నది.” అని సవిషయంబుగ మనవిజేసెను. ‘మంచిది’ అని చోరులను రచ్చకు రప్పించు మహారాజుజ్ఞానోసంగెను. వెంటనే కొందఱురాధపరిశోధకభటులేగి నిగాళిబద్ధులగుచోరుల నల్వల రచ్చకు దోడ్కొనివచ్చిరి. విచారణ నుపక్రమించిరి. చోరులచే యథావిధి బ్రమాణములు చేయించిన పిదప మహారాజు చోరులపైగల నేరములనెల్ల వెల్లడింపవలసిన దని తెలుప మంత్రీ “తస్కరులారా ? దోర్నిహకృత్యంబులకు వెరుదీయని కామపాలుని భృత్యులై వాని ప్రోత్సహంబునఁ జుద్రీకళాకన్యను బంధించి కొనిపోయి కామపాలుని కప్పగింపఁ బ్రయత్నించుటయు శూరసేనమహారాజుగారి పుత్రీకయగు లలితాకన్యను శార్జన్యంబునఁ గొనిపోయి చెఱసాలను బంధించుటయు నామె విడుదలకై మీరు కోరిన లంచమును తెచ్చిన నీలకంఠుని వధించుటయుఁ

గళింగరాజభటుల యేబదినుండి నొక్కసారె వంచనచే బాతాళగ వ్వారంబున బాధించుటయు బ్రతాపసింహ నీరపాలుర వధిప యత్నించుటయు గారాగారబద్ధుడైయున్న కామపాలునిఁ దెలివిము క్తినిఁ గావింప యత్నించుటయు నిండుమతిలి హత్యగావించుటయు మధురికను బలవంతముగఁ దెలిబెట్టుబూతుటయు మొదలగు నేర ములు మీపై నానోపి నుబడి యున్నవి” అని పలికెను. అందుపై సుదర్శనుడు “చోరులారా! పరమ దుర్గాధిపారా! మీపై నానోపి నుబడిన నేరములకు మీయ దళము తిరచ్చేకడగింప మేలవిధిఁపఁ గూడదో చెప్పికొనుడు” అని పలికెను. ఆమాట విని చోరులు గజ గజ నకుకుచు వినయవికమితకాత్ములై “మహారాజా! కాలవైపరీ త్యముచే నొదవిన విషమహాస్థితులవలన మేము చోరుల ప్రైతిమిగాని సహజముగఁ బోగులముకాము. ఆదిని మాగరాజ్యమున తిరగ్గోళునైన విష్ణువర్ధనుని పాలనమున నవనరతసుఖముల నోలలాడుచు గౌరవంబుగ నేర్పించుచుండెడిను. తగువాత తహారసేన కామపాలు రారాజ్య మును విధ్వసనము చేయుచు దిరుట కన్నమును గట్టుటకు గుళ్లయులేక యవ్వలపాత్రై పోగుచు డి గానుపాలుడు మాకు పోషకుఁ డయ్యెను. నాని చేసినాడుచే గొన్ని దోహదకృత్యముల నొనరించి తిమి పిదప మే మాగురించి అగి స్వాస్థ్యగురులపై హేయమైన యీ నాశకృత్యై నవలంబించి మేలినవారు మాపై నానోపించిన నేరము లన్నియును జరిగి చితియె. మేము రాజదోషులము. నిశ్చయముగ తిరచ్చేకడగింప కన్నలమే మే మీహేయకృత్యై నవలంబింపకపూర్వము కామపాలున కాష్టమిత్తులై నాని పోషణలోనుండి భానుమంతుని సహరించుట క్షామోవిధములఁ బ్రయత్నించిన చోరులలో మాదోషాచనాముకులగు మా గానకులయెత్తప్ప కొడువనా రందరును మడసిరి. తగువాత కామపాలునిపాలుబడిన మాలోఁగూడ

చాలామంది మహావీరులైన యాపితాపసింహ వీరపాలురచే హతులైరి. మాదండులోనిప్పుడు మిగిలినది మందారకునితోగూడ నైదుగురము మాత్రమే. మందారకుడు మన్నిపరకేపించి కామపాలుని యాజ్ఞపై చిత్తాంగి మహారాణిగారి రహస్యకింకరుడై మధురాపురములోనే యుంటున్నాడు. సమరదివసుబునాటిరాత్రిమాత్రమియ్యెడకు వచ్చి కామపాలునితో నెద్దియో మాట్లాడి వానినిఁ జెవిముక్తునిఁ గావించుటకు సిందుమతిని వధించుటకు మమ్ము యెచ్చరించి వెంటనే మధురాపురంబునకుఁ జనియె. మే మేతత్కార్యనిర్వహణార్థమొకమాటున రహస్యంబుగ మాట్లాడికొనుచు మధురికయ్యెడనే యుండినసంగతిఁ జెలిసికొని యామె మాపయన్న మంతయుఁ జెలిసికొనియండునని భావించి మే మామెను గొనిపోవ యత్నించి విఫలమనోరథులమైతిమి. ఇప్పుడు మేమునల్వర మేలినవారిచేతిలోఁ జిక్కియున్నారము. మే మొనర్చియున్న ఘోరకృత్యముల కెన్ని జన్మములెత్తినను నిష్క్రమింపఁగ నేరదు. కావున మా కేలినవాఁ డా తిరగనశిక్షవిధించినను మహాపాపిదా బు యరుధిమించుటకు సన్నిధులమైయున్నారము” అని పలికిరి. అందుపై సుదర్శనుడు చంద్రశేఖరునితో “భావా! రాజ్య లుబ్ధుఁడను దురాశాబద్ధుఁడు నగు కామపాలుని దారుణ పయిత్నిమేమో మీ రిప్పుడు చెలిసికొంటికిదా” అని యడిగెను. అందుపై చంద్రశేఖరుడు “ఆమర్థ్యుఁడు పరమద్రోహి యని వంగరాజ్య విప్లవకారకుఁడైపూడఁ జెలిసికొంటిని. కాని నాయెడలనే యంతటి దారుణోద్యోగి యగునని యనుకొనఁజాలవైతిని” అని వానిచేతిలో నెద్దియో రహస్యముగఁ జెప్పియొకచీటి సుదర్శనున కొసంగను అద్దానిఁజూచినంతనే సుదర్శనునకుఁ గామపాలునిపై మిలితేనికోపమువచ్చెను. “ఓరీ! తస్కరులారా! రాజద్రోహులారా! మీనాయకుడగు మందారకుడాక నరహంత్రు

లు మనంబున ముప్పిరిగొన “తండ్రి! చూరనేచునికొమరితయగు లలితాకన్య యింద్రానినాకు పేరుమిహ్మంబుగ నొసంగివది ” అనిచకితుఁడై పలికెను. అదివిని చంద్రశేఖరుడు “మహారా! ఈవశ్యాహారము తల్లికొనంగితిని. నీతల్లియొక్కనున్న యాహారమును లలితాకన్య యెల్లసంపాదింపగలిగెనో నీవు చెల్లెలకొనినా?” అని యడిగెను. అందుకు వీరపాలుడు “తండ్రి! తనతండ్రిగో యింద్రానిని చూకొనంగి నని లలితాకన్య నాతో చెప్పివది ఇది నాచెల్లెదరి నేనెఱుఁగను” అని పలికెను. ఆమాటవినినంతనే చంద్రశేఖరుడు ముగ్ధునివలె గొంతతనవ్రతనలోఁదా నేమో విశ్వాదుకొని చింతలున తేచి పీఠభర్తవలె జేరఁబలిచి “వీరధన్వి! ఇందుకుతి నీకొన గిన వశ్యాహార మిదియేనా?” అని దానినిజూపెను. వీరధన్వి యాహారముచూచి సిగ్గుపడెననుచు “మహారాజా! అవును. దీనినే నాకు వీరయోగమునఁ బిష్కరులు ముచ్చిచ్చలిచిరి.” అని పలికెను. ఆమాటవిని చంద్రశేఖరుడు మఱియు నాశ్చర్యమగుఁడగుచుండను అదిచూచి వీరపాలుడు తానొకప్పుడు చోరులచేఁ బట్టబడ్డగుటయు నాచెఱిగోనే బధింపఁబడియున్న లలితాకన్యను చెఱవిముక్తును గావించుటలో ననివరకే నందఱుఁ ధిపబడియున్న పొరనేచునిభటుల చెఱవినుక్తులై చోరులభౌంధారమునుఁ గొల్లకొట్టిరనియు నప్పుడేహారము వారికిలభింప నుద్దానినని పోయి తమయేలిక కేచ్చియుండరినయు నెఱిగించెను. ఆమాటలువిని నవిదపఁ జంద్రశేఖరుడు శాంతచిత్తుడై యాహారమును తనయొక్కనే యందుకొనియెను. ఇందుకుతి శేఖరపయ్యంబుల యాభార్త్య హాని గించుట కీనిదర్శనము లభించుటచే నుద్యమంఁ పఁపఁపఁతావందను! జెందెను. అంత ప్రితాపసింహుడు సుదర్శనునితో “మామారాచోరుల గిరిగహ్వరంబును భిక్షుమఁగావించుట కుత్తరుల సంగవేడవను. అందెన్నియో మారణతంత్రింబులు గలవు.” అనిపలి

కెను. సువర్ణముడు మెటనే యాచార్యవరనిగవ్యారములను సమూలముగ భగ్నముగావింప భయము కుత్తగుహసంకెను.

తరువాత శూరసేనునిపైఁగల యభియోగవిచారణ జేపట్టిరి. శూరసేనుని రచ్చకుఁ బిలిపించి యఘాదిగ వానిచేఁ బ్రమాణముఁ జేయించిరి పిదప సువర్ణముడు “శూరసేనా, మూఁడుతరములనుంచి క్షీరోదకన్యాయ్యులున నతిమైత్రి కలిగివచ్చియున్న కలింగ పాంచాల రాజ్యములకు నిర్దేశితుకథెవమును గలిగించితివి. ఈ కారణ రణ విప్లవమున నిరపరాధులైన జను లెవఁ పంచత్వము నొందిరో తెలిసికొంటివా? వారిమర్మరణమునకు విప్ర కారణభూతుడనైతి వి నిన్నేల శిక్షింపఁగూడదో నచిపుము” అని పలికెను. అందుపై శూరసేనుడు పశ్చాత్తప్త హృదయుడై శిరంబునాల్చి “మహారాజా నేనాదినుండియుఁ బరమ భర్మస్వరూపులును భూతదయాళు చిత్తవృత్తులునగు మీతో మైత్రిగలిగి మిమ్ముల ననుకరించి పవన్ద్రియమండలయుననే కోరుదుఁడనినాడను. అగూఢములు విఫలంబుసేయు కామపాలుడనే దుష్టగ్రహము నాయును వక్రించె. వానిఁ గుద్దిక విఘోరగంబు తలుపుక తదీయముఖిత్రి వ్యాయములకు గోనై వాని వలనోఁ జక్కితిని. తరువాత నే నేలినవారి కుమారీమణియును చంద్ర కళను నాకు భార్యగానొసంగవేసి విఫలమనోకంఠుడ నగుటచే నేలి నవాఁడెడల నామన స్సంక్కింతి మాఁనది. అసంగతి. గనిపెట్టినన్నా శ్రీయించియున్న దుష్టగ్రహ మాబాల్యచ్ఛత ప్రేమబంధులమగు నాకును చిత్రాంగిమహారాణికిని సంఘటనముఁ గలిగించెదనని యాశంబట్టి నాచే ద్విత్రితునివాహ ప్రయత్నమును మానిపించెను. అది మొదల దుష్టగ్రహము నాకాంతరంగిక మిత్తుడై స్వలాభముకొఁటకు నాచే నెన్నియో దౌష్ట్యముల నొనరింపఁజేసి ఇనుముతోఁగూడిన పీఠి హోతృనకు సమ్మెటపోట్లు తప్పవా? పాపగ్రహములతోఁ గూడియు

న్నచో శుభగ్రహమైనను కీడుచు గలుగఁజేయకమానదు. ఆహేతువు చేతనే వంగరాజ్యమున కట్టికీడొనరించుటయేగాక యేలినవారికి నిష్పేతుకమితటి విపత్తుచు గలుగఁజేసితిని.

నాపైఁ బగసాధింపవలెనని తమరే నాయేకైకపుత్రికయగు లలితనుచోరులచే నశహరింపఁజేసిరనియు నాచోరులకు తమరేపోషకులై యుండిరనియుఁ గామపాలుఁడు నాయొద్దకు వచ్చిచెప్పగా విని వాని మాటలను విశ్వసించి యత్యాగ్రహంబున నుచితానుచిత వివేకహీనుండనై తమపైదాడివెడల నుత్సహించి యుద్ధసన్నాహమొనరించుచుండ నగ్గిపై గుగ్గిలనుచున్నట్లు చిత్రాంగినుఁజూడఁ జేసి మారణకర్మంబునకు హెచ్చరించుచు మెకలేఖవ్రాసెను. అదియుఁ గామపాలునిపోతానహమేయై యుండవచ్చును. ” అని పలుకుచుండ సుదర్శనుఁ డపవారిచి ప్రతాపసింహునితో “నాయనా! ప్రతాపసింహా! కామపాలునకు నాపై సంతటిపగయేలకలిగెనో” యని పలికెను. అందుకు ప్రతాపసింహుఁడు “మామా! నేనొకసమయంబునఁ గుండకేగి పచ్చన్నవేషుండనై కామపాలునిచొర కరిగి యాంతరంగికమిత్రునిగ నటించి వాని కఘోర్దృశ్యముల నెల్ల గ్రహించితిని. ఆపాపకర్ముఁడు మీకింతటియపకారము కేవలముఁ బగచేతజరిగిందియుండలేదు. ప్రభుమమునఁ జంద్రకళ నపహరించి తన మిత్రులగు రహస్యహంతులచే తరువాతఁ దమ్ముఁజపించి పాంచాలరాజ్యము నాక్రమించుకొనవలెనని యిచ్చించె. ఆయత్నము భగ్నునుగుటచే లలితాకన్యకు తన చోరమిత్రులచే నపహరింపఁజేసి యామెను చోరుల పాతాళగహ్వరంబున బంధించి శూరసేనుని మీపై దాడివెడలఁజూపుకొనించె. ఇందుకు గారణమేమైయుండునో మీయాసంపజాలరా! యుద్ధములో తనకుజయములభించినచో మాయోపాయంబునఁ జంద్రకళతోఁగూడ పాంచాలరాజ్యలక్ష్మినిఁ జేపట్టవలయుననియు

శూరసేనుడు చేసినవాగ్దానము ననుసరించి లలితమౌళ్యాది పిదపఁ దనమిత్రులైనరహస్యహంతకులచే శూరసేనుని జంపించి కరిగవంగ రాజ్యములను స్వాధీనముజేసికొనవలయుననియు నింతయెత్తుమొత్తెను.” అమాటలువిని సుదర్శనుడు “ఓరీ! క్షత్రియులవాంసనా! రాజుడ్రోహి! కుక్కకు నెయ్యిదుసటరాబాలిశా” అని శూరశేనునితో “శూరసేనా! కామపాలుని దాష్ట్యము నీకెప్పుడెవ్విధమునవచ్చెయ్యవచ్చినది?” అని యడిగెను. అందుపై శూరసేనుడు, “మహారాజా! అమర్కాక్షుడు నన్నట్లుఁగఱోన్ముఖునిఁగావించి యుద్ధానంతరమున నాయ్మరైకపుత్రికను దనకు భార్యగొనఁగ నాచే వాగ్దానముఁగొనియెను. అందుకా కన్నియ సంకీర్తింపఁజేయు యత్నించినప్పుడు చోరులు కామపాలుని మిత్రులనియు వాఁగోరికపై నే చోరులు తనను చెఱుచుబంధించిరనియుఁ జెప్పెను. కాని యప్పుడామాటలు నేను విశ్వసించలేదు. యుద్ధానంతరమున నాపాపాత్ముఁడు చెఱబగ్గుఁడై యుండియుఁ దనచోరమిత్రులచే మరల నాకన్యను చెఱబెట్టింప నీలేఖవ్రాసి బదరీవనగిరి చా్రితమునకు రప్పించి యచ్చోబంధింప యత్నించె.” అని జేబులోనుంచితీసి యొకలేఖను సుదర్శనునకొసాగెను. అందలివిషయములను చదివినంతనే మహారాజా కాలాగ్నిరుద్ధయ్యెను. తరువాత శూరసేనునిజూచి “శూరసేనా! నీమికను నేమైనఁజెప్పువలసియున్నదా?” అని యడిగెను. అందుపై శూరసేనుడు “మహారాజా! నేచెప్పువలసినదికేమియులేదు. కామపాలహంతకుని కుతంత్రములన్నియు నాకిప్పుడు కరతలామలకములైనవి. చేయకాలినపిదప నాకులకై తడవికొనినలాభమేమి? విధివశముననై నను నేజేసిన దోహకృత్యములు ముగించఁదగినవికావని నేనెఱుఁగుదును. లోకనిందితుండనై నే నింక తలయెత్తి తిరుగఁజాలను. పతితుండనై తిని. తమచెఱ

కఠినశిక్షవిధించిన ననుభవించుటకు సుసిద్ధుఁడనైయున్నాను.” అని తలికి యూరకుండెను.

అంత సుదర్శనచంద్రశేఖరుని గొంతతడ వొండొనులు రహస్యముగ మాట్లాడికొనిరి. తరువాత సుదర్శనుఁడు “శూరసేనా, పురాకృతకర్మపరిపాకంబుచే నీబుద్ధి పెడతలఁబట్టి చేయరాని దురంతకృత్యము లెన్నియో జేసితివి. కలహకారణమేమియు లేకయే నీవు కామపాలుని మోసంపుటునులఁజిక్కి వంగరాజ్యవిప్లవమును ఘటించుటచే నీవతి పరమమూర్ఖుఁడు లోకములో నెయ్యెడలనుండఁడని వెల్లడియైనది. నీవంటి వివేకహీనుడైన దుశ్చరితుని మననిచ్చినచో లోకమున కెప్పటికైన హానికలుగకమానను. కాని యింతటి పరమమూర్ఖుఁడవైన నిన్ను వధించినచో నీవు నిష్క్రతిలేసి మహాపాపములను చేసినవాడవగుటచే నవ్యయమైన యమలోకవేదనల ననుభవింపవలసియుండును. నీయాభిమాత్యంబు నాలోచించి నీజీవితశేషమంతయుఁ బశ్చాత్తాపపరితప్తహృదయముతో సద్వృత్తిమననిచ్చినఁ గొంత నిష్క్రమికలుగవచ్చునని యోచియింతటినుంచియైన నీవుబుద్ధిగలిగి ప్రవర్తించెదవని నమ్మి నిన్ను కొన్ని నిబంధనలపై విడుదలఁజేయుచుంటిమి. నీ స్వాధీనముగోనున్న వంగరాజ్యమంతయు గతఫలముతంబుగఁ దద్రాజ్యంబునకు వారిసుగాలైన విష్ణువర్ధనుని కొమరితయగు మధురికకిచ్చివేయవలయును. నీకొమరితయగు లలితాకన్యకకు వెంటనే వివాహమొనర్చి కళింగరాజ్యమంతయు నామెకు స్వాధీనపఱచి నీవు దేశమునువీడి తీర్థయాత్రల నాత్మశుద్ధిగలిగించికొనవలయును. నీవీ నిబంధనల కంగీకరింపవేని యురికిక్షయు ననంత యమలోకవేదనయు ననుభవింపవలసియుండును.” అనిచెప్పి యూరకుండెను. అందుపై శూరసేనుడమితానందముతో “మహారాజవతంసములారా, భూతదయాస్వరూపుఁగు తమరు నాయుధుచూపిన యింతటిదయకు నేను పాత్రుఁగ

డనుగాను. నేస్వబుద్ధిని కలితుండనైతిని. అయినను నన్ను ధన్యతము
నిఁ గావించితిరి. నేనీజన్మమునఁజేసిన మహాఘోరకృత్యములుకు ని
ష్క్రమికలుగుమార్గమునుఁ జూపితిరి తమకు విధించిన నియమములకు
బద్ధుడనయ్యెదను. మౌగరాజ్యమంతయు గతఫలముతోఁగూడ మధురిక
కిచ్చివేసెనను. కలింగరాజ్యవిషయములో నీదీరుని ప్రార్థనయొకటికల
దు.” అని పలికెను అందుపై సుదర్శనుడు “నీకోరికయేమి ?” అని
యడిగెను. అందుపై శూరసేనుడు “మహారాజచంద్రములారా. ఏశూ
రాగ్రాణి నాయేకైకపుత్రీయగు లలితకు చోరమృగంబుల వాతనుండి
తప్పించి నాకప్పగించెనో యేమహావీరుని చరణదాస్యము నపేక్షించి
నాలలిత రేయుంబవళ్ళు విరాళిజెంది కృతించుచుండెనో యా జగజ్జే
వీరుడైన వీరపాలునకు నాకన్నియను భార్యగాఁజేయ నంగీకరింపఁ
బ్రాధ్నించుచున్నాడను. నేనపరాధినైనను సుకుమారియగు నాకన్ని
య నిరపరాధిని.” అని సవినయముగ మనవిజేసెను. ఆమాటవిని
చంద్రశేఖరుడు “నాయనా, వీరపాలా, నీవు నిశ్చయముగ లలితా
కన్యను ప్రేమించియుంటివా ?” అని యడిగెను. అందుపై వీరపాలుఁ
డొక్కింత ముద్దుపై ముసిముసినగవులతో “తండ్రి తమ యనుమతిఁ
గొనకయే లలితాకన్యకు నేను హృదయపూర్వకముగఁ బ్రేమించితిని.
నాభావిభాగ్యోదయసూచకంబగు శుభనక్షత్రిమా లేమయే. నాహృ
దయనిదానమాజవ్యనియే.” అనితమి మీరఁబలికెను. అంతఁ బ్రతాప
సింహుడు “తండ్రి, లలితావీరపాలుర దాంపత్యము పరిశుద్ధమైనదని
నేను స్వయముగఁ బెలిసికొంటిని.” అనిపలికెను. అందుపై చంద్ర
శేఖరసుదర్శను లక్ష్మీనరించుట కామోదించిరి. శూరసేనుడు
ప్రహృష్టమానసుడై “మహారాజచంద్రములారా, ధన్యుండనైతిని.
తమ యాజ్ఞాప్రకారము నాకర్తవ్యంబుల నెరవేర్చి తీర్థయాత్రల
కేగెదను నెలవొసంగుడు. ఈపావులు మరల మీకంటఁబడెడు”

అని పలికెను. అక్కడున్నవా రందఱును మిక్కిలి సంతోషించిరి. సుదర్శనుఁడు ప్రసన్నవదరుఁడై “శూరసీనా! ఉత్తమజన్మ శ్రీభావంబున నీ కింతలోనే కలిగినవివేకసూపదకానందించితిని. లలితాకన్య యొక్కయు మధురకయొక్కయు చంద్రకళయొక్కయు వివాహములు జరిగిన పిదప నీవు తీర్థయాత్రల కేగవచ్చును. నీవీలోపునవలయు నేర్పాటులన్నియుఁ గావింపుము,” అని పలికెను. “చిత్తము మహారాజా” అని శూరసీనుఁడు వెడలిపోయెను. కాలాతీతమగుటచే సుదర్శను డానాటి దర్బారు చాలించెను. అందఱును తమతమ నెలవుల కేగిరి.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

ఇరువదినాల్గవ శ్రకరణము.

చ కలిమిని రాజ్యభోగములఁ గన్నులుగానక మానవాధముల్
కలుసుభయంబువీడి యనుకంపములేక సపత్నిభూతి ని
చ్చలు మడినోర్వకాల కనిశంబు నొనర్చి దురంతకృత్యముల్
తలఁగడక్కిండ తామలయి తత్ఫల మందరె యంతమందునన్.

“అకటా ! నేనింత దనుక చేసిన దురంతకృత్యములకుఁ దగిన
ఫల మనుభవించుచుంటిని నాయాశలన్నియు నిరాశ లైనవి. ఎవ్వరిసాహాయ్యమున నమ్మి నేనంతటి రాజదోహములకు సాహసించితి నో యా
నాచోరమిత్రులకు దూకుడనైతిని. ఇంక నే నెవ్వధాబున నీచెఱ
నుండి విముక్తిఁజెందగలను? విముక్తిఁజెందిన నేమిలాభము ? విశ్వాస
చాత్రులైన నాసీరధలు లందఱు నశించిరి. పురజనులకెల్ల పరమజ్యే
షినైతిని. సోదరా ! నన్ను ఖండింపఁ గత్తి బైకెత్తుచుంటివా? రక్షిం
పుము. రక్షింపుము. భావా విష్ణువర్ధనా నీయెడల నేనొనర్చిన ద్రోహ
మునకు నిష్క్రమిలేదు. ఓసీ ! చిత్రాంగి నీవెంత యభాగ్యురాలవై
తివి. నీకుపకారముఁ జేయఁగడంగియే కదా నేనింతటి దురవస్థను దె
చ్చికొంటిని అదిగో నన్నుఁగి దీయుటకు యమకింకరులు వచ్చుచున్నా
రు నామెడకు నుచ్చుదగిలించిరి. అమృత మెడ బిగిసి పోవుచున్నది.

బ్రహ్మపైకి వచ్చుచున్నవి. హా ! హా !!” అనియొక పాతాళకారాగా బునఁ గామపాలుఁడు మరణవేదనఁ జెందుచు వివశుఁడైయూర్చిలెను.

ఆసమయమున నొకకింకరుఁ డాహారపానీయములు గొని యా దిహానికి వచ్చెను. వానికి బాసటగా నిరువురు భటులు తళతళలాడు త్రులను చేఁబూని వాని వెంటచుండిరి. ఆయనికిడి విని కామపాలుఁడు స్త్రీప్రతిపదిలేచి యామువ్వురునిఁ జూచి “అయ్యో నాశిరస్సు ఖండించు నై వచ్చితిరా? నేనేమి చేసితిని? రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు” అని నయార్తి మొరలిడెను. రాజభటులు నవ్వుచు “కామపాలా మేము మఱొకరు రాలేదు. నీ కాహారపానీయము లొసంగుటకై వచ్చి యున్నారము.” అని చెప్పెను. కింకరుఁడు వానిని కామపాలుని ముందడిన తరువాత నామువ్వురును గలిసి వెడలిపోయిరి. ఖజిల్లను శబ్దముచే ద్వారము బంధింపఁబడుటఁ జెలిసికొని కామపాలుఁ డాహారపానీయంబుల నచ్చోటనే విడిచి మరల దుఃఖిసాగర నిమగ్నుండై యొక్కటి నేడ్చుచు మఱొక్కసమయమున నవ్వుచు నంత నతిసభ్రమంబున నంతటను దిరుగుచు దద్దరిల్లుచు బడుచు లేచుచుఁ బరిపరి విధంబులఁ బిచ్చివానినలె గేకలిడుచుఁ బరితాపంబునఁ దూలుచుండెను. ఈవిధంబుగ నాహారంబుఁ గొనకయే యారేయెల్ల వేగించెను. ‘కొక్కురోకో’ యని కోడిపుఁజలు గూయసాగెను. మఱికొంత సేపటికిఁ గామపాలుని శమనపురంబునకు శీఘ్రంబ రమ్మని నిల్పుచుండెనోయనఁ గాకులుకావని కూయఁదొడంగెను. వాని కాసన్నమైయున్న విషత్తున కలరుచుండెనోయన శమంతసంతానములు కిలకిలారావంబులఁ జెలంగుచుండెను. వానిపై లోకమంతకును గలిగిన కోపమిట్లు వ్యక్తమగుచుండెనోయన నుదయరాగదీప్తి చెల్వారుచుండెను. అంతఁ బ్రాప్తిగశిఖరంబుపైఁ బాదసూపినవేడివెలుంగు నిజకరంబుల సుఖనిదానకృతులగు జీవులనెల్ల మేల్కొల్పుచుండెను.

ఎటుఁజూచినను హేలాపురమంతయుఁ గోలాహలముగ నుండెను. పౌరభటు భృత్యామాత్య నికురుంబుబునో మహారాజు లిర్వురును కొలువుకూటంబున రత్నఘటిత కనకసి హాసనంబులపై సమున్నతస్థితిఁ గూర్చుండియుండిరి. దర్బారు నిండువేడుకల నలరారుచుండెను.

అంత సుదర్శనమహారాజుగారి యనుమతిపై నపరాధశోధక భటులు కామపాలుని రచ్చకుఁ దోడ్కొనినచ్చిరి. సభాస్థానమంతయు బహుశృభ్రముగ నుండెను. చిన్న గుండుసూది మొన నేలతాకుటచే నొదవు సూక్ష్మశబ్దము గూడ విస్పష్టముగ విననగుచుండెను. చూపాక్కింత మరల్చిన నేమిమించిపోవునోయని జనులందఱుఁ దడేకలక్ష్యంబుగఁ గనుచుండిరి. సుదర్శనమహారాజు కామపాలునిపైఁగల యభియోగంబులనెల్ల సభాసమలకు నివేదింప నమాత్యున కాజ్ఞ నొసంగెను. సచివుడులేచి యాయభియోగంబుల నిట్లుగఁగించెను.

“జగదైకరాజద్రోహియు హృదయగహిత ద్విపద మాణ్డాలాబును మూర్తీభవించిన యిష్కృత్యపాతకుండ ను దర్శయోపలబ్ధకుళింద సామ్రాజ్యధురంధరుడునునగు కామపాలుఁడు రాజ్యలుబ్ధుడై విశ్వాస ఘాతుకత్వంబున నిజాగ్రిజని వధించి తదీయపుత్రుండగు భానుమంతునిఁ దన తస్కరమిత్రులచేఁ జంపించుట కెన్నియో విధములఁ బ్రయత్నించె. దగ్ధణసంపత్తియందును దురాశాపేరిత ద్రోహకృత్యమాలయందునుఁ దనకీకడియని తోడఁబుట్టువగు చిత్రాంగిమహారాణి కనులుగప్పి తస్మాల్లంబునఁ గోసలరాజ్యము నపహరింపఁదలంచి మహారాణి చారుమతీదేవికి జన్మించిన యీ ప్రతాపసింహ వీరశిఖామణిని జననాదిదశ రాత్రులంబులఘోరుననే దాసీయియ మతిచేఁ జంపింప నేర్పఁటఁగనిచి తరువాత బుత్తేశోకార్తయైన యామహారాణిని నిజాంతరింగికుండగు మందారకునిచేఁ దనప్రాసాదాంతరపాతాళగహ్వరంబున జీవసమాధినుంచి దుర్భరిక్లేశంబుల నిరువదిసంవత్స

గుడ్డుపైకి వచ్చుచున్నది. హా ! హా !!” అనియొక పాతాళకారాగా రంబునఁ గామపాలుఁడు మరణవేదనఁ జెందుచు వివశుఁడైయున్నట్లెను.

ఆసమయమున నొకకింకరుఁ డాహారపానీయములు గొని యా గదిలోనికి వచ్చెను. వానికి బాసటగా నిరువ్వురు భటులు తళతళలాడు కత్తులను చేఁబూని వాని వెంటచుండిరి. ఆయనికిడి విని కామపాలుఁడు త్తుల్లిపడి లేచి యామువ్వురునిఁ జూచి “అయ్యో నాశిరస్సు ఖండించుటకై వచ్చితిరా? నేనేమి చేసితిని? రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు” అని భయార్తి మొరలిజెను. రాజభటులు నవ్వుచు “కామపాలా మేము దుకొఱకు రాలేదు. నీ కాహారపానీయము లొసంగుటకై వచ్చి యున్నారము.” అని చెప్పెను. కింకరుఁడు వానిని కామపాలుని ముందడిన తరువాత నామువ్వురును గలిసి వెడలిపోయిరి. ఖజీల్లను శబ్దముచే ద్వారము బ.ధింపఁబడుటఁ జెలిసికొని కామపాలుఁ డాహారపానీయంబుల నచ్చోటనే విడిచి మరల దుఃఖిసాగర నిమగ్నుఁడై యొక్కటి నేడ్చుచు మఱొక్కసమయమున నవ్వుచు నంత నతిసౌభ్రమంబున నంతటను దిరుగుచు దద్దరిల్లుచు బడుచు లేచుచుఁ బరిపరి విధంబులఁ బిచ్చివానివలె గేకలిడుచుఁ బఠితాపంబునఁ దూలుచుండెను. ఈవిధంబుగ నాహారంబుఁ గొనకయే యారేయెల్ల వేగించెను. ‘కొక్కురోకో’ యని కోడిపుఁజులు గూయుపాగెను. మఱికొంత సేపటికిఁ గామపాలుని శవసపురంబునకు శీఘ్రంబ రమ్మని బిల్చుచుండెనోయనఁ గాకులుకావని కూయఁదొడంగెను. వాని కాసన్నమైయున్న విశత్తున కలరుచుండెనోయన శకుంతనతానములు కిలకిలా రావంబులఁ జెలంగుచుండెను. వానిపై లోకమంతకును గలిగిన కోపమిట్లు వ్యక్తమగుచుండెనోయన నుదయరాగదీప్తి చెల్వారుచుండెను. అంతఁ బ్రాప్తగుశిఖరంబుపైఁ బాడసూపినవేడివెలుంగు నిజకరంబుల సుఖనిదానస్థులగు జీవులనెల్ల మేల్కొలుపుచుండెను.

ఎటుఁజూచినను హేలాపురముంతయుఁ గోలాహలముగ నుండెను. పౌరభటు భృత్యానూత్య నికురుంబుబునో మహారాజు లిప్పురును కొలువుకూటంబున రత్నఘటిత కనకసి హాసనంబులపై సమున్నతస్థితిఁ గూర్చుండియుండిరి. దర్బారు నిండువేడుకల నలరారుచుండెను.

అంత సుదర్శనమహారాజుగారి యనుమతిపై నపరాధశోధక భటులు కామపాలుని రచ్చకుఁ దోడ్కొనినచ్చిరి. సభాస్థానముంతయు బహుశృంగభముగ నుండెను. చిన్న గుండుసూదిమొన నేలతాకుటచే నొదవు సూక్ష్మశబ్దముగూడ విస్పష్టముగ విననగుచుండెను. చూపొక్కింత మరల్చిన నేమిమించిపోవునోయని జనులందఱుఁ దదేకలక్ష్యంబుగఁ గనుచుండిరి. సుదర్శనమహారాజు కామపాలునిపైఁగల యభియోగంబులనెల్ల సభాసదులకు నివేదింప నమాత్యున కాజ్ఞ నొసంగెను. సచివ్రుతులేది యాయభియోగంబుల నిట్లుగఁగించెను.

“జగదైకరాజద్రోహియు హృదయరహిత ద్విపద మాద్రాలాబును మూర్తిభవించిన యసిష్కృత్యపాతకుండను దుర్నయోపలబ్ధకుళింద సామ్రాజ్యఘరంధరుండునునగు కామపాలుఁడు రాజ్యలుబ్ధుడై విశ్వాస ఘాతుకత్వంబున నిజాగ్రిజని వధించి తదీయపుత్రిండగు భానుమంతునిఁ దన తస్కరమిత్రులచేఁ జంపించుట కెన్నియో విధములఁ బ్రయత్నించె. దర్శనసంపత్తియందును దురాశాచేరిత ద్రోహకృత్యమలయందునుఁ దనకీకరదీయని తోడఁబుట్టువగు చిత్రాంగిమహారాణి కనులుగప్పి తన్మూలంబునఁ గోసలరాజ్యము నపహరింపఁదలంచి మహారాణి చారుమతీదేవికి జన్మించిన యీ ప్రతాపసింహ వీరశిఖామణిని జనవాదిదళ రాత్రింబులగోపుననే దాసియును మతిచేఁ జంపింప నేర్పాటుఁగొనిచి తరువాత బుత్తశోకార్తయైన యామహారాణిని నిజాంతరింగికుండగు మందారకునిచేఁ దనప్రాసాదాంతరపాతాళగహ్వరంబున జీవనమాధినుంచి దుర్భరక్షేతంబుల నురువదినంపల్కు

రము లనుభవింపజేసెను. నిష్కేతుకంబుగ నసత్య వక్రిసంభాషణంబు లచే శూరసేనుని బోత్సహించి యారణవిష్ణవంబును ఘటియించె. ఇంకను నీకుర్మార్గుఁడుచేసిన ద్రోహకృత్యంబు లెన్నియో గలవు.” అని విన్నవించి కూర్చుండెను. ఆమాటలువినినపిదప దర్బారులో గామపాలుని వేతెఱుగుల దూషించుచు “పాడువుండు. చంపుండు. ఉరిదీయుండు. జీవముతోఁ దగలఁబెట్టుండు” అని కేకలిడసాగిరి.

అత సుదర్శనుఁ డాగ్రహోదగుగిడయ్యు ద్వీప్తల యుద్యోగంబువారింది కామపాలునితో “ఓరీ క్షత్రియకులకళంక. రాజద్రోహి. నీవై నారోపించిన నేరముల కేమిజవాబుచెప్పెదవు?” అని గద్దరించి యడిగెను. కామపాలుఁ డామాటలువిని హతాశుఁడయ్యు మొండిధైర్య మవలంబించి తిరస్కారముగ “సుదర్శనా. కాలవైపరీత్యంబుచే దైవోపహతుఁడనై రణమునఁ బరాజయంబు నొంది నీకుఁ జక్కియుఁటినికదాయని తరమెఱుంగక పోలుచుఁటివి. అన్యాయంబుగ నారోపించిన నేరములను రుజువుసేయకయే యుత్తమరాజవంశజుడనగు నన్నుఁ దూలనాడుటకు నీకేమి యధికారముకలదు? నేనాదినుండియు క్షత్రియకులోచితంబుగ సుచరించితి నేగాని యెప్పుడు నధర్మంబు గఁబోవ ర్తించియుండలేదు. నాయన్న కుళిందరాజ్యమును మనఃపూర్వకముగ నాకొనుగి విధివశంబున స్వర్ధిష్ఠుఁడయ్యె. నాయన్నకుఁ గొమరుండు కలఁడనుట కేవలమసత్యము. ఆతఁడు పుత్రసంతానకాంక్షచేతనే తీర్థయాత్రల కేగెను. వంగరాజ్యముపైని నీవైన దాడివెడలుటలో నామిత్రుఁడైన శూరసేనుండు నస్పర్ధించుటచే నాని కొక్కింత సహాయ మొనర్చితిని. అందేమి తప్పుకలదు? మృతి జెందిన చారుమతీ పృథావసింహుల సమాచారము నాకేమియుఁ దెలియదు.” అని పలికెను. ఆమాటలువినిపృథావసింహుండు పృథ్వీకాలభైరవుఁడోయన

చివరనలేచి “ఓరోరిరాజ్యమాపచాండాలా! కామపాలా! చారుమతీత్ర
తాపసింహుల సమాచార మెఱుంగన టివికదా! వారుభయులు మృ
తిజెందిరని నీవెల్లెటింగితివి? వారిమృతిని నీవు కాంక్షించితివి కా
బోలు. నీకాంక్ష వ్యర్థమైనదని నీవిప్పుడు తెలిసికొనుము. ఎవ్వఁడు
నీయన్నకొమరుడైన భానుమంతుని వృత్తాంతమును చంద్రకళాలలి
తల నవహరింపయత్నించు దురుద్దేశ్యములను నీనోటనే యొప్పించెనో
యెవ్వని నీతోబుట్టువు దాసియగు నిందుమతిచే శైశవంబునఁ జంపి
పడలంచెనో యెవ్వని వీరధన్వి స్వయంప్రాప్తపుత్రునిగ లోకము
భావించుచుండెనో యా ప్రతాపసింహుఁడు కోసలరాజ్యమహారాణీచా
రుమతీదేవిపుత్రుడైయుని తెలిసికొనుము. నేనే యాప్రతాపసింహు
డను. నీపై నారోపించిన నేరముల నీనోటనేయొప్పించి నిన్నాక్షణంబు
ననే సహరింప నెంచియుఁ గిల్బిషపూరితులవగు నీపాడురక్తముచే
నాచేయి మైలవఱుకనోర్వక నిన్నప్పుడు విడిచితిని. తరువాత రణరంగ
మున సుందరయువకుని ధనుర్విముక్త శరాఘాతంబున నేలఁగూలియు
న్న నిన్నంతకాలయంబున కనుపనున్నతఱి దైవికంబుగ నే నయ్యె
డకువచ్చి మదీయహృదయ నామాజ్యలక్ష్మీయగు నాచంద్రకళ పరి
శుద్ధహృదయముపై నీపాడురక్తముచే గళంకముకలుగకుండ నిన్ను బ్ర
తుకనిచ్చితిని. కుళిందలో నీప్రాసాదాంతరపాత శగవ్వారంబున నుం
చిన నాతల్లియగు చారుమతీమహారాణీ సజీవయై యిప్పు డిచ్చటనే
యున్నయది. నీవు వ్రాసియుచ్చిన యాజ్ఞాపత్రంబునుగొని యామెను
వధింప నుద్యోగించిన మందారకుఁడు నీతోబుట్టువైన చిత్రాంగి
మహారాణిచే హతండుయ్యె. ఇంకను తలయెత్తఁ గోరుచుంటివిరా
బాలిళా! నోరుమూసికొని పడియుండుము” అని కఠోరంబుగఁ
జెలికి కూర్చుంచెను. ఆమాటలు విని వీరపాలుఁ డశ్రుకణ
బులు రాల్చుచు శిరఃబంధించి సిగ్గుజెందుచుండెను. చంద్రశేఖరుఁడు

“కుమారా. ప్రతాపసింహు. మరుష్యూప పిశాచంబగు చిత్రాంగిని దలగెడకింద త్రాచునువలె జేర్చుటచే బరమసాధ్వియగు నీతల్లిని త్పత్రియకులమండనుండవు కోసలరాజవంశదుగ్ధాబ్ధిచంకుండవు నగు నిన్నును జుంపగోరి కాటువేసె. నేరస్తు గాలైయున్న యా కామినికి రాణీ పదమదివరకే తొలంగినది. దాని నిప్పును ఖియిదీయని పిలువవలయు నే గాని రాణీయని పిలువరాదు.” అని వీరపాలుని జూచి “నాయనా వీరపాలా విచారింపకుము. అగ్ని మెప్పటికిని శుచియైనదియే. నీతల్లి దోహత్యత్సంబులకు నీవు బాధ్యుండవు గా నేరవు. నీపవిత్రజననమున కాతుచ్చక్షేత్రమాలవాలమగుట శోచనీయమేయైనను నాకీడు నీజీవు నకు బురాకృత పాపకర్మ త్పూర్వమై కలిగెనని భావించి ధీరచిత్తుండ వైయునుము.” అని మందలించెను. వీరపాలుడు సామర్థ్యవిషాదావేశ పరవశుడై “తండ్రి పరమపాపక్షేత్రజననదోషంబునంజేసి యపవిత్ర మైయున్న యీదేహము పవిత్రనదీజలంబుల నవగాహనం బాచరించు చుఁ గొంతకాలముఁ దీర్థయాత్రలఁ దపోనియతిఁ గృశించినంగాని పూ జ్యులైన మీయొక్కయు నాయన్న గారియొక్కయు చరణదాస్యంబున కర్పణుడను గా నేరను. నాకు శైలహాసంగుఁడు. ఇప్పుడే బయలుదేరె దను.” అని తండ్రి పాదంబులపై వ్రాలి డగ్గుత్తికతో బలికెను. చు ద్రేశేఖరుడు వీరపాలుని లేపదీసి యాలింగనంబొనర్చి “నాయనా. చరమావస్థలోనున్న నాకీవియోగదుఃఖమునుగూడఁ గలిగింపఁదలొ చితివా ? నిరపరాధివగు నీవే యితగఁ బరితపించిన నీజన్మకుఁ గారణభూతుడనై నీ హృదయమున కింతటిక్లేశంబును కలుగఁజేసిన నే నెంతపరితపించవలసియుండును ? నీమనస్సును చెదరనివ్వకుము. నీవీ విచారణాంతరమువరకు నీభవనంబుననే యుండుము.” అని పలికెను. ప్రతాపసింహుఁడుకూడ నటులనేపలికె ను. ఎట్టకేలకు వీరపాలుడు శాంతించి వెడలిపోయెను.

అట్లు వీరపాలుఁడు దర్బారువిడిచి చనినయనంతరంబున సుదర్శనుఁడు కామపాలునితో “ఓరీ క్షత్రియకులాపసదా. ప్రతాపసింహుని పలుకులచే నీవైమోపిన నేరములన్నియు రుజువైనవి. నీకు మరణదండన యేలవిధించఁగూడదో చెప్పుము” అని పలికెను. అందుపై కామపాలుఁడు హతాశుడయ్యఁడగువవహించి “మహారాజా. ప్రతాపసింహుఁ డెవ్వఁడో నే నిప్పుటివరకు నెఱుంగను. వాని నే నితఃపూర్వ మెవ్వోటనుఁ జూచియుండలేదు. అతఁడు చెప్పినదంతయుఁ గేవల మసత్యము మీకు నాపై నెద్దియో గాఢమైన పగయుండుటచే నన్ను బహుజనసమ్మతంబుగఁ జంపవలయుననేకోరికతో మీరీనాటకమును బ్రదర్శించుచున్నారు. అంతయేగాని నేను కేవలము నిరపరాధిని. నిగళబద్ధుడనై మీచేతిలోఁజిక్కియున్న నన్ను మీరేమిచేయఁదలంచి నను సులభముగఁ జేయవచ్చును” అని పలికెను. ఆమాటలు విని సుదర్శనుఁ డాగ్రహణోదగుండై చిత్రాంగికిని వానికిని జరిగిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములను నిజమాత్యునిచే జరిమిచి కామపాలునిఁజూచి “ఓరీ. తులువా. ఇప్పుడేమనియెదవురా!” అనిపలికెను. అందుకు గామపాలుఁడు నిరుత్తరుడయ్యెను.

అంత చంద్రశేఖరుఁడు తప్తలోహముపైఁ దైలమువోసిన భాతి మండిపడి “ఓరీ కామపాలా. రాజహాపఘ్నాదాలుఁడా, నరహంతకుఁడవైన నీవుచేసియున్న ఘోరకృత్యములకు ముందు నీవెన్నిజన్మములెత్తినను నీకు నిష్క్రొతి కలుగనేరదు. నీకు విధించవలసినశిక్ష నీతోబుట్టువయు నీవొనర్చిన పాపకృత్యములలో నీకు సహకారిణియునగు చిత్రాంగిపైఁగల యభియోగమును విచారించినపిదపఁ జెప్పుఁబడుచు. నీవంతవరకు నివ్వోటనే నిలిచియుండవలెను.” అని ఫలికి చిత్రాంగిని రచ్చకుఁ దోడ్కొనిరమ్మని భటులు కాజ్ఞాపించెను.

చిత్రాంగికి విచారణసమాచారము లేదుము. దెలియలేను. ఆమె కేర్వటదిన యేకాంతసాధములో నొక్కరితయే చెరబద్ధురాలై నటు లెచ్చోటికైన నేగుటకుఁగాని పరు లెవ్వరినైనఁ దనయొద్దకు రప్పించుటకుఁగాని వీరులేని కఠిననిర్బంధనములో నుండెను. హతాశురాలై మృత్యువాసన్నమై యుండెనని తలంచి భయవిహ్వలయగుచుండెను. తనయన్నయైన కామపాలునిఁజూడ నభిలషించుచుండెను. కాని యదెట్లు సాధ్యమగును? చెలికత్తియయగు వాసంతికయైనఁ జెంతలే కుండుటచేఁ దన మనోవేదనల నివేదించి యొక్కింత యూరటఁ గొనవలనుపడకుండెను. అంతలో నెవ్వరో మేడమెట్లైక్కుచున్నట్లు సడియయ్యెను. తలుపు బీగముఁదీయుచున్నట్లు చప్పుడయ్యెను. అప్పుడే కలిగిన దక్షిణాక్షిస్పందనముచే నామె హృదయ మదరదొడంగెను. “నీవతిరయ్యంబున మరలి రావలయును సుమీ. ఆలసించితివేని నిన్నుఁ గూడ బలవంతముగ నీడ్చికొనిపోవలసివచ్చును.” అను కర్ణశూలాయమానంబులగు గంభీరవాక్యము వినవచ్చెను. చిత్రాంగి దేహమాపాదమస్తకంబుగఁ గంపింపసాగెను.

అంతలోఁ దలుపు తెరిచఁబడియెచు వాసంతిక దీనవదనయై లోనఁబ్రవేశించి “చిత్రాంగీ. సమస్తభోగంబుల ననుభవింపఁదగిన మహారాణివయ్య బుద్ధిహీనత మితిమీరిన దురాశాపాశంబులం జిక్కి నీవు పరులకై త్రవ్విన గోతిలో నీవేకూలితివి. నీపై మందారకునిఁ జూపిన నేర మొక్కటియేగాక యింకను నన్నియో నేరములారోపింపఁ బడియున్నవి రాజభటులు నిన్నిప్పుడు రచ్చకుఁగొనిపోవుటకే వచ్చి యున్నారు. నీయన్నపైఁగల నేరములన్నియు రుజువైనవి.” అనిపలుకుచుండఁ జిత్రాంగి గుండెబద్దలై “హా. చెలీ! వాసంతికా” అని దుఃఖావేశంబున మూర్ఛిలైనది. వెంటనే వాసంతిక తత్తరపాటుతో వలయునుపచారంబు లొనర్పఁ గొంతవడికిఁ దెలివిఁజెంది లేచి చిత్రాంగి

డగ్గుత్తికతో “చేరీ. నన్నా యమసదవంబునకుఁ గొనిపోవ యమకింకరులు వచ్చియుండిరా?” అని యాగ్నితో నడిగెను. అందుపై వాసంతిక “ఆ వచ్చియుండిరి.” అని పలికెను. అందుపై చిత్రాంగి “అయ్యో. ప్రియసఖీ వాసంతికా. ఇంక నాగతియేమి? నాకీ విపత్తెల్లు తొలంగును?” అని వాసంతిక యెడపై నాగిలి వెక్కివెక్కి యేడువనారంభించెను వాసంతిక యేమిసేయఁగలను. “చిత్రాంగీ. నీవిట్లేప్పుచుండిన లాభమేమి? చేయకాలినపిదప నాకులకై తడవికొనిన బ్రయోజనమునునా? నీవు చెయచేతలఁజేసిన పాపకర్మఫలం బెల్లు తప్పించికొనఁగలిగెదవు? ఇంకొక విశేషముకలదు. నీసవతియైన చారుమతీదేవి పూర్ణారోగ్యముఁగలిగి యిప్పు డిచ్చటనే యున్నయది. నీవు మృతిఁజొందెనన్న యామెపుత్రిండు చంద్రశేఖరమహారాజుగారి కఁగిటరున్నాడు.” అని పలికెను. వజ్రపాతసదృశంబులగు నామాటలు వినినంతనే చిత్రాంగి ధైర్యభూధరంబు భగ్గుమయ్యెను. మేనల్ల చెమ్మటలు కరిప్పెను. చూపులు తీచ్చనడియెను. ఆననంబు పల్లటిలైనను. మానసంబు తల్లడిలైనను. అట్లొక్కింత తడవు నివ్వెట్లా గలై హతాత్తుగ లేచి “ప్రియసఖీ. వాసంతికా. నీవుకూడ నాచావునే గోరుదుంటివా? నేను రచ్చకు రాజాలను ఇచ్చోటనే నన్నుఁ జంపివేయుము. నీకు నమస్కరించెదను.” అని వాసంతికపాదములపై వ్రాలెను. వాసంతిక మెల్లగ నామెను లేవదీసి “చిత్రాంగీ. నీపరమదారుణతంత్రము లన్నియు భగ్గుములైనవి. నరహంత్రీవైన నీవు నన్నుఁగూడ స్త్రీహంత్రీనిఁజేసి నీమెంట నధోలోకంబులకుఁ గొనిపోఁదలంచితివా? ఆపనిమాత్రము నేను చేయఁజాలను నీకు మరణదండనము తప్పదు. రాజ్యలోభంబున సవతిబిడ్డఁడని శ్రీరామునకంతటి విపత్తుకు గలిగించిన కేయిని శ్రీరాముఁడు తుమించినట్లు నిన్నిప్పుడు ప్రతాపసింహుఁడు కాపాడవలయునేగాని యితరులు కాపాడఁజాలరు. నేనిక నిటనిటువ

రాను. పోయినట్టేదను." అని వెడలిపోయెను చిత్రాంగి దఃఖావే శంబున మూర్ఛిలైను. ఆమెను రచ్చకుఁ గొనిపోవుటకై రాజభటులు లోనఁ బ్రవేశించిరి. చిత్రాంగి చైతన్యరహితయై గాఢమూర్ఛమునింగి యుండెను. అస్థితిలో నాపెను గొనిపోయినయెడల నామె ప్రాణము నిలుచునో నిలువదో యనుభయంబున నాసంగతి మహారాజులకెఱిగించి వారి యత్తరువుప్రకారము జరిగించుట మేలని తలంచి యామె నచ్చోటనే విడిచి వెడలిపోయిరి.

దర్బారులో సుదర్శనచంద్రశేఖరులు చిత్రాంగిరాక కెదురు చూచుచుండిరి. కొంతసేపటికి రాజభటులువచ్చి మహారాజులకు నమస్కరించి జరిగినవృత్తాంతమును నివేదించిరి. అప్పటికి సూర్యుఁ డస్త్రాగతుఁ డగుచుండెను. సుదర్శనుఁడు గద్దియనుండి లేచి 'పారథల భృత్యామాత్యనామంత సికురుబములారా! చిత్రాంగి కృతాపరాధ చలితాంతరంగయై గాఢమూర్ఛ మునింగియుండుటచే నే డామెను రచ్చకుఁ దోడ్కొనిరా వలనుపడదయ్యె. ఆమెపైఁగల యభియోగ మెల్లి విచారింపఁబడును. ఈరోజు దర్బారు ముగించడమైనది" అని యపరాధపరిశోధకాధ్యక్షునిఁ బిలిచి కామపాలుని గొనిపోయి వేటొకయేకాంతపాతాళగహ్వరంబుననుంచి యెక్కువజాగ్రత్తతో వానినిఁ గనిపెట్టి చూచుచుండుటకు ఛారాజమానుల వృద్ధిసేయుమని యాజ్ఞాపించి ప్రతాపసింహచంద్రశేఖరులతో వెడలిపోయెను. కొదువవారండఱుఁ జిత్రాంగిపైఁగల యభియోగ విచారణ మెల్లు పవర్తిల్లునో యని వితర్కించికొనుచు దమతమ నెలవుల కేగిరి.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము.

ఈ దీపికాగ్రంథముల నతిగమనము నృపాచక్రియ
 పోషక కృత్యముల నుద్ధతి సాగుల కెగుసేయునై
 వోషహతుల నశింతురు మహాద్వలధీరులు కీర్తిగతులై
 పాపితిరాజ్యలాభము లపారశుభంబులుఁ గాంతులేకదా!

చారుమతీదేవి వీరభద్రుని చికిత్సాప్రభావంబునఁ బుష్టిఁజెంది యొక నాటిసాయంకాలమునఁ జంద్రకలా ద్వితీయమై పుష్పేంద్రానవ సంబున వాహ్యశిఁ బరిభ్రమించుచుండెను. చారుమతీదేవి తన మేన యత్తయనియుఁ దన హృదయపీఠాధిష్ఠిత దైవంబగుప్రతాపసింహునిఁ గన్నతల్లియనియుఁ దెలిసికొనినదిమొదలు చంద్రకళ యామె నతి భక్తి సేవించుచు నామెకు వలయు నుపచారంబుల నెల్ల మిక్కుటం బగు భక్తిశ్రద్ధలతో నెరవేర్చుచుండెను. ఆవాడు దర్బారులో జరిగిన యభియోగవిచారణాంశము లేమియు వారికింకను తెలియలేదు. చారుమతీదేవి ప్రేమమయుడైన భర్తను దిరుగఁగలిసికొనఁ గలిగినందు కమితానందరసనిమగ్నయై లోకమునే మఱియొండెను. దేహ దార్ధ్యమొక్కింత కలుగుటచేఁ జంద్రకళప్రతాపసింహున నుపవసం బున వాహ్యశిఁ బరిభ్రమింప నిశ్చయించెను.

అట్లా యిరువురును బయలుదేరి కేళీవనంబున కేగిరి. ఇరువదిసం వత్సరములు సూర్యకాంతియన నెట్టిదియో యెఱుంగక గాఢాంధ

కారమయంబును దుగ్గంధబంధురంబునగు సాతాశకర్మశశిలాగహ్వ
రంబున నవసినవసి యిప్పుడాదృచ్చి కంబుగ నప్పటి ప్రకృతి సౌందర్యం
బును జూచినంతనే చారుమతీదేవి తాను దేవనాగంబున కేతెంచి
నట్లుభావించి యమితోత్సాహము జెందెను. ఏప్రక్కజూచినఁ బు
ష్పాభరణభూషితలతాకన్యకలు లేమ్ము జేరదీసిన విశాలసాలస్కం
ధంబుల బిగియారఁ నొగలించికొని యుండుటగని యుత్సహించుచు
గొమ్మలపై వ్రాలి పత్రిగుప్తవన్యఫలంబుల గ్రహించి సమున్నతత
రుశాఖాలంబితలతాచోలికలఁ దూఁగుటయ్యెలల నూఁగుచుఁ గల
కూజితంబుల శుకపికళారికాది శకుంతలసంతానంబు లత్యుత్సాహంబు
ననొనర్చు మధురగానంబుల కుల్లసిల్లుచు వికచకుసుమగర్భాంతర
నిష్క్రందమరందం బాస్వాదించఁ జెలచేగు నదృగ్మదృగ్మర యుంకా
రరవంబుల కుత్సలికఁజెందుచుఁ గొలంకుల నవగాహంబొనర్చి ప్రహూ
నాలంకృత నవనవోన్మేష భూరుహంబులఁ బైకొని తదీ మప్రతాపాచ్ఛా
దిత పుష్పగుచ్ఛంబులలో దాఁగుసుమూతలూపచు నల్లనల్లనఁ దమ
పైబొలయు పరిమేశమిళిత మందమలయ మరుత్కిశోరంబుల తాకు
డులచే హాయినిజెందుచు నొక్కింతతడ వందు విహరించి విహరించి
శాంతిఁగొని వారిరువురు మరలి యంతిపురంబున కేతెంచుచుండిరి.

వారల్లు గృహభిముఖులై పదియఁగులు నడిచినపిదప వాసం
తిక వారి యెదురుగ వచ్చుచుండుటగని చారుమతి యామె నెఱిగిన
దగుటచే నామె తనకేమివార్తఁ చెప్పుచువచ్చుచుండెనోయని యచోప్తి
నిలిచెను. వాసంతిక వారినిదరిసి “అల్లీ, చారుమతీదేవి, మృత్యుము
ఖంబుననున్న చిత్రాంగి మీకీలేఖ నొసంగమని యిచ్చివది. చిత్రాంగి
వుండు.” అని యొక లేఖనొసంగెను. అప్పటికికను ఏకటిపడలేదు.
చారుమతి సాంధ్యరాగచ్ఛని నాలేఖనుఁ జదివినది “చెల్లీ, వాసంతికా.
చిత్రాంగి నాయెడలచేసిన దోహమునకు నేనామె చు హృదయపూ

ర్వకముగ తమించితినిని చెప్పుము.” అని పలికెను. అమాట కమితా నందముఁజెంది వాసంతిక వెడలిపోయెను. తరువాత చారుమతీ చంద్ర కళ లంతిపురంబున కేగిరి.

సుదర్శన చంద్రశేఖరమహారాజు లిరువురును దర్బారుముగిం చినతోడనే ప్రతాపసింహ వీరపాలురతో వాహ్యుళి కేగి యప్పుడేవచ్చి సాధాంతరంబునఁ బ్రవేశించిరి. అచ్చో నలుగురునుచేరి మాతాపుత్ర సమావేశప్రకారము నేర్పాటుఁజేసికొనిరి. తరువాత చంద్రశేఖరుఁ డు చారుమతీదేవి యభ్యంతరంబున కేగెను. వానినిఁ జూచినంతనే చారుమతీదేవి యమదానందకందళిత హృదయూరవిదమై సుదర దరహాసరుచుల నివాళియొసంగుచు “ప్రాణేశ్వరా. వచ్చితిరా” అని భర్తపాదంబులకెరిగి లేచి “నాథా. నాపుణ్యవశంబున దేవరవారి పాదపద్మములను సేవించుభాగ్యము నాకికను కొంతకాలము లభిం పఁజేయుటకై పరమేశ్వరుఁడు నాకారోగ్యమును కలుగఁజేయుటచే నాయనుంగు కొడలగు చంద్రకళ ప్రోత్సాహంబున నేనీరోజునఁ దమ యనుమతిఁ గొనకయే చంద్రకళా ద్వితీయనై వాహ్యుళి నొక్కింతతడవు పరిభ్రమింపఁ బుష్పద్వానవనంబున కేగితిని. తమించెదరా?” అని యవనతవదనమై పలికెను. అందుపైఁ చంద్రశేఖరుఁడు ప్రియ మారఁ జారుమతి నొక్కకేల నాణ్ణేసిందికొనిపోయి యొక్కసోఫాపైఁ గూర్చుండఁజేసి తాను నందామె చెంతఁగూర్చుండి “ప్రియసీ. నీకు వాహ్యుళి కేగఁగలిగినంత దారుణ్య మొదవినందు కమితానందమునుఁ జెందితిని. ప్రియా. మనజునకు కష్టసుఖములు కావడికుండలవంటివి. కలకాల మొక్కతీరుగనే యుండునా. చీకటికాలము కొన్నాళ్లు వెన్నె లకాలముకొన్నాళ్లుకలుగుచుండుటలేదా? ఈప్రకృతి స్వభావమునను సరించి నీవితకాలము నంతటికష్టదశల ననుభవించితివో యికముందు నీవంతటి సుఖదశల ననుభవింపవలసియున్నది. ఇరువది సంవత్సరముల

నుంచి నీకీవితాకాశంబున దట్టముగ నలమికొనియున్న విపజ్జీమూత
 కటలనుంతయు నేటికి సుదర్శన మహాబలకృభావంబునఁ జెదిరిపోయి
 నది. ఇంతటినుంచి నీవు నిర్మలానందంబు ననుభవిం చెదవు.” అని దర
 స్సితాననుండై పలికెను. ఆమాటలువిని యానందవరవశాత్తయై చా
 రుమతి “ఒహో. ఏమి యీవాక్యామృతమాధుర్యము!” అని భర్త
 యెదవైవ్రాల్చి యత్యంతసంతోషంబున నోలలాడుచుండెను.

ఆనమయమున సుదర్శనమహారాజు చారుమతీదేవినిఁ జూడఁ
 గోరి వచ్చుచుండెనన విని యాదేవి భర్త కొఁగిటనుండివిడి యున్న రాక
 కెవరుచూచుచుండెను. అంత సుదర్శనుడు లోనఁబ్రేవేళించి నము
 త్సాహముతో “అనుంగుచెల్లెలా. చారుమతీ. నేమనీవు పుష్పిద్యాన
 వనంబున కేగి యందు వాహ్యశ్రి విహరించితివని నీ కొడలు చెప్పుటచే
 నపరిమితానంద భరితుండనై నిన్నుఁజూడఁగోరివచ్చితిని. ఇంతలోనే
 నీకంతటి దాఢ్యముకలుగుట భావగారి మహిమకాఁబోలు.” అని న
 వ్వుఁఁబలికెను. ఆమాటవిని సిగ్గుఁజెంది నెమ్మొగమునఁ జలునగవు
 దగుకొత్త “అన్నా. మీవంటి మహనీయసోదరుని వడసిన భవ్యరా
 రాలికిఁ ద్వదీయవల్లభ్యలక్ష్మీకటాక్షభూతి నీచాటి యారోగ్యము
 కలుగుట యబ్బురమా.” అని సహస్రంబుఁఁబలికెను. ఆమాటకు
 ముదితుండై సుదర్శనుడు “ప్రియసోదరీ చారుమతీ. నీవంటి పరమ
 పతివ్రతామణికిఁ గాలకర్మవశంబున నెట్టియిక్కట్టులొదవిన నెద్దియో
 కారణంబున నయ్యవి సుఖసంతోషదాయకంబులే యగును. మున్ను
 దనుయంతి పతిసుతుల నడఁబాసి చిరకాల మమితక్లేశంబు లనుభవిం
 చినను చివరకు పతిపుత్రుగతో మహనీయ రాజ్యభోగంబుల ననుభ
 వింపలేదా? నేనిప్పుడు నీవలన నొక్కవిషయంబునుఁ దెలిసికొనఁగోరి
 వచ్చితిని. నీమనంబు శక్తికొలదిఁ జక్కగ వారించించి పృథ్వీ
 తర మీయఁగలవా?” అని పలికెను. ఆమాటవినినంతనే చారు

మతి నెప్పునప్పున నెద్దియో యుత్కలికజనింప విస్మితయై “అన్నా. ఆవిషయమేమి?” అని కాంక్షతోపలకెను. అందుపై సుదర్శనుఁ డొక్కింత యాలోచించి “సోదరీ వినుము. పుట్టిన పదిరోజులలోనే మృతిఁజెందెనని భావించిన పుత్రునికై శోకార్తిమగ్నుఁడను సాధ్వీ గోరుచున్నవై టోకలిపోటనునట్లు రాజద్రోహుల మాయాజాలంబునఁ జిక్కి యాత్మభర్తనుగూడ నెడఁబాసి కూర్చిరకత్తువుచే గాఢాంధకార బంధురంబును దుష్కథ దుస్సహంబునునగు నేకాంత పాతాళకర్కశ శిలాగహ్వరంబున బాధింపఁబడి చిరకాలము రేయుంబవల్పు నిద్రా హారంబులులేక పడరాని యిసుమలంబగుచుఁ గృశించి కృశించి ప్రిణావశిష్టయైయుండ నామెకు దైవానుగ్రహంబున భర్తృసమాగమం బును మృతసాభావిక పుత్రసందర్శనంబును గలిగినచో నామె యా నంద మెల్లండునో చెప్పుము?” అని పలుకుచుండ చారుమతి హృదయోద్వేగం బాపికొనఁజాలక త్రుళ్ళికడిలేచి “ఏమీ! ఏమీ!! నా ముద్దలపట్టి, నాకూర్చితనయుడు, నానోములపంట, జీవించియేయుండెనా! వాని చిన్నాఁముద్దమోముఁ గనులారఁజూచుభాగ్యము నాకీ జన్మమున లభించునా! నానయనోత్పల చంద్రుఁడేడి. నాగర్భధనంబేదీ. ఓహో! నాకన్నతండ్రి! బిడ్డా-బిడ్డా-బిడ్డా-ఆ-ఆ-ఆ.” అని సంతోష పరవశాత్కయై పైఁపఱచి వ్రాలుచుండ బ్రతాపసింహుఁ డొక్క గంతునలోనికేతెంచి యామెనుఁబట్టికొని తన నయనగోళంబులనుండి సంతత ధారాపాతంబుగ జాలువారు హర్షాశ్రిజలంబున నామెశిరంబునుఁ దడపుచుండెను. కొంతసేపటికి చారుమతి తెలివిఁజెంది “నాబిడ్డఁడేడి. నాజగజ్జోతియేదీ.” అని మరల వాపోవుచుండఁ బ్రతాపసింహుఁడొపరానిభావోద్వేగంబున “హా తల్లీ. తల్లీ.” అని చారుమతి పాదములపైవ్రాలి “అమ్మా. చిరకాలము మిమ్ములు పతిపుత్రవియోగానలంబున మగ్గింప మీకు గర్భభారభూతుండనై జన్మించిన పర

మహాతకుండనగు మీపుత్రిండనునేనే. పుట్టిననాటగోత్ర మాతృ
 ప్రేమయన నెట్టిదియో యెటుగని యీపరమనిర్భాగ్యుని యనుగ్ర
 హించెదవాతల్లీ” అని ధీకుండయ్య నశుభ్రాతిలలోచనముండై భావో
 ద్వేగంబున డగ్గుత్తికతోఁ బలికెను. చారుమతి తత్తరంబున వానినిలేవ
 దీసి యాజానుబాహుండును నాకణ్ణాయతచారునేతుండును సము
 న్నతఫలభాగ సచలితాలకుండును ముఖవిజితరాకాపూర్ణచంద్రం
 డును వృధుపీనవక్షస్థలుండునునగు ప్రతాపసింహునిఁజూచి “ఓహో.
 ఏమినాభాగ్యము! ఈజగజ్జ్యోతియేనా నాపెన్నిధి! ఇది కలయానికిష్క
 వమా.” అని విస్మయాకులితచిత్తయై చూచుచుండ చంద్రశేఖరుడు
 “ప్రేయసీ నీగర్భంబున జన్మించినపుత్రిని వీపుపై నీవు కనియున్న
 మత్స్యకారజన్మలాంఛనము వీనివీపుపై నుండెనో లేదో శరీ
 డ్దించితివేని నీసంశయము నివారణయగును.” అని పలికెను.
 చారుమతి యాపుట్టుమచ్చనుఁ జూచినంతనే ఖట్టరాని సంతోషం
 బున “కన్నతండ్రీ! పుట్టిడినంబులలోనే నాపొత్తిలి విడనాడి యె
 చ్చోటడాగియుంటివిరాతండ్రీ! నాపై నీకంతటికోపమేల కలిగె”
 అని వాని ప్రేయమారఁ గొంగలించికొని శిరంబు మూర్ఛింపుచు
 చుబుకంబు నివురుచు ముంగురుల సవరించుచు మాటమాటకు ముద్దుఁ
 బెట్టుకొనుచు నానందసాగరంబున నోలలాడుచు లోకమును మఱచి
 యుండెను. ప్రతాపసింహుం డెట్టకేలకు తల్లి కౌగిటనుండి విడినడి
 “జననీ! నాప్రార్థనకంబున నేనింతకాలము నింతటిమాతృప్రేమకెడ
 యై కిరాతకులంబునఁ బెరిగి బహుజన గర్హితుండనై దిక్కుమాలిన
 షడ్వీనలె నేకాకిగఁదిరుగుచుఁ బరమపూజ్యులైన నాతల్లిదండ్రులఁ బె
 క్కుకవ్వంబుల పాశ్చేసి యపరాధినై తిని. ఇంతటినుంచి నే నామర
 ణాంతము మీరొసంగిన యీదేహమును మీచరణకమలంబుల నేన
 కొఱకే వినియోగించుచు మీయాజ్ఞాబద్ధుండనై ప్రవర్తించెదను. మీ

రు గతమును మఱచి సముల్లసితచిత్తులరగుడు.” అనివలికెను. చారు
మతి పరసూనంద భరితురాలయ్యెను ఆసమయమున నెవ్వరో విరి
బోణి యొకర్లు ప్రతాపసింహుని జూడఁగోరి వాకిటవేచి యుంచెనని
భణిహరివచ్చి చెప్పెను తక్షణమే ప్రతాపసింహుడు తల్లియనుమతిఁ
గొని యవలకేగెను.

అంత వీరపాలుడు లోనికేతైచి చారుమతదేవి తన పెదతల్లి
యని తెలిసికొని యామె పాదములపైవ్రాలి” హా! జననీ! పరమ
పూజ్యులైన మిమ్మును మహావీరశిఖామణియైన నాయన్నను రాజ్య
లోభంబునఁ జంపఁదలఁచిన చిత్రాగిగర్భాబున జన్మించిన పరమపా
తకుండగు వీరపాలుడని నన్నునీగర్భగుప్తి సాకవాత్సలీ!” అని
యామెపాదములపైఁబడి డగ్గుబ్బికతోఁ బలికెను. అంతచారుమతి
యమితకూర్చి వీరపాలుని లేవదీసి “నాయనా! వీరపాలా! నీవు
నారెండవపుత్తుండవు కావా! కర్మవశంబునఁ దటస్థియ నుఖదుఃఖం
బుల కొకరు కారణభూతులగుదురా! నీతల్లిని యేలదూషించెదవు?
సీతారాముల వనవాసక్లేశంబులను మంధరచే బోత్పహింపఁబడిన
కైకేయి యెట్టి కారణభూతురాబో నన్ను నాయనుంగులిడ్డను
గామపాలుని ప్రోత్సాహంబున నింతటి క్లేశంబుల ననుభవింపఁజేయు
టను నీతల్లియు సంతకారణభూతురాదు. దైవసంకల్పం బప్రతిహతం
బని నీవెఱుంగ నా నాయనా! వ్యర్థముగ నిష్కలుషితం బగునీమనంబు
సలఁఁపకుము. నాకెప్పుడునునీయన్నయెంతప్రియుఁడో నీవు సంతియే
ప్రియుడవని రూఢిగ దలంపుము. మీసభయలుఁ బరమపూజ్యులైన
నాప్రాణేశ్వరుని యాత్మతేజోమూర్తులు కారా!” అని వలికెను. వీర
పాలుఁ డమితోత్సాహమునఁ జెందెను.

అంత ప్రతాపసింహుడు తిరుగవచ్చి తల్లిచెంతఁ గూర్చుండె
ను. సుదర్శనుఁ డారోజనజగిన యభియోగ విచారణాశముల నెఱింగి

గించి కామపాలుఁడు రాజద్రోహియని నిర్ణయింపఁబడెననియు మఱు నాడు చిత్రాంగిపైఁగల యభియోగంబును విచారించి యన్నకుఁ జెల్లెలకు నొకేసారి శిక్షవిధింపఁబడుననియుఁ దెలిపెను.

అంత వ్రతాపసింహుఁడు లేచి “జనకా! మామా! మీ రుభ యులును ధర్మపరిపాలనార్థమై దుష్టులనుశిక్షించి శిష్టులనురక్షించుట కై యవతరించిన పుణ్యపురుషులని లోకముచేఁ గొనియాడఁబడుచు న్నారు. న్యాయపాలనావిషయంబున రాజదండన మావశ్యకమే కాని యాదండనము తుత్రియోచిత మహోదారభూతవయూది గుణంబులఁ బ్రవర్తిల్లినయెడల స్వచ్ఛతరయశోద్దీప్తికలబగుననుట నిర్వివాదాంశము. సర్వధర్మవిజ్ఞానఖిలులును నిరుపమానభూతదయూ సమన్వితులును సీతికోవిదులునగు మీమోలఁ గించిచ్ఛండనగు నేను న్యాయవిషంబులను గ్రోడీకరింప సాహసించినందుకు తుమింప వేడుచు న్నాను. ఒకఁ డేకారణముచేనైన దుర్మార్గవర్తనఁజైనచో వానినా దుర్మార్గమునుండి తొలఁగించి సన్మార్గావలంబునిజేయ యత్నింప వలయునేగాని దుర్మార్గవర్తియయ్యెనని శిక్షించుట పాడిగాదు. చోరుల విషయములోను సూరసేనుని విషయములోను మీరొసంగిన తీర్మాధర్మసూక్ష్మము ననుసరించియే యున్నయది. స్వార్థపరుఁడు నా జన్మ కీల్పిషచరితుఁడు దురాశాబంధుఁడు నిర్భేతుక పరహింసాసక్తుఁడు గూరహృదయుఁడు నగు కామపాలుఁడు సర్వజనకంటకుఁడై లోకద్రోహిగనున్నవాడగుటచే నట్టివఘ్నసకెట్టికఠిన శిక్షయైన విధింపవచ్చును. కానియబలయుఁబశ్చాత్తప్తహృదయయు నగు చిత్రాంగి పరులప్రేరేపణచే నజ్ఞానవశేఁబునఁజేసిన పాపకృత్యులకు నిష్కృతిఁ గలిగింపననువగను. కావున నామేషయమై యుదారభావముతో కర్తవ్య మాలోచింప వేడుచున్నాఁడను. మఱియు నావిన్నప మొకటి యాలింపఁగోరెదను. చిత్రాంగి పశ్చాత్తప్తహృదయయై నన్ను శరణుజొచ్చినది.

ఎట్టిదుశ్చరితుడైనను శరణు నానిని రక్షించుట వీరధర్మము. నేను చిరకాలమునుంచి వీరవ్రతం బవలంబించి నామానవసోదర సోదరీ మణుల నాపద్విషయంబులనుండి యుద్ధించుటయే పురుషార్థముగ భావించి పాటుపడుచున్నవాడను. ఆపద్విషయంబుల శత్రుమిత్ర భేదంబుఁ బరిగణింపఁదగదు. ఇదియునుగాక చిత్రాంగి పరమపూజ్యులైన నాతండ్రిగారి భార్యయగుటచే నాకును పూజ్యురాలే. ఉత్తమ క్షత్రియోచిత వీరవ్రతండు నగునేను వీరమాతను రచ్చకు రప్పింపఁ జూచి సహింపఁగలనా? ఇప్పుట్టిన నామె పశ్చాత్తప్తహృదయయై యైహికంబును విడిచి యాముష్మికాన్వేషణసక్తి యోగినీవ్రతమవలంబించి తీర్థయాత్రల కేగసమకట్టియున్నది. ఆమెపై మోపిన నేరములనన్నింటిని నాయొద్ద నొప్పికొనియున్నది. తానుచేసిన పాపకృత్యంబుల కీవిధంబుగ నిష్కృతి ఘటింపఁగోరుచున్నది. కావున నో ధర్మపరులారా ! చచ్చినపామునుఁ బొడువనొచుట భావ్యమా? శరణాగతురాలగు నావీరమాత పరాభవానలంబుచే మృిగుచు సగము చచ్చియుండ నామెను రచ్చకు రప్పించి స్త్రీహత్య గావించి కోసల పాంచాల రాజవంశములకుఁ గళంకమునుఁ గలిగించుట మేలగునా? దానజరిగిపోయినది కలిసివచ్చునా? సర్వసాక్షియగు పరమేశ్వరుఁడు మీహృదయములఁ బ్రవేశించి నా వేడికోలంగీకరింపఁజేయుఁగాక” అని సవినయపౌరుషోక్తులఁ బలికెను. ఆమాటల కక్కడనున్న చారందఱు సత్యాశ్చర్యభరితులై చిత్రపత్రిమలవలె నిశ్చేష్టులై.

సుదర్శనుఁ డాపరాని సంతోషంబునఁ బ్రతాపసింహుని నా లింగనం బొనర్చి “శవాబాస్. ప్రతాపసింహః. వీరుఁడవన నీవే వీరుఁడవు. వీరవ్రతమున నీవుపూనినదియే వీరవ్రతము. పౌరుషప్రతాపాదుల నీవె ట్లద్వితీయండవై తివో రాజనీతియందునుఁ గవిగురుల లెక్క నేయని యప్రకీర్మాణశేముషీవిశేషుండ పని నేనిప్పు డెఱింగితిని.

నీమూలమునఁ గోసలపాంచాల రాజ్యములు స్వచ్ఛతరసాంద్రయశ
 శ్చంద్రికల నాచంద్రితారాగము సంశతప్రవర్ణమానసమున్నతస్థితి
 రామరాజ్యములని పసిద్ధిగాంచుట సిద్ధ్యయము. యుక్తియైక్తబుగఁ
 బలికిన నీవేషికోలునకు నిరుత్తరులమైతిమి. ఆయినను ప్రతిఘటరహిత
 మైన ద్రోహకృత్యంబునకు దాక్షిణ్యమొప్పునుగాని ఫలాపేక్ష నొన
 ర్చిన రాజద్రోహమును క్షమించినచో నయ్యది విషయానక్రంబగు
 లోకంబునకు మార్గదర్శకంబు కాదా!" అని పలికెను అందుపైఁ బ్ర
 తాపసింహుఁడు "మామా! చిత్రాంగియొనర్చిన ద్రోహకృత్యంబు
 వలన నేను నాతల్లియుఁ బుత్రులనుఁ దొడిగినను మాయావియగు కా
 మపాలుఁడు తనభృత్యులగు రహస్యవంతులచేఁ బూజ్యులైన నాతిం
 ద్రిగాని గుణఖనియైన నాయనంగుతమ్ముని మా వెంటననిపి కోసల
 రాజ్యమంతయుఁ దాను స్వాధీనపఱచుకొను నేగాని చిత్రాంగికి గుటక
 దిగనిచ్చుననుకొనిరా యేమి? చిత్రాంగి వివేకహీనురాలగుటచే
 నామేనుఁ గోసలరాజ్యపూవు బపేక్షించిన కామపాల మర్కటంబు
 మార్జాలకిశోరంబుగాఁ జేయభావించె చివర కామయ మా వెంట
 వచ్చెడిదేయగును" అని పలికెను. ఆమాటలకు సువర్ణచుఁడు నిరు
 త్తరుడయ్యెను. చంద్రిశేఖరుండు హర్షాశ్రితపూరితతోచనుండయ్యు
 పట్టరాని కోపమునఁ గాలాగ్నిరుద్రుండు పేరెలుంగున "ఓసీ!
 చిత్రాంగీ. స్వర్ణకంచుకితనిషసర్పమా! ఇతటి సుగుణఖనియగు నా
 పెన్నిధానమును, నాకుమారరత్నమును, నాజీవితాకాశ మార్తాండు
 మండలంబు సంతరింపఁజేసి నీప్రబ్రతుకఁగోరుమంటివా తుచ్చురాలా!
 పుట్టినంతనే యీనిరుపమాన తేజోనిధి నీకు కంటిలోని నెరసయ్యె
 గాబోలు. నాయనా! ప్రతాపసింహ. ఆపాపాత్మురాలి ముఖము
 నేను చూడఁజాలను. మహాదారపీఠశిఖమణివైన నీవేషికోలును
 నేను దిరస్కరింపఁజాలను. ఏమిసేయుదును. ఆసహనపిశాచియైన

యాచారకగ్రహమును నీవీక్షణబువనే పాటఁదోలి కోసలపాచాల
దేశముల నేమూలను నడుగుఁబట్టకుండఁ జేయుము.” అని పలికెను.
ఆమాటలు వినినంతనే ముదితహృదయుండై “తండ్రి! మీయాజ్ఞ
ప్రకారమే కట్టడిచేసి వంపించివేసెదను.” అని ప్రతాపసింహుఁడు
వెడలిపోయెను. అప్పటికి వేగుచుక్క పొడిచెను.

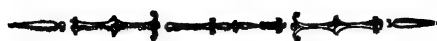
ప్రతాపసింహుఁడు వెడలిపోయినపిదప సుదర్శనుఁడు చంద్రేశే
ఖుని చేరంజని వాని రెండుచేతులును బట్టికొని “భావా. ఇంతవరకును
విపజ్ఞేయూతపటలాచ్ఛాదితంబు లగుటచే నంధకారబంధురంబులై
యున్న మన హృదయాకాశంబులు ప్రతాపదయంబుచే నేటికి ని
ర్మలములై తేజోవంతంబులైనయవి. ఆప్రతాపునకు నా యేకైకపు
త్రికయగు చంద్రకళను ఛాయాదేవిగఁ జేయ నభిలషించుచున్నాఁడ
ను. మీరుదు కంగీకరించి నన్ను జరితార్థునిఁజేయ వేడుచున్నాను.
పాంచాలరాజవంశాలవాలంబున జన్మించిన నాసుకుమారవల్లీమ
తల్లి కోసలరాజవంశపయఃపారావారంబున జన్మించిన యాప్రతాప
సింహ మందారోర్వీజుబు నల్లికొని విలసిల్లఁ గోరుచున్నయది.
ప్రతాపసింహుఁడుగూడ నాచంద్రకళను మనసార పేమించియున్నాఁ
డు. మేనత్త మేనమామ బిడ్డలగుటచే నాయుభయులకు నట్టి పర
స్పరప్రేమలు కలుగుట సహజమే. అట్టి సహజప్రేమల నముద్ధరింప
నుదారభావులగు మీరుత్సహించి నాపుత్రికారత్నంబు నింతటినుంచి
మీగర్భగుప్తి సాకవేడెదను.” అని పలికెను. చంద్రేశేఖరుఁ డమి
తానందము జెంది “భావా. మీవంటి మహనీయులతో విమృశించుట
కంటె గణనీయమైన భాగ్యము నాకు వేతొందు కలదా? ఆప్రతాపు
నిఁ గనుటయే మానవతయ్యెఁ గాని యుగునది సౌనత్సరము లపారద
యనోఁ బెంచి వర్ణింఁజేసిరిని మీరొకాఁడ? దావణ రక్షిత వేదలచే
మరిణావశిష్టుఁడై యుండ పొనిన బునరుజ్జీవితుని గావించినది మీరు

కారా? అట్టి పోతాపునిపై మీకన్న నాకెక్కువ స్వాతంత్ర్యంబు గలదా? ఈయనుబంధంబుచే గోసల పాంచాలరాజ్యంబు లప్రతిమాన యశోవిరాజితంబులై యాచంద్ర తారార్కంబు భూమిపై వర్ధిల్లుగాక” ఆమాటలకు సుదర్శనుఁ డమితానందముఁ జెందెను. అప్పటి కరుణోదయం బగుటచే నెవరిభవనంబునకు వా రేగిరి.

శ్రీరస్తు.

ప్రతాపసింహ.

ఇరువదియాఱవ ప్రకరణము.

ఉ. ఔత్తలమండు దుష్టుల కారణమత్సరమాని మత్తులై
నీతినివీడి ద్రోహముల నెమ్మి నొనర్చుచుఁ దారుక్రివ్వువా
గోతులలోఁగఁ గూలుదురు కోరికల న్నెరిపేర్చి సాధుధూ
నేతల దైవ మెయ్యెడల నిర్మలసత్కృతఁ బోయిమండఁడే.

తెల్లవాఱినది బాలభానుఁడు పాక్షిగళిఖరం బలంకరించి ని
జకరంబుల సకల జీవుల మేల్కొలుపుచుండెను. ఆరోజున హేలాపు
రమంతయు గోలాహలముగ నుండెను. పురజను లాబాలగోపాలము
వీధులఁ గ్రీక్కిరిసియుండిరి. యాతాయాత శకటాందోళికాది వాహన
సముదాయంబులును వాజినారణ పరిధ్రమణంబులు నపరిమితముల
య్యెను. వీధుల కిరుబుజుంబులం గల సాధాగ్రభాగముల నిలిచి పుర
స్త్రీ లతివేడ్కఁ జూచుచుండిరి.

అంతలో వేత్త్రహస్తులు తోవ సమకూర్చుచు ముందు వడువఁ
గొండలు రాజభటులు తళతళలాడు కత్తులను చేతఁబట్టికొని యిరు
పార్శ్వంబుల నడుచుచు నిగళబద్ధుడైన కామపాలుని గాడిదెపై నె
క్కించి తీసికొని వచ్చుచుండిరి. వానినిఁ జూచినంతనే జనులలో విప
రీతసంచలనము కలిగెను. “ఛీ ఛీ ఈపరమపాపాత్ముని ముఖముఁ
జూచినచో మనకుఁ బాప మొదవును.” అని పరాజ్ఞులు లగువారు

కొందఱును నిఖిలజన కంటకుండగు నీచునువ్యూహప రక్కసుం డంత మొందినచో లోకపీఠమే నశించు ననువారు కొందఱును నిరపరాధులగు జనుల నెదఱినో చంపినచోరుల నావిధంబుగ గృహజూచిన మన ధర్మప్రభువునకు వీని కింతటి దారుణశిక్ష విధించుటకెట్లు మనసొప్పె నోయని యచ్చెరు వొందువారు కొందఱును వీని నొక్కనూరు నిర్భా ధకంబుగ శిరచ్ఛేద మొనరింపక దురాశాపిశాచగ్రస్తుండగు వీడు నిష్కారణము స్వార్థపరతః బరుల నెట్లు హింసించెనో యావిధంబుగ హింసించి హింసించి చంపిన బాగుండునని పలుకువారు కొందఱునై బహువిధంబుల ముచ్చటించుచుఁ దదేకదృష్టి వానినిఁ జూచుచుండిరి. ఆయుత్సవము చతుష్పథంబున నాఁగెను.

అచ్చో నత్యున్నతంబగు నొకశిశుస్త్రాథంబు ప్రితిప్తింపఁబడి యుండెను. నాలుగుపలకలుగ మలచినతాల్లతోఁగట్టినదాని నలుతట్టులను నీక్రిందివిధంబున వ్రాయఁబడియుండెను.

“కుళిందరాజ వంశపాంసయండగు కామపాలహతకుండు రాజ్య లోభంబున విశ్వానరూతకుండై నిజాగ్రిజుని సంహరించి కుళిందరాజ్య ము నక్రమముగ స్వాధీనపఱచికొని యంతటితో దనివిననక కళింగ కోసల పాంచాలరాజ్యములను గబళింపదలంచి యెన్నియో దురంత కృత్యముల నొనర్చి చివరకీవిధంబుగ మృతఁజెందె. ఇట్టి దురాశాబద్ధులగు రాజద్రోహుల కీగతియే సుభవిచునని తెలుపుటకై వానిశిరం బీస్త్రాథముపైఁ బ్రితిప్తింపఁబడినది.”

అద్దానిఁ జూచినంతనే కామపాలునిచిత్త మదఱుఁజెందెను. దేహము కంపించెను. ఆపాదమస్తకపర్యంతముఁ జెమ్మటలు గ్రమ్మెను. చూపులు టిచ్చవడియెను. నోటఁదడి యారిపోయెను. అట్లు నిర్విణ్ణుండై నిర్లక్ష్యంబుగ బయలంతయుఁ దిలకించు కామపాలుని డగ్గటి వానిని సరదారు బంధవిముక్తునిఁ గావించి “ఓరీ కామపాలా! ఇంతటితో

నీజీవయాత్ర సమాప్తమైనది ఇచ్చోట నీశిరంబును ఖండించి సర్వ జనులునుచూచి బుద్ధిదెచ్చికొని భూతదయయు, బాపభీతియు, గలిగి పవనమందుటకై నీతుచ్చశిరస్సు నీశిలాస్తంభంబుపైఁ బ్రతిష్ఠించవలసినదిగా మహారాజుగారి తీర్పునది. ముందుగ నీశారవంబునకుఁ దగిన చరమోత్సవమైనది. కొనువకర్జంబుఁ బూర్తి గావించుటకుఁ బూర్వము వలయునేని రెండునిముషము లవకాశమిచ్చెదను. సీమితనరకును చేసిన పాపకృత్యములను స్మరించికొని పశ్చాత్తప్తహృదయుండవై యాత్మశాంతి వడయ నీరువ్వుదైవమును బ్రార్థించికొనుము” అనిపలికెను. అందుపై గామపాలుఁడు గాడిదపైనుండి క్రిందకుదిగి కోభారుణనేతుండి “ఓరోరి రాజదోహులారా. వ్యర్థప్రలాపములనుగట్టి పెట్టి మీరుచేయఁదలంచినదేమో చేయుఁడు.” అనిపలికెను. తక్షణమే దండనాధికారి కనుసైగజేయ హంతకుఁడు కామపాలుని వధ్యశిలపైఁ బరుండజేసి నానిశిరం బొక్కవేటున ఖండించెను. భోరున రక్తధారలుపై కెగయ మొండెముక పక్కను శిరంబొక పక్కను పడియెను. వెంటనే రక్తకృత్తంబగు నానిశిరస్సును శిలాస్తంభంబుపైఁ బ్రతిష్ఠించిరి. జనులందఱు నాఘోరకృత్యమునుగూర్చి మచ్చటించి కొనుచుఁ దమతమ నెలవుల కేగిరి.

అట్లు కామపాలుఁడంత మొందినపిదప నొకనాడు ప్రభాత సమయంబునఁ జంద్రకళ యేకతంబ పుష్పద్వానవనంబునకేగి యట నూతనోత్కుల్ల కసుమనంచయంబులం గోసి యొక్క సమున్నతతరు శాఖాలంబితడోలి కాధిరోహయై దండ గ్రుచ్చుచు “నేనీపూలదండనామ నోహరుని కంఠంబునందెచ్చడు గీలింతునో. ఎప్పటికినాకోరికలీ జేరునో. ఎప్పటికి నేధన్యరాలనయ్యెదనో. హృదయమా నీవువరించినజగన్తోహ నుఁడు నిన్ను ప్రేమించెగదాయని యువ్విఘ్నలూరుచుంటివి. ‘శ్రేయాంసి బహువిఘ్నాని’ అను నావ్యక్తి ననుసరించి చేజిక్కిన ఫలమునకును

నద్దానిననుభవింపవలసిన జిహ్వాకును చాల దవ్వకలదని యెఱింగి యుండుము. నాయత్తమామలయభిప్రాయమెట్లుండునో” అని యే మేమో తలపోసికొనుచుండ నామె వెనుకనుండి యొక వ్యక్తివచ్చి తన కరతలంబులచేతను చంద్రకళరెండుకనులను మూసెను. అంత చంద్రకళ తుల్లిపడి యావ్యక్తి కరతలంబులఁ దిగిచి వెనుకకు దిరిగిచూచి “చెలీ ! మధురికా నీవట?” అని విస్మితయై పలికెను. మధురిక నవ్వుచు “సఖీ! చంద్రకళా! మొదట నన్ను నీ హృదయేశ్వరుండగు ప్రతాపసింహునిగ భావించితివా యేమి? అటు లైనచో నాపూలదండ నాకొసంగవైతివేమి?” అని యాదండగ్రహింపఁబోయెను. చంద్రకళ నీచాభరంబున దరహానితముఖయై శిరంబొక్కింతువంచి కేగిగల మధురికనఁజూచుచు “చెలీ! మధురికా! నన్ను భానుమంతునిగ భ్రమించి నీవట్లు పరిహసించితివికాబోలు. అటు లైన నీదండ నాయొద్దనేయుంచుము.” అని యాదండను గ్రహించెను.

ఇట్లుండొరులు తమ హృదయలక్ష్మ్యంబుల వ్యక్తపఱచికొనినపి దప మధురిక “ప్రియసఖీ! చంద్రకళా! నీకాక శుభవార్తచెప్పెదను. నాకేమిబహుమతి నొసంగెదవు?” అనిపలికెను. ఆమాటనిని చంద్రకళ యమితోత్సాహమున నుప్పొంగుచు “నచ్చెలీ! నీవేమికోరి న నదియ యొసంగెదను. ఆశుభవార్త యేమోచెప్పము.” అని యడిగెను. అందుపై మధురిక “సఖీ! చంద్రకళా! నేటిరోజున నీకును ప్రతాపసింహునకును బాణిగ్రహణ మహోత్సవమును జరుపఁ జంద్రకళరమహారాజుగారును నీతండ్రిగారును సీత్యయించి నిండువేసుకల దర్బారులోఁ గూర్చుండి నిన్నలంకరించి తోడ్కొనిరమ్మని నా కాజ్ఞనొసంగుటచే నిన్నెల్లయెడల సరయుచు నియ్యెడకువచ్చి యదృష్టవశంబున నిన్నుఁ గనుగొంటిని. అంతిపురంబున కేగుదమురమ్ము.” అని చంద్రకళను దోడ్కొని మధురిక యంతిపురంబునకేగెను.

యథాప్రకారము సుదర్శనమహారాజు చంద్రశేఖరునితోఁ గొలుపుకూటంబున కేతెంచెను. ఆనాడు దర్బారు నిండువేడుకలఁ గనుపండు వొనరించుచుండెను. ఒకయెడ మృదంగవాదయుతంబగు గాయకగాయకీ గాననినోదంబులును వేటొకప్రక్క వారవనితాశిరో మణుల లాస్యగానాభినయప్రయోగంబులును మఱొక్కచక్కరుభ వేషధరులైన రాజకుమారుల హాస్యరవంబులును వేటొండుక్రేవ బహువిధమంగళతూర్యవాదంబులును మఱొండుచోటఁ గులగౌరవం బుల నుగ్గడించి పొగడెడు వదిమాగధుల కైవారంబులును మఱొం డుచాయఁ బేరటచున్ది నివాళులును చూపగుల హృదయంబుల నానందవీదికాడోలికల నూఁగించుచుండెను.

ఆసమయంబునఁ బ్రతాపసింహుఁడు వచ్చి మహారాజులకు నమస్కరించి “తండ్రి! కృతార్థుండనై వచ్చితిని. చిత్రాంగి నిరూఢ మైన పశ్చాత్తాపపరితప్తహృదయయై పరిపూర్ణవైరాగ్య సంపదఁ గలదియై కాషాయాంబరముల ధరించి యోగినీవ్రత మవలంబించి కాశ్మీరదేశమున కేగినది.” అని చెప్పెను. ఆమాటలు విని చంద్ర శేఖరుఁడు హర్షించెను. సభ్యు లామాటవిని పలుతెఱంగుల ముచ్చ టించుచుండిరి.

అంత సుదర్శనమహారాజులేచి ప్రతాపసింహుని కరంబూని సభాసదులగు నోమహాజనులారా! మహావీరశిఖామణి యగు నీప్రతా పసింహుని వృత్తాంతము వారివలననే మీరు కొంతవరకు వినియుం టిరి. కాని యీపురుషసింహుఁడు కోసలరాజ్యరమాకళిత్రుండగు చంద్రశేఖర మహారాజుగారికి నాయనంగుచెల్లెలగు చారుమతివలన జన్మించిన పుత్రుండు. మీ రింతవరకును వీనిని వీరధన్వ స్వయంప్రప్త పుత్రునిగ భావించుచుంటిరి. అంతటి మహారాజు పుత్రుండు కిరా తపాలితుండై యేల వడ్డిల్లవలసివచ్చెనో యని మీకు సంశయము

కలిగి యుండవచ్చును. వినుండు” అని యిందుమతి వ్రాసియుంచిన పత్రమును మరల సభామధ్యంబునఁ జదివెను. ఆపత్రాంతమును వినినంతనే యందున్న వారందఱుఁ గోఱావేసులై “దురాశాబంధురాలును బాలఘాతినీయు నగు చిత్రాంగి కేమిశిక్ష విధించితిరి! ఆలేఖలో నుద్ఘాటించిన పురుషుఁ డీమహావీరుఁడేయరుట కింకేమైన నిదర్శనము గలదా?” అని యడిగిరి. అందుపై సుదర్శనుఁడు “మహాజనులారా! చిత్రాంగి తన్ను ప్రేమించిన భర్తకన్నులు గప్పి యంతటి రాజద్రోహ మొనర్చుటచే నామెను దేశద్రోహినిగ భావించి కోసల పాంచాల కళింగ రాజ్యముల నెన్నఁడు నమగువెట్టకుండఁ గట్టడిఁజేసి విదేశంబునకుఁ ద్రోచిపుచ్చితిమి. ఆలేఖలో నుద్ఘాటించిన పురుషునకు వెన్నుపై కుడిభాగంబున నున్నదని తెలిసిన మత్స్యకారజన్మలాంఛన మీమహావీరుని వెన్నుపైగలదు. చూడుఁడు” అని యందఱికిఁ బ్రత్యక్షంబుగఁ జూపెను. అదిచూచి సభాసదు లందఱు నపరిమితానందభరితులై యదింత్యంబగు కరమేశ్వరుని నిగూఢసాధురక్షణకౌశలంబును వేవిధంబులఁ గొనియాడిరి.

తరువాత సుదర్శనుఁడు గద్దియపైకేగి “మహాజనులారా! మీ రందఱు నిష్కళంకహృదయులై యీమహావీరశిఖామణిని నామేనల్లునిగ నంగీకరింప నిచ్చుగించితిరా?” అని యడిగెను. వారందఱుఁ గరతాశ్చన్దులఁ దమ యంగీకారమును వెల్లెఱుచ్చిరి. పిమ్మట సుదర్శనుఁడు “మహాజనులారా! ఈవీరాగ్రగణ్యుఁడను నాపుత్రీకయైన చంద్రకళయుఁ బరస్పరము ప్రేమ బంధులైయుండుటచే మీయందఱి సమతుంబునను నాయుభయులకు బాణిగ్రహణమహోత్సవము నిష్పాదే జరిగింప నిశ్చయించితిమి. మీ రందఱు వధూవరుల నాశీర్వాదింపుఁ బూజించుచున్నాను.” అని కలికినంతనే సదస్యుల కరతాశ్చన్దులు మిన్నముట్టెను. అప్పుడే చంద్రకళ పూర్ణాలంకృతురాలై కరద్వయం

బునఁ బూలదండఁగొని నిలుకడఁజొడిన కొమ్మెఱుంగోయన సఖజన
పరివృతయై దర్బారులోని కేతెంచి తండిగారి యాజ్ఞపై వీరభారం
బున శిరం బొక్కింత వాల్చి వాలుచూఁకుల నివాళియొసగుచు
దాను తెచ్చిన పూలదండను ప్రతాపసింహుని యటుతఁ గీలించెను.
అందఱును మరలఁ గరతాశధ్వనులఁ దను యమితానందమును వెల్ల
డించిరి. వెంటనే మంగళతూర్యనాదంబులెసంగ్గనాయరుప్రభును
బాణిగ్రహణమహోత్సవము జరిగెను. పుష్పనగ్నము వార్కిపైఁ
గురిసెను

అసంతరము సుదర్శనుఁ జానందబాష్పపూరిత నేతుండై గద్ది
యడ్కి వధూవరుల శిరంబులపైఁ దన కరతలంబులనుంచి “హేదేవా.
నీయనంతదయచే నేటికి నేనఫలితమనోరథుండనైతిని. ఇంక నీయచు
గ్రహింబుననే పాంచాలరాజాస్వయ దుద్దాబ్ధి జన్మించిన యీ నా
చంద్రకళ కోసలరాజాస్వయ ద్యుమణియగు నీ ప్రతాపసింహుని
గుణశీలస్నేహానుబంధంబుచే నాచంద్రితారార్కము బ్రకాశించుచుఁ
దదీయదశదిశావకాశ పూరితసాద్రోతరయశశ్చంద్రకళంగూడి బహు
పుత్రపౌత్ర ధనధాన్యసంపదల వర్ధిల్లుగాక” అని యాశీర్వదించెను.
తరువాత సభ నవలోకించి సుదర్శనుఁడు “మహాజనురాలా! ఏమహా
వీరుఁడు దష్టశాత్రువ కాంతారంబుల దగ్ధముగావించుచుఁ బుట్టిననాట
గోత్ర నేటివరకును వీరవ్రతుండై బహుజనుల మృత్యుముఖంబునుండి
రక్షించెనో యేశురారుఁడు నిరుపమాన శౌర్యధైర్యసాహసోదారభుజ
బలప్రతాపంబులచే శత్రువులకుఁ గైవసంబుఁగానున్న యీపాంచాల
రాజ్యలక్ష్మిని మిమ్ము నన్నుఁగాపాడి రక్షించెనో యీనా మేనల్లుఁ
డు నాపుత్రీకాలలామంబుతోగూడ నీ పాంచాలరాజ్యలక్ష్మిని గూడ
గ్రహించెఁ గావున నింతటనుంచి యీప్రతాపసింహుఁడే మీ
ప్రభువు.” అని పలికి తన కీరీటము వానిశిరస్సుపై నుంచి తనచేతి

ప్రతాపసింహ.

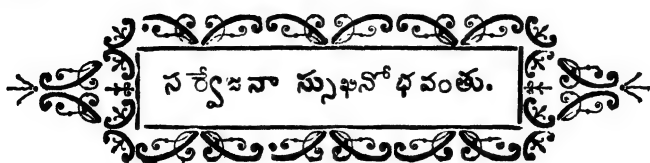
లోని రత్నఖచితంబు ఖడ్గంబు నొసంగి ప్రతాపసింహునిఁ జంద్ర కళను సింహాసనంబుపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. అందఱును కరతాళధ్వనుల దమయ్యుత్సాహంబును వెలిబుచ్చుచు “ప్రతాపసింహమహారాజునకు జై” అనిజయజయధ్వారముల నొనర్పిరి. చంద్రశేఖరమహారాజమితానందము జెందెను.

ఈవిధంబుగఁ బ్రతాపసింహునకుఁ బరిణయపట్టాభిషేకోత్సవంబులైనపిదప శూరసేనుని కోరికపై వీరపాలుఁడు కన్యాలలామయగు లలితతోఁగూడఁ గళింగరాజ్యలక్ష్మీలలామ నారోజుననే స్వీకరించెను. తరువాత షఢురికకును భానుమంతునకును వివాహముఁగావించి కుళిం దవంగరాజ్యములకు భానుమంతుని ప్రభువుగఁ జేసిరి.

ఈశుభ కార్యములన్నియు జరిగినపిదప శూరసేనుఁడు తీర్థయాత్రలకేగెను భానుమంతుఁడును షఢురికతో ముందు వంగరాజ్యమునకేగి యచ్చోవలయు నేర్పాటులను గావించి యనంతరము భార్యాసహితుడై కుళిందకేగెను.

చిత్రాంగి హేలాపురమునుంచి బహిష్కరింపఁబడినది మొదలమె యెచ్చోటికేగెనో యేమయ్యెనో నేటివరకు నామెజాడ తెలియరాదు. వీరపాలుఁడు జామాసహితుడై కళింగరాజ్యంబున కేగెను. చంద్రశేఖరుండును సుదర్శనుని యనుమతిపై చారుమతీదేవిని వెలుగొని షఢురాపురంబున కేగెను. వీరధన్వి సుదర్శనప్రతాపసింహుల యొద్దనే యుండెను.

చాతకమహాశయిలారా! ఇంతటితో మనకథ పరిసమాప్తంబైనయది.

తప్పొప్పుల పట్టిక

ఈగ్రంథమును జదువఁ జూరఁబించుటకు మున్న నీక్రింది సవరణ
లకుఁ జేసికొనఁ జనువారులు ప్రార్థితులు.

పుట.	బంధి.	తప్పు.	ఒప్పు.
11	4	నీతిరహితంబై	నీతిరహితంబై
14	21	పరివారంబును	పరివారంబును
26	15	భుజపజరుండు	భుజపంజరుండు
27	1	వెంటనే	వెంటనే
"	15	నాజన్మాంతరమును	అజన్మాంతరమును
28	1	రక్షింపవచ్చిన	రక్షింపవచ్చిన
29	6	అష్టైశ్వర్యంబులును	అష్టైశ్వర్యంబులును
31	6	గణంబులను	గణంబులను
43	1	అశ్రుతపూరిత	అశ్రుతపూరిత
63	10	యాగంతుకములు	యాగంతుకములు
86	20	జోదులలో	జోరులలో
87	15	పూరితుడై	పూరితుడగు
88	20	అందఱి	అందలి
92	18	నిర్జించుట	నిర్జించుట
96	4	యందునో	యందునోయని
109	8	యద్దా	యద్దాని
125	11	మృత్యువా	మృత్యుర్వా
135	21	పురుషుని	పురుషుడు

పుట.	జం.తి.	తత్వ.	పితృ.
142	9	మషి కాంతరము	మశ కాంతరము
144	23	నరికి	దరియునరికి
147	22	విలీయములు	విలీనములు
151	17	శేవిహానము	శేలిహానము
153	1	జీవనయాత్ర	జీవయాత్ర
161	5	పాదములపై	పాదములపై
164	1	రక్షక్షణార్థమై	రక్షణార్థమై
„	7	వికటగ్రంథిల	వికటగ్రంథిల
165	12	ఆమహాయాకర	ఆమహాభయంకర
174	20	మిల్కిలి	మిక్కిలి
181	16	అందుకై	అందుపై
187	3	దస్యులు	సదస్యులు
188	10	పోషించుచుండెనో	పోషించుచుండునో
189	8	భూదరంబుల	భూధరంబుల
190	1	మహాదారు	మహాదార
„	18	చరణసరోరుహ	చరణసరోరుహ
212	5	నెరవేర్చి	నెరవేర్చి
213	6	వీరిని	వీని
232	12	కుళిద	కుళింద
256	4	గావించి	గావించెదను

ప్రతిభా సేవ
(నవరసభలే తంబున నేవల)
ప్రహరీ హుతా మేయ ప్రజ్ఞకరి

13944